

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

TÜRKLERDE BAYRAM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim İSLAH

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat AĞARI

GAZIANTEP
HAZİRAN 2012

T.C.
UNIVERSITY OF GAZİANTEP
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

TURKISH FESTIVAL

MASTER OF THESIS

İbrahim İSLAH

Supervisor: Associate Professor of Murat AĞARI

GAZİANTEP
JUNE 2012

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

TÜRKLERDE BAYRAM

İbrahim İSLAH

Tez Savunma Tarihi:

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AĞIR

SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylarım.

Prof. Dr. Bilgehan PAMUK
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Murat AĞARI
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. Bilgehan PAMUK

Doç. Dr. Murat AĞARI (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Murat CERİTOĞLU

T.C.
UNIVERSITY OF GAZİANTEP
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

TURKISH FESTIVAL

İbrahim İSLAH

Date of Viva:

Approval of the Graduate School of Social Sciences

Assistant Professor Ahmet AĞIR
Director

I certify that this thesis satisfies all the requirements as a thesis for the degree of Master of of Philosophy.

Professor Bilgehan PAMUK
Head of Department

This is to certify that I has read this thesis and that in my(our) opinion it is fully adequate, in scope and quality, as a thesis for the degree of Master of of Philosophy.

Associate Professor of Murat AĞARI
Supervisor

This is to certify that we have read this thesis and that in our opinion it is fully adequate, in scope and quality, as a thesis for the degree of Master of of Philosophy.

Examining Committee Members:

Professor Bilgehan PAMUK

Associate Professor of Murat AĞARI (Supervisor)

Assistant Professor Murat CERİTOĞLU

ÖZET

TÜRKLERDE BAYRAM

İSLAH, İbrahim

Yüksek Lisans Tezi, Tarih ABD

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat Ağarı

Haziran 2012, 284 sayfa

Bayramlar milletimizin millet olma şuurunu ortaya çıkaran önemli unsurlardan biridir. Topluluklar kardeşçe yaşamayı, bütünlüğü, acıyı ve tatlıyı paylaşmayı özümsemiği zaman millet olmayı başarabilirler. Millet olmak bir beden olmak gibidir. İşte bu bedenin çalışmasını sağlayan damarların en önemlilerinden biride bayramlarıdır. Bayramlar sayesinde insanlar birlikte eğlenir, yardımlaşır ve birlikteliği özümser. Türk Milletinin, toplumu bütünleştirici özelliği olan bayramları vardır ve bu bayramları milli şuurlarının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Türk Milleti diğer unsurlarla birlikte bu bayramlar sayesinde birbiriyle kenetlenmiş, kadim dünyadan bu yana dünya tarihini etkileyen devletler kurmuş, adını dünya tarihine altın harflerle yazdırmış ve kendini kabul ettirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bayram, Millet, Yaşam, Yardımlaşma, Kutlama.

ABSTRACT

TURKISH FESTIVAL

İSLAH, İbrahim

Master Of Thesis, Department Of History

Supervisor: Associate Professor Of Murat AĞARI

June 2012, 284 pages

Festivals is one of the important elements of our nation reveals nation's consciousness. Communities to live in brotherhood, unity, to the kind of pain to be a nation can achieve when absorbed. People like to be a body. This is One of the most important festivals of the arteries that run the body. With festivals, people have fun together, and the association cooperates absorb. Turkish Nation, the integrative feature of society that have festivals and festivals of the national of consciousness played an important role in the development. Interlocked with each other through the festivals the Turkish Nation, among other things, affect the states of world history since the ancient world, has established its name with golden letters in world history and gaining himself dictated.

Key words: Festival, National, Life, Outreach, Celebration.

ÖN SÖZ

Milletimizin okadar çok kültürel birikimi ve zenginliği vardır ki dünya milletlerini kıskandıracak cinstendir. Biz bu tezde dünya nüfusunun yaklaşık 5/ 1 (beşte biri) ni oluşturan Türk Milletinin bayramlarını anlatmaya çalıştık. Kültürel ve dini bayramları üzerinde durduk. Bu doğrultuda bayramların milletler için ne kadar önemli olduğunu anlatan şu çarpıcı örneği vermeden geçmeyelim. Önemli bir kültürel geçmişe sahip olmayan **Anzaklar** binlerce kilometre yolu aşarak her yıl 24-25 Nisan tarihlerinde devlet başkanı düzeyinde anma törenleri düzenlemek ve atalarını anmak için Çanakkale'ye gelmektedir. Anzaklar bu önemli ve tek tarihi olayı bütünlüklerini korumak ve milletleşebilmek için her yıl tekrarlamaktadırlar. Buda bize bayramların ne kadar önemli bir toplumsal etkinlik olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Çalışmamız Beş Bölümden oluşmaktadır;

Birinci Bölüm/ Giriş: Bu bölümde Bayram kelimesinin kökeni, anlamı ve kullanım sahası üzerinde durduk.

İkinci Bölüm: Bu bölümde İslamiyet önsesi Türklerin bayramları ve baharda kutladıkları bayramları üzerinde durduk.

Üçüncü Bölüm: Bu bölümde istisnasız bütün Türklerin ortaklaşa kutladıkları ve dünyanın Türklerin milli bayramı olarak kabul ettiği Ergenekon'dan günümüze Nevruz Bayramı üzerinde durduk.

Dördüncü Bölüm: Bu bölümde Türklerin bahar bayramı olan ve bu bayram vesilesi ile birtakım beklenti ve dileklerinin yoğun olarak arttığı, Gök sakallı dede figüründen Hızır- İlyas inancına dönüşen Hıdırellez Bayramı üzerinde durduk.

Beşinci Bölüm: Bu bölümde Türklerin İslamiyeti Kabul ettikten sonra İslamın dini bayramlarını özümsemeleri ve uygulamaları üzerinde durduk. Ayrıca Anadolu coğrafyasında yaşayan Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya getirdikleri Eski Türk kültürünün dini bayramlara yansımalarının üzerinde durduk.

Bu çalışmam esnasında benden hiç bir yardımı esirgemeyen ve bilgisi, tecrübesi ile benim yolumu aydınlatan sayın hocam Doç. Dr. Murat AĞARI'ya sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	xi
1.GİRİŞ.....	1
1.1. GİRİŞ.....	1
1.1.1.Bayram Grupları.....	2
1.1.2.Kelime Kökeni Olarak Bayram.....	3
1.1.3.Kavram Alanı Bakımından Bayram.....	6
1.1.4.Kelime Ailesi Bakımından Bayram.....	7
1.1.5.Türk Lehçelerinde Bayram.....	9
2. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERDE BAYRAM.....	15
2.1. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERDE BAYRAM.....	15
2.2. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK BAYRAM UNSURLARI.....	23
2.1.1. Ritüel Değer Taşıyan Davranışlar.....	23
2.1.2.Hayatlarında Rol Oynayan Nesnelere.....	24
2.1.3.Eğlence İle İlgili Unsurlar.....	25
2.1.4.Giyim, Süslenme ve Süsleme İle İlgili Unsurlar.....	26
2.3. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERDE BAHAR BAYRAMI.....	27

3.ERGENEKONDAN GÜNÜMÜZE TÜRKLERİN MİLLİ BAYRAMI NEVRUZ	31
3.1. NEVRUZUN TERİM ANLAMI.....	31
3.2.TÜRK DİL TOPLULUKLARINDA NEVRUZ.....	32
3.2.1. Nevruz Adının Türkler Tarafından Kullanımı.....	33
3.3.NEVRUZUN ZAMANI.....	35
3.4.İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERDE NEVRUZ.....	36
3.4.1. İslamiyet Öncesi Türklerde Nevruz Ritüelleri.....	39
3.5. SELÇUKLULARDA NEVRUZ.....	41
3.6. OSMANLILARDA NEVRUZ.....	43
3.7. GÜNÜMÜZ TÜRK DEVLET VE TOPLULUKLARINDA NEVRUZ.....	50
3.7.1. Türk Devletlerinde Nevruz.....	50
3.7.1.1.Türkiye cumhuriyetinde nevrüz.....	50
3.7.1.2.KKTC’de nevrüz.....	70
3.7.1.3.Azerbaycan’da nevrüz.....	73
3.7.1.4. Türkmenistan’da nevrüz.....	77
3.7.1.5.Özbekistan’da nevrüz.....	80
3.7.1.6. Kazakistan’da nevrüz.....	82
3.7.1.7.Kırgızistan’da nevrüz.....	87
3.7.2. Türk Topluluklarında Nevruz.....	94
3.7.2.1. Uygurlar’da (doğu türkistan) nevrüz.....	94
3.7.2.2. Karaçay-malkar türklerinde nevrüz.....	99
3.7.2.3.Kırım türlerinde nevrüz.....	102
3.7.2.4. Balkan türklerinde nevrüz.....	107

3.7.2.5. Gagauzlar'da nevrüz.....	110
3.7.2.6. Altay türklerinde nevrüz.....	112
3.7.2.7. Nogaylarda nevrüz.....	114
3.7.2.8. Karakalpaklar'da nevrüz.....	116
3.7.2.9. Başkurlarda nevrüz.....	118
3.7.2.10. Tuva türklerinde yeni yıl bayramı şagaa.....	120
3.7.2.11. Kumuk türklerinde nevrüz.....	123
3.7.2.12. Saha (yakut) türklerinin bahar bayramı.....	124
3.7.2.13. Suriye, afganistan ve irak türkmenlerinde nevrüz.....	127
3.7.2.14 Karapapaklar'da nevrüz.....	132
3.8. TÜRK KÜLTÜRÜNDE NEVRUZ.....	135
3.8.1. Nevruz İle İlgili İnanışlar.....	135
3.8.2. Nevruz Bayramı Törenlerinde Görülen Ortak Türk Kült Unsurları....	137
3.8.3. Edebi ve Sanatsal Olarak Nevruz.....	143
3.8.4. Nevrûziyye (Macunlar).....	153
3.8.5. Nevrûziyye Pişkeşi.....	154
3.8.6. Türk Anomastiğinde Nevruz.....	155
3.8.7. Nevruzda Oynanan Oyunlar.....	158
3.8.8. Nevruzun Renkleri.....	163
4. TÜRKLERİN BAHAR BAYRAMI HİDİRELLEZ.....	167
4.1. HİDİRELLEZİN ANLAMİ.....	168
4.2. HIZIR-İLYAS İNANCI.....	169
4.3. HİDİRELLEZ UYGULAMALARI VE RİTÜELLERİ.....	175

4.4. HIDIRELLEZ İLE İLGİLİ İNANÇLAR.....	181
4.4.1.Şifa ve Sağlık Talebine Yönelik İnançlar.....	182
4.4.2. Bereket ve Bolluk Talebine Yönelik İnançlar.....	182
4.4.3. Talih, Şans ve Kısmet Açmaya Yönelik İnançlar.....	183
4.4.4. Mal, Mülk ve Konum Talebine Yönelik İnançlar.....	184
4.5. HIDIRELLEZ KUTLAMALARI ADET VE GELENEKLERİ.....	184
4.5.1. Anadolu’da Hıdırellez Kutlamaları Adet ve Gelenekleri.....	185
4.5.1.1. Kırlara çıkma, eğlenme ve oyunlar düzenleme.....	185
4.5.1.2. Yiyecek, İçecek hazırlama.....	189
4.5.1.3. Temizlik yapma ve giyim- kuşam hazırlama.....	192
4.5.1.4.Hediyeleşme, akraba ziyareti, sohbetler ve sosyal dayanışma.....	193
4.5.1.5. Ad verme.....	194
4.5.1.6. Ateş yakma, üzerinden atlama ve kül dökme.....	197
4.5.1.7. Hızır baba inancı.....	199
4.5.1.8. Kabir ziyaretleri kurban dua ve diğer dini motifler.....	202
4.5.1.9. Bolluk ve bereket gelmesi için yapılanlar.....	205
4.5.1.10. Sağlık mutluluk baht açıklığı için yapılanlar.....	208
4.5.2.Türk Topluluklarında Hıdırellez Adet ve Gelenekleri.....	225
5.İSLAMİYET SONASI TÜRKLERDE DİNÎ BAYRAMLARI.....	232
5.1.RAMAZAN BAYRAMI.....	233
5.1.1. Ramazan Kelimesinin Anlamı.....	234
5.1.2. Ramazan Ayının Önemi.....	234
5.1.3. Ramazan Ayına Hazırlık.....	236

5.1.4. Oruç.....	237
5.2. KURBAN BAYRAMI.....	238
5.2.1. Kurban'ın Tarihçesi.....	239
5.3. RAMAZAN VE KURBAN BAYRAMI KUTLAMALARI.....	242
5.3.1. Hz. Muhammed Dönemi Bayram Kutlamaları.....	242
5.3.2. Selçuklularda Bayram Kutlamaları.....	243
5.3.3. Osmanlılarda Bayram Kutlamaları.....	243
5.3.4. Günümüzde Anadolu'da Bayram Kutlamaları.....	245
5.3.4.1. Bayram namazı.....	246
5.3.4.2. Geleneksel kutlamalar.....	250
5.3.4.2.1. Abdal musa lokması.....	250
5.3.4.2.2. Âmin bağırma.....	251
5.3.4.2.3. Aşure.....	252
5.3.4.2.4. Bayram çıkarma.....	253
5.3.4.2.5. Bayram konatı.....	253
5.3.4.2.6. Bayram kömbesi.....	254
5.3.4.2.7. Bayram pişmaniyesi.....	254
5.3.4.2.8. Bayram sofrası.....	255
5.3.4.2.9. Bayram şenliği.....	255
5.3.4.2.10. Bayram yeri.....	256
5.3.4.2.11. Bayramlaşma.....	257
5.3.4.2.12. Berat.....	257
5.3.4.2.13. Beşik.....	258
5.3.4.2.14. Buhur yakma.....	258

5.3.4.2.15. Cami önü yemeği.....	258
5.3.4.2.16. Çeşme başı.....	259
5.3.4.2.17. Çoban baba.....	259
5.3.4.2.18. Çocuk sevindirme.....	260
5.3.4.2.19. Dede/Salıncak kurma.....	260
5.3.4.2.20. Ebebiş.....	261
5.3.4.2.21. Ferfene.....	262
5.3.4.2.22. Gelin Çöreği.....	263
5.3.4.2.23. Gelinlik görme.....	264
5.3.4.2.24. Gencer.....	264
5.3.4.2.25- Helesa.....	265
5.3.4.2.26- Kahke.....	266
3.4.2.27. Kandil Yakma.....	266
5.3.4.2.28. Keşkek.....	267
5.3.4.2.29. Keşkek yemeği.....	267
5.3.4.2.30. Kızlar bayramı.....	268
5.3.4.2.31. Kokkudu kok.....	269
5.3.4.2.32. Konak.....	269
5.3.4.2.33. Köçek oyunu.....	270
5.3.4.2.34. Köy odası.....	271
5.3.4.2.35. Kurban.....	272
5.3.4.2.36. Küpecik.....	272
5.3.4.2.37. Mektep yanı toplantısı.....	273

5.3.4.2.38. Melede ateşi.....	274
5.3.4.2.39. Memecim giliği.....	274
5.3.4.2.40. Musalli alanı.....	275
5.3.4.2.41. Olsun olsun.....	276
5.3.4.2.42- Oruca direk vurma.....	276
5.3.4.2.43. Pişi.....	277
5.3.4.2.44. Ramazan bandosu.....	277
5.3.4.2.45- Sele sepet top kandil.....	278
5.3.4.2.46. Silah atma.....	280
5.3.4.2.47. Şivlilik.....	280
5.3.4.2.48. Su Serpme.....	281
5.3.4.2.49. Yağ kokutma.....	282
5.3.4.2.50. Yoklama.....	282
5.3.4.2.51. Ya mum, ya para.....	283
5.3.4.2.52. Zirat.....	283
5.3.4.2.53. Ziyrat yeri toplantısı.....	284
SONUÇ.....	285
KAYNAKLAR.....	286

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı Eser/ Yer
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
Akt.	: Aktarma
Bkz., Bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
c.I.	: Cilt Bir
c.II.	: Cilt İki
Çev.	: Çeviren
der.	: Dergi
Der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DLT.	: Divan-ı Lûgat'it – Türk
Edb.	: Edebiyat
Fak.	: Fakulte/Fakultesi
İA	: İslam Ansiklopedisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: Sayfa sayısı
str.	: Satır
TDAV	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
Trc.	: Tercüme
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
vs.	: Vesaire
yay.	: Yayını

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.GİRİŞ

İnsanlar topluluklar halinde yaşarlar. Birlikte yaşamının gereği ve doğal sonucu olarak zaman içinde, bir kısım sosyo- kültürel değerler ve normlar geliştirirler. Bu değerler ortak bir ruh ve yaşama biçimi halinde, bazı geleneksel tavır ve törenlere dönüşür. Bir toplumun varlık ve birlik bilincini temellendiren geleneksel törenler, aynı zamanda toplumların özgün kimliklerini sürdürebilmelerini de sağlar. Bu törenler sayesinde katılımcılar ortak kimlikleri hakkında bilgi edinir ve mensubiyet duygusunu pekiştirirler.¹ Türkçede bayram adı verilen törenler, genellikle bu türden kutlamalardır.²

Bayramlar her millette görülen ve toplumun bütün fertleri tarafından benimsenen ve gününde bütün imkânları ile halkın katıldığı ortak adetlerdendir. Bu haliyle bayramlar, insanlar arasındaki karşılıklı sevgi ve saygının perçinlediği gündür. Bayramlar, insanların birbirleri ile olan dargınlıklarını unuttukları, barıştıkları, kardeşçe kucaklaştıkları gündür. Aynı şekilde bayramlar, milli ve dini duyguların, inançların, örf ve adetlerin uygulandığı, sergilendiği, bir toplumda millet olma şuurunun şekillendiği, kuvvetlendiği günlerdir. Bilindiği üzere bütün bayramlar dinî ve millî bir inanıştan, o toplumu ilgilendiren ortak bir hatıradan, geleneklerden, duygulardan ve tabiattan doğmaktadır.³

Türklerin Bayram gelenekleri; Türk toplumlarında birbirlerinden çok az farklılıklarla uygulanarak, günümüze Türk dünyasının bir kültür mirası olarak intikal etmiştir. Bu bayramlar çeşitli Türk topluluklarında değişik adlarla anılmışlarsa da kutlama törenlerindeki ananeler, inanışlar, törenler vb. küçük farklılıklarla bir birini tamamlayıcı ve aynı kültürel kökenin yansımaları şeklinde günümüze intikal etmiştir.

1-Jan Assmann. (2001). *Kültürel Bellek*. Ayşe T.(Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 142.

2- Ahmet Buran. (2006). *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na Armağan*. Yayına hazırlayan Ali Berat Alptekin(Selçuk Üniversitesi), Kömen- SOTA yayınları, Konya, s. 599.

3-Abdulhaluk M. Çay. (1997). *Hidirellez: Kültür- Bahar Bayramı*. II. Baskı. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 5.

1.1.1.Bayram Grupları

Bayramlar ile ilgili bir gruplandırma yapmak istediğimizde karşımıza değişik gruplandırmalar çıkmaktadır. Bunun sebebi; Sınıflandırmayı yapan ilim adamlarımızın, neyi bayram kabul ettikleri ve neyi bayram olarak kabul etmedikleri ile alakalıdır. Bayramları üç gruba ayırmanın daha uygun olacağı kanısındayız;

- Dinî bayramlar
- Millî bayramlar
- Geleneksel ve Kültürel bayramlardır.

Dinî Bayramlar

Tanrı'ya, doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum olarak adlandırılan⁴ Din'i İnsanlar sistemli olarak tapınma, böylelikle kendi çözemeyeceği sıkıntılarını tapındıkları kutsal şeye havale etme, kutsal varlığa bağlılıklarını gösterme ve böylece sorumluluklarından kurtulma, ait olma olarak algılamaktadır. Din herkesçe kutsal ve dokunulmazdır kurallarına ve uygulamalarına herkes saygı göstermeli ve anlayışla karşılamalıdır. Bu şekilde kabullenme de beraberinde bir bütün olarak hep beraber ibadet etmeyi daha yararlı olarak algılamayı ve milletleri bütünleştirici özelliği nedeniyle birlikte ibadet etme arzusunu geliştirmiştir.

Tamamen dinî inançla ilgili olan dini bayramlar içinde sevinç ve eğlenceyi de barındırmakla birlikte asıl olarak ibadet amaçlı bayramlardır. Dini Bayramlar dinlere göre farklılıklar gösterirler, uygulamaları ve süreleri farklıdır. Örneğin Türk dünyasının yaklaşık % 98'i Müslümandır ve Müslümanların Kurban ve Ramazan adı verilen iki temel dini bayramları vardır. Bu iki bayram bütün Müslüman Türk toplulukları arasında ortaktır.⁵ Kutlama şekli, hazırlık, giyim, hazırlanan yiyecekler gibi şeyler hemen hemen aynı şekilde yapılır.

Millî Bayramlar

Millî kelimesi milletle ilgili, millete özgü, ulusal anlamlarına gelmektedir.⁶ Millî bayramlar; ülkelere, devirlere ve anlayışlara göre değiştiği için genellikle farklıdır. Her ülkenin ve topluluğun kendine göre milli günleri ve bayramları vardır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, Sovyetler Birliği döneminde, bu ülkenin yönetimi altında bulunan bütün Türk topluluklarının kutladıkları iki millî/resmî bayram vardır.

4- *Büyük Türkçe Sözlük*. TDK yayını (9. Baskı), c.I. Ankara, 1998, s. 592.

5- Buran, a.g.e., ss. 599.

6- *Büyük Türkçe Sözlük*. c.II. s. 1564.

Bunlardan biri “Ekim/Oktyabr bayramı” diğeri ise, “Mayıs/May bayramı” idi.⁷ Türk topluluklarının bir dönem Sovyet egemenliği altında yaşamalarına rağmen bu bayramları kutlamaları önemli çünkü bu Türk topluluklarının milli bayramları her ortamda ve zamanda kutlayarak bütünleşmelerini göstermesi açısından çok önemlidir.

Bununla beraber dünyada her ülkenin kurtuluş, kuruluş, bağımsızlık, zafer, fetih, cumhuriyet gibi bayramları vardır. Tabi ki bu bayramlar o milletin özel ve siyasi durumu ile ilgili olduğundan dolayı, o topluma özgü bir kutlama şeklinde gelişmektedir.

Geleneksel ve Kültürel Bayramlar

Gelenek bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, an’ane anlamına gelmektedir.⁸ Gelenekler toplumların tarihsel bellekleri ve zamana yansıyan var oluş süreçlerinin, süreklilik halkalarıdır. Zaman değişebilir, coğrafi mekân ve siyasi yapı farklılaşabilir, ancak toplumların tarihsel belleği olan gelenekler, onların sosyo-kültürel genetiğini yaşatmaya devam ederler. Çevre, iklim ve diğer hayat şartları bazı görüntüleri farklılaştırır da, geleneğin ruhu yaşamaya devam eder.⁹ Aslında gelenek, kültürün¹⁰ aktarılması anlamındadır. Dolayısıyla geleneksel bayram derken, bu kültürleşmiş bir merasimin ve uygulama şeklinin aktarımı şeklinde düşünmek gerekmektedir. Bu yüzden geleneksel ve kültürel bayram demeyi daha uygun bulduk ve böyle sınıflandırdık. Dünyanın birçok yerinde bu türden bayramlara rastlanılmaktadır. Türk topluluklarında da ileride üzerinde fazlaca duracağımız bu türden bayramlar vardır.

1.1.2.Kelime Kökeni Olarak Bayram

Bayram kelimesinin Türkçede ne zamandan beri kullanıldığını, kesin olarak tespit etmek güçtür. Ancak yazılı kaynaklarımızda bu kelime ilk olarak Kaşgarlı’nın Divanü Lûgati’t – Türk adlı eserinde kullanılmıştır. Kaşgarlı’da bayram kelimesi *beyrem* ve *bedhrem/badhram* biçiminde kaydedilmiştir. Kaşgarlı *bedhrem* maddesinde: “Bayram halk arasında gülme ve sevinme. Bir yer ışıklarla ve çiçeklerle bezendiği zaman “bedhrem yir” denir ki, gönül açan yer demektir.

7- Buran, a.g.e., ss. 599.

8- *Büyük Türkçe Sözlük*. c.I., a.g.e., ss. 830.

9- Buran, a.g.e., ss. 600.

10- *Büyük Türkçe Sözlük*. c.II., ss. 1436.

Bu kelimenin anlamının ne olduğunu bilmiyorum, çünkü bu kelimeyi Farslardan dahi işittim. Bununla beraber Oğuzlar bayram gününe *beyrem* derler. Bu sevinç ve eğlence günüdür. Oğuzlar “d” sesini “y” ye çevirmişlerdir. Buna göre bu kelime ayrıca bir lugat olabilir.” demektedir.¹¹ *Beyrem* maddesinde ise, “Oğuzca bunun “bedhrem” kelimesinden bozulmuş olduğunu sanıyorum. Çünkü İslamlıktan evvel bayram bilmezlerdi ki adı da olsun. Eğer olsaydı bunu bütün Türkler bilirdi. Bunu ancak dillerinde “d” sesini “y” yapanlar biliyor.” açıklamasını yapmaktadır.¹²

Bayram kelimesi, XI. yüzyıldan itibaren yazılı kaynaklarımızda bayram, beyrem ve bedhrem/badhram biçimiyle, çağdaş Türk lehçelerinde ise; Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi, Karay Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Karaçay–Balkar Türkçesi, Nogay Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Özbek Türkçesi, Uygur Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Kazan Türkçesinde “bayram”, Altay Türkçesinde “payram”, “bayram”, Altay, Lebed, Şor, Sagay, Koybal, Kaça ve Küersk Türkçesinde “bar’am”, Kırgız Türkçesinde “mayram”, Kazak Türkçesinde “meyram” biçimlerinde kullanılmaya başlanmış ve kullanılmaktadır.¹³

Bayram kelimesi başka dillere de geçmiştir;

Farsça: bayram “bayram”, id küni “bayram günü”

Ermenice: bayram “bayram”

Rusça: bayràm “bayram”

Arapça: bayram “bayram”, bayramalay “bayram alayı”, bayramûn, “bayram arefesi”

Romanca: bairam “şenlik, bayram”, bairam, baraiam “bayram”

Bulgarca: bajram “bayram”, bairam “bayram”

Sırpça: barjam “bayram”, barjamske haljine “bayramlık kıyafetler”, barjamovati “bayramlaşmak”, barjam, bajram “bayram”, Bâjram “şahıs ismi”, bâjram, bârjam “bayram”, bâjramluk “bayram günü verilen hediye”, Bâjram mubarek – mubarek – olsun, Bâjram mubarek ôla “iyi bayramlar”, bâjram – nâmaz “bayram namazı”, bâjramovati “bayramlaşmak”

11- Kaşgarlı Mahmud. (1939). *Divan-ı Lugatı't-Türk*. Besim A. (Çev), c.I.,Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 263, 484; Aynı Yazar, c.III(1941), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 176.

12- Atalay, a.g.e., ss. 176.

13- Buran, a.g.e., ss. 600.

Arnavutça: bajram “bayram”, bajram “aynı”

Yunanca: mpaïrami “bayram”

Lehçe: bayramowaç “bayram”

Ayrıca eski Rusçada “bagram, bagrım” şeklinde görülür. Halk Rusçasında, görülen “bayram” şekli de Türkçe “bayram”dan gelmez.¹⁴

Tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinin hemen hepsinde kullanılan bayram kelimesinin kökeni konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Buran bu görüşlerle ilgili olarak şunları yazmıştır. “S. G. Clauson, Y. T. Zenker, L. Budagova, W. Radloff, J. Deny, A. Kannisto ve S. Nişanyan, önemli ve inandırıcı izahlar getirmeden, belki de Kaşgarlı'nın “bu sözü Farslardan dahi işittim” ifadesinden etkilenerek, bayram kelimesinin Farsça kökenli olduğunu iddia etmektedirler. Halbuki E. V. Sevortyan'ın da belirttiği gibi, Farsça sözlüklerde bayram kelimesi ya yoktur, ya da bu kelimeyi alan sözlükler, kelimenin karşısına “Türkçe” ibaresini koymaktadırlar. E. V. Sevortyan, Samoyloviç, İ. Z. Eyüboğlu gibi bazı araştırmacılar ise bayram kelimesinin Türkçe kökenli olduğu kanaatindedirler. Eyüboğlu, bayram kelimesini “bay” (varlıklı, gönenmiş, üstün, etkili olmak) köküne bağlamakta ve “anlam genişlemesiyle, belli günlerde düzenlenen, bütün bireylerin birer bey gibi donanıp, eğlendikleri gün, düğün, büyük tören” şeklinde açıklamaktadır. Eyüboğlu'na göre kelimenin bay-r-a-m şeklinde bir yapısı vardır. Sevortyan ise “bayram ve bayrım” (bayram-bayrım) kelimeleri “bayır” fiiline “-am ve -ım” ekleri gelerek oluşmuştur. Bayır- kökü de “bay”dır. “bay” kelimesine “-ır” eki gelerek oluşmuştur. Abakan (Hakas) lehçesinde “pay” kelimesi “sevinç, neşe, tören” anlamına gelmektedir. Şorcadaki “pay-ga” “ziyafet, tören, keyif meclisi, düğün” kelimesi “pay” fiilinden gelmiş olmalıdır. Ayrıca bu kelime Tuvacadaki bayır (bayır - +(1)r) “bayram, selam, kutlama” veya Moğolca “bayar\baer” sevinç, mutluluk, hoşnutluk, tören, bayram, kutlama kelimesinden gelmiş olabilir. Samoyloviç'e göre Teleütçe payman “ihtiyat etmek, sakınmak”, Sagayca pay “işret meclisi, ihtişam, düğün” Sagay ve Koybalca paylan “bayram, ıyş ü işret yapmak”, Şorca payga “düğün alayı”, Özbekçe peyge “at yarışı”, Çağatayca payga “yaram yapma”, Kırgızca bayge “yarış, koşu”, Yakutça maygı “örf, ayın” kelimeleri aynı köktendir. Dolayısıyla bayram kelimesi de aynı kökten ve Türkçedir” demektedir.¹⁵

14- Buran, a.g.e., ss. 601.

15- Buran, a.g.e., ss. 601.

Bütün bu örnekler ve açıklamalar gösteriyor ki bayram, Türkçe kökenli bir kelimedir. Kelimenin kökü “bad-” dır. “sevinç, neşe, kutlama” anlamına gelen bu kök, Abakan (Hakas), Şor, Sagay, Özbek lehçelerinde “pay”, diğer lehçelerde bugün bay-(ram) biçiminde yaşamaktadır. Sonuç olarak kelimenin “bad-ır-am > bay-ır-am> bayram” biçiminde bir yapısal özellik gösterdiğini söyleyebiliriz.¹⁶

1.1.3.Kavram Alanı Bakımından Bayram

DLT’de bayram, “halk arasında gülme ve sevinme”, “sevinç ve eğlence günü” olarak anlamlandırılmıştır. Bu anlamlandırmadan sonra Kaşgarlı’nın, “İslamlıktan önce bayram bilmezlerdi ki adı da olsun” şeklindeki ifadeleri, bayram kelimesinin kavram alanını dini bayramlarla sınırlandırmıştır. Aslında kelimenin kök anlamında da anlaşıldığı gibi, geleneksel anlamda bayram din ve ibadet kavramlarının dışında tamamen “eğlence, sevinç, neşe ve kutlama” demektir. Bunun en iyi göstergesi yine Kaşgarlı’nın bayram kelimesini kullandığı örnektir:

<i>“Yiğitlerin ıslatu</i>	<i>“Gençleri çalıştırarak</i>
<i>Yıgaç yemiş ırgatu</i>	<i>Meyve toplayarak</i>
<i>Kolan keyik avlatu</i>	<i>Kolan ve geyik avlatarak</i>
<i>Bedhrem kılıp avlanalım”</i>	<i>Bayram yapıp avunalım”¹⁷</i>

Anonim halk edebiyatı ürünlerimizde, özellikle türkülerde, deyimlerde ve atasözlerinde bayramın sevinme, eğlenme, gülme günü olduğu hep işlene gelmektedir. Türklerde bu sevinme ve eğlenme günlerinin daha çok insan tabiat ilişkilerine bağlı olarak şekillendiğini görüyoruz.¹⁸

Şamanist Türklerin öteden beri, tesadüfî olaylar dolayısıyla yaptıkları ayin ve törenler dışında, özellikle belirli zamanlarda yaptıkları bir kısım törenleri vardır ki bunlar ilkbahar, yaz ve güz(sonbahar) aylarında yapılırdı. Özellikle İlkbahar ve Güz bayramları ile ayinleri Hun Türklerinden beri bilinmektedir. Çin kaynaklarının verdiği bilgiye göre bu bayramlar aynı zamanda eski Türk devletlerinin resmi ve dini bayramları olarak da kutlanırdı. “Moğollarda İlkbahar bayramına “örüs sara” (sürüleri otlatmaya çıkarma ayı) bayramı denir ve 9 Mayıs’ta yapılırdı. Güz bayramına “Sagan sara (ak ay) bayramı denirdi, 28 Ağustos’ta yapılırdı.

16- Buran, a.g.e., 601, 602.

17- Buran, a.g.e., ss. 602.

18- Buran, a.g.e., ss. 602, 603.

İlkbahar bayramı Müslüman Kazak – Kırgızlarda ve Başkurlarda “kımız murunduk” adıyla son yıllara kadar Mayıs ayında yapılırdı.¹⁹ Türkler arasında yapılan bu kutlamalarda mutlaka kurban kesilirdi.

Eski Türklerde, devletin yönetim felsefesi ve yapısı, sosyo-kültürel hayat ile tabiat arasında sıkı ve doğru bir ilişki vardı. Dolayısıyla milli, dini ve geleneksel bayramlar genellikle aynı idi. Nitekim *nevruz*, *nooruz*, *noruz*, *nauruz*, *nevroz*, *cangı kün*, *ulustan ulug küni*, *ulug kün*, *erkene kün*, *yeni kün*, vb. adlarla anılan bahar bayramı Türklerin hem geleneksel ve kültürel, hem millî, hem de dinî bayramı gibi kabul edilmekte ve kutlanmaktadır.

Dinî, millî ve geleneksel ve kültürel bayramları bütünüyle ifade etmek üzere bayram kelimesinin genel kavram alanını tarihsel gelişimini de dikkate alarak şöyle tespit etmek mümkündür; 1.Sevinç, neşe, eğlence, tantana, gülme, sevinme. 2.Toy, düğün, ziyafet. 3.Kutlama, festival, yarış. 4.Özel gün-günler 5.Birlikte yapılan ve paylaşılan, örf, adet. 6.Dinî bir ibadet, kutlama, ayin. 7. Kuruluş, kurtuluş, fetih, bağımsızlık gibi milli günler ve kutlamalar.²⁰

1.1.4.Kelime Ailesi Bakımından Bayram

Bayram kelimesinin bilinen en eski şekli DLT’de geçen *bedhrem/badhram*’dır. Aynı eserde *beyrem* biçimi de geçmektedir, ancak Kaşgarlı’nın da belirttiği gibi bu şekil *bedhrem*’den gelmektedir. Çünkü Eski Türkçe’deki -d-, -d’ler, Orta Türkçe döneminde genellikle ‘y’ye dönüşmüşlerdir; adak > ayak, ked- > gey- / giy- gibi.

Bed/bad > bey/bay kökünden türeyen ve Türkçede bu köke bağlı bir aile oluşturan kelimeler şunlardır;

bed/bad: Sevinç, neşe, eğlence.

bedhrem/badhram: Bayram.

bey/bay: Sevinç, neşe, eğlence.

beyrem/bayram: 1.Bayram, 2.Erkek ismi,

bayrım: Cuma.

bayramlaşma: Bayramlaşmak işi.

bayramlaşmak: Birbirinin bayramını kutlamak.

19-Abdülkadir İnan.(1972).*Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.97.

20- Buran, a.g.e., ss.603.

bayramlık:1. Bayramda Kullanılan, bayrama özgü. 2. Bayramlarda verilen armağan.

bayramcalık: Bayram arifesinde nişanlıya gönderilen elbise ve benzeri hediyeler.

Bayram kelimesi ile birleşerek ya da bayram kelimesi ile birlikte kullanılarak çeşitli anlamlar oluşturan ibareler de vardır;

bayramlık ad: Birisi tarafından hakaret yollu kullanılan sözün kendisine ait olduğunu bildirmek için kullanılır.

bayram ağası: Dostlarını çok seyrek ziyaret eden, çok az görünen kimse.

bayram alayı: Bayram günlerinde padişahın camiye gidiş ve gelişi sırasında yapılan tören.

bayram aşısı: 1. (Bayram yemeği). Dini bayramların birinci günü pişirilen et, pilav ve tatlıdan ibaret yemek. 2. Dini bayramlarda bayram namazından sonra bazı zenginlerin çorba, tirit, pilav ve zerededen ibaret olarak verdiği yemek.

bayram ateşi: Bayramın başladığını ilan eden, yüksek alanda yakılan ateş.

bayram ayı: Hicri takvime göre, Ramazandan sonra gelen ay, şevval.

bayram beyi olmak: Midesi bozulmak, ishal olmak.

bayram beyi: Midesi bozulup, geçirdikçe pis koku çıkaran kimse.

bayram böceği: Bir cins böcek.

bayram çocuğu: 1. Bayram dolayısıyla süslenmiş, donatılmış sevinçli çocuk.
2. Bayram günü doğmuş çocuk.

bayram etmek: Bayramlaşmak ve çok sevinçli olmak.

bayram günü: Bayrama rastlayan, bayramın kutlandığı gün.

bayram havası: Neşeli, sevinçli ortam.

bayram hediyesi: Bayram günleri karşılıklı veya tek yanlı verilen armağan.

bayram namazı: Dini bayramlarda kılınan namaz.

bayram şekeri: Özellikle dini bayramlarda konuklara ikram edilen şeker veya çikolata.

bayram tebriği: Bayramı kutlamak için yazılıp gönderilen kart veya birine yapılan ziyaret.

bayram topu: Dini bayramların başladığını duyurmak için atılan top.

bayram üzeri: Bayram günlerinde çocuklar için kurulan açık eğlence yeri.

bayram yeri: 1.Bayram kutlanan alan, 2.Kalabalık ahali,

bayram ziyareti: Dini bayram günlerinde bayramı kutlamak için yapılan kısa ziyaret.

bayramcak: Çavuşkuşu.

bayramî: Hacı Bayram Veli'nin tarikatına girmiş kişi.

bayramîlik: 1. Bayramî tarikatı, 2. Bayramî tarikatından olma durumu.

bayramüstü: Bayram üstü.²²

1.1.5. Türk Lehçelerinde Bayram

Çeşitli Türk lehçe ve şivelerinde bayram karşılığı olarak çeşitli kelimeler kullanılmaktadır. Bunlardan Uygur Türkçesi'nde bayram kelimesi karşılığı olarak "toy" kelimesini görüyoruz.²³ Toy kelimesinin bayram karşılığı dışında, düğün ve yemekli tören gibi anlamları da bulunmaktadır. Aynı şekilde Kırgızlar'da da "toy" kelimesi, düğün ve bayramı ifade etmektedir. Kırım Türklerinde çiftçilikle ilgili olarak bir bahar bayramı tespit edilmiştir. "Sabantuyı / sapantuyı" denilen bu bayramda da toy kelimesi bayramı ifade etmektedir.²⁴

Kazak Türklerinde de "toy" kelimesi bilhassa düğün ve herkesin katıldığı eğlenceleri yani bayram karşılığında kullanılmaktadır.²⁵ Terimin Anadolu'da da aynı anlamda kullanıldığını görüyoruz. Adilcevaz'ın Kurmanç ağzıyla konuşan aşiretlerinde düğünü yönlendiren kişi "toy – beyi" terimiyle ifade olunmaktadır.²⁶

Çuvaşlar'da yemekli olarak kutlanan ve aile fertlerinin tamamının katıldığı iki bayram görülmektedir. Bunlardan ilki, baharda toprağın ekiminden hemen sonra; diğeri de güz mevsiminde kutlanmaktadır. Bu bayrama "eretle pedeyesmane"²⁷ adı verilmektedir. Ayrıca Çuvaş Türkçesi'nde bayram kelimesi karşılığı olarak bir de "üev" sözü mevcuttur. Bayram günü karşılığı olarak "üevkün" denilmektedir.²⁸ Çuvaş Türkçesinde ayrıca yılın ilk karşılığı olarak "kerlace" kelimesi de mevcuttur.²⁹

22- Buran, a.g.e., ss. 604, 605.

23- Ahmet Caferoğlu.(1968). *Eski Uygur Sözlüğü*. II. Baskı, Enderun Kitapevi, İstanbul, s. 248.

24- Reşit Rahmeti Arat. (1946). *Vekayi, Babur'un Hatıratı*. c.I., TTK Yayınları, Ankara, s. 656.

25-Arat. (1946). *Vekayi, Babur'un Hatıratı*, c.II. s. 656.

26- Çay, a.g.e., ss. 8.

27- H. Paasonen.(1950). *Çuvaş Sözlüğü*. İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, s. 28.

28- Paasonen, a.g.e., ss. 194.

29- Paasonen, a.g.e., ss. 67.

Diğer Türk lehçe ve şivelerinden Çağatayca'da “paykamak”, Sagay ve Koybal Türklerinde “paymak”, “paylakmak”; Şor şivesinde “paygamak”, bayram, düğün, iş-ü işret yapmak anlamındadır.³⁰

Bayramlarla ilgili olarak kaynaklara baktığımızda kat'i gün belirtilmemekle beraber Asya Hunlarından beri bütün Türk hanedanlarında bayram törenlerinin varlığı bilinmektedir. Bu törenlerin bir kısmı devletin resmi töreni mahiyetindedir.³¹

Asya Hunları (Hiyung-nu'lar) yılın birinci, beşinci ve dokuzuncu ayında olmak üzere yılda üç defa bayram yaparak göğe kurbanlar sunarlardı. Yılın ilk ayında yapılan tören Tanhu'nun³² sarayında olurdu. Hunlara bağlı boyların başbuğları Tanhu'nun sarayında toplanırlar, yer-su ve gök ilahlarına kurbanlar sunarlardı.³³ Beşinci ayda (Haziran ayı) Lung-Ç'eng³⁴ denilen yerde atalarına, yer-sular'a ve gök-tarıya kurbanlar sunmak suretiyle büyük bir tören daha yapılırdı. Bütün bu bayramlar sırasında bir ormanın etrafında veya yere çakılmış ve işaret vazifesi gören dalların etrafında at yarışı (koşusu) yapılması adet halinde idi.³⁵

Tabgaçlar'da ilkbaharın ilk ayında ülkenin doğu bölgesindeki tapınak görevini gören “taş-ev”de Gök-Tarı'ya, ata ruhlarına kurbanlar sunarlardı. Daha sonra bölgeye kayın ağacı dikilirdi.³⁶

Gök-Türklerin (552- 774) biri ilkbaharda olmak üzere yılda üç defa tekrarladıkları törenler vardı. Törenlere başta Kağan olmak üzere, devlet ileri gelenlerinin tamamı iştirak ederlerdi. Gök-Türklerin büyük bayramı beşinci ayın ikinci yarısında olup, bu bayram Ötüken bölgesinde Tamır ırmağı kaynağında, Gök-Tarı'ya, Yer-Sulara kurbanlar sunulmasıyla başlardı.³⁷

30- Çay, a.g.e., ss. 8.

31- Çay, a.g.e., ss. 8.

32- Hun Devleti başında bulunan kişi(sonsuz genişlik anlamındadır, Türkçesi Tanju'dur.)

33- Çay, a.g.e., ss. 9.

34- Ongın nehri bölgesinde, Karakum şehri yakınında bir yer. Lung- Çing da denilmektedir. Bk. W. Eberhard. (1942). *Çin'in Şimal Komşuları*. Nimet U.(Çev.), İdeal Matbaası, Ankara, s. 76; İbrahim Kafesoğlu. (1984). *Türk Milli Kültürü*. III. Baskı, Boğaziçi yay., İstanbul, s. 289.

35- Eberhard, a.g.e., ss. 76.

36- İ. Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*. s. 290; A. İnan, *Tarihte ve Bugün Şamizm*. s. 3; Aynı Yazar, (1976). *Eski Türk Dini*. TTK yay., Ankara, s.4, 181.

37- W. Eberhard, *Çin'in Şimal Komşular*. s. 87; Osman Turan. (2004). *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*. Ötüken Neşriyat, İstanbul, s. 43; Osman Turan. (2003). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. Ötüken Neşriyat, İstanbul, s.107, 108.

Çay bu törenlerle ilgili olarak bazı yazarların bu tarihle ilgili farklı görüşlerini şöyle belirtmiştir. “St. Julien, bu törenlerin beşinci ayın 20’sinde, E. Chavannes ise beşinci ayın 8’inde, yapıldığını ileri sürmektedir.”³⁸ demektir. Kafesoğlu ise gün belirtmemekle beraber bu törenlerin “Atalar Mağarası’nda” icra edildiğini ifade etmektedir.³⁹ Törenin Atalar Mağarası’nda yapılması hususu St. Julien’de de görülür.⁴⁰ W. Eberhard, Gök-Türklerde görülen bu ilkbahar bayramının taze çayların yetiştiği ve tayların çoğaldığı zaman yapıldığına dikkati çekerek, bu bayramın ziraat kültürlerinde görülen *bereket* bayramı mahiyetinde olmayıp doğrudan bir yer kültü olduğunu ileri sürmektedir.⁴¹

Uygur Kağanlığı döneminde (745- 840) de Gök-Türkler gibi beşinci ayda Tamır ırmağı kaynağında kurbanlar sunarak törenler yapılmakta idi. Uygur Kağanlığı dağıldıktan sonra (840), Turfan bölgesine (Gav-Çang) yerleşen Uygur Türkleri Budizm’i kabul etmişlerdi. Bu Gav-Çang / Turfan Uygurları, Wang Yen-Dö’nün anlattıklarına göre ilkbahar aylarında cemaat halinde civardaki mabetlere gitmekte idiler. Bu mabetler şehirden hayli uzakta bulduklarında adeta küçük de olsa bir yolculuk gerektirmekte idi.⁴²

Bu sebeple Uygurlar atlarına biner, kılıçlarını, yaylarını ve oklarını kuşanırlar ve bu yerlere bu şekilde giderlerdi. Burada kötü ruhlardan korunmak için Uygurlar bazı eşyalara ok atarlardı.⁴³

Uygur Kağanlığı’nın yerini alacak olan Kırgız Kağanlığı (840–920) hakkında bilgi veren X. yüzyıl İslam seyyahlarından Ebu Dülef(ö.944), Kırgızlar’ın her yıl üç bayramları olduğunu kaydetmektedirler.⁴⁴

İlhanlılar zamanında (1220–1350) da bahar bayramı geleneği görülmektedir. Çay bu dönemle değişik yazarlardan şu bilgileri vermektedir;⁴⁵ “Misyoner Wilhelm Von Rubruck’un zamanında bu tarih 9 Mayıs idi. Berthold Spuler, ancak bu tarihin her yıl değiştiğini belirtmektedir.”

38- Çay, a.g.e., ss. 9.

39-Kafesoğlu, a.g.e., ss. 289.

40- Çay, a.g.e., ss. 9.

41- W.Eberhard, a.g.e., ss. 94.

42- Kafesoğlu, a.g.e., ss. 289.

43- L.Ligeti.(1991). *Bilinmeyen İç Asya*. Sadreddin K. (Çev.). c.II, Milli Eğitim Bak., İstanbul, s.82.

44- Abdulkadir İnan. *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. s. 8; Aynı Yazar, *Eski Türk Dini*. s. 11.

45- Çay, a.g.e., ss. 10.

Bu bahar bayramının muhtemelen mayıs ayının ilk haftasında olduğu düşünülebilir. Bu bayramda beyaz kısraklar takdis edilir, kımızlar dağıtıldı. Ancak kımız dağıtımı ile ilgili olarak Müslüman Kazak, Kırgız ve Başkurlarda da bu şekilde bir kımız bayramı görmekteyiz. Buna “Kımız-Murunduk” denilmektedir. Bu kımız bayramı da mayıs ayı içinde yapılmaktadır. Başkırt kadınlarının erkekleri, küçük erkek çocukları yanlarına almadan yaptıkları diğer bir bahar töreni daha vardır. Bu törene “karga-toy” adı verilmekte ve kargalara darı, süt vb. gibi şeyler ikram edilmektedir.⁴⁶ Yakut Türklerinde de ilkbahar bayramı görülür ve bayram “Yısyahı” olarak adlandırılır.⁴⁷

Çeşitli Türk lehçelerinde geçen bayram kelimeleri ise şu şekildedir;

Bayram: Türkiye, Karakalpak, Nogay, Karaim, Kumuk, Başkurt, Türkmen, Uygur, Gagauz, Kuman, Karaçay Balkar.

Bäyräm: Kazak, Tatar, Özbek.

Mayram: Kırgız.

Meyram: Kazak.

Bayramlık: Karaim, Kumuk (bayrama ait)

Bäyrämlék: Kazak, Tatar (1. Para, yiyecek vb. şeyler, 2. Bayramda giyilen elbise).

Bäyrämläw: Kazak, Tatar (Bayram etmek, kutlamak).

Bayramlav: Nogay (bayramlaşmak).

Bäyrämçä: Kazak, Tatar (Bayramdaki gibi giyinmek, bezenmek vb.).

Bäyrämçé: Kazak, Tatar (Bayram edici, bayrama katılan).

Bayramcak: Karaçay Balkar (Çavuşkuşu, ibibik).

Bayramla-: Karaçay Balkar, Karakalpak (kutlamak, bayramlaşmak).

Bayramlimak: Uygur (bayramlaşmak).

Bayramlaşmag: Azerbaycan (bayramlaşmak).

Bayramlıg: Azerbaycan (bayramlık).

Bayramsayagi: Azerbaycan (Bayramda olduğu gibi).

Bayramsılaw: Başkurt (Bayram yemeği yemek ve bayram hediyesi toplamak için ev ev gezmek).

Mayramdık: Kırgız (bayramlık).

Mayramdoo: Kırgız (bayram etmek).

46- Abdulkadir İnan. *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. s. 97; Aynı Yazar. *Eski Türk Dini*. s. 46.

47- Kazım Alparslan. (1946) Toprak Bayramı Nevruz, *Uludağ*, 76 (3- 4): 7.

Mayramda-: Kırgız (bayram etmek).

Meyramdav: Kazak (bayramlaşmak).

Meyramdık: Kazak (bayramlık, bayrama ait).

Meyramşıl: Kazak (bayramcıl, bayram edici).

Bayram aşı: Başkurt.

Bäyräm aşı: Kazak, Tatar.

Bäyrämbay késé: Kazak, Tatar (Hayatı bayramdan ibaret sanıp, aylak aylak gezen kimse).

Bayram et-: Türkmen., Karaim, Balkar, Nogay.

Bayram axşamı: Azerbaycan (Bayram akşamı).

Bayram gabağı: Azerbaycan (Bayram öncesi).

Bayram yemişi: Azerbaycan (1. Bayramda sofraya dizilen kuru meyve, çerez, 2. Mec. Birbirine uymayan çeşitli renkler).

Bayram gurdu: Azerbaycan (Nemli yerlerde yaşayan ve yengece benzeyen küçük bir böcek).

Gara bayram: Azerbaycan (Kara Bayram).

Bayram algışla: Karaçay Balkar (bayram tebriği).

Bayram kün: Karaçay Balkar (bayram günü).

Bayram taş: Karaçay Balkar (Eskiden bayram günlerinde bayram taşı buluna yerde insanlar toplanır, Tanrı'ya kurban keser, dua ederlermiş).

Bayram savgat: Kumuk (bayram hediyesi).

Bäyräm itüw: Kazak, Tatar (bayram etmek).

Bayram kilmak: Uygur (bayram yapmak).

Bayrımçe ay: Karaçay Balkar (Mart).

Bayrım kün: Karaçay Balkar (Cuma).

Bayrım üy: Karaçay Balkar (İslamiyetten önce Karaçay-Balkarlarda dilek dilenen yer).

Gurban bayramı: Türkmen.

Yeñiş bayramı: Türkmen. (Zafer bayramı).

Şeytan bayramı: Gagauz (kasırğa).

Bitkisiz bayram: Gagauz (büyük ziyafet, bayram).

Kurban bayram ay: Kuman (kurban bayramı ayı).

Oraza bayramı: Karaçay Balkar (Ramazan bayramı).

May bäyrämé: Kazak, Tatar (1 Mayıs).

Cinü bäyrämé: Kazak Tatar (Zafer bayramı).
Tugan kön bäyrämé: Kazak, Tatar (doğum günü).
Oktyabr bäyrämé: Kazak, Tatar (17 Ekim).
Saban tuyı bäyrämé: Kazak Tatar (Çiftçilik bayramı).
Mayram emes kün: Kırgız (Bayağı gün, iş günü).
May mayramı: Kırgız (1 Mayıs).
Ullu Oktyabr mayramı: Kırgız (17 Ekim).
Ceniş mayramı: Kırgız (Zafer bayramı).
Yénéw bayramı: Başkurt (Zafer bayramı).
May bayramı: Başkurt (1 Mayıs).
Oktyabr bayram(ı): Başkurt, Karçay Balkar, Kumuk, Karakalpak (17 Ekim).
Kurman bayramı: Karaçay Balkar, Nogay (Kurban bayramı).
Oraza bayramı: Karaçay Balkar (Ramazan bayramı).
Kurban bayram: Kumuk.
Sport bayramı: Karakalpak (Spor bayramı).⁴⁸

48- Buran, a.g.e., ss. 605, 606, 607.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERDE BAYRAM

2.1. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERDE BAYRAM

Bayramlar her millette görülen ve toplumun bütün fertleri tarafından benimsenen ve gününde bütün imkanları ile halkın katıldığı ortak adetlerdendir. Bu haliyle bayramlar, insanların birbirleriyle olan dargınlıklarını unuttukları, barıştıkları, kardeşçe kucaklaştıkları gündür. Gene bayramlar, millî ve dinî duyguların, inançların, örf ve âdetlerin uygulandığı, sergilendiği, bir toplumda millet olma şuurunun şekillendiği, kuvvetlendiği gündür. Bilindiği üzere bütün bayramlar, dinî ve millî bir inanıştan, o toplumu ilgilendiren ortak bir hatıradan, geleneklerden, duygulardan ve tabiattan doğmaktadır.¹

Bayram kavramı ilk defa Kaşgarlı Mahmud'un XI. Yüzyılda yazdığı *Divanda* görülür. Kaşgarlı, kelimenin aslının *Bedhrem* olduğunu, bu kelimeyi Oğuzların *Beyrem* şekline çevirdiklerini belirtir. Yine Kaşgarlı'ya göre, "bayram eğlenme, gülme ve sevinme günüdür". Bayramlar XI. yüzyıl Türk toplumunda, *bayram yeri* adı verilen bir meydana kutlanmaktaydı. Bayram yeri, özellikle çiçeklerle süslenmekte, çıra veya meşalelerle aydınlatılmaktaydı ki, burası Kaşgarlı'nın ifadesiyle adeta *gönül açan* bir mekân olmaktadır.² Bayram yerinin aydınlatılmış olmasına bakılırsa, bayram kutlamalarının gece de devam ettiği anlaşılmaktadır. Burada hemen belirtelim ki, Kaşgarlı Mahmud bu açıklamayla Ramazan ve Kurban bayramları gibi dini bir bayramı değil, millî bir bayramdan söz etmektedir.

1-Abdulhaluk M. Çay. (1997). *Hıdırellez: Kültür-Bahar Bayramı*. Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, s. 5.

2- Kaşgarlı Mahmud. (1939). *Divan-ı Lugati't-Türk*. Besim A. (Çev), c.I.,Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 263, 484;Ayni Yazar. c.III (1941). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 176.

Fakat Kaşgarlı, bu bayramın ne zaman kutlandığına dair bilgi vermemektedir. Dikkatli bir tarihçinin bu zamanı yine Kaşgarlı'nın ifadesinde geçen bir kelime ile tespit etmesi mümkündür. Kaşgarlı, bayram yerini tasvir ederken bu mekânın çiçeklerle süslendiğini söylemektedir. Çiçeklerin genellikle ilkbaharda açtığını düşünürsek, bayramın da aynı mevsimde kutlanmış olduğu muhakkaktır.³

Tarihi kayıtlara göre, Türklerin Hunlardan beri bayram ve festival türünden birçok tören ve faaliyetleri vardı. Mesela, Hun Türkleri beşinci ayda, yani ilkbaharda *Lung-cınğ* (*yüksek bir dağ*) adı verilen yerde topluca büyük bir bayram yapmaktaydılar. Bu bayramda hem inançla ilgili adetler yerine getirilmekte, hem de türlü müsabakalar düzenlenmekteydi. Dini adet olarak evrenin yaratıcısı *Gök-Tanrı* ve kutsal sayılan *Yer* için at kurban edilmekteydi.⁴

Bundan sonra bayramın müsabaka ve eğlence kısmına geçiliyordu. Bu kısımda Türklerin en çok sevdikleri bir spor türü olan at yarışları yapılıyordu. At yarışları sekizinci ayda, yani sonbaharda bir kere daha tekrarlanmaktaydı. Yarış kulvarı olarak da bir ormanın etrafı veya yere çakılmış ve işaret vazifesi gören ağaç dalları ile belirlenmiş bir mekân seçilmekteydi.⁵

Hunlarınkine benzer bayram ve festivallere Gök-Türklerde de rastlanmaktadır. Gök-Türkler, her yıl, belirli bir zamanda “ecdat mağarasında (Ergenekon da ki Ata mağarası) atalarına kurban kesiyorlardı. Onlar aynı şekilde bayram kutlamalarına da, beşinci ayın ikinci yarısında *Gök Tanrı* ve *kutsal yer ve su* için kurban kesmekle başlıyorlardı.⁶ Kurbandan sonra da topluca eğlenceye geçilmekteydi. Özellikle kızlar, ayak topu (tepük=futbol) oynarlardı. Herkes kımız içerdi. Daha sonra da şarkılar söylenilerek eğlenilirdi.⁷

3-Saim Koca. (2004). *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, (Editör: prof. Dr. M. Öcal Oğuz), Ankara, s. 25.

4-Koca, a.g.e., ss. 25.

5-Wolfram Eberhard. (1942). *Çin'in Şimal Komşuları*. Nimet U.(Çev.), İdeal Matbaası, Ankara, s. 76.

6-Koca, a.g.e., ss. 25.

7-Eberhard, a.g.e., ss. 87; Koca, a.g.e., ss. 25.

Türklerde bayram kutlamalarına toplumun her kesimi katılıyordu. Üstelik bu katılış seyirci olarak da değildi. Mesela genç kızlar, bugün genellikle erkeklerin oynadığı ayak topu oyununu (futbol) oynuyorlardı.⁸

Aynı bayram ve festivaller, Uygur Türklerinde de vardı. 450 yılında Uygur Türklerinden beş grup birleşerek, Çin'in kuzeyinde büyük bir tören yapmışlardır. Onlar bu törende önce *Gök-Tanrı*'ya kurban sunmuşlar, sonra da şarkılar söyleyerek eğlenmişlerdir.⁹

X. yüzyılın ilk çeyreği içinde Uygur Kağanını ziyaret eden Çin elçisi Wang-yen-te'ye göre, Uygurlar, üçüncü ayın dokuzunda, yani 9 Martta (Rumi) bir festival (Soğuk Yemek Festivali) düzenliyorlardı. Onlar bu festivalde birbirlerinin üzerine su atmak suretiyle eğlenmekteydiler. Bilindiği gibi, Tarım havzasında yaz ayları çok sıcak ve kurak geçmekteydi. Kavurucu sıcaklar hayatı adeta cehenneme çeviriyordu. Uygurlar, ancak yerin altında evler inşa ederek veya yaylalara çıkarak, bu sığınmanın etkisinden kendilerini kurtarmaya çalışıyorlardı.¹⁰

Yine Çin kaynaklarına göre Hunlar'ın, milattan yüzlerce yıl önce, Mart ayında hazırlamış oldukları yemeklerle kıra çıktıklarını, bahar şenlikleri yaptıklarını, bu bahar şenliklerinin o günden bu güne özü itibariyle değişmeden gelen adet ve geleneklerden olduğunu bilmekteyiz.¹¹

Hunlar sadece ilkbaharda değil birde güz mevsiminde bir bayram merasimi yaparlardı. Hunlar, Tabgaçlar ve eski Türk boylarından Kagnılı boylarında da bu bayram töreni yapıyorlardı. Kutlama da bir orman, ağaç veya dal etrafında yarış ediliyor yahut da kötü ruhlardan arınılmak istenen bir yerde kurban verip oraya ağaç veya orman dikiliyordu.¹²

8- Koca, a.g.e., ss. 26.

9- Eberhard, a.g.e., ss. 73.

10-Özkan İzgi. (1989). *Çin Elçisi Wang Yen-te'nin Uygur Seyahatnamesi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 56, 60.

11-Fati Köse. (2007). *Osmanlı Devletinde Nevruz*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 45, 46.

12-Zeki Velidi Togan. (1978). *Türk Kültürü El-Kitabı: Türk Kültür Tarihinin Erken Çağları Üzerine Araştırmalar*. Seri II, Cild 1/b, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, s. 101.

Gök-Türk devri İç Asya Türklerinde kurban merasimi muhtemelen Kagnılı Türk boylarının, Doğu Hunlarının geleneklerini takip ediyordu. Ak donlu at göğe kurban edilirdi. Koyun veya koç ise gömülürdü, yani belki toprağa verilen bir kurban idi. Gök-Türklerin Atalar mağarasında ki kurban çukurunda at, koyun ve kuş kemikleri bulunmuştur. Belki Gök-Türklerden daha eski, Sibiryaya da kurban taşlarının üzerinde at ve geyik resimleri ile kan akıtmağa oluklar bulunuyordu.¹³

Kutlama zamanı olarak, Asya Hunları yılın ilk ayında *Tanhunun* sarayında ve ilkbaharda (5. Ayda, bizim takvime göre haziranda) Lung Ç'eng (Ongin nehri bölgesinde, Karakum Şehri) de, Gök-Türkler ve Uygurlar yine aynı ayda Tamır ırmağı kaynağında ve Hunlar sonbaharda Tai'lin'de Gök-Tanrıya, atalara, tabiat varlıklarına at ve koyun kurban ederlerdi.¹⁴

Gök-Türkler'in beşinci ayın 10. ile 20. günleri arasında ırmak kenarlarında, şenlikler düzenledikleri, kurban kesip, saçı yaptıkları anlatılmaktadır. Tabi bu bayramlara bir ad verilip verilmediği hakkında bir bilgi yok ama bilinen şey bu kutlamalara halkın tamamının katıldığı ve eğlenceler tertip edildiğidir.¹⁵

Türkler'in İslamiyet'ten önce Orta Asya'da kendilerine has bir hayat tarzları ve inançları olduğu gibi, yine kendilerine has bayramları ve festivalleri de olmuştur. Görüldüğü gibi, bu bayram ve festivallerin esasını inançla ilgili davranışlar ve toplu yapılan eğlenceler oluşturmaktadır.¹⁶

Koca, bu bayram ve festivallerin hangi düşünce ve inançtan doğmuş olduğunu şöyle tespit etmeye çalışmıştır;¹⁷ “Bilindiği gibi, tabiat ve iklim insan hayatının ve düşüncesinin şekillenmesinde başlıca rol oynar. Türklerin ilk ana yurdu olan Orta Asya'da tabiat ve iklim, yaşamak için son derece elverişsiz ve acımasızdır.

13- Togan, a.g.e., ss. 101.

14- Kafesoğlu. *Türk Milli Kültürü*. a.g.e., ss. 302.

15-Harun Güngör. (2003). Nevruz Dini Bir Bayram mı?. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 196 (4): 34- 36.

16-Koca, a.g.e., ss. 26.

17- Koca, a.g.e., ss.26, 27, 28, 29.

Kışlar dondurucu ve fırtınalı, yazlar ise kavurucu sıcaklarla kurak geçer. Bu iklim, tarıma yeteri kadar imkân tanımaz Orta Asya Türkünün başlıca geçim kaynağını hayvan ve hayvan ürünleri oluşturuyordu. Fakat kışların sert ve uzun geçmesi, sık sık hayvan kırımlarına yol açıyordu. Başlıca ekonomik varlıklarını yitiren Türkler de, perişan oluyorlar ve güç durumlara düşüyorlardı. Bundan dolayı Orta Asya Türkünün hayatında iki önemli mevsim ve iki önemli yer olmuştur: Mevsim olarak kış ve yaz, yer olarak da kışın geçirildiği *kışlak* ve yazın geçirildiği *yaylak*. Türk için kış, adeta kısılmak ve birçok şeyden mahrum olmak demektir. Yaz ise, yayılmak ve daha da önemlisi uzun süren kış aylarında yaşanan ekonomik sıkıntılardan kurtulmak anlamına geliyordu. Türk için bu, bir bakıma kurtuluş ve hürriyete kavuşma idi. Böyle bir durum da ancak bir bayramla kutlanabilirdi. İşte Türklerin, yazın müjdecisi olan ilkbaharda bir bayram yapmalarının başlıca sebebi bu idi. Fakat sosyal olaylar tek bir sebebe bağlanamaz. Daha doğrusu, sosyal olayların oluşumunda birçok faktör birden rol oynar. Biz de, birçok tarihçi gibi, Ergenekon Destanına konu olan olayların, Türk milli bayramının oluşumunda önemli bir katkısının bulunduğu inancındayız. Üstelik Ergenekon Destanında anlatılan olayın gerçek yanlarını yazılı belgelerde de tespit edilebilir.

Burada, Türk bayramına kaynaklık ettiğini düşündüğümüz Ergenekon Destanı üzerinde biraz duralım: Bilindiği gibi, Türk destanlarından Manas Destanı hariç hiçbir zamanında derlenip yazıya geçmediği için tam değildir, ancak bunlar tarihin kaynak kitapları arasında parçalar ve özetler halinde bulunmaktadır. Ergenekon Destanının da iki ayrı parçası bulunmaktadır. Bunlardan biri Çin Yıllıklarında, diğeri Moğol İlhanlı tarihçisi Reşideddin'in *Camiü't-Tevarih* adlı eserinde kayıtlıdır. İki farklı varyant halinde olan bu parçaları önce birbiriyle tamamlayarak özetleyelim. Gök-Türklerin Aşina ailesi, düşmanları tarafından tamamen imha edilir. Bu katliamdan geriye küçük bir çocuk kalır. Onunda bacakları kesilir ve bataklığa atılır. Bir dişi kurt gelir ve çocuğu kurtarır. Onu bir mağaraya götürür ve emzirek büyütür. Düşmanları bu durumu öğrenince oğlanı öldürmek isterler. Fakat kurt buna müsaade etmez. Mağaranın gizli geçidinden oğlanı Ergenekon vadisine götürür. Burada onunla çiftleşir. Bu çiftleşmeden on oğul doğar. Bu on oğul dışarıdan kız almak suretiyle çoğalır. Aradan dört yüzyıl geçer. Ergenekon vadisi Aşina ailelerine dar gelmeye başlar. Dışarı çıkmak isterler, fakat yol bulamazlar. Artık içlerinden mağaraya çıkan yolu bilen de kalmamıştır. Vadiyi

kapatan dağlardan biri tamamen demirdir. Aralarındaki bir demirci, bu dağı eritmek suretiyle dışarı çıkabileceklerini söyler. Ateşler yakılır ve körükler kurulur. Demir erir ve çıkabilecekleri kadar bir delik açılır. Gök-Türkler bu delikten dışarı çıkarak Orta Asya'ya yayılırlar. Bugün Gök-Türkler için bir bayram olur. Onlar her yıl bugün *Ecdat Mağarasına* giderek, burada ataları için kurban keserler. Bu törenlerde Gök-Türk Kağanları bir parça demiri ateşe atıp kızdırdıktan sonra onu bir örsün üzerinde çekiçle döverler. Diğer Gök-Türk beyleri de aynı hareketi birer birer tekrarlar.

Görüldüğü gibi, Gök-Türk Devletinin kurucusu olan Aşina ailesi için Ergenekon'dan çıkış, bir kurtuluş ve özgürlüğe kavuşma günü olmuştur. Burada hemen belirtelim ki, Ergenekon Destanında anlatılan olay tamamen hayal mahsulü uydurma bir olay değildir; aksine tarihi bir temele dayanmaktadır. Yazılı kaynakların bildirdiğine göre, Ergenekon Destanına temel olan bu tarihi olayın başlangıcı şöyle cereyan etmiştir: Çin'in başlıca amacı, kendisi için tehlike olarak gördüğü Hun Devletinin siyasi varlığına son vermektir. M.S. 216 yılında Güney Hun Devletinin siyasi varlığına tamamen son vererek bu amacına ulaşan Çin, Hun boylarını birbirinden ayırarak, her birini bir yere yerleştirmiş ve başlarına da birer Çinli vali tayin etmiştir. Böylece Çin, uzun bir süre rahat bir nefes almıştır. Sayıları 19'u bulan Hun boyları, bir asır sakin ve hareketsiz bir hayat yaşadından sonra IV. yüzyılın başlarından itibaren Çin'de çıkan karışıklıklardan da yararlanarak, yeni Hun Devletleri kurmaya başlamışlardır. Bunlardan birisi de Kansu bölgesinde kurulan Kuzey Liang Devletidir (401–439). İşte Gök-Türk Devleti'ni kuracak olan Aşina aileleri de Kuzey Liang Devleti'ne bağlı boylar arasında yer alıyordu. Çin'in Ordos bölgesine hâkim Tabgaç Türk Devleti (338–557), 439 yılında korkunç bir darbe ile Kuzey Liang Devletine son verince, Aşina ailelerinin bu darbeden kurtulabilen fertleri kaçarak, Orta Asya'nın en büyük devletine sahip olan Avarlara sığınmışlardır. Çin Yıllıklarının kayıtlarına göre, katliam şeklinde gerçekleşen Tabgaç darbesinden 500 Aşina ailesi kurtulabilmiştir.

Altay (Altın) dağlarının eteklerine yerleştirilen Aşina aileleri, burada uzun süre demircilik yapmışlar ve egemenlikleri altında buldukları Avarlara silah imal etmişlerdir. Onlar burada, sadece demircilik yapmakla yetinmemişler, Çin ile ticaret yaparak bir asır içinde güçlü bir kavim haline gelmişlerdir. Katliam şeklinde olan

Tabgaç darbesi, uzun yıllar Aşına ailelerinin hafızasından silinmemiş, biraz yukarıda özetlediğimiz Gök-Türk Ergenekon Destanına konu olmuştur.

Burada destanın ilk kısmını bir kere daha hatırlayalım: Gök-Türklerin Aşına aileleri düşmanları tarafından tamamen imha edilmişti. Bu imha hareketinden geriye bir erkek çocuk kalmıştı. Bu çocuk, bir kurt tarafından kurtarılmak suretiyle Ergenekon vadisine götürülmüştü. Çin Yıllıklarından yaptığımız tespitlere göre, bu olağanüstü olayın gerçek hikâyesi, Tabgaç darbesi ve bu darbeden kurtulabilen Aşına ailelerinin Avarlara sığınması şeklinde cereyan etmiştir. Fakat Ergenekon'dan demir dağı eriterek dışarı çıkış nasıl bir tarihi temele dayanıyordu? Destanda anlatılan bu durumun yazılı kaynaklarda tarihi bir temelini bulamadık. Biz burada bu durumun ancak mantıki bir izahını yapabiliriz. Kanaatimce, Aşına ailelerinin Tabgaç darbesinden kaçıp sığındıkları Altay dağlarında demir madenini çokça bulunduğu bir yer vardı. Aşına aileleri bu dağda bir ocak açtılar. Ocak, maden alındıkça dağın içine doğru ilerledi. Adeta büyük bir mağara haline geldi. Kalabalık bir işçi grubunun maden çıkardığı sırada büyük bir göçük meydana geldi. Büyük maden kütleleri ocağın çıkışını kapattı. Madencilerin hepsi içerde mahsur kaldı. Dışarıdakiler mahsur kalanları kurtarmak için ocağı kapatan kütleleri kaldırmak istediler. Fakat başaramadılar. Bu defa mesleki tecrübelerinden yararlanarak, ocağı kapatan maden kütlelerini büyük bir ateş yakmak suretiyle eritmeye başladılar. Ateşi devamlı canlı tutmak için de körükler kullandılar. Sonunda bu kütleler eritildi ve ocak açıldı. Fakat büyük bir felaketle karşılaştılar. Çünkü içerde kalanların büyük bir kısmı ölmüştü. Bu bir milli felaket idi. Bu durum Aşına ailelerini çok etkiledi. Kimisi babasını, kimisi kardeşini kaybetmiş olan Aşına aileleri, her yıl bu felaketin yaşandığı günde bu ocağa geldiler ve burada ölen atalarının hayatına mal olan demir madeninden parça alarak, onu örsün üzerinde çekiçle dövmek suretiyle bu olayı sembolik şekilde protesto ettiler. Bu durum Gök-Türk Devleti kurulunca devlet adamlarınca kutlanan bir devlet töreni haline geldi.

Öyle anlaşılıyor ki, Gök-Türk devlet adamlarının kutladıkları bu bayramda Aşına ailelerinin Tabgaç darbesinden kurtuluşları ve Altay dağlarının etrafında bir asır demircilik yaparak, güçlü bir kavim haline gelmeleri hakim bir tema olmuştur. destadaki hakim temayı da büyük bir ihtimalle maden işçilerinin başına gelen felaket oluşturmuştur. Törendeki sembolik demir dövme motifi de, hem Aşına

ailelerinin demircilik yaparak güçlü bir kavim haline gelmelerini anlatmak için, hem de yaşanan felaketin bir protestosu olarak kullanılmıştır.

Bayramlarda ocağa bir demir parçası atarak, bunu bir örsün üzerinde dövme adeti, sadece Gök-Türklere mahsus bir adet olarak kalmamıştır; X. Yüzyılda güçlü bir kavim olarak ortaya çıkan Oğuzlarda da bu adet devam etmiştir. Oğuzlar, düşmanları ile yaptıkları savaştan sonra eve dönüşlerini Mart ayının son günlerine denk getirirlerdi. Bu zamanda da *özgür, bağımsız gün* derlerdi. Oğuzlar, bu günde büyük bir ateş yakıp, içine bir parça demir atarlar ve sonra bu demiri örsün üzerinde çekiçe döverlerdi. Böylece onlar, toprağı ve suyu etkilediklerini ve daha da önemlisi soğıu uzaklaştırdıklarını düşünürlerdi.

Şimdi burada biraz durarak, bayram hakkında kaynaklardan aktardığımız bilgilere tekrar dönüp, bunları açıklamaya çalışalım; Canlıların hayatı yenilenme ile devam eder. Yenilenmenin durduğı ve bittiğı yerde de ölüm başlar. Orta Asya'da kış mevsiminin uzun ve sert geçtiğı yerlerde adeta hayat durmaktaydı. Böyle bir iklimde yaşayan ve hayvancılıkla geçinen eski Türk toplulukları için baharın gelmesi ve tabiatın yeniden canlanması, kurtuluş ve adeta yeniden doğuş demektir. Bundan dolayı Türkler baharın gelişini bir bayram ile kutlamışlardır. Bu kutlamayı da, genellikle yeni yılın başlangıcında yapmışlardır. Çin Yıllıklarının bize bildirdiğine göre, Kırgızlar yeni yılın ilk ayına *mov-şı-ai* demişlerdir. Buradaki "mov-şı" kelimesi, muhtemelen Türkçe *baş* kelimesinin, *ai* de *ay* kelimesinin Çince'deki bir transkripsiyonu (söylenişi) olmalıdır. Bu duruma göre Türkler, yeni yılın ilk ayına *baş ay* adını vermişlerdir. O halde eski Türkler'de bayramlar da baş ayda yapılmaktaydı. Bu baş ay, yılın hangi ayına tekabül ediyordu? Uygurlar, bayram ve festivallerini üçüncü ayın dokuzunda yapıyorlardı. Öyleyse, bu baş ay, mart ayı olmalıdır. Zira Kaşgarlı Mahmud'un mevsimler hakkında verdiği bilgiler de bizim bu tespitimizi dolaylı olarak doğrulanmaktadır. Kaşgarlı Mahmud'a göre, Müslüman olmayan göçebe Türkler, seneyi dört kısma ayırmaktaydılar. Bunların her birine birer isim (yay veya köklem, yaz, küz/güz, kış) vermekteydiler. Onlar, *Yeni Gün*, yani *Nevruz*'dan itibaren ilkbaharın ilk ayına *Oğlak Ay* demekteydiler. Çünkü oğlaklar bu ayda doğmaktaydı. *Oğlak Ay* ise, büyük bir ihtimalle Mart ayı idi.

Biraz yukarıda Hunların ve Gök-Türklerin bayramlarını Mayıs ayında yaptıklarını söylemiştik. Görüldüğü gibi bu iki ay, yani Mart ile Mayıs ayları

arasında iki aya yakın bir zaman farkı bulunmaktadır. Bu fark neden ileri gelmiştir? Kanaatimizce, bu durum mevsimlerin erken veya geç gelmesi ile ilgilidir. Gerçekten de Hunlar ve Gök-Türkler, Turfan Uyurları'na göre daha kuzeyde oturuyorlardı. Dolayısıyla onların yurtlarında ilkbahar daha geç bir zamanda gelmekteydi.” demiştir.

2.2. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK BAYRAM UNSURLARI

Eski Türk bayramlarında dört unsurdan bahsedilebilir. Bunlar: 1.Ritüel değer taşıyan davranışlar, 2.Hayatlarında rol oynayan nesnelere, 3.Eğlence ile ilgili unsurlar, 4.Giyim, süslenme ve süsleme ile ilgili unsurlar.

2.2.1. Ritüel Değer Taşıyan Davranışlar

Dinî inançların tören ve kurallarına *Rit* denir. Başka bir ifade ile *Rit*, dini tören ve tapınmanın şeklidir. Tapınma ile ilgili davranışlara ve dinî törenlerde kullanılan nesnelere de *Ritüel* adı verilir. Bu davranışlar insanda heyecan yaratır, nesnelere de uğur getireceğine inanılır. Eski Türk topluluklarının bayramlarında da *Ritüel* değer taşıyan bazı davranışlar ve nesnelere bulunmaktadır. Mesela, kurban ve yağmur *Riti* bunların başında geliyordu.¹⁸

Eski Türk dini Gök-Tanrı inancına da dayanıyordu. Bu, tek Tanrılı bir inanış idi. Türk inancının merkezine oturtulmuş olan Gök-Tanrı, evrenin ve bütün canlıların yaratıcısı durumundaydı. Başta insan olmak üzere bütün canlılar onun iradesine bağlıydı. Yeryüzündeki hayatı, tabiatı ve iklimi o düzenlemekteydi. Hâkimiyet ve hükümdarlık, onun bağışıyla gerçekleşmekteydi. Ancak ondan dilekte bulunabilmekteydi. Kısaca söylemek gerekirse, onun her şeyde rolü ve etkisi vardı.

18- Herbert Read. (1981). *Sanat ve Toplum*. Selçuk M. (Çev.), Umran Yayınları, Ankara, s. 180, 65.

Dolayısıyla Türkler, kendilerini daima, hayatları üzerinde tek ve mutlak söz sahibi olan “Gök Tanrı”nın destek ve himayesini almak durumunda hissetmişlerdir. Bunun için de bayramlarına önce Gök-Tanrı ya kurban kesmekle başlamışlardır. Kurban olarak da, hayatlarında önemli bir unsur olan ve başlıca rol oynayan atı tercih etmişlerdir.¹⁹

Yine Türkler’in bayramlarını, büyük ve kutsal saydıkları dağlarda, *Atalar Mağarasında*, kutsal sayılan nehir kenarlarında, kırlarda kutlamaları kutladıkları alanlara ağaçlar ve çiçekler dikmek suretiyle orayı bir nevi kutsamaları da Türklerin dini ayin ve bayram kutlamalarında Ritüel bir davranış biçimi olarak kabul edilebilir.

2.2.2.Hayatlarında Rol Oynayan Nesnelere

Türkler’in büyük devletler kurarak Orta Asya’ya hakim olmalarında ve yayılmalarında başlıca iki unsur rol oynamıştır. Bunlardan biri at, diğeri demirdir. Bilindiği gibi demir silah sanayinin başlıca madenidir. Kılıç, süngü, bıçak, topuz, kalkan, temren (temürgen), zırh (yarık) ve tolga gibi bütün savaş araç ve gereçleri hep demirden yapılmaktaydı. Tarihi kayıtlara göre, Gök-Türkler demiri işlemek ve bu madenden silah yapmak suretiyle uzun süre geçirmişler ve güçlü bir kavim haline gelmişlerdir. Daha doğrusu, demircilik Gök-Türklerin ata sanatı durumundadır. Hatta onlar, mesleki tecrübelerini kullanarak, yani demir dağı eritmek suretiyle Ergenekon’dan çıkabilmişlerdir. Demir dağın eritilmesinde ve Gök-Türklerin kurtuluşunda, şüphesiz ateş de rol oynamıştır. Bundan dolayı ateş, Türklerin hayatında önemli bir unsur haline gelmiştir. Burada hemen belirtelim ki, Türklerde ateşin İrânlılarda ve Hindularda olduğu gibi *Ritüel* bir anlamı ve değeri bulunmamaktadır. Türklerde de ateş kutsaldır, fakat tapınmanın bir objesi değildir.²⁰

Türkler’in hayatının vaz geçilmez diğere bir unsuru da at tır. Türkler atın etinden, sütünden, binek hayvanı olarak ve savaşlarda kullandığı her şeyi bir unsurdur. At Türkler için o kadar değerlidir ki sadece Türkler, Tanrıya kurban olarak at kurban ederler. Özel olarak en iyi, al donlu atları kurban olarak sunarlar. Bu sungular genelde bayram merasimlerinde olmaktadır.

19- Koca, a.g.e., ss. 26.

20- Koca, a.g.e., ss. 27.

2.2.3.Eğlence İle İlgili Unsurlar

Eski Türk bayramlarının en önemli kısmını eğlenceler oluşturuyorlardı. Zira Türkler, hayata bağlı, hayatı seven, gülmekten ve eğlenmekten hoşlanan, son derece canlı, dinamik, hareketli, dışa dönük ve neşeli bir karakter yapısına sahip idiler. Türklerin bu özellikleri bayramlarda daha belirgin bir şekilde görülmekteydi. Onların bayram yerleri, özellikle yeteneklerin gösterildiği ve sergilendiği bir eğlence şöleni ve şenlik yeri olmaktaydı. Kaynakların sınırlı bilgilerinden öğrendiğimize göre, burada at ve ok yarışları yapılmakta, güreş tutulmakta, ayak topu oynanmakta, ayrı ayrı veya gruplar halinde neşeli şarkılar söylenmekte ve bolca kıymız içilmekteydi. Bu eğlenceye toplumun hemen hemen her kesimi katılmaktaydı.²¹

Türk toplumu, tarihin her devrinde canlı ve dinamik kalabilmiş ender toplumlardan biridir. Bunun başlıca sebebi neydi? Bu sorunun en iyi cevabını Kaşgarlı Mahmud'un XI. yüzyılda yazdığı ansiklopedik büyük Türkçe sözlükte bulmaktayız. Kaşgarlı Mahmud'un Divanı'nda 190'dan fazla yardımlaşma ve yarışma ile ilgili kelime bulunmaktadır. Hemen belirtelim ki, bu tür kelimelerin hiçbirini başka milletlerin sözlüklerinde görmek mümkün değildir. Burada hiç tereddüt etmeden şu hükme varıyoruz: Eski Türklerde toplum hayatı yardımlaşma ve yarışma halinde geçiyordu. Bunlardan yardımlaşma, toplumu daima birlik ve dayanışma anlayışı içinde tutuyordu. Öyle ki, bütün halk, ihtiyaç halinde birbirine yardım eden adeta bir aile gibiydi. Yarışma ise, toplumun bütünüyle ilerlemesini sağlıyordu. Her ikisi de birleşince ortaya daima canlı, hareketli ve dinamik bir toplum çıkmaktaydı. İşte Türk toplumunun, tarihin her devrinde canlı, hareketli ve dinamik bulunmasının sırrı bu idi.²²

Eski Türk bayramlarının en önemli unsuru olan *yarışma* üzerinde burada biraz daha durmak gerekir: Kaşgarlı'ya dayanarak az önce belirttiğimiz gibi, *yarışma* sadece bayramlarda değil, Türk toplum hayatının her safhasında vardı. Hatta diyebiliriz ki, Türkler günlük işlerinin hepsini yardımlaşma ve yarışma anlayışı içinde görüyorlardı.

21- Koca, a.g.e., ss. 30.

22-Salim Koca. (1997). Dandanakan'dan Malazgirt'e. *Giresun*, s.199.

Öte yandan, yarışma toplumdaki yetenekli insanları ön plana çıkarmaktaydı. Türklerde özellikle kahramanlık kültürü (inanç) vardı. Türk toplumunda yetenekli ve başarılı kişiler daima saygı göstermekte, el ve baş üstünde tutulmaktaydı. Daha onların sağlığında haklarında kahramanlık destanları düzülmekteydi. Bu destanlar kopuz eşliğinde *Bahşılar* ve ozanlar tarafından bayram, düğün ve yas törenlerinde söylenmekteydi. Böylece, hem yetenekli kişiler onurlandırılmakta, hem de toplumda yeni yetenekli kişilerin çıkması teşvik edilmiş olmaktadır.²³

2.2.4. Giyim, Süslenme ve Süsleme İle İlgili Unsurlar

Türkler, hiç şüphesiz bayramların ruhuna ve havasına uygun bir şekilde giyinmekteydiler. Özellikle onların kıyafetlerinde kırmızı, yeşil ve sarı renkler hakimdi. Mesela, *Tüekta kurganında* ortaya çıkarılmış olan bir prens (tigin) cesedinin üzerinde üst üste kırmızı, yeşil ve sarı renklerde üç çeşit elbise giydirilmiş durumdadır.²⁴

Kırmızı, yeşil ve sarı renkler Osmanlı ordularının bayraklarında da yana bulunmaktaydı. Bu renklerden özellikle kırmızı Türklerin rengi idi. Zira Karahanlı ve Selçuklu hükümdarlarının bayrakları, tuğları, saltanat şemsiyeleri (çetr) , otağları ve giydikleri çizmeleri hep kırmızı renkteydi.²⁵

Öte yandan halk kesiminden de kırmızı renk çok sevilmekteydi. Türklere kırmızı renk hemen hemen her devirde moda idi. Türkistan'da kadınlar ve erkekler hep kırmızı renkli gömlekler giymekteydiler. Kadınlar özellikle düğün ve bayram günlerinde giydikleri uzun gömleklerinin üzerine şal sarıp, bu şalın iki ucunu sarkıtmaktaydılar. Ayrıca onlar, elbiselerine uygun kırmızı ve sarı renkte çizmeler giymekteydiler. Öte yandan, Türk mimari yapılarının süslemelerinde de kırmızı ve sarı renkler hâkimdi. Eski Türk çadır ve halılarının nakışları da hep kırmızı ve sarı renkte idi.²⁶

23- Koca, *Eski Türkler'de Bayram ve Festivaller*. a.g.e., ss.30, 31.

24- Bahaeddin Ögel. (1984). *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*. Türk Tarih Kurumları Yayını, Ankara, s. 143; Abdülkadir İnan. (1968). *Makaleler Ve İncelemeler*. TTK yay., Ankara, s. 499.)

25- Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*. a.g.e., ss.170, 172, 174.

26-Koca, *Eski Türkler'de Bayram ve Festivaller*. a.g.e., ss. 31.

Türkler, bayramlarında hem kendileri süslenmekte, hem de bayram yerlerini süslemekteydiler. Daha önce belirttiğimiz gibi, bayram yerleri ışıklarla aydınlatılmakta, çiçeklerle donatılmaktaydı. Bu çiçekler hiç şüphesiz, *Nevruz* adıyla da anılan kardelen çiçekleri idi. Zira ilkbaharda ilk açan çiçek, kardelen çiçeğidir. Adeta karı delerek çıkan bu çiçek, ilkbaharın da ilk müjdesini vermekteydi.²⁷

Türklerde bayram süslemeleri, müsabakaya sokulan hayvanlar için de yapılmaktaydı. Mesela yarıştırlacak atlar, güreştirilecek develer, tokuşturulacak koçlar, tosunlar ve mandalar (camus-su sığırı), dövüştürülecek horozlar, sahipleri tarafından çeşitli boyalar, kınalar, boncuklar, nazarlıklar, türlü renklerde ve desenlerde kumaşlar ile süslenmekteydi. Bu adet, bugün Anadolu köylerinde aynen devam etmektedir.²⁸

2.3. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERDE BAHAR BAYRAMI

Türk topluluklarının da baharla ilgili gelenekleri ve türleri oldukça çeşitlidir. Ancak bahar bayramı geleneğinin Türklerde tarihin en eski dönemlerine kadar indiği görülmektedir. Özellikle mevsimleri esas alan bayramlar, ilkbahar, güz ve yaz mevsimlerinde, bu mevsimlerin başında ve sonunda büyük törenlerle kutlanırdı. Türklerde çok eskiden beri baharın gelişi, tabiatın canlanması, destanlarda, masallarda, türkülerde, şiirlerde, âşıkların kopuzlarında, sazlarında terennüm edilir ve bahardan coşkunlukla söz edilirdi. İlk ansiklopedik Türk lûgatı olan Divan'ı Lûgat'it Türk'te baharın gelişi, *suların çoğalması, karların eriyip dağ başlarının görünmeye başlamaları, dünyanın nefesinin ısınması yani havaların ısınması, türlü çiçeklerin açılması, yeryüzüne yemyeşil bir ipek kumaşın serilmesi, hayvanların çoğalmaları* olarak yorumlanmaktadır.²⁹

Çeşitli Türk lehçe ve şivelerinde bayram karşılığı olarak çeşitli kelimeler kullanılmaktadır. Bunlardan Uygur Türkçesi'nde bayram kelimesinin karşılığı olarak *Toy* kelimesini görüyoruz.³⁰

27- Koca, *Eski Türkler'de Bayram ve Festivaller*. a.g.e., ss. 31.

28- Koca, *Eski Türkler'de Bayram ve Festivaller*. a.g.e., ss. 31.

29-Abdülhaluk M. Çay. (1988). *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*. (İlaveli ikinci baskı) Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 47.

30- Ahmet Caferoğlu. (1968). *Eski Uygur Sözlüğü*. II. Baskı, Enderun Kitapevi, İstanbul, s. 248.

Toy kelimesinin bayram karşılığı dışında, düğün ve yemekli tören gibi anlamları da bulunmaktadır. Aynı şekilde Kırgızlar'da da *Toy* kelimesi, düğün ve bayramı ifade etmektedir. Kırım Türkleri'nde çiftçilikle ilgili olarak bir bahar bayramı tesbit edilmiştir. *Saban-tuyı/ sapan-tuyı* denilen bu bayramda da toy kelimesi bayramı ifade etmektedir. Kazan Türkleri'nde de *Tuy* kelimesi bilhassa düğün ve herkesin katıldığı eğlenceleri yani bayram karşılığında kullanılmaktadır.³¹

Çuvaşlar'da yemekli olarak kutlanan ve aile fertlerinin tamamının katıldığı iki bayram görünmektedir.³² Bunlardan ilki, baharda ekimden sonra; diğeri de güz mevsiminde kutlanmaktadır. Bu bayrama *Eretle Pedeyesmane* adı verilmektedir.³³

Ayrıca Çuvaş Türkçesinde bayram kelimesi karşılığı olarak bir de *Üyev* sözü mevcuttur. Bayram günü karşılığı olarak *Üyev-Kün* denilmektedir.³⁴ Çuvaş Türkçesinde ayrıca yılın ilk ayı karşılığı olarak "kerlace" kelimesi de mevcuttur.³⁵ Diğer Türk lehçe ve şivelerinden Çağatayca'da *Paykamak*, *Sagay* ve *Koybal* Türklerinde *Paymak*, *Paylakmak*, Şor şivesinde *Peygamak* bayram, düğün, *iş-ü işret* yapmak anlamındadır.³⁶

Bayramlarla ilgili olarak kaynaklara baktığımızda kati gün belirtilmemekle beraber Asya Hunları'ndan beri bütün Türk hanedanlarında bayram törenlerinin varlığı bilinmektedir. Bu törenlerin bir kısmı devletin resmi töreni mahiyetindedir.³⁷ Asya Hunları (Hiyung-nular), yılın birinci, beşinci ve dokuzuncu ayında olmak üzere yılda üç defa bayram yaparak göğe kurbanlar sunarlardı. Yılın ilk ayında yapılan tören Tanhu'nun sarayında olurdu. Hunlar'a bağlı boyların başbuğları Tanhu'nun sarayında toplanırlar, yer-su ve gök tanrılara kurbanlar sunarlardı.³⁸

31- Reşit Rahmeti Arat. (1946). *Vekayi, Babur'un Hatıratı*. c.II, TTK yay., Ankara, s. 656.

32- Çay, a.g.e., ss. 49.

33- H. Paasonen.(1950). *Çuvaş Sözlüğü*. İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, s. 28

34- H. Paasonen, a.g.e., ss. 194.

35- H. Paasonen, a.g.e., ss. 67.

36- Çay, a.g.e., ss. 49.

37- Çay, a.g.e., ss. 49.

38- Çay, a.g.e., ss. 49.

Beşinci ayda (Haziran ayı) Lung-Ç'eng denilen yerde atalarına, *Yer-Sular'a* ve *Gök-Tanrı'ya* kurbanlar sunmak suretiyle büyük bir tören yapılırdı. Bütün bu bayramlar sırasında bir ormanın etrafında veya yere çakılmış ve işaret vazifesi gören dalların etrafında at yarışı (koşusu) yapılması da adet halinde idi.³⁹

Tabgaçlar (315 – 50, 557)'in ilkbaharın ilk ayında ülkenin doğu bölgesindeki tapınak görevini gören *Taş-Ev'de Gök-Tanrı'ya* ata ruhlarına kurbanlar sunarlardı. Daha sonra bölgeye kayın ağacı dikilirdi.⁴⁰

Gök-Türkler (Tu-Cüe/ Tukyü) (552 – 744)'in biri ilkbaharda olmak üzere yılda üç defa tekrarladıkları törenleri vardı. Törenlere başta Kağan olmak üzere, devlet ileri gelenlerinin tamamı iştirak ederlerdi. Gök-Türklerin büyük bayramı beşinci ayın ikinci yarısında olup, bu bayram *Ötüken* bölgesinde *Tamır Irmağı* kaynağında, *Gök-Tanrı'ya*, *Yer-Sular'a* kurbanlar sunulmasıyla başlardı.⁴¹

Bu törenlerin kutlandığı tarihle ilgili bazı araştırmacıların farklı zamanlar zikretmeleri ile ilgili olarak Prof. Dr. Çay şu görüşlere yer vermektedir; “St. Julien, bu törenlerin beşinci ayın 20'sinde, E. Chavannes ise beşinci ayın 8'inde yapıldığını ileri sürmektedirler Kafesoğlu ise gün belirtmemekle beraber bu törenlerin *Atalar Mağarasında* icra edildiğini ifade etmektedir. Törenin Atalar Mağarası'nda yapılması hususu St. Julien'de de görülür. W. Eberhard, Gök-Türklerde görülen bu ilkbahar bayramının taze çayırların yetiştiği ve tayların çoğaldığı zaman yapıldığına dikkati çekerek bu bayramın ziraat kültürlerinde görülen *Bereket Bayramı* mahiyetinde olmayıp doğrudan bir yer kültü olduğunu ileri sürmektedir.”⁴²

Uygur Kağanlığı döneminde (745- 840) de Gök-Türkler gibi beşinci ayda *Tamır Irmağı* kaynağında kurbanlar sunarak törenler yapılmakta idi.⁴³

39-W. Eberhard, a.g.e., ss. 76.

40- Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*. a.g.e., ss. 290.

41- W. Eberhard, a.g.e., ss. 87.

42- Çay, a.g.e., ss. 50.

43- Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*. a.g.e., ss. 289.

Bilindiği gibi Uygur Kağanlığı dağıldıktan sonra (840), Turfan bölgesine (Gav-Çang) yerleşen Uygur Türkleri Budizm'i kabul etmişlerdi. Bu Gav-Çang/Turfan Uygurları, ilkbahar aylarında cemaat halinde civardaki mabetlere gitmekte idiler. Bu mabetler şehirden hayli uzakta bulduklarından adeta küçük de olsa bir yolculuk gerektirmekte idi. Bu sebeple Uygurlar atlarına biner, kılıçlarını, yaylarını ve oklarını kuşanırlar ve bu yerlere bu şekilde giderlerdi. Burada kötü ruhlardan korunmak için Uygurlar bazı eşyalara ok atarlardı.⁴⁴

Uygur Kağanlığının yerine kurulan Kırgız Kağanlığı (840 – 920) hakkında bilgi veren X. Yüzyıl İslam seyyahlarından Ebu Dülef, Kırgızların her yıl üç bayramları olduğunu kaydetmektedir.⁴⁵

İlhanlılar zamanında (1220 – 1350) da bahar bayramı geleneği görülmektedir. Bu bahar bayramının muhtemelen mayıs ayının ilk haftasında olduğu düşünülebilir. Bu bayramda beyaz kısıraklar takdis edilir, kırmızlar dağıtıldı. Ancak kırmız dağıtımı ile ilgili olarak Müslüman Kazak, Kırgız ve Başkırtlar'da da bu şekilde bir kırmız bayramını görmekteyiz. Buna *Kırmız – Murunduk* denilmektedir. Bu kırmız bayramı da mayıs ayı içinde yapılmaktadır. Başkırt kadınlarının erkekleri, küçük erkek çocukları yanlarına almadan yaptıkları diğer bir bahar töreni daha vardır. Bu törene *Karga-Toy* adı verilmekte ve kargaları darı, süt vb. gibi şeyler ikram ederlerdi.⁴⁶

Yakut Türklerinde de ilkbahar bayramı görülür ve bayram *Yıs-Yahı* olarak adlandırılır.⁴⁷

44- Çay, a.g.e., ss. 50.

45- Abdulkadir İnan. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 46.

46- Çay, a.g.e., ss. 51.

47- Kazım Alparslan. (1976). Toprak Bayramı Nevruz. *Uludağ*, 76 (3- 4): 7.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERGENEKONDAN GÜNÜMÜZE TÜRKLERİN MİLLİ BAYRAMI NEVRUZ

3.1. NEVRUZUN TERİM ANLAMAMI

Ulusun ulu günü, Nevruz, No Ruz, Novruz, Neyruz, Navruz, Nartuvan vb. adlarla anılan Nevruz¹, yeni anlamına gelen *Nev* kelimesi ile gün anlamına gelen *Ruz* kelimelerinin birleşiminden meydana gelen Farsça bir kelimedir.² Nevruz güneşin Hamel (Koç) burcuna girdiği gündür. Bugün, Jülyen esaslı Rumi takvimde Mart ayının dokuzuncu, Miladi takvimde ise Mart ayının 21. gününe tekabül etmektedir.

Nevruz Farsça bir kelimedir.³ Yeni gün anlamına gelen bu isim, Zerdüştî İranlılardan itibaren yeni yılın ve *Ferverdi* ayının ilk günü olarak kabul edilmiş ve bayram olarak kutlanmıştır. Bugün de, İranlılarda güneşin Koç burcuna girdiği, miladi takvime göre 22 Mart'a, Rumi takvime göre ise 9 Mart'a tekabül eden gün, Nevruz olarak adlandırılmaktadır.⁴ Eskiden Türkler'de yılbaşı olarak kabul edilen Nevruz, hala İran'da Şiilerce yılbaşı ve bayram olarak kutlanmaktadır.

Tarih boyunca, kültürel temaslarda buldukları milletlerden çeşitli kültür unsurları alan ve kendilerine ait kültür unsurlarını da bu milletlere veren Türkler, İranlılar ile temaslarından sonra *Nevruz* kelimesini kullanmaya başlamışlardır.

1-Harun Güngör. (2003). Nevruz Dini Bir Bayram Mı?. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 196 (4): 34, 36.

2-Fatih Köse. (2007). *Osmanlı Devletinde Nevruz*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 13.

3- Naciye Yıldız. (2004). *Nevruz Adlandırmaları: Türk Dünyası Nevruz Ansiklopetisi*. Editör Prof. Dr. M. Öcal Oğuz, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, s. 37; Abdulhaluk Çay. (1988). *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*. s. 17; Köse, a.g.e., ss. 13.

4-Yıldız, a.g.e., ss. 37.

Geniş Türk coğrafyasında, değişik iklimler sebebi ile Mart ayının ilkbaharın başlangıcı olamayacağı kültürlerde, bu tarih yılın ileriki tarihlerine kaymış, hatta başka isimlerle adlandırılmıştır. Fakat bu bayramın toprağın canlanması itibariyle yeni yılın başlangıcı olarak kabul edilmesine dair ortak ruh değişmemiştir.⁵

Kaşgarlı Mahmud'un ünlü eseri *Divanü Lugat-it Türk*'te yılbaşı *Nevruz* olarak geçmektedir.⁶

3.2. TÜRK DİL TOPLULUKLARINDA NEVRUZ

Nevruz kelimesi, ufak dil farklılıklarına uğrayarak Türk topluluklarında farklı şekilde telaffuz edilse de, günümüz Türk dünyasında Nevruz kutlamaları, birbirine benzeyen şekillerde baharın gelişini bir bayram kutlaması şeklinde heyecanlı, neşeli ve coşkulu bir şekilde kutlamaktadırlar.

1991 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti, Nevruz'u Türk Cumhuriyetleri ile birlikte ortak milli bir gün olarak kabul etmiş ve resmi tatil olmaksızın bayram olarak ilan etmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin hemen bütün bölgelerinde *Nevruz* ya da *Sultan Nevruz* kelimesi yaygın olarak kullanılmakta ve genel kullanım kabulü görmektedir.

Türk dünyasında başta Azerbaycan olmak üzere Kırım Türkleri, Kafkas Türkleri, Kazan Türkleri, Yugoslavya Türkleri, Bulgaristan Türkleri arasında, Özbekistan'da, Kazakistan'da, Türkmenistan'da, Tacikistan'da, Afganistan'da benzer adet ve törenlerle ve değişik adlar altında Nevruz törenleri asırlardır yapılmaktadır. Nitekim günümüzde Kırım Türkleri *Navrez*, Harezmliler *Navsarji*, Soğdakililer *Navsarız*, Çuvaşlar *Noris ohaye*, ya da *Navruz*, Kırgızlar *Nooruz*, Tacikler *Gülnavruz*, Tatarlar *Noruz*, Batı Trakya Türkleri *Mevris* ve Anadolu Türkleri *Nevruz* ya da *Sultan Nevruz* adıyla bu günü kutlamaktadırlar.⁷

5-Yıldız, a.g.e., ss. 37.

6- Kaşgarlı Mahmud. (1939). *Divan-ı Lugat-i Türk*. Besim A. (Çev), c.I., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 347.

7- Köse, a.g.e., ss. 14.

Türk Dünyası'nın değişik bölgelerinde Yeni Gün ile ilgili farklı adlandırmalara rastlamaktayız. Türk kültürünün zenginliğini gösteren bu adlandırmalardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz; *Baba Marta, Bahar Bayramı, Baş Ay, Baş Bahar, Bozkurt, Gündönümü, İlkyaz Bayramı, Mart Dokuzu, Mereke, Mesir Bayramı, Meyram, Sultan Nevruz, Teze İl (Yeni Yıl), Uyanış, Kurtuluş, Yeni Kün, Yeniden Doğuş, Yeni Hayat, Yılbaşı, Yörük Bayramı.*⁸

Diğer taraftan çeşitli Türk boylarında 21 Mart kutlamalarına ağız farklılıklarından dolayı *Navrız, Novruz, Nevris* gibi adlar yanında *Ergenekon, Ergenen Kün, Bozkurt, Çağan, Gül Gordon, İlk Yaz Yortusu, Bayşeseşek, Su Bayramı, Yörük Bayramı, Bahar Bayramı, İstah Bayramı, Altay Ködürgeni, Babu Marta, Körklü Marta, Mart Dokuzu, Ulistın Ulı Küni, Ulusun Ulu Günü, Yengi Kün, Yeni Gün, Yeni Yıl, Mereke, Meyram, Nartukan, Nartavan* ve *Canı Cıl* gibi birbirinden farklı isimler de verilmektedir.⁹

Her ne adla kutlanırsa kutlansın Türkler baharın gelişi ve tabiatın canlanması ile ilgili olarak, bilinen en eski Türk tarihinden bu yana Türk toplulukları bir bahar bayramı kutlamaktadır. Ve bu bayram kutlanış açısından bir birine ufak ayrıntılar hariç çok benzerdir.

3.2.1. Nevruz Adının Türkler Tarafından Kullanımı

M.Ö. IV. Yüz yıldan itibaren Türklerde 21 Mart yeni yıl ve ilkbahar kutlamalarının var olduğu bilinmesine rağmen bu kutlamaların *Nevruz* ismiyle ve mitolojik şekliyle Ortaçağ'dan itibaren İran'dan dünyaya yayılmış olduğu genel kabul gören bir görüştür.¹⁰

8- Ahmet Gündüz. (2010). Nevruz Bayramının Tarihi ve Türk Devlet Kültürü İçerisindeki Yeri. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 279 (3): 31- 35.

9- Köse, a.g.e., ss. 14

10- Hikmet Celkan. (2000). *Nevruz'un Tarihçesi: Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri (18-20 Mart 1999 Elazığ)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 441.

Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ederken İran kültürüyle karşılaşmış ve o topraklara egemen olmuşlardı. Karşılıklı iletişim ve etkileşim sonucu İran dili Farsça'nın edebi güzelliğinin de etkisi ile Türkler, önceden farklı adlarla *Ergenekon*, *Isiah bayramı*, *Yeni gün* vb. kutladıkları yeni yıl ve ilkbaharın gelişi bayramını *Nevruz* ismiyle kutlamaya başlamışlardır. İslamiyet'i de bu topraklarda tanıyıp benimseyen Türkler, peygamber, namaz, oruç, abdest gibi dinî terimleri de aynı şekilde alıp kullanmaya başlamışlardır.¹¹

Yine bu konuda İslami dönemde başta Şia olmak üzere İran kaynaklı hareketlerin ve İslam öncesi İran kültürünün çeşitli Türk boyları ile etkileşim içerisinde olmasının da önemli bir rolü olduğu üzerinde durulmaktadır.¹²

Faşça konuşulan alana hükmeden Büyük Selçuklu Devleti'nde coşkuyla kutlanan ve resmi bayramların başında *Nevruz* gelirdi.¹³ Selçuklular tüm İran, Kafkas ve Anadolu topraklarına hakimiyet kurduktan sonra bu bölge halkının kültürleri ile de etkileşim içerisine girmiştir. Nevruz kelimesi de Selçuklu devletinin toprakları üzerinde yaşayan tüm Türk boyları tarafından değişik ağız ve lehçelerle kullanılmaya başlanmıştır. Öyle ki devrin şair, filozof, astronom ve matematikçi bilim adamı Ömer b. İbrahim el-Hayyami (Ömer Hayyam) (d. 18 Mayıs 1048- ö. 4 Aralık 1131), Melikşah (1072- 1092) zamanında Nevruz bayramı hakkında bilgiler veren *Nevruzname* adlı bir eser yazmıştır. Yine bu dönemde 1074 yılında Kaşkarlı Mahmut tarafından Türkçe'yi ve Türk kültürünü Araplara öğretmek maksadı ile yazılan meşhur eseri *Divan-ı Lügati't Türk*'te Nevruz kelimesi 12 hayvanlı Türk takvimi ile birlikte geçmektedir.¹⁴

Ünlü Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi de Nevruz'la ilgili gördüğü bilgi ve anlatımlara eserinde yer vermektedir.

11-Sadık Tural (1996). Kültürümüzün En Eski Parçalarından Nevruz'a Dair. *Türk Edebiyatı*, 270 (4):5,6.

12-Şinasi Gündüz. (2000). Kadim Ortadoğu'dan Orta Asya'ya Nevruz. *Bilig*, 12 (3): 2- 13.

13- Seyfullah Korkmaz. (1999). Selçuklular'da Nevruz Kutlamaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(yılda bir yayınlanır): 253- 257.

14- Korkmaz, a.g.e., ss. 254.

Evliya Çelebinin anlatımlarında Nevruz yılın ilk ayı olarak zikredilerek, Kurban bayramına eşdeğer güzellikte bir gün olarak görülmektedir, Kadir gecesi de en güzel en mübarek gece olarak anlatılmaktadır.¹⁵ Örneğin Bağdat'ta geçirmiş olduğu bir geceyi anlatırken “gecemiz Kadir ve ruzumuz ruz-ı Nevruz-i Harzemşahi ve yevm-i ıd-i adha idi”,¹⁶ Bitliste kaldığı günleri anlatırken de “Şehri-i Bitlis içre Melek Ahmet Paşa Efendimizle dokuz gün dokuz gece zevk-ü safalar edüp gicemiz Kadir, ruzumuz ruz-ı Nevruz-ı Harzemşahi idi”¹⁷ demektedir. Evliya Çelebi gezilerinin birinde Kırım'da iken kışın sona erip ilkbaharın gelişini “Vakt-i şita gidup mevsim-i bahar-ı Nevruz-ı Harzemşahi gelüp.....”¹⁸ ifadesi ile anlatmaktadır. Yine bir başka gezisinde “Engürü kurbunda Nevruz-i Harzemşahi oldu. Ve cümle nebatat-ü giyatatlar ruy-ı zeminden baş gösterip hamd-i Hüda havalar mu'tedil oldu”¹⁹ der. Evliya Çelebi Erzurum'un şiddetli soğuşundan bahsederken de “...hatta bir kere bir kedi damdan bir dama pertap ederken mu'allakda donup kalır. Sekiz aydan Nevruz-ı Harzemşahi geldikte mezkûr kedinin donu çözümlüp mırnav deyup yere düşer. Meşhur latife-i darb-ı meseldir”²⁰ der.

3.3. NEVRUZUN ZAMANI

Eski toplumlar arasında Yeni Yıl'ın başlangıcı, özellikle ilkbahar/sonbahar ekinoksu ya da yaz/kış gündönümü gibi değişik olaylardan birine göre belirlenmekte ve Nevruz'un kutlanması da ilkbahar ekinoksuna (21 Mart) rastlamaktaydı.²¹

15- *Evliya Çelebi Seyahatnamesi (4. Kitap)*. (2001). haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 66; Fatih Köse. (2007). *Osmanlı Devletinde Nevruz*. ss.52.

16-*Evliya Çelebi Seyahat namesi, 4. Kitap*, ss. 300.

17- *Evliya Çelebi Seyahat namesi, 4. Kitap*, 84.

18- *Evliya Çelebi Seyahat namesi (2. Kitap)*. (1999). haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 69.

19- *Evliya Çelebi Seyahat namesi (2. Kitap)*, ss. 222.

20- *Evliya Çelebi Seyahat namesi (2. Kitap)*, ss. 109.

21- Gürdal Aksoy. (1998). *Bir Söylence Bir Tarih Newroz*. Yurt Kitap Yayın, Ankara, s. 122.

Genellikle 21 Mart'a rastlayan Nevruz, artık son yıllarda 20 Mart'a gelmektedir. Ancak Celali takvimde günün başlangıç zamanı öğle vakti (Zeval) olarak kabul edilmesinden dolayı güneşin Koç burcuna girişi öğleden önce olursa aynı gün, öğleden sonra olursa ertesi gün Nevruz başlatılmaktadır. Bu gibi durumlarda 22Mart'ta da Nevruz olabilmektedir.²²

Osmanlı dönemine ait 990 (1582)'den önceki takvimlerde Jülyen sistemi esas alındığından Nevruz, Jülyen sistemine göre 9-12 Mart arasındaki tarihlere rastlamaktaydı. 1582'den sonraki takvimlerde ise Nevruz, Gregoryen esasına dayanan Miladi takvime göre hesaplanmıştır. Güneşin ilkbahar noktasından geçip Koç (Hamel) burcuna giriş zamanı takvimlerde gün, saat ve dakika olarak bir önceki günün bitiminden altı saat sonra olmakta bu da yıl süresinin 365 gün 6 saat olmasından kaynaklanmaktaydı.²³

3.4. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERDE NEVRUZ

21 Mart Nevruz geleneği Orta Asya Türk topluluklarında var oluşun yıl dönümü, ve tabiatın yeniden dirilişi bayramı olarak çok eski tarihlerden itibaren kutlanmaktaydı. Çin kaynaklarında Hunlar'ın, milattan yüzlerce yıl önceleri, 21 Mart tarihinde hazırlamış oldukları yemeklerde kıra çıktıklarını, bahar şenlikleri yaptıklarını, bu bahar şenliklerinin o günden bu güne özü itibarıyla değişmeden gelen adet ve geleneklerden olduğunu bilmekteyiz. Bu rivayete göre 21 Mart tarihinin Hunlar tarafından kışla birlikte adeta ölen tabiatın yeniden uyanışı ve tarımsal faaliyetlerinin başlangıcı günü olarak görülmektedir.²⁴

Gök-Türkler 21 Mart tarihini Ergenekon²⁵ yada Bozkurt günü olarak kutlamışlardır.

22- Köse, a.g.e., ss. 16.

23- Köse, a.g.e., ss. 16.

24- Köse, a.g.e., ss. 45, 46.

25-Ergene; sarp, yalçın, kon, dağ belı veya geçit anlamındadır. (Mişer Türkler'i bunu Türk cenneti olarak düşünmektedir.)

Çin kaynakları ve Türk destanlarında Türkler'in Ergenekon'dan (Çin kaynaklarına göre Ecdat mağarası) çıkışını anlatan olay şöyledir;²⁶ “Türk illerinde Gök-Türk oku ötmeyen, Gök-Türk kolu ulaşmayan bir yer yoktu. Bütün kavimler²⁷ birleşerek, Gök-Türkler'den öğ almak için yürüdüler. Türkler, çadırlarını, sürülerini bir yerde topladılar. Çevresine hendek kazdılar, beklediler. Düşman geldi. Vuruş başladı. On gün vuruştular. Gök-Türkler üstün geldi.

Bir gün düşman bütün iller hanları ve beyleri bir av yerinde konuştular. Gök-Türklere hile yapmazsak işimiz yaman olur dediler. Tan ağarınca baskına uğramış çeriler gibi, ağır yüklerini, kötü mallarını bırakıp kaçtılar. Türkler, bunların vuruşma güçleri gitti, kaçıyorlar diyerek arkalarından varıp yetiştiler.

Gök-Türkleri görünce düşmanları birden geri döndüler. Tekrar ikisi vuruştular. Düşman galip geldi. Gök-Türkleri öldüre öldüre çadırlarına geldiler. Çadırlarını mallarını aldılar. Yağmadan hiçbir yurt kurtulamadı. Büyüklerin hepsini kılıçtan geçirdiler. Küçükleri kul edip herkes birini alıp gitti. Gök-Türkler hanı İl Han'ın oğulları çoktu. Savaşta hepsi öldü. *Kıyan/ Kayan* adlı küçük bir oğlu vardı. O yıl evlendirmişti. İl Han'ın *Negüş/ Tukuz* adlı bir de yeğeni vardı. Bu ikisi bir yerdeki kişilerin eline düşmüşlerdi. On gün olduktan sonra bir gece ikisi kadınlarıyla birlikte atlanıp kaçtılar. Yurda geldiler. Düşmandan kaçıp gelen dört maldan (deve, at, öküz, koyun) çok buldular. Eğer, İl'e varalım desek, dört taraftaki illerin hepsi bize düşman. İyisi odur ki dağların içinde insan yolu düşmez bir yer izleyip oturalım deyip dağa doğru sürülerini sürüp gittiler. Geldikleri yoldan başka yolu olmayan bir yere vardılar. O da öyle bir yoldu ki bir deve, bir at bin güçlkle yürürdü. Eğer ayağını yanlış bassa parça parça olurdu.

26-Ebulgazi Bahadır Han. (2009). *Türk'ün Soy Ağacı (Türk Şeceresi)*. İlgı Kültür Sanat Yayınları, 1. Baskı, haz. Rıza Nur, Ankara, s. 35, 38.

27-Bahaeddin Ögel. (1957). Doğu Göktürkleri Hakkında Vesikalar ve Notlar. *Belleten*, 81(1) s.85 (81-137). Ögel bu kavmi Chou-shu ve Sui-Shu gibi Çin kaynaklarına dayanarak Lin halkı olarak vermektedir.

Vardıkları yerde akar sular, çeşmeler, türlü otlar, meyveli ağaçlar, türlü türlü avlar vardı. O yeri görünce Tanrı'ya şükürler kıldılar. Hayvanlarının, kışın etini yediler, yazın sütünü içtiler, derisini giydiler.

O yere *Ergenekon* adını koydular. Burada bu ikisinin çocukları çoğaldı. Kıyan'ın evladı çok oldu. Tukuz'un ki ondan daha az oldu. Kıyan'ın çocuklarına *Kayat/ Kıyat* dediler. Tukuz çocuklarına iki ad koydular. Bir nicesine *Tukuzlar* dediler. Bir nicesine *Türülken* dediler. Çok yıllar bu iki kişinin çocukları Ergenekon'da kaldılar. Enine boyuna uzayıp yayıldılar.

Dört yüz yıl sonra Ergenekon'da kendileri ve sürüleri o kadar çoğaldılar ki sığmadılar. Bu sebepten bir yere toplanıp oturup konuştular. Dediler ki; “Atalarımızdan işittik. Ergenekon'un dışında geniş yerler, güzel yurtlar olurmuş. Bizim yurdumuz eskiden o yerlerde imiş... Dağların arasında yol izleyip bulalım. Göçüp çıkalım. Her kim bize dostum derse onunla görüşelim. Düşmanlarla güreşelim dediler.” Hepsi bu sözü beğenip çıkmaya yol izlediler, bulamadılar. O zaman bir demirci dedi ki: “Burada bir demir madeni var. Yalın kata benziyor. Şunun demirini eritsek bir yol olurdu.” Varıp o yeri gördüler. Bu sözü de beğendiler. Dağın geniş yerine bir kat odun, bir kat kömür dizdiler. Dağın üstünü, arka yanını, beri yanını böylece doldurduktan sonra yetmiş deriden körük yapıp yetmiş yerde kurdular. Ateşleyip körüklediler. Tanrının gücü ile ateş kızdıktan sonra demir dağ eriyip akıverdi. Yüklü deve çıkacak kadar yol oldu. O günü, o ayı, o saati belleyip dışarı çıktılar. Ergenekon'dan çıktıkları zaman Gök-Türklerin Kağanı Kıyan soyundan *Börteçine* idi. *Börteçine*, bütün illere elçi gönderip Ergenekon'dan çıkıp geldiklerini bildirdi. Bunu bazıları iyi gördüler, bazıları kötü gördüler. Gök-Türkler, eski düşmanlarıyla savaştılar. Yendiler. Böylece dört yüz yıl sonra kanlarının öcünü aldılar.”

Gök-Türkler o günü bayram sayarlar. Bir parça demiri ateşe salıp kızdırırlar. Önce Kağan bunu kıskaçla tutup örse koyar, çekiçle döver. Ondan sonra Beylerde öyle yapar. Bu günü mukaddes bilirler, böylece Tanrı'ya şükretmiş olurlar.²⁸

28- Bahaeddin Ögel. (1971). *Türk Mitolojisi*. c.I, MEB Yayınları, Ankara, s. 64; Şükrü Elçin. (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.78, 79; Aynı Yazar. (1964). *Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu)*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, s. 24; Aziz Alpaut. (1943). *Bozkır Bayramı. Çınaraltı*, 79 (3): 6.

Çin kaynaklarında *Ecdat Mağarası* olarak tanıtılan bu yer Türk ananesinde *Ergenekon* adını almıştır. Ziraatı milli sanat olarak benimsemiş olan Çin imparatorları baharın gelişini saban tutarak kutlardı. Hâlbuki Türk hakanları bahar bayramında örs üzerine kızdırılmış demir döğerlerdi.²⁹ Bu adet Türklerdeki demirciliğin milli sanat olması ve demir kültü ile açıklanabilir.³⁰

21 Mart tarihinin Türklerde takvim başlangıcı olarak kabul edildiği de bilinmektedir. Nitekim güneşe göre düzenlenen 12 Hayvanlı Türk takviminin başlangıcı 22 Mart'tı.³¹

Orta Çağ'dan itibaren çeşitli Türk boylarında tabiatın yeniden uyanışını ve tarımsal faaliyetlerin başlangıcını ifade eden 21 Mart bahar kutlamalarının daha sonraları göç yolu üzerinde bulunan İran medeniyetinin ve dilinin etkisi ile *Nevruz* adı altında yapıldığını görmekteyiz.³²

3.4.1. İslamiyet Öncesi Türklerde Nevruz Ritüelleri

Eski Türklerde Nevruz kutlamalarında ateş kültü, atalar kültü, 7 sayısı ile ilgili törenler, bazı bitkilerin çimlendirilmesi ve suyla ilgili ritüeller bulunmaktaydı.

Nevruz kutlamalarında ateşin özel bir yeri vardır. Türkler'in ateşe ilişkin Nevruz ritüellerinde ateşin koruyucu, temizleyici özelliğinin ön plana çıktığı görülmektedir.³³ Türkler'de dünyanın yaratılışı, bahar ve ateş arasında bir bağ kurulur.³⁴

29-Osman Turan. (1978). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*. c.I-II, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, s. 107, 108.

30-Abdulkadir İnan.(1966). Türkler'de Demircilik sanat-Tarihte ve Folklorunda. *Türk Kültürü*, 42 (4) s. 542, 544.

31- Çay, a.g.e., ss. 25, 26.

32- Çay, a.g.e., ss. 39, 40.

33-Gündüz, a.g.e., ss. 11.

34- Çay, a.g.e., ss. 200.

Bir şaman duasında görüldüğü üzere bu üçlü bir birinden ayrı düşünülemez. Bu şaman duasında şöyle demektedir;³⁵ ”... Yüce Gök-Tanrı'nın ilk defa gürlendiği, yağız yer altmış türlü çiçeklerde ilk defa bezendiği, altmış türlü hayvan sürülerinin ilk defa kişnediği ve melediği zaman sen yaratıldın.”

Ateşin kötülükleri, hastalıkları kovduğuna yok ettiğine de inanılır. Nevruz bayramı törenlerinde Türkler arasında günümüzde de hayli yaygın olan ateş üzerinden atlama geleneği doğrudan doğruya ateş kültürüyle ilgili olup, kötülüklerden temizlenmek gayesiyle yapılmaktadır. Hastaların alazlanması, tütsü yakılması, kurşun dökülmesi, üzerlik yakılması hastalıkları koğmak için yapılan adetlerdendir.³⁶

Kafesoğlu “Eski Türk Dini” adlı eserinde bir Bizans elçisinin Gök-Türkler tarafından ateşten atlatılışını anlatmaktadır; “Bizans İmparatorları'ndan II. Justin'in (d.520-ö.578) elçisi Zemarkhos'un 568 tarihinde Gök-Türlere elçilik görevi ile gittiği zaman karşılaştığı muamele oldukça tipik bir misaldir. Türkler Bizans elçilik heyetini yakılan büyük ateşlerin alevleri üzerinden atlatmak suretiyle kötü ruhlardan temizlemişlerdir diye anlatmaktadır.”³⁷

Türklerin Nevruz'a ilişkin ritüellerinden biri de Nevruz için özel kaplarda çimlendirilen bitkilerdir. Arpa, buğday gibi hububatlar Nevruz öncesi özel olarak çimlendirilmekte ve Nevruz törenlerinde kullanılmaktadır.³⁸

Bir diğer ritüel unsur ise 7 sayısına ilişkin ritüeldir. Nevruz sofrası için hazırlanan yemekte 7 çeşit tahıl kullanılmaktaydı.³⁹

35- Abdulkadir İnan. (1954). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, s. 70.

36- Çay, a.g.e., ss. 201.

37- İbrahim Kafesoğlu. (1980). *Eski Türk Dini*. Kültür Bakanlığı yay., Ankara, s. 25.

38-Gündüz, a.g.e., ss. 11.

39- Gündüz, a.g.e.,ss. 11.

Yine Nevruz törenlerinde Türkler su üzerinden atlama, bir birlerinin üzerine su serpme, Nevruz'da soğuk su ile yıkanma, yeni-gün suyu ile el yüz yıkama, hayvanları sulama ve su dolu-ana motifi gibi ritüel davranışlar vardır.⁴⁰ Bununla birlikte su önceki yıla ait kötülükleri ve uğursuzlukları temizleyen, alıp götüren bir değer sahibidir.⁴¹

3.5. SELÇUKLULARDA NEVRUZ

Selçuklular zamanında coşkuyla kutlanan resmi bayramların başında gelen Nevruz bayramı dolayısıyla insanlar birbirlerini tebrik edip karşılıklı hediyeler ve hediye olarak da şeker dağıtırlar ayrıca hastalıklara şifa olacağı inancıyla da bu günde temiz su ile yıkanıldılar.⁴²

Abbasi halifeleri ile Nevruz bayramı münasebeti ile karşılıklı hediyeleşmeye önem veren Selçuklu sultanlarından Sultan Tuğrul Bey (d.990-ö.1063), Abbasi halifesi Kaim Biemrillah'a (El-Kaim'u Biemrillah (d.1031-ö.1075)) Nevruz bayramı münasebetiyle on bin dinar para ile pek çok da değerli hediyeler göndermiştir.⁴³

Tuğrul Bey 1058 yılında Nevruz bayramı nedeniyle ordusuna izin vermiş ve bu sebeple de yanında sadece iki bin süvarilik küçük bir birlik kalmıştı. 1060 yılında yine Tuğrul Bey, Tebriz kuşatmasında vazgeçerek ordusuyla Besa'da kalmalarını emretmişti. Bu durum askerlere zor gelmiş ve askerlerin ileri gelenleri, kışı Rey kentinde geçirip Nevruz'da istenilen yere gitmek istediklerini Tuğrul Bey'e bildirmişlerdi.⁴⁴

Selçuklularda Nevruz günü sultanlara hediye olarak Arap atları sunuluyordu. Nitekim Batıniler, Sultan Sencer'in(d.1086-ö.1157) veziri Mümü'n-d-din Nasıru'd-devle Muhtassu'l-mülk Ebu Nasr Ahmet b. Fazl b. Mahmut el-Kaşani'yi öldürmek için yaptıkları plana göre, Nevruz bayramı nedeniyle adet olduğu üzere Sultan Sencer'e iki Arap atı hediye ettiler.

40- Çay, a.g.e., ss. 204.

41-Gündüz, a.g.e., ss. 11.

42-Seyfullah Korkmaz. (1999). Selçuklularda Nevruz Kutlamaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.8, Sayı 253- 256, s. 253.

43-Korkmaz, a.g.e., ss. 253.

44- Korkmaz, a.g.e., ss. 253.

Sultan Sencer'in veziri de hediye edilen atların Sultan'a layık hediyeler olup olmadıklarına bakmak için atları yanına getirmelerini emretti. Vezir, atları gözden geçirdiği sırada daha önceden kendini gizleyerek ahırda görevli olmayı başaran Batını seyis, plana uygun olarak 29 Safer 521 (21 Mart 1127) Nevruz günü veziri bıçaklayarak öldürdü.⁴⁵

Melikşah (d.1055-ö.1092) ve veziri Nizamülmülk 1074-1075 yıllarında bir rasathane yaptırarak içlerinde devrin büyük ilim adamlarından olan Ömer Hayyam, Ebu'l-Muzaffer İsfizari, Meymun ibn Necib Vasiti gibi bilginleri bu rasathanede görevlendirdiler. Sultan Melikşah'ın verdiği talimatla rasathanedeki bilginler Nevruz'u Koç burcunun ilk gününe koymak ve bu günü de takvim başlangıcı yapmak suretiyle bir takvim hazırladılar. Bu takvime de Melikşah'ın Celalüddeve şanına nispetle *Celali Takvimi* denildi.⁴⁶

Meşhur şair ve bilim adamı Ömer Hayyam, Melikşah zamanında Nevruz bayramı hakkında bilgiler veren *Nevruzname* adlı bir eser yazmıştır. Yine bu dönemde 1074 yılında Kaşgarlı Mahmut tarafından Türkçe'yi ve Türk kültürünü Araplara öğretmek maksadıyla yazılan meşhur eser *Divan-ı Lügati't Türk'te* Nevruz kelimesi *12 hayvanlı Türk takvimi* ile birlikte geçmektedir.⁴⁷

Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde, özellikle Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan (d.1423-ö.1478) zamanında Nevruz gününün yılbaşı kabul edilip vergilerin buna göre düzenlendiği bilinmektedir.⁴⁸ İlhanlılar zamanında da (1220- 1350) bahar bayramı geleneği görülmektedir.⁴⁹

45- Korkmaz, a.g.e., ss. 253, 254.

46- Korkmaz, a.g.e., ss. 254.

47- Korkmaz, a.g.e., ss. 254.

48-Recep Yaşa. (2000). *Selçuklular'da Nevruz Geleneği*. (Doç. Dr. Mahmut Pehlivan Armağanı). Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Sakarya, s. 165.

49-Köse, a.g.e., ss. 50.

3.6. OSMANLILARDA NEVRUZ

Osmanlı sosyal hayatında Nevruz'un önemini göstermesi açısından bu konuda fetva makamı olan Şeyhülislam tarafından verilen fetvalar dikkate değerdir. Din (İslam) hükümlerinin dikkate alındığı bir toplum olan Osmanlı'da dönemin Şeyhülislamı Ebu's-Suud Efendi'nin Nevruz'a dair bir soruya verdiği cevap fetva kitaplarında kayıtlı olup oldukça önemlidir:

“Mesele: Nevruz gününde Zeyd Müsellem eyü libaslarını güyip içse, yaranlarıyla sahraya gitse ism lazım gelir mi? (Nevruz gününde Zeyd* Müsellem iyi elbiselerini giyip, yiyip içse, dostları ile kıra gitse günah olur mu?)

Cevap: Nesne lazım gelmez. Nevruz Mecusi degüldür, Nevruz sultani dür. (Günah değil. Çünkü Nevruz Mecusi** âdeti değil, örfte var olan sultana ait bir adettir.)”⁵⁰

Ünlü Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi de Nevruz'la ilgili gördüğü bilgi ve anlatımlara eserinde yer vermektedir. Evliya Çelebinin anlatımlarında Nevruz yılın ilk ayı olarak zikredilerek, Kurban bayramına eşdeğer güzellikte bir gün olarak görülmektedir. Kadir gecesi de en güzel en mübarek gece olarak anlatılmaktadır.⁵¹ Örneğin; Bağdat'ta geçirmiş olduğu bir geceyi anlatırken “gecemiz Kadir ve ruzumuz ruz-ı Nevruz-i Harzemşahi ve yevm-i ıd-i adha idi”⁵², Bitliste kaldığı günleri anlatırken de “Şehri-i Bitlis içre Melek Ahmet Paşa Efendimizle dokuz gün dokuz gece zevk-ü safalar edüp gicemiz Kadir, ruzumuz ruz-ı Nevruz-ı Harzemşahi idi”⁵³ demektedir.

* Zeyd fetvalarda herhangi bir erkek yerine kullanılan isimdir.

**Ateşe tapan kişi.

50- Köse, a.g.e., ss.51.

51- *Evliya Çelebi Seyahat namesi, 4. Kitap, ss.66.*

52-*Evliya Çelebi Seyahat namesi, 4. Kitap, ss.300.*

53- *Evliya Çelebi Seyahat namesi, 4. Kitap, 84.*

Evliya Çelebi gezilerinin birinde Kırım'da iken kışın sona erip ilkbaharın gelişini "Vakt-i şita gidup mevsim-i bahar-ı Nevruz-ı Harzemşahi gelüp..."⁵⁴ ifadesi ile anlatmaktadır. Yine bir başka gezisinde "Engürü kurbunda Nevruz-i Harzemşahi oldu. Ve cümle nebatat-ü giyatatlar ruy-ı zeminden baş gösterip hamd-i Hüda havalar mu'tedil oldu"⁵⁵ der. Evliya Çelebi Erzurum'un şiddetli soğuşundan bahsederken de "...hatta bir kere bir kedi damdan bir dama pertap ederken mu'allakda donup kalır. Sekiz aydan Nevruz-ı Harzemşahi geldikde mezkûr kedinin donu çözülüp mırnav deyup yere düşer. Meşhur latife-i darb-ı meseldir"⁵⁶ der.

Osmanlılar'da yılın ilk günü Nevruz kabul edilirdi. Münecimbaşılar* Nevruz'dan Nevruz'a kadar olan bir senelik süreyi ihtiva eden *Rakam Takvimi* olarak da adlandırılan yıl takviminin yanı sıra bir de o yılın *Ahkâm Takvimi*'ni çıkarırlardı. Üç bölümden oluşan ve Nevruz'u ilk gün, yani takvimin başlangıç günü olarak alan bu takvimler de başta padişah olmak üzere devlet adamları için hazırlanırdı.⁵⁷

Osmanlı sarayında Nevruz eski bir gelenek olarak canlı bir şekilde kutlanmaktaydı. Başta padişah ve sadrazam kendi aralarında olmak üzere sarayda bulunan bütün hizmetliler *Nevruziyye* adı altında, hediyeler ve atiyeler sunulmaktaydı. Hekimbaşı da hazırlamış olduğu *Nevruziye* tatlılarını başta padişah olmak üzere saray sakinlerine sunmaktaydılar.⁵⁸

54- *Evliya Çelebi Seyahat namesi (2. Kitap)*. (1999). haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.69.

55- *Evliya Çelebi Seyahat namesi (2. Kitap)*, ss.222.

56- *Evliya Çelebi Seyahat namesi (2. Kitap)*, ss.109.

*Yıldızların hareket ve vaziyetlerinden hükümler çıkaran, yıldız falına bakan kişi, falcı. 2. Astroloji ile uğraşan kişiler.

57- Köse, a.g.e., ss.53.

58- Köse, a.g.e., ss.54.

Yine Nevruz baharın ilk günü ve yılbaşı olduğundan takvimler hep Mart'tan başlıyordu. Bu sebeple Osmanlılarda mali yıl başlangıcı Nevruz olarak alınmış ve hemen bütün kanunnamelerde verginin ilk taksitinin toplandığı zaman olmuştur. Bu durum Cumhuriyet döneminde de 1980'li yıllara kadar mali yılbaşı olarak devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde bir yabancı devlet ile savaşılırken veya bir iç isyan bastırılmaya çalışılırken askeri birliklerin ve ihtiyaçlarının Nevruz'a kadar hazır duruma getirilmesi prensibi hakimdir. Hazır olan birlikler, hareket merkezi olan İstanbul'a Nevruz'da ulaşır buradan cepheye hareket ederdi. Burada Nevruz'un esas alınmasından amaç, ilkbahar mevsiminin gelmesiyle ulaşım ve nakliyenin kolaylaşması ve gıda ihtiyaçlarının da daha rahat sağlanması idi. Ayrıca Nevruz'un uğurlu günler ve başarılı sonuçlar getireceği inancıda kara ordusunun hareket tarihinin belirlenmesinde etkili olmuştur.⁵⁹

Nevruz, Türk denizciliği bakımından da önemli bir tarihtir. Denizcilikte de ilkbahardan itibaren hava şartlarının daha müsait olması sebebi ile donanma Nevruz'da denize açılacak duruma getirilirdi. Ayrıca Nevruz'da uğursuzlukların bulunmadığı anlayışının da bunda etkili olduğu düşünülmektedir.⁶⁰

Osmanlı sarayında Nevruz bayramı kutlanmıştır. Nitekim 21 Mart'a tekabül eden gün şairler *Bahariye/ Nevruziye* adlı methiyelerini, hekimbaşı ise çeşitli baharatlardan hazırladığı *Nevruziye* adı verilen macunu sultana sunmuşlardır. Nevruz gelmeden bir gün önce saray eczanesinde (eczane-i hümayun) hazırlanan bu macun üzerine altın tozu dökülmüş, kırmızı renkli bir şekerdir. Bu şeker tüllerle bağlı güzel kâseler içerisinde hanedan üyeleri, vezirler vs. devlet ileri gelenlerine dağıtılmıştır. Bu şekerin sabah aç iken yenilmesinin şifa vereceğine inanılmıştır.

59-Özcan Mert. (1999). *Türk Dünyasında Nevruz (Son Dönem Osmanlı belgelerinde Nevruz)*. haz. Nadir Devlet, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul, s.20.

60-Mert, a.g.e., ss.21.

Nevruz şekerinin gümüş tepsilere konularak yanına da “S” harfiyle başlayan yedi çeşit yiyecek (susam, süt, salep, sarımsak-samırsak, su, simit, safran vb.) dizildiği bunlardan birer parça yenilmesinin şifa vereceğine inanılmaktadır. Burada yedi çeşit yiyecek yenilmesi Türklerdeki bayram kutlamalarındaki 7 ritüellerinin bir göstergesi olmaktadır.⁶¹

Osmanlılar diğer bayramlar gibi Nevruzda da birbirlerine tebrik mesajları gönderdikleri görülmektedir. Örneğin Ahmet Cevdet Paşanın⁶² gönderdiği bir Nevruz tebriki şu şekildedir;⁶³ “ Nevruzunuz Mübarek olsun. Bu sene bilmem *Nevruziye* aldınız mı? Burada Nevruz’un ne demek olduğunu bilen yok. Nevruzu arayıp soran yok. Fakat Nevruza benzeyen gün dahi olmadığı gibi yağmurlar yağmakla geri ertesi günü gün açılıp gör geri hala havalar açılmadı. Nevruzu yalnız Müneccimbaşının⁶⁴ takviminde görün. Ali Sedat ve Aliye gözlerinden öperim. Sizlere selamlar eylerim.”

61- Zeynel Özlü. (2011). Osmanlı Saray Şekerleme Ve Şekerlemecileri İle İlgili Notlar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2011/ 58: 181.

62- Osmanlı tarihi için önemli bir şahsiyet olan Ahmet Cevdet Paşanın hayatıyla ilgili özet bir bilginin sunulmasının konunun kavranmasında daha yararlı olacağına inanmaktayım. Ahmet Cevdet Paşa (d.26 Mart 1823, Lofça – ö.1895, İstanbul) Osmanlı Devleti’nde on dokuzuncu asırda yetişen Türk devlet ve bilim adamı, tarihçi, hukukçu, şair. Mecelle’yi kaleme alarak İslam Hukukunu sağlam bir dille kitaplaştıran kişidir. Şekilde batı prensiplerini uygularken özünde şer-i prensiplere bağlı kalmayı uygun gören bir hukuk anlayışı vardı. Beş defa Adliye, üç defa Eğitim, iki defa Vakıflar, bir defa İçişleri ve bir defa da Ticaret ve Ziraat bakanlığı yapmış bir devlet adamıdır. Devrinde hazırlanan kanunların ve kurulan kurumların büyük kısmı onun elinden çıkmıştı. “Tarih-i Cevdet” adıyla bilinen ve Osmanlı tarihini anlatan on iki ciltlik ünlü eserin yazarıdır. Ayrıca 1855-1865 yıllarında devletin resmi tarihçisi olarak hizmet vermiş bir tarih yazarıdır. Bu sayede dönemin siyasi olaylarını yazdığı "Tezahir-i Cevdet" adlı eseri ortaya çıkardı. Türk dilinin Türkçe yazılmış ilk gramer kitabı kabul edilen "Kavâ'id-i Osmâniyye"nin ve daha başka dilbilgisi kitaplarının yazarıdır. En ünlü eserlerinden olan "Kıssas-ı Enbiya"da bütün peygamberleri ve İslam tarihini sade bir dille okuyuculara aktarmış bir yazardır.

63-Ahmet Oğuz. (2002). XIX. Yüz Yıl Osmanlı Belgelerine Göre Dinî Bayram Ve Nevruz Tebrikleri. *Milli Folklor Dergisi*, 20027 cilt 7, 14/ 53: 24; Ayrıca bk. Özlü, a.g.e., ss.187.

64-Osmanlı İmparatorluğu’nda 15 -16. yüzyıllardan itibaren saray görevlileri arasında yer alan kişi. Devlet katında kullanım için takvim, imsakiye ve zayıçe(Yıldızların, belli bir zamandaki yerlerini, durumlarını gösteren çizelge.) hazırlamaktadırlar.

Nevruz'u uğurlu bir gün, güzel bir bayram kabul eden Osmanlı şairleri padişahlara ve diğer devlet büyüklerine bu gün dolayısıyla *Nevruziyye* denilen şiirler yazıp sunmuşlardır. Ayrıca padişah ve çeşitli kademedeki yöneticiler de Nevruz ile ilgili şiirler yazmışlar, bu arada şiirlerinde Nevruz hakkındaki duygu ve düşüncelerini veya Nevruz'u nasıl anladıklarını da yansıtmışlardır. *Nevruziyyeler* Türk Milletinin, Türk aydınının ve devlet adamlarının Nevruz anlayışını yansıtmaları yönüyle de dikkate değer bilgiler veren belgeler durumundadır.⁶⁵

Örneğin Nev'i:

Nev-bahar oldu güneş kıldı hamel burcın mahal,

Bür'-i biryan ile cam-ı mey iç gülzare gel.

Beyitinde güneşin hamel (Koç) burcunda yer alışıyla ilkbaharın geldiğini bildirip kebab yiyerek, şarap (bade, şerbet) içmeleri için insanları gül bahçesine davet etmiştir.⁶⁶

XVI. yüzyıl şairlerinden Vardar Yeniceli Usuli'nin "Kaside-i Bahariye" sindeki şu beyitler, o devirde Nevruz'un bir bayram sayıldığını Nevruz'da herkesin yiyip, içip eğlendiğini anlatmaktadır.⁶⁷

Hamdülillah kim erişti geldi eyyam-ı bahar,

Taze can verdi yine dünyaya lutf ı Girdikar,

Şah-ı Nevruzu yeşil yapraklı hil'at giydirilip,

Her şecer 'uryan iken buldu şi'ar ile disar,

Bir ayag üzre durup el kaldırıp kıldı du'a,

Ber-kadem Nevruz-i sultani kudumuna çınar,

65- Celkan, a.g.e., ss.437.

66-Müjgan Cunbur. (1995). *Klasik Edebiyatımızda Nevruz. (Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (20-22 Mart)), Atatürk Kültür Merkezi Basımevi, Ankara, s.40.*

67-Celkan, a.g.e., ss.439.

İd-i ferruhla ferah buldukça halk-ı kayinat,

Ruz-i Nevruz ile zeyn oldukça eyyam-ı bahar,

Her günün Nevruz'u 'id olsun gecen Kadr'ü Berat,

Devlet ile behcet'ü şadide ol leyl'ü nehar.

Görüldüğü gibi şair baharın gelmesinden dolayı Allah'a hamt ediyor, dünyanın yeniden canlandığına seviniyor, Nevruz Sultan'ın ağaçları yeşil yapraklarla donattığını, ağaçların Nevruz'un gelişine dua ettiklerini belirttikten sonra, Nevruz'un bir bayram olduğunu bilhassa vurguluyor. Özellikle son beyitte yaptığı dua çok ilginçtir. Şair duasında; "Her günün Nevruz ve bayram olsun, her gecen Kadir ve Berat gecesi gibi olsun" demektedir ki bu ifade Nevruz'a manevi ve dinî bir nitelik katma eğilimini gösterir. Bu örnekleri Şeyhi'nin, Ahmedi'nin, Baki'nin, Nef'i'nin, Şeyh Galib'in kısaca bütün divan şairlerinin eserlerinde görmek mümkündür.

Baki ise: *Başladı gülşende murg-i hoş-neva Nevruzdan,*

Şah-ı gül bezminde taksim etti bir garra gazel.

Beyitte bülbülün Nevruzda terennüme başladığını ve gül şahının meclisinde taksime terfiden parlak gazel okuduğunu anlatmaktadır.⁶⁸

Osmanlı Nevruz adetlerinden biri de *Nevruziyye* adıyla anılan macunların yapılmasıydı. Bu macunların halk arasında en yaygın olarak bilineni Mesir macunuydu. 1539 yılında I. Selimin (Yavuz) eşi ve Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan hastalanması üzerine O'nun yaptırdığı Darüşşifa'da hekimlik yapmakta olan Merkez Muslihiddin Efendi kırk çeşit bitki ve baharattan bu macunu hazırlayarak Hafsa Sultan'a ilaç olarak takdim eder ve Sultan kısa sürede iyileşir. Daha sonra bu macun Sultan'ın isteği üzerine Nevruz gününde şifa niyetine halka dağıtılır.

68-Ahmet Talat Onay.(1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*. haz. Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, s.352.

Daha sonraki asırlarda bu hazırlanış giderek değişmiş ve karanfil, kakule, amber, gül yağı, vanilya, misk, tarçın, kişniş, lavanta ruhu, glkurusu, beyaz şeker, badem yağı, pesfase, Hindistan cevizi, melek otu, bal vb. katkılarla adeta bir kuvvet macununa dönüşmüştür. Nevruz gününde ve ilkbaharda doktorların tavsiyesine göre Mesir ve dtoz yemek faydalı kabul ediliyordu. Saraydaki harem hizmetkrlarına yalnız Nevruz günü için bu macunun yenilmesine izin verilmekteydi.⁶⁹

69-Köse, a.g.e., ss.66,67.

3.7. Günümüz Türk Devlet ve Topluluklarında Nevruz

3.7.1. Türk Devletlerinde Nevruz

3.7.1.1. Türkiye cumhuriyetinde nevrüz

Anadolu'da *Sultan-ı Nevruz*, *Nevruz Sultan*, *Mart Dokuzu*, *Mart Bozumu* ve *İlk Yaz* gibi adlarla bilinen Nevruz, gelenekleriyle bütün Türk toplumu içinde yaşamaya devam etmektedir.

Yine Türkiye sahasında , *Nevruz*, *Sultan Nevruz*, *Sultan Navrız*, *Navrız*, *Novruz*, *Yılsırtı*, *Kış Bitti Bayramı*, *Gün Dönümü* gibi adlarla bilinmektedir.⁷⁰

Türkiye'de 1924 yılına kadar büyük etkinliklerle kutlanan Nevruz bayramı daha sonra takvim değişikli yapılmasının ardından yılbaşı olarak Miladi Takvimin esas alınması ile unutulmaya yüz tutmuştur. Fakat 1980 li yıllara kadar Mart ayı Mali yılbaşı olarak kabul edilmiş ve tüm mali işlerde Mart ayı esas alınmıştır. Daha sonra 1991 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti, Nevruz'u Türk Cumhuriyetleri ile birlikte ortak milli bir gün olarak kabul etmiş ve resmi tatil olmaksızın bayram olarak ilan etmiştir.

Bundan 50- 60 yıl önce, bu günkü bölünmesi ile Türkiye'nin 82 ilinde, bunlara bağlı olan ilçelerde, beldelerde ve köylerde Nevruz kutlanmaktaydı. Ancak, zamanın da bu kültür ürünlerinin derlenmemesinden dolayı ya unutulmuş yahut da hafızalarda *Sultan Nevruz'u* kutlardık cümlesinin dışında bir şey kalmamıştır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki Nevruz bayramı, bilhassa İç Anadolu, Ege ve Marmara bölgelerinde bir başka bayram olan *Hıdırellez* ile karıştırılmaktadır. Aslında bu karışmayı da normal karşılamak gerekir, çünkü her iki bayramda mevsimlik, çiftçilik ve hayvancılık ile özdeşleşen bayramlardır. Zira 21 Mart'ta Nevruz ile birlikte kışa güle güle, bahara hoş geldin diyoruz, 6 Mayıs'ta Hıdırellez ile birlikte bahara güle güle, yaza hoş geldin diyoruz.

70- Saim Sakaoglu ve Ali Berat Alptekin. (2004). *Türkiye'de Nevruz*. (*Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.379.

Tahtacı Türkmenlerinde Nevruz

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Turizm ve Kültür Bakanlığının resmi web sitesinde ve Çay'ın eserinde, Tahtacı Türkmenlerinin Nevruz kutlamalarından şu şekilde bahsedilmektedir;⁷¹

“Ağaç işleriyle uğraşmaları nedeniyle tahtacı olarak isimlendirilen ve Türkiye’de yaşayan Tahtacı Türkmenlerinde; Nevruz Bayramı eski Martın dokuzudur ve *Sultan Nevruz* olarak adlandırılmaktadır. Nevruz, Tahtacı Türkmenlerinin yayla çıkışında; 22- 23 Mart tarihlerinde kutlanmaktadır. Tahtacı, Türkmenlerinde Nevruz; ölümlerin yedirilip içirildiği gün olarak kabul edilir. Burada eski Türk inanç sisteminin (Atalar Kültü) kendini göstermektedir.

22 Mart, Nevruz’dan bir gün önceyi karşılar ve o gün, Nevruz hazırlıkları yapılır; çamaşırlar yıkanır, yemekler hazırlanır. Nevruz günü yenilen yemekler ve ikram edilen yiyecekler arasında ıspanaklı börek, soğan kabuğu ile boyanmış yumurtalar, yufka, sarı burma, şeker, leblebi, lokum sayılabilir. Bu arada yakın akraba ve komşular, birbirlerine Nevruz ziyaretine gidip gelmeye başlarlar.

23 Mart sabahı erken kalkılır. Yeni ve temiz elbiseler giyilerek, önceden hazırlanan yiyeceklerle birlikte mezarlığa gidilir. Mezarlığın başında bulunan ocaklarda kahve pişirilir, sohbet edilir. Herkes komşu mezarları ziyaret etmek ve çay, kahve içmek zorundadır. Daha sonra topluca yemek yenir. Bu arada sazlar çalınır, şarkılar, türküler söylenir, ağaçlarda salıncaklar kurulur ve çocuklar *Bayrak* adı verilen uçurtmaları uçururlar.

Öğleden sonra kadınlar geniş bir tabağa çerezler koyarak, *hak üleştirirler*. Yiyecekler gelen geçene dağıtılarak, “ölünün ruhuna değsin” dileğinde bulunur. Yemekten sonra aile fertleri teker teker mezar taşını öperler, daha sonra mezarlıktan dönülür. Akşam komşu ve akrabalar, eğlencelerini ve sohbetlerini, yeme ve içmelerini sürdürürler, sohbetler sabaha kadar devam eder. Bu bayramda herkes güler yüzlüdür. Suçlar bağışlanır. Bayrama katılmak zorunludur, katılmayan köy halkınca dışlanır.”

71-<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/belge/1-2022/yurdumuzda-ve-orta-asyada-nevruz-kutlamalari.html>;
bk. Çay, a.g.e., ss.122, 123, 124.

Yörüklerde Nevruz Bayramı

Yörükler Nevruz ile birlikte kışın bittiği ve bahar mevsimin başladığını kabul ederler. Köy ve yaylalarda 22 Mart'ta şehirlerde ise Nevruz Pazar gününe rastlamazsa, bu tarihi takip eden Pazar günü kutlanır.⁷²

Köy halkı, 22 Mart sabahı yaylalara doğru yola çıkar, daha önceden *Davar Evleri* ne yerleşmiş olanlar, köyden gelen akraba ve komşularına ev sahipliği ederler. Köylerden gelen grupla yayladakiler karşılaştıklarında, bir el silah atarak “Nevruzunuz kutlu, dölünüz hayır ve bereketli olsun” şeklinde selamlaşırlar. Gelen misafirler çadırlara yerleşir, kendilerine ikramlarda bulunulur. Sürü sahipleri tarafından kesilen kurbanlar, hep birlikte yenilir. Sünni olan Yörüklerde, imamlar tarafından yapılan dualara halk da katılır ve şükredilir. Gençler tarafından yapılan eğlenceler düzenlenir, yemekler yenir, şarkı ve türküler söylenir, oyun oynanır. Eğlenceler geç saatlere kadar devam eder.⁷³

Alevi-Bektaşî Türklerinde Nevruz Bayramı

Alevi-Bektaşî Türk topluluklarında 21 Mart Nevruz bayramı büyük törenlerle kutlanır. İster konar-göçer olsun, ister yerleşik olsun Nevruz günü “Ayın-i Cem” icra edilir. Gündüz başlayan törenler, ertesi gün sabaha kadar devam eder. Nevruz törenleri;

“Şahı merdan, şi'r-i Yezdan Mürteza doğdu bugün,

Pişvayı Evliya vü esfiya doğdu bugün,

Fatma binti Esettir ol Velinin Anesi,

Haşimi gülzarının nev goncesi, bir danesi.”

sözleri ile başlayan *Ali'nin Mevlidi* okunarak başlanmaktadır. Daha sonra sema yapılır. Bu sırada sema ile ilgili nefesler okunur. Törenler gecede devam eder. Meydan açılır. Yeni aşıklar şiirlerini, nefeslerini ilk defa burada okurlar. Daha sonra Nevruzîyeler okunur. Bu sırada yenilir içilir ve tören sabaha kadar sürer.⁷⁴

72- Çay, a.g.e., ss.121.

73- Çay, a.g.e., ss.121, 122.

74- Çay, a.g.e., ss.124, 125.

Bazı bölgelerde, Nevruz'un Hz. Ali'nin doğum günü olduğuna dair inanışın yanı sıra Hz. Ali ile Hz. Fatîma'nın evlenme günü olduğuna dair bir inanış da vardır. Ayrıca, kışın sona ererek baharın geldiği, kışlaklardan yaylalara doğru göçlerin başlamasının zamanının geldiği kabul edilir. Nevruz sabahı mürşidin okuduğu duadan sonra, süt içilir. *Nevruziye* adı verilen şiirler, nefesler ve Hz. Ali'nin Mevlidi okunur. Gün şeker, şerbet ve içeceklerle kutlanır.⁷⁵

Gaziantep'te Nevruz

Gaziantep ve çevresinde 22 Mart gününe *Sultan Navruz* adı verilir. Halk arasındaki inanca göre 21 Mart'ı 22 Mart'a bağlayan gece *Sultan Navruz*, belli olmayan bir saatte gökte, ayaklarındaki halhalları gıcırdatarak, önünde gergefini işleyerek, batıdan doğuya göç eden güzel bir kızdır. Başka bir inanca göre ise, *Kuş Donuna* giren ve ayaklarındaki halhalı gıcırdatarak uçan, bir ermiştir. Nevruz gecesi Sultan Navruz'ın geçtiği saatte uyanık olanların, bütün dileklerinin gerçekleşeceğine inanılır.⁷⁶

Bu sebeple evdeki bütün kap kacağa su doldurulur, sabaha kadar beklenir ve Nevruz gecesi, ay ışığında avluya bir tekne içerisinde su bırakılır ve sabaha kadar ibadet edilir. Yöresel inanca göre dilek kabul edilirse, teknedeki suyun altına dönüşeceğine inanılır. Ertesi sabah bütün halk kırlara, bostanlara gider, orada çiğ köfte, şareli pirinç aşısı, yumurta, maş piyazı yerler, çeşitli oyunlar oynarlar, eğlenirler.⁷⁷

Diyarbakır'da Nevruz

Diyarbakır'da Nevruz günü halk, eğlence ve mesire yerlerine giderek Nevruz'u kutlarlar. Doğu Anadolu halkı için Nevruz gecesi, kutsallık taşır. O gece, canlı cansız bütün varlıkların Tanrı'ya secde ettiklerine inanılır.⁷⁸

75-<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/belge/1-2022/yurdumuzda-ve-orta-asyada-nevruz-kutlamalari.html>.

76-Pakize Aytaç.(1995). *Nevruz üzerine Bir Sohbet*. Türk Kültüründe Nevruz Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, s.115.

77-Cemil Cahit Güzelbey. (1978). *Gaziantep'te Halk Takvimi ve İlgili Törenler*. Türk Folklor Araştırmaları, 18(346), Mayıs, s.8320.

78-<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/belge/1-2022/yurdumuzda-ve-orta-asyada-nevruz-kutlamalari.html>.

O gün, herkesin yıllık rızkı ve mukadderatı belirlenir. Herkes, güzel ve yeni elbiseler giyerek yeni yıla hazırlanır. Evlerde yemekler yapılır, karşılıklı ziyaretler birbirini takip eder, fakirlere yardım edilir.⁷⁹

17 Mart gününe bağlanan gece, aile reisi aile mensuplarının sayısı kadar küçük taş toplar, bunları evin bacasının dış kısmında bir yere koyar. Taşların kimi temsil ettiği, daha önceden belirlenir. Bayram sabahı bu taşlar yoklandığında, hangisinin altında kırmızı böcek bulunursa, uğur ona atfedilir. Bununla ilgili olarak, ailenin o uğurlu ferdi yüzünden Allah'ın rızkının kendilerine verildiğine inanılır.⁸⁰

Diyarbakır'da çeşitli zamanlarda gidilen ve eğlenilen, bir çeşit bayram yapılan günler vardır. Bu günlerde Diyarbakır çevresinde ki mesire yerleri dolup taşar. Nevruz günü, menekşeler açtığında, dut zamanında, şeftali zamanında halk bu eğlence yerlerine rağbet eder. Diyarbakır'ın yetiştirdiği Ali Emiri Efendi bu eğlencelerle ilgili olarak şöyle seslenmektedir;⁸¹

“Nevbahar olsa da ersem yine zevk-i emele,

*Severim gitmeyi Nevruz'da göğsü Güzele**

.....

Sayf-ı Nevruz ediyor anda olan ab u hava,

Bulunur mu Karaağaç gibi bir cay-ı safa,

*Müberra dır kasırdan gerçi kim Ali Keşkül***

Fakat cayı safadır, havzı vasidir, yeri makbul.”

79-<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/belge/1-2022/yurdumuzda-ve-orta-asyada-nevruz-kutlamalari.html>.

80-<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/belge/1-2022/yurdumuzda-ve-orta-asyada-nevruz-kutlamalari.html>.

81- Çay, a.g.e., ss.126.

*Diyarbakır'da Urfakapı'sında bir mesire yeri. **Diyarbakır'da Hevsel/ Eşfel bahçelerinde bir mesire yeri.

Osmaniye Varsak Türkmenlerinde Nevruz

Osmaniye'nin Düziçi ilçesine bağlı olan Farsak köyü (Varsak köyü) halkı Mart ayında, adına Nevruz demeden, fakat takvim ve uygulama olarak Türk Milletinin müşterek Nevruz uygulaması olan bir takım uygulamalar gerçekleştirirler. Köyün büyükleri ile yapılan mülakatta Mart'ın 21, 22, 23. günlerinde yaylaya yapılan göç hazırlığı ve oynanan oyunlar şu şekilde anlatılmaktadır;⁸²

Varsaklar *Yaylacılık Kültürünü* halen günümüzde de yaşatan ender Türk boylarından biridir. Varsaklar hayvanlarını beslemek, ürün ve mahsul yetiştirmek ve Çukurova'nın sıcakından kurtulmak için yaz aylarında yaylalara çıkarlar.

Varsaklar Mart ayında, eğer mevsim sert kış olarak geçmiyor ise ve mevsim normalinde yaşıyorsa Mart ayının 21, 22, 23. gününde, *Kışlak* olarak kullandıkları köylerinden, yaz mevsiminde yaşadıkları *Yaylaklarına* göç etmektedirler. Mevsim sert olarak geçiyorsa bu göçlerini Mart ayının sonlarına doğru yapmaktadırlar. Mart ayı girerken hazırlıklar yapılır ve Nevruz'a denk gelen günlerde yaylaya göç edilir. Bu da bize Varsaklar'ın bu göç tarihini tesadüfî seçmediklerini göstermesi açısından önemlidir. Mülakata katılan köy büyükleri, "Atalarımız hep böyle yaparlardı" demektedirler. Ayrıca bu tarihlere Varsaklar *Neyruz* demektedirler. Yine Mart ayında çıkan mor çiçekli bir çiçeğin adı *Neyruz Çiçeği* dir.

Varsaklar göç etmeden önceki Perşembe gecesini *Dilki (Tilki)* oyunu diye adlandırdıkları bir oyun oynamaktadırlar. Oyun erkek, kız karışık olarak toplanan gençlerin birlikte oynadıkları bir oyundur. Gençler gece karanlığında ev ev dolaşarak un toplarlar. Un almak istedikleri eve karanlık taraftan yaklaşırlar ve Tilki sesi taklidi yaparak *Pauk* derler, ev sahipleri gençlerin geleceğini bildikleri için "Anam evde yok", "Kim O" derler, gençler ben Dilkiyim un istiyorum der.

82- Mülakat yapılan köy halkı şunlardır: Hasan İslah (namı diğer Miskin Hasan),1945 doğumlu, Ökkeş oğlu, Farsak köyü Muhtarı; Fatma İslah (namı diğer Miskin Fadıma), 1943 doğumlu, İbrahim kızı; Sırmalı İslah, 1955 doğumlu, Mehmet kızı; Elif Sincer (namı diğer Yusup Elif), 1961 doğumlu, Ali kızı; Halil Koç 1957 doğumlu, Hasan oğlu, Boyalı ilköğretim okulu müdürü; Mehmet Çoban (Namı diğer Tıkı Memmet), 1950 doğumlu, Mahmut oğlu; Ökkeş İslah (namı diğer Miskin Börklü),1972 doğumlu, Hasan oğlu.

Ev sahipleri “gel al” dedikten sonra içlerinden bir genç karanlık taraftan varır ve önceden hazırlanmış ve kendilerine uzatılan unu alırlar ve ellerinde ki torbaya veya heybeye doldururlar. Bu şekilde köyün genelde varlıklı evlerini gezerek un toplarlar. Bu arada oyunu yönlendiren büyükler köyün biraz dış tarafına büyük bir ateş yakarlar ve başında toplanırlar, burada şakalaşırlar, gülerler, eğlenirler ve yaktıkları ateşin üzerinden atlarlar. Evleri dolaşma ve un toplama işi bittikten sonra anlayışlı bir ev sahibinin evine gidilir ve burada toplanan unlar hamur yapılır, bu hamurla “Bazlama” denilen bir tür ekmek yapılarak yenilir. Sabah olduktan sonra artan un ve hamur aralarında paylaşılır ama genelde yoksul bir ailenin evine götürülür kapıya bırakılır.

Nevruz tarihlerinde oynan bir diğer oyun ise *Çomçalı gelin* oyunudur. Bu oyun zamanla, üç farklı amaç için oynanmaya başlanmıştır. Birincisi Nevruz tarihlerinde oynanır (Mart 21, 22, ve 23. günleri), ikincisi yağmur duası niyetine oynanır (yağmur yağmadığı ve kıtlık olduğu her zaman oynanabilir) ve üçüncü olarak da fakir ve yoksul bir aileye yardım etmek amacı ile oynanır. Nevruz tarihlerinde ve yağmur duası için oynanan oyun bitiminde kırlara çıkılır ve toplanan yiyecekler yenilir, içilir ve eğlenilir. Oyun büyük bir *Çomça* (büyük tahta kaşık) ile oynanır. Çomçanın başına eşarp, tülbent, yazma gibi şeyler bağlanarak geline benzetilmeye çalışılır. Köyün çocukları toplanır, çomçayı bir kişi alır yukarıya doğru kaldırır ve arkasına toplanan çocuklar ev ev dolaşmaya başlarlar. Oyunda şu tekerleme yapılır;

Çomçalı gelin çom ister,

Undan, bulgudan ister, bir kaşıcık yağ ister,

Gövdem rahmet ister, yerden bereket ister.

Son yıllarda oyun genelde yağmur duası için oynandığından, tekerlemenin içeriğini bu anlamda değişmiştir ama köy halkı bu oyunun üç amaç için oynandığını beyan etmişlerdir. Ev sahipleri çocukları geri çevirmezler, un, bulgur, yağ, şeker, para, yumurta, ayran gb. yiyeceklerden çocuklara verirler. Yiyecekleri verdikten sonra çocukların üzerlerine su serperler. Su serpmeye geleneği de Türklerin *Su Kültü* ile alakalı bir durumdur. Çocuklar toplanan yiyecekler ile kırlara çıkarlar kısır, çiğ köfte, yumurta haşlaması gibi yemekler yaparlar ve yerler. Bir kısmı yemekleri yapmakla uğraşırken bir

kısmı da salıncak, yakar top, melliş, kale gibi oyunlar oynarlar. Akşama kadar bu şekilde eğlenirler.”

Görüldüğü gibi Varsaklar adına Nevruz demeden Nevruz kutlama tarihlerinde yukarıda anlattığımız etkinlikleri yapmaktadırlar. Bu da Varsaklar’ın kutlama amacını unutsa da takvimsel ve kültürel olarak tarihlerinden getirdikleri bu tür etkinlikleri unutmadıklarını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Ardahan, Kars ve Iğdır İllerinde Nevruz

Nevruz Bayramı’nın şanına yakışır şekilde kutlandığı illerimiz, Ardahan, Kars ve Iğdır’dır. Burada kutlanan Nevruz Bayramı büyük ölçüde kardeş cumhuriyet Azerbaycan ile büyük benzerlikler göstermektedir. Bu benzerliğin sebeplerinin başında dostluk köprüsünden öbür tarafa geçtiğimizde karşımıza çıkan insanların bizim dilimizden, bizim dinimizden olması gelmektedir. İkinci sebep de bölgenin yapısı itibari ile geleneklerini kaybetmemesidir. Bu üç il çeşitli sebeplerden dolayı büyük göç vermesine rağmen kültür yapısını hiç bozmamıştır.

Bölge halkı, sadece Nevruz geleneklerinde değil, diğer geleneklerimizde de *Nağıl anlatma, Aşıklık geleneği, Çobanlık gelenekleri, halk mimarisi* vb. öz kültürünü hiçbir zaman kaybetmemiştir. Ardahan ilinin Çıldır ilçesinde Nevruz bayramına *Döldökümü* adı verilmekte olup 21 Mart’ta kutlanmaktadır. Günler öncesinden damların üzerinde yakılacak olan ve bölgede *Cihan kokola* adı verilen ateşin odunu, çalısı vb. hazırlanır. Cihan kokolayı köyün en yaşlı kişisi *Kav Çakmağı* ile yakınca törende başlamış olur. Damlarda yakılan ateşin tutuşması ile birlikte herkes ateşin üzerinden atlamaya başlar. Hasta, yaşlı ve küçük çocuklarda yetişkinlerin yardımı ile ateşten atlatılır.⁸³

Tek damlı toprak damların üzerine yapılan ateş yakma töreni yaklaşık bir saat sürer. Ateş, bu süre içerisinde yağ, çalı çırpı ve odunla beslenir. Ateş su dökülerek veya çiğnenerek söndürülmez ve kendi kendine sönmeye tercih edilir.

83-Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e., ss.388.

Hayvanların da barındıkları ahır ve komlarda Nevruz ateşi ile alazlanır. Damların üzerinde yakılan nevrüz ateşinin közünden alınan bir parça ahır ve komların eşiğine konulur ve hayvanlar üzerinden atlatılır.⁸⁴

Bunun dışında “Nevruz közü”, bakır bir güğüm içerisinde yedi gün bekletilmiş olan suya kırk dul ve erkek adı sayıldıktan sonra atılır. Ruhsal rahatsızlıkları olanlar bu sudan içerlerse şifa bulacaklarına inanılır. *Baca gezmek- Baca dolaşmak* (Nevruz ateşinin sönmesi ile birlikte gençler yaktıkları meşalelerle ev ev gezerler, buna *Baca Gezme* veya *Baca Dolaşmak* denir.) işi yapılırken hangi eve varılmışsa orda toplu halde tekerleme okunur ve kısımet istenir;

Bu gece Nevruz gecesi,

Baca baca devlet bacası,

Verenin oğlu olsun.

Vermeyenin kızı olsun.

Adı Fatma olsun.

Kaşları çatma olsun.

Bacadan düşsün “pat” etsin.

Yumurta!.. Yumurta!

Ev sahipleri baca gezen çocuklara kim olduğunu sormaz, ancak seslerinden tanıyabilir. Eğer aileler arasında küs var ise bunların çocukları bilerek veya bilmeyerek *Bacaya Çıkarlarsa* onlar, ev sahibi tarafından kuzu hediye edilerek ödüllendirilir. Gece yarısına kadar süren baca dolaşma işinin sonunda toplanan yiyecekler çocuklar arasında paylaşılır ve herkes evine döner.⁸⁵

84- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e., ss.388.

85- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e., ss.388.

Nevruz gecesi doğum yapan bir kadın olursa, o gece geç saatlere kadar o evin damında ateş yakılır. Nevruz günü dünyaya gelen çocuklara da, *Nevruz, Doğan, Aydoğan, Gündoğan* ve *Yenigül* gibi adlar verilir.⁸⁶

22 Mart sabahı köy odası veya meydanında toplanan gençler kendi aralarında yumurta tokuştururlar. Bunların dışında at yarışı yapılır, cirit oynanır. Günümüzde at üzerinde *Papak Kapma* adı verilen oyunlar oynanır.⁸⁷

Kars ilinin Dikmen köyünde Nevruz şenlikleri Mart ayının yirmisinde yapılmaktadır. Gençler kışın hayvanlara yedirilen otların atıklarını topladıktan sonra yakarlar. Genç kızlar ve delikanlılar dileklerinin yerine gelmesi amacı ile, yaşlılar ise ömürlerinin uzun olması arzusuyla ateşten atlarlar. Tellerin ucuna yuvarlak şekilde bezler sarılır, daha sonra bu bezlerin üzerine gaz yağı dökülür ve havaya fırlatılır. Fırlatma işi bütün köy tarafından aynı anda yapılır.⁸⁸

Sivas, Yozgat, Konya ve Eskişehir’de Nevruz

Sivas il merkezinde, Harman Çayırı ve Çat adı verilen yerlere gidilir. Bu sebepten bu bölge mukaddesliği bakımından da öne çıkmaktadır. Sivaslı kadınlar genellikle “s” harfi ile başlayan (süt, su, sucuk, soğan, sarımsak, simit, salta) gibi yiyecekleri hazırlarlar. Kızılırmak ve çevresinde yapılan pikniklerde, ırmağın üzerindeki köprüye çıkan kadınlar, suya bakarak dilek dilerler. Bunun sebebi, üzüntü ve tasanın su tarafından götürüleceği inancı ve düşüncesidir. Kadınlar suya bakarak “senin demin bana, benim gamım sana” diye dua ederler.⁸⁹

86- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e., ss.388.

87- Ramazan Korkmaz. (2000). *Çıldır’da ki Nevruz Törenleri ve Bu Törenlerin Şamanik Kültürle İlişkisi. (Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar Arası Bilgi Şöleni, 18-20 Mart 1999, Elazığ)* Ankara, s.221,226.

88-70- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e., ss.389.

89- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e. ss.395.

Nevruz sabahı insanların beyaz giyinmesi gerekir. Hatta kahvaltı sofrasında beyaz olan süt ve yoğurt bulundurulması gelenektir. Nişanlı olan kız ve oğlan tarafı birbirine beyaz renkte (iç çamaşırı, beyaz elbise vb.) hediyelerden gönderirler. Nevruz bayramı sabahı, gökyüzüne bakılır. Gökyüzünün açık ve kapalı olmasına göre gelecek hakkında yorumlar yapılır. Sivas'ta Mart 9'unda gök gürelese o yılın bereketli olacağına inanılır. Sivas genelinde yapılan mahalli yemek ve yiyecekler arasında oğnac, katmer, çörek, yumurta haşlaması, börek vb. sayılabilir. Ayrıca nevruz kutlamalarının yapılacağı alana getirilen kuzu ve oğlak kesilir, temizlenir ve orada kurulan kazanlarda pişirilerek yenir. Emicek, sormuk, körmen, çiğdem, nevruz, yarpız, soğanak vb. bitkiler kırdan toplanır. Daha sonra temizlenir, yıkanır, kıyılır ve kavularak yenilir. Sivas ilinin merkeze bağlı Üçtepe köyünde iki genç kız ev ev dolaşarak çeşitli yiyeceklerle (buğday, mısır, fasulye vb.) birlikte ziynet eşyalarını da toplarlar. Sonra ziynet eşyaları bir küpün içine atılır ve nevruz sabahı türkü, mani, söyleyerek bahta çekilir. Çekilen yüzük kiminse o türkü ve manide talihlinin bahtınadır.⁹⁰

Toplanan yiyecekler kazanlarda kaynatılarak yenilir. Gençler harman yerinde ateş yakarak üzerinden atlarlar. Bazen de güreş tutup horon teperler.⁹¹ Sivas ilimizin Yıldızeli ilçesinde, *Navruz Yaylası* ve *Navruz Köyü* adında yer adları da Nevruz'la ilgilidir.⁹²

Sivas ilinin Divriği ilçesinde de bayram 21 Mart akşamı başlar ve ertesi gün akşama kadar devam eder. İlçede halk geceleyin dini törenler yapar, sabahleyin de kırlara giderler, Nevruzu kutlar. Çeşitli sebeplerden dolayı Nevruz törenlerine katılmayanlara, Nevruz toplanır ve hediye edilir. Divriği ve köylerinde nevruz bitkisi Hz. Ali'nin kokusunu verdiği için kutsal sayılır.⁹³

90- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e. ss.395.

91- Kutlu Özen. (2000). *Sivas Yöresinde Baharı Karşılama Törenleri Bahar Bayramı. (Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri)*, Ankara, s.133,143.

92- Müjgan Üçer. (1995). Sivas'ta Mevsimlik Bayramlar ve Özel Günler, Sultan Navruz, Eğirilce ve Sıçancık. *Ata yurttan ana yurda Türk dünyası*, 2 (8): 51, 52.

93- Özen, a.g.e, ss.137-138.

Yozgat'ta Nevruz günü oğlan tarafı, kız tarafına çeşitli hediyeler götürür. Kız tarafı ile birlikte yeme, içme faslından sonra birlikte göl veya akarsu kenarına gidilir. Burada besmele çekilir, üç defa İhlâs, bir defa Ayete'l-Kürsi okunur, dilek dilenerek suya 9 taş atılır.⁹⁴

Sahrada önceden hazırlanan çörekler, tatlılar, börekler, hedik yenir. Hiç şüphesiz içecekler arasında ilk sırayı odun kömüründe kaynatılan çaylar alır. Oynanan oyunlar arasında *Dalya, Mendil kapma, Yakar top, Saklambaç, Körebe, Uzun Eşek, Fincan, İp atlama* vb. sayılabilir. Konya'da Nevruz'un belirtileri arasında Cemrelerden sonuncusunun toprağa düşmesiyle toprağın ısınması, kardelen (Nevruz) çiçeğinin dağ başlarında görülmesi, göçmen kuşlar olarak bilinen leylek ve kartalların havada dönmesi, Nevruz için ailelerin önceden bazı çerezleri (pestil, ceviz, fındık, fıstık, leblebi, şeker vb.) hazırlamaları, *Bişi* denilen hamur içinden bolca yapılması ve bunların başta fakir fukaralar olmak üzere konu komşuya dağıtılması vb. sayılabilir.⁹⁵

Yapılan Bişilerin dağıtılması sırasında küs olan aileler barıştırılır. Dağıtılan Bişinin ikramında küs olan ailelerden birisi bunu almazsa, bu durum çok ayıplanır. Yapılan törenlerde öğrenciler şiirler okumakta, çeşitli sportif gösteriler sergilemektedirler.

Konya da Nevruziye adı verilen bir gelenek vardır. Bu geleneğe göre bir önceki yılın yaz meyvelerinden izbe, ardiye veya benzeri yerlerde kış aylarında yenilmek üzere saklanılan kavun ve hevenk halindeki üzüm veya armutlar Nevruz'a kadar korunmaktadır. Bunların bazıları çürümeye veya bozulmaya yüz tutsa bile o gün için yenilecek bir parçasının kalması amacıyla özel caba sarf edilirdi.

94- Abdullah Kılıç. (2000) *Anadolu'da Nevruz Kutlamalarına Bağlı Olarak Yaşatılan Halk İnançları ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış. (Uluslararası Nevruz Sempozyumu bildirileri)*, Ankara, s.91,104.

95- Mustafa Kafalı. (1995.) *Türk Kültüründe Nevruz ve Takvim (Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri)* Ankara, s.27.

Türkiye ve Türk dünyasının pek çok yerinde olduğu gibi, Konya’da da “s” harfiyle başlayan en az yedi tür yiyecek (semek, soğan, sarımsak, sirke, susam, simit, salep vb.) sofralarda hazır bulundurmaya çalışılır. Konya’nın Fahrünnisa mahallesinde, ateş yakılıp üzerinden atlanmaktadır. Akşam ile yatsı namazı arasında ki boşlukta başlayan, yatsı namazının bitiminden sonra da devam eden bu eğlenceye, Nevruz’un o güne gelebilmiş şeklinden başka bir şey değildi. Mahallenin gençleri, adeta bir genç bayramının bir iki saate sığdırılmış şeklini kutlamaya ve böylece eğlenmeye çalışırlardı. O gece yolun ortasında kocaman bir ateş yakılırdı. Üzüm çubuklarının damlardan aşağıya atılması, ateşin gittikçe büyümesine yol açardı. Ateşin her karıştırılması alevlerin daha da yükselmesini sağlardı. İşte bu sırada ateşin bir yanında sıra olan gençler ve akranlarına takılan çocuklar ateşin üzerinden atlayıp karşı tarafa geçerlerdi. Böylece karşı tarafa yeni bir sıra gelmiş olurdu ve atlama defalarca tekrar ederdi. Küçük çocuklar veya atlayamayacağını anlayanlar o seferlik ateşin karşı tarafına geçeler ve oradaki sıralarını alırlardı.⁹⁶

Bu illerimizde Nevruz’da yapılan *Fadimana Bekmezi*, *Yel Hediği*, *Yel Ekmeği* gibi bazı yiyecek çeşitleri de vardır ki bunlar şu şekilde yapılır;

Fadimana Bekmezi: Nevruz’dan günler önce iki çanak buğday teknelere ekilir. Nevruz gününe kadar bol suyla sulanır. Yaklaşık yarım metre uzunluğundaki yeşillikler bıçakla kesilir, kesilen çimenlerin ovularak suyu çıkarılır. Süzülen buğdayın suyu yaklaşık 17 litrelik bir tenekedeki suya ilave edilir. Ayrıca, suya beş altı kilo kadarda un katılır. Karışım tandır veya ocağın üzerinde devamlı karıştırılarak kıvamına gelinceye kadar pişirilir ve zamanı gelince soğumaya bırakılır. Soğuyan tatlı Nevruz günü misafirlere ikram edilir. Tarif ettiğimiz bu tatlı Sivas ili ve ilçelerinde Nevruz günü misafirlere ikram edilen bir tatlı çeşididir.⁹⁷

96- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e. ss. 398.

97- Çetin, a.g.e. ss. 327.

Yel Hediği: Nevruz'dan yaklaşık bir hafta sonra gençler ev ev dolaşarak, buğday, mercimek, nohut, mısır, ceviz içi ve dut kurusu toplarlar. Ceviz ve dut kurusunun dışında kalanlar kazanda kaynatılır, sonrada tabaklara konularak dağıtılır.⁹⁸

Yel Ekmeği: Yel hediğinde olduğu gibi Nevruzdan sonra soğukların tekrar gelmemesi için gençler ev ev dolaşarak un toplarlar. Daha sonra un ekmeğe çevrilir ve komşulara dağıtılır.⁹⁹

Kuzulatma: Çiçek sap kısmından koparılır. Sapı başparmak ile işaret parmağı arasına alınır. Çiçek kısmı tepesi aşaağı tutularak iki parmak arasında sağa sola çevrilir. Bu sırada: “Kuzula koyunum kuzula...” denilir. Çevirme işlemleri devam ettikçe çiçeğin orta kısmı aşaağıya doğru sarkmaya başlar. Diğer elin aşaağısına düşürülecek olan bu kısım, dik yani üçayağı üzerine düşerse kuzunun erkek, yan düşerse dişi doğacağına inanılır.¹⁰⁰

Giresun, Amasya, Tokat'ta Nevruz

Giresun ve çevresinde 21 Mart tarihinde kutlanmakta olup Mart bozumu adıyla bilinmektedir. Giresun'da sabah namazından sonra deniz veya bir pınardan alınan su Besmele çekilerek sağ ayakla eşikten içeriye adım atılır. Bu su ahırda bulunan hayvanların üzerine serpilmiştir. Nevruz günü tecrübe edinmiş, ayağı uğurlu sayılan kişilerin dışında misafir kabul edilmez. Ayağı uğurlu kişi yine sağ ayağını eşikten içeriye atar, Besmele çeker ve : “yeni yılınız hayırlı olsun, Mart'ınızı bozuyorum.” Der ve böylece tören başlamış olur. Nevruz günü yedi çift, baş harfi “s” ile başlayan yiyeceklerden yenilmesi de geleneklerdendir (soğan, sarımsak, simit, sırgan, sakarca vb.)¹⁰¹

98- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e. ss.396.

99- Çetin, a.g.e. ss.327,328.

100- Fikri Karaman (2000). Doğanşar'da Mart Dokuzu ve Nevruz Çiçeği. *Ocak*, 22 (265): 28

101- Çay, a.g.e., ss. 134.

Bunların dışında kırdan toplanan sırgan kavrulur, poaçalar hazırlanır ve kırlarda yenir. Giresun ilinin Şebinkarahisar ilçesinde Nevruz sabahı (22 Mart) bir akarsuda yıkanılırsa insanların güçlü, kuvvetli olacağına inanılır. Çünkü bölge halkının inancına göre o gün ayılar, inlerinden çıkmışlar ve suya girmişlerdir.¹⁰²

Amasya da Nevruz bayramının kutlandığı yerler arasında, Kırklar Dağı, Pirler Parkı, Kurtboğan, Şirvanlılar Türbesi, Çakallar, Kale vb. Çevresi sayılabilir. Nevruz kutlamaları için zeytinyağlı dolma, baklalı dolma, piyas, Amasya çöreği, otlarla boyanmış renkli yumurtalar, haşlanmış patates vb. hazırlanır. Kırklar dağı ve Şirvanlar türbesine gidildiğinde, mezar olduğuna inanılan kırk yerden küçük kırk taş alınır, niyet tutulur ve türbeye konulur. Daha sonra da evde uygun bir yere asılır. Bir sene sonra torbadaki taşlar artmışsa niyetin yerine geldiği, taş sayısı sabit kalmışsa niyetin gerçekleşmediği kanaatine varılır. Çoğunluğunu genç kızlar ve gelinlerin oluşturduğu ve kadınlar arasında oynanan bir oyun da *Mantuvur Açma* geleneğidir. Kadınlar önceden hazırlanan bir küpün içerisine kendilerine ait bir ziynet eşyası korlar. Mart dokuzu sabahı iki kız bir araya gelerek niyet tutar ve karşılıklı mani okurlar. Mani okumada üstün gelen kız, küpün içerisinden bir ziynet eşyasını çeker. Eğer çekilen bu kıza ait ise dileğin yerine geleceğine inanılır. Nevruz günü ne kadar çok çimen çiğnenirse, çimenlerin o kadar büyüyeceğine inanılır. Yine Amasya'nın Uzunoba Köyünün gençleri gündüzden ev ev dolaşarak çeşitli yiyecekleri toplarlar, daha sonra topladıkları bir evde yemek yapıp yerler, eğlenirler. Uzunoba köyünde, tıpkı Iğdır, Ağrı ve benzeri illerimizde olduğu gibi bir kişi niyet tutar ve üç kapıyı dinler. İçerdeki konuşmaya göre niyetinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine inanılır.¹⁰³

Amasya'nın Han köyü halkı gün batımına yakın evlerinin önüne ateş yakarlar, ev halkı arınma, temizlenme maksadıyla ateşin üzerinden atlarlar. Hastalıktan kurtulması veya hastalığın yaklaşmaması için evde bulunan hayvanlarda ateşin üzerinden atlatılır. Kırlarda, ip atlama, saklambaç, salıncakta sallanma, deve oyunu vb. oyunları oynanır.¹⁰⁴

102- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e., ss. 399.

103- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e., ss. 399.

104- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e., ss. 399.

Tokat'ın Almus ilçesinde Doğa Tepeye gidilir. Nevruza gidecekler çeşitli yiyecekleri (bulgur, yağ, yumurta) önceden hazırlar. Nevruz günü için hazırlanmış olan tahta kaşıklara yağ konulur, çocuklarda bunu Doğa Tepe de sabahın erken saatlerinde yemek kazanlarını kuran aşçılara teslim ederler. Doğa tepeye çıkarken gençler, ilahiler okur, imam tepede dua eder, ardında da tören başlar. Başlıca oyunlar arasında, cirit, değnek oyunu, güreş, vb. sayılabilir. Bolu da yapılan Nevruz kutlamalarının en belirgin özelliği ateş yakılması ve ateşin üzerinden atlanmasıdır. Hatta alevlerin dumanlı çıkmasını bereketli yağmurları sağlayacağına inanıldığından ateşe ara sıra su serpilir.¹⁰⁵

Mersin, Antalya ve Isparta'da Nevruz

Mersinde Nevruz bayramı genellikle Mart ayının 3. Haftasında Pazar günü kutlanmaktadır. *Sultan Navruz* adıyla bilinen bayramda gidilen yerler genellikle yüksek yerler, ziyaret yerleri, orman arazilerinin park alanları, deniz kenarlarıdır. *Sultan Navruz'a* gelenler rengârenk elbiselerini giyerler. Çocuklar kendi arasında çeşitli oyunlar oynarken, yetişkinlerde değişik konularda sohbet eder. Kadınlar Nevruz'a mahsus yemekleri yaparlar. Yapılan yemekler arasında tavuk haşlama, lahana, yaprak sarması, patates, yumurta haşlaması, sıkma, vb. sayılabilir. Kanaatimizce baharın karşılanması sırasında yapılan en önemli yemek kısır ve batırıktır. Bu iki yemeğin hazırlanması esprisinde tabiatı karşılama bayramı olan Nevruzun yeşillikleri bulgurdan yapılan batırık ve kısırın en büyük katkı maddesidir. Mersinde Nevruza gidilen yerlere *Sayfiye Yeri* denilir. Bu sayfiye yerlerinden deniz kıyısına genellikle, hasta, vücudunda cilt hastalıkları olan çocuklar götürülür ve denizde kırklanır. Sayfiye yerlerinin en büyük eğlencelerinden birisi de uçurtma uçurtmaktır. Kırlara koşan halk, birazda çocuklarının zorlamasıyla uçurtmaları hazırlar ve rüzgârın yönüne doğru gökyüzünü rengârenk süslerlerdi. Hiç şüphesiz herkesin ortak hedefi uçurtmasını en yükseğe uçurmaktır. Zaman zaman bu yarışta uçurtmalar birbirine dolaşır ve *tepe takla* giderdi. Sultan Nevruz'a giden mersinliler, Nevruz sabahı kıra çıktıkları vakit taş kaldırırlar. Eğer bu taşın altında karınca veya böceğe rastlanırsa yılın bereketli geçeceğine inanılır. Eğer taşın altında böcek çıkmazsa taşı kaldıranın yılının iyi geçmeyeceği tahmin edilir.

105- Ayşe Başçetinçelik. (1997). Türk Kültüründe Nevruz. *İçel kültürü*, 5 (52): 6.

Kışın sona erip baharın başlamasıyla birlikte ilk rastlanılan yılanın öldürülmesi yine yılın iyi geçeceğine işarettir. Mersinin Silifke ilçesinde kışı sahilde, yazı yaylada geçiren Yörükler 22 Mart tarihinden önce yaylaya göçerek “davar evi” adı verilen yerlere yerleşirler. Nevruz sabahı, dışardan gelenleri daha önceden yaylaya gelen Yörükler silah atarak karşılar. Bu karşılama esnasında “Nevruzunuz kutlu olsun, dölünüz hayır ve bereketli olsun” denilir. Misafirlere yayılmış yayıkların ayranından ikram edilir. Bir yıl içinde yirmi oğlağa sahip olan sürü sahibi misafirlere kurban keser. Meydan da yedi çeşit yemek hazırlanır. Bunlar; kulak çorbası, keşkek, kuru fasulye, yahni, patates, topalak ve hoşaf tır. Toplu halde düz bir meydanda önce öğle namazı kılınır, ardından da yemekler yenilir, imam yılın bereketli, sağlıklı geçmesi için dua eder. Yaylada kadın erkek çeşitli oyunlar oynanır. Bu oyunlar arasında çelik, yasan, yakan top, uzuneşek, çizgi, beş taş, mazı, evcilik vb. sayılabilir. Akşama kadar yaylada kalan misafirler yemekten sonra evlerine dönerler.¹⁰⁶

Antalya ve ilçelerinde Nevruzun kutlanma zamanı eskilerinin takvimi ile (Rumi takvim) Mart dokuzudur. Antalya'nın Alanya ilçesinde Nevruz şenlikleri için kale yamacı, köşk civarı, Bektaş gibi yerlere gidilirken, Elmalı'da daha çok Abdal Musa dergahı tercih edilmektedir. Yenilen yiyecekler arasında ayranlı çorba ilk sırayı almaktadır. Bunun dışında kurbanlar kesilir, aş kazanları kurulur ve bölgeye mahsus yemekler yapılır. Toplu yapılan törenlerde toplu ibadet, toplu dua ve toplu yemek yeme önemli geleneklerdendir. Alanya'nın Cebeli Reis dağı ve Gödüreli yaylasında bulunduğu söylenen *Navruz* çiçeğinden üç tanesi yenirse o insana bir yıl boyunca hastalığın gelmeyeceğine inanılır. Alanya'da yılın bereketli olması dileğiyle zeytin yaprağına bin İhlâs okunduktan sonra, “ben saldım deryaya, derya götürür Mevla'ya.” denir ve denize atılır. Eğer Alanya'da Nevruz günü kıştan kalmış olan ayva yenirse, bir yıl boyunca yılan görülmeyeceğine inanılır. Alanya ve çevresinde bir yıl boyunca ahırda kalan atlar Nevruz'la birlikte cayıra çıkarılır. Elmalı'da Nevruz hazırlıkları birkaç gün önceden başlar.

106- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e., ss.400, 401; Çay, a.g.e., ss.121, 122.

Nevruz günü işe gidilmez, o gün bölge halkı (Tahtacılar) bir tek dal dahi kesmezler. Hayvan sahipleri hayvanlarını serbest bırakır. Nevruz günü katır, at, eşek vb. hayvanlara yular vurulmaz. Antalya ve ilçelerinde 1940'lı yıllarda cirit, deri kapmaca oyunu gibi oyunlar oynanırken günümüzde bu oyunlar artık oynanmaz olmuştur.”¹⁰⁷

Isparta burdur bölgesinde kutlanan Nevruz bayramında bir taraftan Ege Bölgesinin, bir taraftan İç Anadolu Bölgesi ve Akdeniz Bölgesinin etkisi görülmektedir. Isparta ve çevresinde Nevruz bayramı büyük ölçüde *Hıdırellez* ile karıştırılmıştır. Bundan elli yıl öncesinde gezi alanlarını dolduran bölge halkı, *Sultan Nevruz* günü çeşitli eğlenceler düzenlemekte, evlerde veya gezi alanlarında yapılan yemekleri birlikte yemektedirler. Sportif gösteriler, uçurtma uçurma, gençlerin kendi aralarında oynadıkları oyunlar ise Nevruz bayramının vazgeçilmezleri arasındaydı. Isparta ve çevresinde Nevruz bayramında, bayramlık ve temiz elbiseler giyilir. Isparta'nın Gönen ilçesine bağlı Gümüşgün (Baladız) köyü halkı, Tez Mehmet Dede türbesine gider. Burada hanımlar bulgur pilavı yapar ve evden getirilen yemeklerle birlikte toplu olarak yerler, içerler. Nevruz alanına gelen halk dilek tutar, fakir fukaraya sadaka verilir. Eskiden halk Cem yapmak için *Sinan Dede Türbesine* giderken günümüzde köyde bulunan Cem Evi'nde toplanılmaktadır. Dede tarafından kesilen kurbanın etinden yapılan yemeklerin dışında çerezlerin ortaya konulması ve yenilmesi de önemi gelenekler arasındadır.¹⁰⁸

Afyon Manisa ve İzmir'de Nevruz

Cemrelerin sonuncusunun toprağa düşmesiyle (27 Şubat) tabiatta gözle görülür bir canlanma başlar. İşte son cemreden yaklaşık üç hafta sonra Afyon ve çevresinde Nevruz kutlanmaktadır.

107-Kılıç a.g.e ss.102-103; Ali Rıza Gönüllü. (1993). Alanya'da Halk İnanışları İçerisinde Hıdırellez Motifi. *Güneyde Kültür*, 55,56 (9,10): 21; Mehmet Tekin. (2000). *Nevruz (Yenigün) Coğrafyası ve Nevruzun Akdeniz Bölgesine Yansımaları. (Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni, 18-20 Mart 1999, Elazığ)*, Ankara, s.336, 337; Sakoğlu ve Alptekin, a.g.e., ss .400, 401.

108-Piri Er.(2000). *Anadolu Alevi-Bektaşî Geleneğinde Nevruz ve Isparta-Gönen-Gümüşgün (Baladız) Köyü Örneğinde Nevruz Cem'i (Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, 21-23 Mart 2000)*, Ankara, s.43, 46.

Nevruz kutlamalarının hazırlıkları birkaç gün önceden başlar. Nevruz sabahı erkenden şafakla birlikte gençler, kız ve erkek karışık olarak Kale ve Orta Sivriye çıkarlar. Orada yaktıkları ateşin üzerinden atlarlar, çeşitli oyunlar oynarlar. Diğer bölgelerimizde de bolca örneğini gördüğümüz “s” harfiyle başlayan yedi çeşit yiyecek (Süt, simit, susam, semek, salep, sirke, sarımsak vb.) hazırlanması Afyonda geçerli olan bir gelenektir. Nevruz bayramı günü dükkânlar açılmaz, iş yapılmaz. Hatta evlerin normal temizlikleri bile yerine getirilmez. Soğan kabuğunun katılmasıyla oluşan kırmızı renkteki haşlanmış yumurtalar tören alanında gençler tarafından tokuşturulur, sonra yumurtaların kabukları soyularak afiyetle yenilir.¹⁰⁹

Manisa da kutlanan Mesir Bayramı şenliklerinin günümüzde Nevruz tarafı unutulmuştur. Başlangıç itibariyle 16. yüz yılda kutlanmaya başlayan Mesir şenlikleri o dönemde Nevruza rast getirilmektedir. 16. yüz yılda mutasavvıf, hekim merkez Muslihiddin Efendi tarafından başlatılan Nevruz şenliklerinin toplanılma sebebi mesir olup 61 çeşit baharatın karıştırılmasıyla ortaya çıkan bir macundur.¹⁰⁰ Manisa ilinde Nevruz kutlamaları Nevruza en yakın gün olan Pazar gününde yapılır.¹¹¹

İzmir ilimizin Urla ilçesinde *Mart Dokuzu Şenlikleri*, Tirede, *Sultan Nevruz* şenlikleri adıyla kutlanan bayram, Naldöken Tahtacıları arasında *Sultan Navruz* olarak bilinmektedir. Genellikle Naldöken tahtacıları Mart Dokuzu ile birlikte yaylaya çıkarlar. Onlar arasında tespit edilen “Mart Dokuzu’ndan sonra dağlar misafir alır” sözü de bunun bir göstergesidir. 22 Mart günü toplu halde bütün köylüler çamaşırılığa giderek elbiselerini yıkar.¹¹²

109- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e., ss.402.

110- Yusuf Hallaçoğlu. (1996). *Osmanlılarda Nevruz Kutlamaları (Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri)*, Ankara, s.186.

111- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e, ss.402

112- Sakaoğlu ve Alptekin, a.g.e, ss.402

Bilecik, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'da Nevruz

Bilecik ilinde, Ertuğrul gazi törenleri II. Abdulhamid'e kadar bölgede *Mart Dokuzu* olarak bilinen Nevruz günü yapılmaktaydı. II. Abdulhamid'den sonra bir süre 19 Ağustos da, son elli yıldan bu yana da Eylül ayı içerisinde yapılmaya başlamıştır. Törende Karakeçili Yörükleri resmigeçit yaparlar. Mili sporumuz cirit oyunu oynanır. Başta Osmanlı imparatorluğunun kurucusu Osman Gazi olmak üzere devlet büyükleri için Mevrit okutulur. Çeşitli illerden gelen folklor ekibi halk oyunları gösterisi yaparlar. Kazanlarda yemekler yapılır ve misafirlere ikram edilir.¹¹³

Bilecik'te Nevruz sabahı kaynaklardan alınan su ile bütün aile halkı, sağlıklı kalmak için yıkanır. Aynı şehrimizde, kadınlar Nevruz gününün bereketli olması amacıyla ekin tarlalarının üzerinde yuvarlanırlar.¹¹⁴

Tekirdağ'da Nevruz Edirne ve Kırklareli'nde olduğu gibi *Mart Dokuzu* adıyla kutlanılmaktadır. Diğer Trakya illerinde olduğu gibi günler öncesinden evler, ahırlar, avlular, vb. temizlenir. Gençler ev ev dolaşarak *Piyasa* denilen gezinti yaparlar. Kırklareli'nde ise Nevruz, *Mart Dokuzu* ve *Yeşil Perşembe* adıyla kutlanmakta olup, soğukların sona erip baharın başladığı gün olarak kabul edilmektedir. Aşağı Pınar, İnce Dere gibi sayfiye yerlerine gidilir. Burada boyalı yumurtalar, börekler, lokma ve çeşitli hamur işleri afiyetle yenilir. *Yeşil Perşembe* adıyla Nevruzu kutlayan Alevi köylerinde ise, öküz, dana, sığır gibi büyük baş hayvanlar kurban edilir. Toplu hazırlanan yemekler için halk kendi arasında para toplar. Buna Kırklareli ve çevresinde *Çomat* adı verilir.¹¹⁵ Edirne ve çevresinde halk Kavak Kapı, Yan Göz çeşmesi, Hamam Bayırı, Maşatlık, Buçuk Tepe, aşağı ve yukarı su depoları adı verilen yerlere giderek eğlenir. Nevruz kutlamalarına gidilen 22 Mart tarihinden önce karşılıklı yardımlaşma esasına dayanan *Koldaş* geleneği ile evlerin içi- dışı hatta ahır ve avlulara kadar her yer, her şey bir güzel temizlenir, sıvanır, yıkanır.”¹¹⁶

113- Çay, a.g.e, ss.117,118.

114- Kılıç, a.g.e., ss.103.

115- Ahmet Günşen. (1995). Edirne ve Yöresinde Bahar Bayramı Geleneği ve Nevruz. *Erciyes*, 19 (209): 10.

116- Günşen, a.g.e, ss. 10.

Kara arşamba Geleneği

Mart ayında Anadolu'da görülen bir de *Kara arşamba* adeti vardır. Genellikle Mart ayının ilk arşambasına Kara arşamba adı verilmektedir. Van Erciş ve çevresinde yılın ilk ayı olarak kabul edilen Mart ayının ilk arşambası kara arşambadır. Bugün özellikle kadınlar kendi aralarında bazı törenler yaparlar. Herkes birkaç türlü yemek yapar ve evlerden birinde toplanırlar. Hazırlanan yemekler birlikte yenilir. İnanca göre ne kadar çok çeşit yemek yapılırsa ve o gün ne kadar fazla yenilirse o yılın bereketli geçeceği kabul edilir. Kars ve çevresinde de Mart ayının ilk arşambasına Kara arşamba adı verilmektedir. Bugün de kapı dinleme, baca-baca adetleri görülür. Bugün evde çok çeşitli meyveler bulundurulmaya çalışılır. Baca-baca gezenlere bu armağanlardan verilir. Kara arşamba geleneği Tunceli Türk aşıretlerinde de görülü. Erkekler bu gün de alınlarına bir kara sürerek su kaynaklarına, gllere, ırmaklara giderler. Orada bu karaları temizleyerek sulara karşı dua ve niyazlarda bulunurlar. Bu gelenek eski Türklerde ki yer-su inancının devamlılığından başıka bir Şey değildir. Bugün yapılan başıka bir tören daha vardır. Bir yabani gl ağacı, iki ucu kesilmemek Şartıyla ortadan yarılır. Sonra iki ucundan tutularak bastırılır ve bir daire oluşturulur. Daha sonra önce hastalar olmak üzere herkes bu dairenin içinden geçerler. Bu Şekilde hastalığın geçeceğine sıkıntı ve karanlıklardan kurtulunulacağına inanılır.¹¹⁷

3.7.1.2.KKTC'de nevruz

Kıbrıs'ta Nevruz konusu ile ilgili olarak elimizde çok az kaynak bulunmamaktadır. Bu kaynak kişilerden birisi olan Harid Fedai, emekli ğretmen ve diğer yazarların da görüşlerine dayanarak, Nevruz konusunu iki başlık adı altında incelemiş, mülakatları ve kendi görüşünü Şu Şekilde anlatmıştır;¹¹⁸

“İlkokul Gezileri: Kıbrıs'ta ilkokul çocuklarının en büyük zevki baharın gelmesiyle kırlara koşmak, iek toplamak, oyun oynamaktı. Bizim gibi 1930 doğumlular ile bizden önce ki ve sonrakilerin yürekleri hep bu istekle çarpardı.

117- ay, a.g.e., ss.127, 128.

118- Harid Fedai. (2004). *KKTC'de Nevruz. (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.320,321.

Lefkoşa okulları, evvela yakınlığı, sonra da sulak, bol çiçekli ve göz alıcı özellikleri nedeniyle çoğu zaman *Medoş* denilen yöreye götürülürdü. Lefke gibi portakal bahçelerinin süslendiği bir kasabanın az dışında, yürüyerek gidilebilecek, sulak bir yer seçmek hiç de zor olmazdı. Büyük ve küçük köyler ise kendi çevresiyle yetinmeye alışmışlardı. Önemli olan baharın güzel bir gününde sıralı halde ve öğretmenlerinin eşliğinde marşlar, şarkılar söyleyerek kırlara gitmekti. Ailelere daha önceden haber verildiği için her öğrenci o gün yemeğini birlikte getirirdi. Yiyecekler arasında, haşlanırken içine soğan kabuğu koyarak renklendirilmiş yumurtalar olmazsa olmazdı. Çocuklar bunları tokuşturup karşı tarafı mat etmekten büyük haz duyarlardı. Bu geziyi bazı öğretmenler *Mart Dokuzu*'na rast getirmeğe çalışır iseler de genel olarak böyle bir ısrar söz konusu değildi. Önemli olan kırlara gitmekti ve de öğretmen, içinde bulunulan koşullarda en uygun günü seçmek durumundaydı. Zaten *Mart Dokuzu* da artık Rumi değil Miladi takvime göre hesaplanır olmuştur. Adına *Bahar Gezisi* diyebileceğimiz bu gidişlerin inanışlarla, geleneklerle uzaktan-yakından hiçbir ilgisi yoktu. Çocuklar şarkılarını söyler, yemeklerini yer ve her günkü oyunlarını kırlarda daha bir zevkle tekrarlardı. Bu gezinin günlerce etkisinde kalırlar ve ikinci bir geziye gitme olanağı yaratılması için de teneffüste öğretmenleri yakınlarından geçerken “ovaya! Ovaya!” diye tempo tutarak hep bir ağızdan isteklerini dile getirirlerdi. Bu isteklere de çoğu kez olumlu yanıt verilirdi. Lefkoşa öğrencilerinin en büyük zevki ise nadir ve çok alımlı olan *Medoş Lalesi* bulup arkadaşlarına fark atmak ve onları övünçle, ya hocalarına ya da anne-babalarına takdim etmektir. Bahar gezileri bütün bir okulun öğrencileri için olduğu kadar ayrı ayrı sınıflara göre de yapılabilirdi. Lale, sümbül, papatya en gözde çiçeklerdendi. Lefke öğrencileri kırlara giderken portakal bahçelerinde bollukla yetişen sarıçiçekli ekşiliceleri koparıp yemekten de kendilerini alamazlardı.

Nevruz'a Değın Araştırmalar: Kıbrıslı halkbilim araştırmacılarının Nevruz'la ilgili bulguları çok kısıtlı ve yalındır. Hatta bu milli bayramın bütün Ada'da kutlandığına dair bulguları da yoktur. Anadolu halkının bir uzantısı olsa da, belli ki, bu gelenek Ada'da, neredeyse, unutulmuş gibidir. Hemen bütün yazılanlar bir halkbilimcinin tek paragraflık aktarması üzerine dayandırılmakta. *Mart Dokuz* anlatılanlara göre Larnaka kazasına bağılı Alaminyo köyünün beyi, yılda bir kez, o da her Mart ayının dokuzunda şölen tertip eder, halkını tıka basa doyurmuş. Çünkü geldikleri ülkede adetleri

böyleymiş. Bey ölmüş ama şölen günü unutulmamış. Alamiyo ve civarındaki Türk köylerinde her Martın dokuzunda “iki elleri kanda olsa” her işi bırakır, ailece kıra çıkar, yiyip içerler. Halen kuzeye göçüp Boğaziçi’ne yerleşenler aynı alışkanlığı devam ettiriyorlar. Bu güne de *Mart Dokuzu* diyorlar.

Uzun yıllar Kıbrıs ilkokullarında öğretmenlik/ yöneticilik yapmış olan Esat Faik Muhtaroglu (doğ. 1928) 1955 yılında Larnaka ilçesinin Lefkara köyüne atandığı zaman baharın yaklaşmasıyla *Mart Dokuzuna* katılıp katılmayacağı kendisine sorulduğunda duraksama geçirir. Çünkü böyle bir âdetin Kıbrıs’ta var olduğunu ilk kez Lefkara’da öğreniyordu. Öğretmenleri eşliğinde öğrencilerin ve de ailelerin köfte, dolma gibi-hele de tokuşturmak üzere haşlanmış boyalı yumurtalar unutulmadan-yiyeceklerle su kenarına taşındıklarını ve oralarda gün boyu şarkı söyleyerek, oyun oynayarak eğlendiklerini görecekti. 1961 yılında naklinin yapıp orada 10 yıl kaldığı Larnaka’nın Tatlısı köyünde de halkın aynı âdeti uyguladıklarının tanığı olacaktı. Ahalinin gittiği yer ise köyün hemen açıklarından geçen Vasiligo deresinin yanları idi. Öğretmen Muhtaroglu’na göre Mart Dokuzu kutlamaları Kalavason, Maroni ve Pendagomo (beşevler) gibi çevre köylerinde de yapılıyordu.

Bir düzineye yakın emekli ilkokul öğretmenleriyle türlü tarihlerde Nevruz üzerine yaptığım görüşmeler hep Muhtaroglu’nu destekleyici özellikte idi. Bir başka halkbilimi araştırmacımız ise Nevruz’u kutlayan Alamiyo’ya o yörenin aşağıdaki köylerini de katar: Klavya (Alaniçi) , Pendagomo (Beşevler), Aytotoro (Boğaziçi) , Civisil (Cevizli), Köfünye (Geçitkale), Kalavason, Lefkara , Mennoya (Ötüken) , Pile, Softalar, Dohni (Taşkent), Mari (Tatlısu), Vasiligo, Ziyi (terazi).

İslamoğlu, sayılan köyler halkının Kuzey’e geçtikten sonra *Mart Dokuzu* etkinliklerini başta Mersinlik Boğazı olmak üzere türlü yerlerde sürdürdüklerini anlatır. Mersinlik Boğazı, Lefkonuk (Geçitkale)’den Akatu’ya (Tatlısu) giden yol üzerinde doğa güzellikleriyle dikkati çeken bir yerdir. İslamoğlu, 1995 yılında burada yer alan Nevruz etkinliklerini izlemiş ve yenilen yemekler, oynanılan oyunlar hakkında ayrıntılı bilgiler aktarmıştır. Bildiride yılda bir kez yapılan bu buluşmanın ulusal birlik-bütünlük açısından olduğu kadar sosyal yaşam bakımından da sonsuz yararlar sağladığı

vurgulanır; tanışan gençlerin ileride yuva kurma olasılıklarına alan hazırladığına da değinilir.”

Eldeki verilere göre Nevruz kutlamaları, Kıbrıs genelinde 1930’lu yıllardan bu yana unutulmaya başlamış ve günümüzde Larnaka kazasının bazı köyleriyle onlara komşu birkaç başka köye özgü kalmıştır. İçine düşülen siyasi ortam yüzünden kuzeye göç etmiş olan adı geçen köylerin halkları Mersinlik Boğazı’nda her yıl bu törenleri tekrarlamaya devam etmektedirler. Adap-erkândan soyutlanmış olarak yapılan bu törenlere başka kesimlerden halklarda *Bahar şenlikleri* diye katılmaktadır. Bir başka deyişle Kıbrıs Türkleri, genelde, Nevruz’u değil, baharın gelişini kutlamaktadırlar. Fakat bu kutlamayı Türklerin baharın gelişini, Nevruz bayramı olarak kutladığı dikkate alınırsa, Türklerin Nevruz kutlamalarının bir kalıntısı olarak görmek gerektiği de bir gerçektir.

3.7.1.3.Azerbaycan’da nevrüz

Azerbaycan Türklerinde Nevruz bayramına mahalli şive ile *Noruz*, *Noyruz* denildiği gibi *Ergenekon Bayramı*¹¹⁹ ve *Bozkurt Bayramı*¹²⁰ adı da verilirdi. Nevruz bayramı ile ilgili gelenekler bu gün tam anlamıyla Kafkasya’da Azerbaycan Türklerinde, İran’da ki Türk topluluklarında ve Anadolu’da ki Kafkasya muhaciri Azerbaycan, Karapapak, Tatar vb. Türkler arasında yaşamaktadır. Azerbaycan Türklerinde Nevruz dinî olmaktan ziyade millî bir bayram niteliğindedir. Şii ve Alevi Türkler kadar Sünni mezhepten olan Türkler tarafından da coşkunlukla kutlanmaktadır.¹²¹

Azerbaycan’ın kültür alanı, örf ve adetleri, gelenek ve göreneklerinin coğrafyası Azerbaycan Cumhuriyeti’nin mevcut coğrafyasından çok geniştir.

119-M.Emin Resulzade. (1954). Nevruz Bayramı. *Azerbaycan*, 24 (3) :5; Ali Onk. (1971). Iğdır Halk Manileri. *Kars Eli*, 79 (2): 4.

120-Aziz Alpaut. (1943). Bozkurt Bayramı. *Çınaraltı*, 79 (3): 6.

121- M. Abdulhaluk Çay. (1988). *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 82.

Azerbaycan'ın güneyini (İran Azerbaycan'ı), Rusya sınırları dâhilindeki Derbent'i ve 50 milyonluk bütün Azerbaycan kültüründe Nevruz önemli bir yere sahiptir. Tüm Türk dünyasında olduğu gibi Nevruz, Azerbaycan Türklerinin de temizlik, takvim, yeniden doğuş, sağlık, bolluk, zenginlik, bereket, yardımlaşma, paylaşma ve toplumsal barış bayramıdır. Nevruz'un sosyal fonksiyonu onun astronomik, dini, tarihsel, felsefi-estetik, halkbilim tanımını bütünleştirir.¹²²

Azerbaycan'da 20/ 21 Şubat – 20 Mart (balık burcu) arası *Bayram Ayı* olarak bilinir. Bu ay kış mevsiminin son ayıdır ve *Boz/ Buz Ay* adı verilmektedir. Zaman olarak tabiatın canlanmaya başladığı, otların yeşermeye, haşaratın ortaya çıkmaya başladığı bir devredir. Ancak bayram ayı içinde kırlangıç fırtınası, leylek fırtınası gibi sert ve soğuk günler de görülür.¹²³

Bayram ayında bölgede hummalı bir faaliyet görülür. Herkes Nevruz günü sevdikleri, saydıkları kişilere verecekleri armağanları hazırlamaya, temin etmeye çalışırlar. Genç kızlar nişanlılarına veya sözlülerine *Beğ Çorabı* (nişanlıya hazırlanan çorap) örerler, mendil işlerler. Halk bütün yıl boyunca biriktirebildiği bayram harçlığını, bayram yaklaştıkça bol bol sarf eder. Yeni gelinler, baba, anne, kardeş ve akrabalarına, aile reisleri, ailenin bütün fertlerine çeşitli armağanlar alırlardı. Bütün bu armağanlar bayram haftasına kadar saklamak üzere sandıklarına konulur ve bayram beklenir. Diğer yandan her aile evlerini baştan başa siler, süpürür, kilimler dahil olmak üzere her şey yıkanır. Eski köy evlerinde tandırların bulunduğu damların isten kararmış duvarları önce su ile ıslatılır, daha sonra üzerine undan nakışlar yapılırdı. Bu nakışlar noktalar halinde insan, kuş vb. hayvan ve çiçek motiflerini ihtiva etmektedir.¹²⁴

122-Kamil Veli Nerimanoğlu. (2004). *Azerbaycan'da Nevruz. (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*. (akt. Tuğrul Veli Kamiloğlu), Editör Prof. Dr. M. Öcal Oğuz, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.441.

123- Çay, a.g.e., ss.82.

124- Çay, a.g.e., ss.83.

Bayramdan birkaç gün önce evlerdeki faaliyetler daha da artar, çörekler, börekler, içdekler ve çeşitli tatlılar hazırlanır yüzlerce yumurta haşlanırdı. Bu yumurtalar soğan kabuğu, nar kabuğu ve yün ipliklerinin boyandığı boyalarla envai çeşit renklere boyanırdı.¹²⁵

Bayram ayı olarak adlandırılan son ayda dört Çarşamba özel törenlerle kutlanır. Bu dört Çarşamba *Su Çarşamba*, *Ateş Çarşamba*, *Hava Çarşamba*, *Toprak Çarşamba* olarak bilinmektedir.¹²⁶

Kutsal kabullenilen ve kutlanan Çarşambalardan birincisi *Su Çarşambası* diğer bir adı ile *Ezel Çarşamba* olarak bilinir. Su inancı, su külü ile bağlı bu bayram dört metafizik unsurun birincisini simgeler. Nevruz bayramının ikinci çarşambasına *Od Çarşambası* denilir. *Godu Nağmeleri* okunan *Od Çarşambası*'nda odun üstünden atlar "ağırlığım, uğurluğum burada kalsın" deyip kendilerine, yakınlarına dua etmiş olurlar. Çarşambanın üçüncüsü *Yel(rüzgar) Çarşambası* dır. Dünyaya hareket sevgi getiren *Od Çarşambası* sıcaklığı ve bereketi simgeliyor. Sıcak rüzgar gün içinde birkaç defa değişerek temizlik, ilkbahar sıcaklığı getirir. *Toprak Çarşambası* veya *İlahir Çarşamba* gününe (21 Mart) kadar ki son Çarşamba olup ekin için hazır olan toprağın simgesidir. Toprak, gücü ve bereketi ifade eder. Bu günde okunan *Sayacı*, *Cütcü (Çiftçi)* türküleri ve merasimleri dikkat çeker.¹²⁷

Bu günlerde *Kabir Üstü* töreni gerçekleştirilir. Hem de *Ölüler Günü* olarak bilinen Nevruzda ölmüş insanların ruhunu şad etmek önemlidir. Yakın zamanda vefat etmiş insanlar için *Kara Bayram* düzenlenir, *İhsan Verilir*. Yas olmuş evde şenlik, eğlence, müzikli tören düzenlenmez. İlk çarşambadan başlayarak bereket simgesi olan semeni yetiştirilir. Buğday ıslatılıp yetismeye başladığı görününce onu tabak, tepsi vs. gibi geniş parçalara dökerek üzerini bir bezle sararlar.

125-Alpaut, a.g.e., ss.7.

126- Azad Nebiyev. (1997). *Azerbaycan'da Nevruz*. (ç. Lerzan Yağcı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.56.

127- Nerimanoğlu, a.g.e., ss.248.

Her gün sabah ve akşam olmakla iki defa sulanır, 8- 10 günde yetişmiş olur. Güzellik, ilkbahar, bereket sembolü olan semeni den *Semeni Helvası* yapılır ve komşular arasında dağıtılır, *Semeni Türküsü* okunur:¹²⁸

.....*Semeni,*

Al beni,

Her yazda,

Sen yada,

Sal beni.

.....*Semeni, sakla beni,*

Yılda gögerterem seni,

..... *Semeni sazana gelmişim,*

Uzana-uzana gelmişim.

21 Mart Nevruz Bayramı günüdür. İlkbaharın ilk günü eski kırık tas-tabak atılır, ev temizlenir, eski elbiseler atılır ve yenisi giyilir. Evler kırlardan toplanmış Nevruz Çiçeği ve Nevruz Gülü ile süslenir. Bayram günü dost, akraba ve yaşlıları ziyaret günüdür. Nişanlı oğlan ve kız evi birbirlerine bayram hediyesi gönderir. Nevruz sofrasında yedi tür kuru yemiş olur; şeker bura, baklava, feseli, gorğa (buğday kavurması), nohut, hurma, ceviz, fındık, kişmiş (üzüm kurusu) vs. Azerbaycan pilavı her sofranın bezeğidir. Yüz elliden fazla çeşidi olan Azerbaycan pilavı et, tavuk, hindi, pişmiş kuru kaysı ve üzüm kurusu yenilir. Evde hazırlanmış meyve suları (kompostolar) ve şerbetler sofrayı süsler. Boyanmış yumurtalar ve saçaklı şekerler sofranın bir tarafında olur. Nevruziyeler söylenir, saz eşliğinde Nevruz nameleri okunur. Öğle olunca yumurta dövüşü, horoz dövüşü, koç dövüşü, köpek dövüşü düzenlenir.¹²⁹

128-Nerimanoğlu, a.g.e., ss.248.

129- Nerimanoğlu, a.g.e., ss.248, 249.

Nevruz etkinlikleri ev içinde ve ev dışında olmak üzere ikiye ayrılır. Ev dâhili etkinlikler bayram yemeklerini, Semenileri, aile sohbetlerini, dertleşmeleri, danışmaları, çile çıkarmaları, misafir ağırlamalarını, aile gezintilerini, ziyafetleri içerir. Ev dışı etkinlikler, köy arası, sokak ve mahalle etkinlikleri *Kapı Pasma, Tongal Yapma (ateş çatma), Kulak Falı, yarışlar* vs. içerir.¹³⁰

Nevruz bayramı Azerbaycan Türkleri arasında üç gün sürmektedir. Her yıl Mart ayının 21- 23 (eski Mart'ın 8-10.) uncu günleri bayram büyük törenlerle kutlanır. Bayram haftası ise gene önemli günleri ihtiva etmekte ve günlerle ilgili çeşitli törenler yapılmaktadır. Nevruzdan sonra bayramın en önemli günü *Ahir Çerçenbe* (Son Çarşamba) dır. Bu güne *Ilim Ahir Tek Tek Günü*'de denilmektedir. Bu gün büyük bir bayram gibi karşılanır.¹³¹

3.7.1.4. Türkmenistan'da nevruz

Eski Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığına kavuşan Türkmenistan'da Nevruz bayramı büyük coşku ve sevinç ile geniş katılımlı ve kapsamlı olarak kutlanmaktadır. 1992 yılından itibaren 21 Mart Nevruz bayramı devlet tarafından resmi tatil ilan edilerek, devlet törenleri ve şenlikler ile kutlanmaktadır. Başkan meydanında yapılan devlet törenine Cumhurbaşkanı, Başbakan başta olmak üzere devlet erkânı katılmakta ve Nevruz bayramı kutlamaları konuşmaları yapılmaktadır. Konuşmalardan sonra milli danslar oynanmakta, bayram şarkıları söylenmekte, Nevruz sofraları hazırlanmakta ve bayramlaşmalar sürdürülmektedir.¹³²

20, 21 ve 22 Mart tarihleri ülkede resmi tatildir ve ülke genelinde bu tarihlerde Nevruz coşku ile kutlanmaktadır. Türkmenistan'da Nevruz kutlamaları ile ilgili olarak bir internet sitesinin haberi şu şekildedir;¹³³

130- Nerimanoğlu, a.g.e., ss.249.

131- Çay, a.g.e., ss.84,85.

132- Mahmut Kaşgarlı. (1996). Orta Asya Türkler'inde Nevruz. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 112 (4): 37, 39.

133-<http://www.haber7.com/haber/20110321/Turkmenistanda-Nevruz-coskusu-Galeri.php>.

“Orta Asya’da baharın müjdecisi olarak bilinen Nevruz Bayramı dolayısıyla Türkmenistan’da 20- 21- 22 Mart günleri resmi tatil ilan edildi. Nevruz kutlamalarının hiç şüphesiz en önemli adreslerinden biri de başkent Aşkabat oldu. Aşkabat’a yaklaşık 20- 25 kilometre mesafedeki Ahal vilayetindeki yaylada geniş katılımlı Nevruz şenlikleri düzenleniyor. Sabah başlayan törenlere Meclis Başkanı Akca Nurberdiyeva, kültürden sorumlu devlet başkanı yardımcısı Maysa Yazmuhammedova, yabancı misyon şefleri, bakanlar ve çok sayıda davetli katıldı.

Ülkenin çeşitli vilayetlerinden gelen sanatçılar açık havada halka konser programı sundu. Çadırlar kuruldu, yemekler yapıldı. Çeşitli etkinliklerin bir arada düzenlendiği Nevruz şenlikleri renkli görüntülere sahne oldu.

Kutlamalar çerçevesinde güreş müsabakaları düzenlenirken, Nevruz yemeği olarak bilinen, çimlenmiş buğdaydan yapılan “Semene” yemeği ile Türkmen pilavı pişirildi. Güreş müsabakalarında birinci olan pehlivanlara deve ve koyun hediye edildi. Köpek ve horoz dövüşlerinde de galip gelen horoz ve köpek sahiplerine koyun hediye edildi.

Türkmenistan’daki Nevruz kutlamaları haftalar öncesinden başladı. Türkmenler, bu süre içinde yaptıkları bazı yemekleri komşularıyla paylaşıyor. Nevruz’da 3 gün resmi tatil ilan edilen Türkmenistan’da, devlet de kutlamalara ağırlık verdi.

Türkmenler, baharın müjdecisi Nevruz’u *Türkmen Yeni Yılı* olarak kabul ederken, bu bayramda ülkede her yer süsleniyor. Nevruz’da Türkmen pilavı, ekmeği, böreği sofralardan eksik olmazken, Nevruz yemeği olarak kabul edilen *Semene* akraba ve yakınlarla ikram ediliyor.

Gençler kurulan dev salıncaklarda sallanırken, yaşlılar geleneksel *Keçe-Keçe* oyunu oynuyor. Hafta boyunca, baharın gelişini anlatan resim sergileri açıldı, çeşitli il ve ilçelerde halka açık konserler verildi. İllerdeki etkinliklerde görev alan gruplar, daha sonra Ahal vilayetinde bir araya gelerek en büyük kutlamayı gerçekleştirdiler.

Türkmenistan Devlet Başkanı Gurbanguli Berdimuhamedov da bir mesaj yayınlarak, halkının Nevruz bayramını kutladı. Berdimuhamedov mesajı, yaylada yapılan törende okundu. Türkmen lider mesajında, Nevruz’un baharı müjdeleyen, bolluk ve bereketi çağrıştıran bir bayram olduğunu belirtti.”

Nevruz bayramında Türkmenistan’da, Nevruz’a özel bir oyun oynanmaktadır. Bu oyuna *Moncukattı* oyunu denmektedir. Bu oyunu Geldiyev şu şekilde anlatmaktadır;¹³⁴

“Moncukattılar eğlence şeklinde oynanmıştır. Moncukattılara aynı zamanda *Kadere Bakmak*, *Fal Atmak* için bir araç, insanın yeni yıldaki beklentileri, kaderi hakkında bilgi veren bir bilgiç, kâhin oyunu olarak da bakılmıştır. Oyunun isminin *Moncuk* (boncuk) ve *Atmak* gibi iki kelimeden oluşması da bundan kaynaklanmakta olsa gerekir. Moncukattı oyununun oynanışı şeklinde şöyle söyleyebiliriz. Milletlere has bazı oyunlarda olduğu gibi bu oyunun da şartları ve bazı kuralları vardır. Mart ayının 21’ine geçilen gece gelinler ve kızlar herhangi bir evde bir araya gelirler. Fakat bu bir araya gelinen evin köyün kenarında, yoldan uzak ve ev sahibi kadının sabırlı, açık gönüllü olması tercih edilir. Bu oyuna sadece gelin-kızlar katılır. Ergenliğe yetişen delikanlılar bu oyuna katılamaz. Onlar ne kadar istese de dâhil edilmezler. Çünkü bu oyun oynanırken gelin-kızlar sadece kendi aralarında kalması gereken sohbetleri etmişler, şakalar eğlenceler de sadece gelin-kızlara ait olan özel muhtevada olmuştur, konuşmaları da özel manada olduğu için erkeklerin bu oyuna katılması yasaktır. Aslında, ona katılmak için çaba harcayan bir kimsenin olduğunu da sanmıyoruz. Çünkü Türkmenlerin her biri adetlere, geleneklere sadık kalan insanlardır.

Mocukattı oyunu gece düzenlenmektedir. Oyunda herkes getirdiği boncuğu sulu kabın içerisine koyar boncukların ayırt edilebilmesi için herkesin boncuğu farklı renklerde (sarı, kırmızı, yeşil, mavi, beyaz vb.) olması şarttır. Oyun oynamaya gelen kadınlar arasında konuşma yeteneği üstün olan biri seçilir. Konuşmacı şu sözleri söyleyerek oyunun oynanmakta olduğunu haber verir:

Gelin, kızlar üyşalin

Gelin, kızlar yığılalum

Bagtımızdan diyşalin

Bahtımızdan söz açalım

Ol baryan yiğit name

O geçen yiğit kim ki

Yagşı, yaman gülşalin

İyiden, kötüden gülelim.

134- Gurbandurdi Geldiyev. (2004). *Türkmenistan’da Nevruz. (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.410, 411.

Bundan sonra Moncukattı bentlerini ezbere bilen kadınlardan biri onu söylemeye başlar. Her benti söyledikten sonra boncuğu içi sulu kâseden çıkaracak çocuğa, “haydi yavrum çıkar boncuğu” der. Çocuğun kâseden çıkararak kadına verdiği boncuk kime ait ise, söylenmiş olan dörtlük de ona hitap etmiş olur. Böylece söylenmiş olan beytin muhtevasına göre, boncuğu çıkan (kurası çıkan) kıza cinas yapılarak gülünür. Boncuğu kâseden çıkartmakta olan çocuğun kız yahut oğlan olması şart değildir. Fakat bu çocuğun oynanmakta olan oyunun ve söylenmekte olan bentlerin anlamını kavrayacak durumdan aciz olması gereğine dikkat edilir. Eğer çocuk bunu anlayacak kapasitede olur ise, boncuğu kendi tanıdığına hoşgörülü, uygun olacak biçimde çıkarabilir. Oyun kızıştıkça gelin-kızlar coşup, boncuğu çıkan kıza her taraftan laf atarlar. Kızın boncuğu iyi muhtevalı bente rast gelse kendini bahtiyar kabul eder. Söylenen şakaları hoşgörü ile kabul eder. Bazıları ise utanıp, kızarır. Sevimsiz bent söylenince boncuğu çıkan kız, kaygılanır, üzülür. Kızın moralinin aşırı derecede bozulduğu görülür ise arkadaşlarının biri “Teyze, hile yaptı. Sıra güzel bentteydi” diye bent okuyana hoşnutsuzluk bildirir, kız neşelendirilir.”

3.7.1.5.Özbekistan’da nevruz

Özbekistan’da Nevruz konusunu Özbekistan Uluslararası Altın Miras Vakfı Ankara Bölümü Başkanı Süleyman Merdanoğlu şu şekilde anlatmaktadır;¹³⁵

“Nevruz; evvelden beri olduğu gibi şimdi de, Bağımsız Özbekistan’da; güzelliştir, sevinçtir, emektir, gençliktir, saygıdır, sevgidir, barıştır, umuttur, berekettir, ziyarettir, ziyafettir. Mutluluktur, bahar bayramıdır. Özbekistan 1 Eylül 1991 yılından itibaren bağımsız olduktan sonra Nevruz Bayramı milli bayram olarak kabul edilerek, o gün resmi tatil olarak ilan edilmiştir. Bugün Özbekistan’da nevruz bayramı bütün canlılığıyla yaşamakta ve yaşatılmaktadır. Adetlere göre, her evde yemekler pişirilir ve bu bayramın meşhur tatlısı *Sumelek* hazırlanır. *Sumelek* sadece Nevruza özgü bir yemektir. Özel olarak filizlendirilmiş buğday, arpa, darı gibi hububatlardan yapılan karışıma altı çeşit madde daha eklenerek büyük kazanlarda yapılan *Sumelek*, törene katılanlara dağıtılır.

135-http://www.altinmiras.com/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1238.

İnsanlar kadın-erkek, zengin-fakir, yaşlı-genç demeden aynı kazandan *Sumelek* yerler. Aynı ateşten atlarlar. Dargınlar barışır. Eşitlik, dostluk, paylaşma Nevruz Bayramının temelini oluşturur.

Nevruz da; ölmüş yakınlarının ruhu için Kur'an okunur. Kabirlerin üstünü ve çevresini temizlerler. Oturdukları evleri onarırlar ve temizlerler. Mahalle komiteleri kültürel faaliyetler, oyun ve eğlenceler düzenlerler. Şairler, şiir şölenleri düzenler, yaşlılar sohbetler yaparlar.

Halk, bu Nevruz eğlencelerine *Seyil Eğlenceleri* adını verir ve *Seyil Yerleri*, dönme dolaplar, çalgıcılar, beççeler, seyyar satıcılarla dolar. Nevruzun birinci günü, halk çadır çadır gezerek birbirlerinin bayramını kutlar. Bu ziyaretler sırasında ikram edilen yemek, Aş adı verilen pilavdır. Ayrıca çay ve çeşitli meyveler de sunulur. İkramların yanı sıra, Köpkari, güreş, at yarışları ve horoz dövüşleri gibi spor gösterileri düzenlenir, Nevruz kutlamalarından esinlenmiş tiyatro eserleri sahnelenir. Bayramdan sonrası ise bahçe bostan hazırlığı, ekin ekmeğe başlarlar ve çok eskiden bazı örf- adetler vardı. Tarlaya, bağa ve bahçeye gitmeden evvel öküzlerin boynuzu ve boyunları yağlanıyordu. İlk tohumu yere mahallenin en yaşlı ve itibarlı kişisi ekiyordu. Önceleri Özbekistan'ın tarım ürünleri ve her bahar ayında olduğu gibi bayram pazarları kurulurdu ve gelenek halen devam etmektedir.

Nevruz, Özbekistan'da genellikle bir hafta sürer. Nevruz bayramında insanlar arasındaki düşmanlıklar ortadan kalkar, dostluk tohumları filizlenir ve kuvvetlenir. Halk kırlara, tepelere, dağ eteklerine gezmeye çıkar. Özbekistan'da anneler kızlarını ve gelinlerini yanlarına alıp türlü meyve ve sebze yemekler hazırlayıp sofralar bezerler. Kazan dolusu yemekler pişirirler. Bu âdete *Kazan Doldu* denir ve "rızkımız dolu olsun" dileğine bağlanır. Nevruz, milli birliğin ve beraberliğin vesilesidir.

Nevruz Özbekistan'da dostluk içinde tüm halkın birleşmesi kardeşlik bayramına dönüşmüştür. Özbek, Tacik, Kazak, Kırgız, Türkmen ve Azeri halkları Nevruz nedeniyle birbirilerini tanır, bu ortak kültürü yaşatırlar. Bu günlerde doğanlara, Özbek ve Tacikler, bu adları kendi çocuklarına verirler. Nevruz ismi erkek çocuklara, *Nevbahar* ve *Baharay* isimleri ise kız çocuklara verilir. Tiyatrolaştırılmış rengârenk gösteriler Nevruz Bayramının geçmiş ve adetlerini yaşatır. Günümüzde Özbekistan'da Nevruz kutlamaları, eski kutlamalarının yasaklandığı yılların öcünü alırcasına eşi

görülmemiş görkemli bir şekilde kutlanmaktadır. Bir başkadır Özbekistan’da Nevruz. Bir zamanlar geri planlarda itilmiş ve unutulmaya yüz tutmuş olan dünyada tabiatın, insanlarda ümitlerin yeşerdiği ve Özbek halkının da kendi kültür kimliğini, kişiliğini, benliğini, hüviyetini bulduğu gün Nevruz Bayramı günleridir.” demektedir.

Nevruz aslında özel mesire yerlerinde ve vadilerde kutlanılır. Bayram günü sabah erkenden zurnalar çalınır, davetçiler insanları bayrama davet ederler. At binicileri, pehlivanlar, komedyan palyaçolar, falcılar, şarkıcı ve hafızlar, rakkaseler bayram için gelenlere kendi gösterilerini sunarlar. Mesela, Özbekistan’ın güney vilayetleri Kaşkaderya ve Surhanderya’da Nevruz günü insanlar mesire yerlerine, aslında vadilere giderler. Sabah erkenden hepsi evlerinden getirdikleri yemekleri ve tatlıları sofraya yahut özel bir tencereye koyarlar. Bunlar aslında *Sümelek*, *Köksamsa*, *Patirnan* (büyük ekmek), gatlama, çuçvara, keskan aş (kesme aş), pilav, haşlanmış et vs. den ibarettir. Bu, eski *Kazan Toldi* (kazan doldu) merasiminin günümüze kadar devam eden bir görünümüdür. Eskiden bunun gibi özel kazanlar mukaddes kabul edilir ve onlar aslında dağ eteklerine yahut bir ağacın altına bırakılırdı. İlbaharda ki merasimlerde dedelerimiz tarafından kurbanlar kesilerek pişirilen etler işte bu kazanlara konulur daha sonra da İlah ve Mabutlardan bol ürün ve bereket istenirdi. Günümüzde de Özbekistan’ın çeşitli yerlerinde Nevruz günü pişirilen *Sümelek*, *Halim*, *Darveşana Aş* gibi özel yemeklerde büyük tencerelerde pişiriliyor. Tencere ne kadar büyük, onda pişirilen yemek de ne kadar çok olursa yıl o derece iyi gelecek, bereketli olacaktır, şeklinde inanışlar vardır. Buda *Kazan Toldi* (Kazan doldu) merasimi hakkında ki eski tasavvurların günümüzde de yaşadığını göstermektedir.¹³⁶

3.7.1.6. Kazakistan’da nevrüz

1926’dan 1988’e kadar Nevruz ülke genelinde halk bayramı olarak kutlandı. 2001’den itibaren Nevruz Bayramı çıkarılan kanun ile devlet bayramı olarak kabul edildi. Bu kapsamda 21, 22, 23 Mart günleri üç gün resmi tatil ilan edildi.

136- Cabbar Işankulov. (2004). *Özbekistan’da Nevruz An’aneleri. (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.344.

Ulus Kün, Ulıstın Ulı Küni, Navroz, Navrız, Nawrız adları ile anılan Nevruz, kendi adı ile anılan *Navrız Ayı*'nın 22. gününde kutlanmaktadır. Gece ile gündüzün eşitlendiği, 22 *Navrız* (Mart) dan itibaren günün uzadığı *Köktem* (bahar) ayının başladığı; göçebe hayatı yaşayan Kazak halkının, bahar ayının gelmesi ile kışlaklardan yaylaklara çıktıkları zamana tesadüf etmektedir.¹³⁷

Kazakistan sahasında Nevruz yaklaştığı zaman, bayram hazırlıkları da başlar. Genel temizlik yapılması ile Nevruza özel olan çevre düzenlemeleri, Nevruz kutlamalarının habercisidir. Yerleşim birimlerinde Nevruz kutlamaları için ayrılan kapalı veya açık alan, düzenlenip süslenmeye başlanır. Kutlamaların yapılacağı merkeze *Kiyiz Üyler* (Keçe çadır) kurulur ve her üyin sahibi, mensup olduğu *Avıl* (köy) veya ailenin damgasının ya da o yerleşim biriminin tanındığı unsurun işlendiği flamasını *Kiyiz Üyin* önüne asar. Nevruz aşında verilecek yemeklerin yapılacağı ocaklar hazırlanır. Yerleşim birimlerinde ki yollar da dâhil olmak üzere bayraklar ve flamalarla süslenir. Flamalarda kullanılan renkler tesadüfi seçilmiş değildir. Binlerce yıllık tarihi bilgi ve tecrübe ile anlam kazanan renkler, özellikle birkaç temel renk bulunmaktadır. Bunlar kırmızı, yeşil, sarı, beyaz, mavi ve kara renklerdir. Kara renk, deruniliğin ifadesi olup ortak bilinci ve toplumda temel yapı olan aileyi ifade eder. *Kara Şanırak*, ata-baba evi anlamındadır ki, bu büyük ailede ifadesini bulur. Yeşil, Yaradılış Destanından *Tanrı Ülgen*'in yedi hayır iyesinden yeşil koruyucu ruhundan itibaren bereketin, gençliğin, zindeliğin, yeryüzünün canlanmasının ifadesidir. Daha sonra İslamiyet'le birlikte dini bir anlam kazanmak sureti ile kutsallığın ifadesi olmuştur. Ak renk, saflığın, temizliğin sembolüdür. Kızıl/al/kırmızı renk, eski Türk inançlarından günümüze gelen ve hâkimiyetin, canlanmasının ifadesidir. Ateş kültüyle de yakından ilgili olan al/kızıl renk, *Kızıl Elma*, al ruhu gibi kavramlarda saklanmıştır. Sarı renk de, yaratılış destanından kaynaklanan, dünyanın merkezi olmanın sembolüdür. Yaradılış Destanında *Tanrı Ülgen*, doğuda, yeryüzünden bir mızrak boyu yüksekte olan altın dağda, kapılar altın sarısı olan bir sarayda ve altın tahtında oturmaktadır. Sarı da ortak bilinçte yaşayarak Kazak Türkleri arasında kullanılan bir renk olarak günümüze kadar gelmiştir.

137- İsmet Çetin ve Ayşe Yücel Çetin. (2004). *Kazakistan'da Nevruz. (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.285.

Mavi/gök renk de eski inanç sisteminde, yaradılıştan itibaren ilahi bir anlam kazanmış, üremenin, çoğalmanın ifadesi olmuştur. *Gök-Tanrı, Gök Yeleli At, Gökböri, Gök Sakalı Ata* gibi semboller, eski Türk inanç sisteminde ki kozmik düşüncenin ifadesi olarak görülmektedir.¹³⁸

Navrız (Mart) ayının 21. günün 22. güne bağlayan gecede saat 03:00'dan itibaren Nevruz'un olduğu inancıyla, o geceye *Kıdır Tünü* (Hızır Gecesi) adı verilmektedir. "Yalnız şala sayle bolmaz" (yalnız çıra ışık vermez) düşüncesi ile evin başköşesinde çift kandil yakılır. İnanca göre yeni yıl temiz eve girerse o yıl bereketli olur. Bu yüzden evlerin temiz olmasına özen gösterilir ve Nevruz arifesinde evler temizlenir. "Bereke basınan bastaladı" (bereket baştan başlar) düsturunca, iyi ve güzellikler ile başlayan bu gün, yıl boyunca öyle devam eder. *Kıdır Tünü*'nde, yılın bereketli, ak (süt ve süt ürünleri), bal ve tahılın bol olması için kaplar tahıl ve pınar suyu ile doldurulur. Zira bu gece Kut iyesi *Kıdır Ata* evi ziyaret edecektir.¹³⁹

Kıdır Tünü'nde, yani Nevruzun başlangıcında, kötü ruhları kovmak için bir tay veya boğanın üzerine kukla bindirilir, boynuna zil, başına da bir demet tüy takılır ve dolaştırılır. Burada boğanın üzerine kuklanın bindirilip gezdirilmesi de yaratıcı Tanrı *Casagan*'ın dünyayı gök öküzün üzerine bindirmesi motifi ile benzerlik göstermektedir. Bu gece, kutlamalarda, katılanların yüzlerine çeşitli maskeler taktığı da olur. *Kıdır Tünü* ve Nevruz gününde yağmur veya karın (akşa kar) yağması uğurlu sayılmaktadır. Nur yağdı diye sevinen halk, yeni yılın bereketli geçeceğine inanır.¹⁴⁰

Nevruz için özel yemekler hazırlanır. Bunun başta geleni *Köpköje*, yaygın adı ile *Navrız Köje* dir (Navrız Köjesi). *Navrız köje, Jeti Jut* (yedi yokluk: kuraklık, mal kırgınlığı, yangın, veba, savaş, sel baskını, zelzele); *Jeti Jok* (yedi yok: ölümsüzlük, göğün direği, taş ile demir, kaplumbağa da dalak, kuğuda süt, atta öd, Tanrı da ciğer);

138-Reşat Genç. (1996). *Türk Düşüncesi, Davranışı ve Hayatında Renkler ve Sarı, Kırmızı, Yeşil. (Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.41,48.

139-Çetin ve Çetin, a.g.e., ss.288.

140- Çetin ve Çetin, a.g.e., ss.289.

Jeti Jetim (yedi yetim; dinlenmeyen söz, sahipsiz kalan bez, sahipsiz kalan yer, başsız kalan el, kuğusuz, kazsız göl, vatanda ayrılan il, akransız insan); *Jeti kat kök* (yedi kat gök: bunlar yedi yıldızdır. Ay, Merkür, şolpan, güneş, kızıl yıldız (mars), müşteri (Jüpiter), Satürn); *jeti şerip-evliye* (yedi evliya; Mekke, Medine, Buhara, Şam, Katım, Mısır, Kur'an) örneklerinde olduğu gibi eski inançlardan günümüze kadar gelen yedi sayısının kutsallığı üzerine bina edilmiş bir anlayışın yemek kültürüne yansımış biçimidir. Astrolojik ve mitik temelleri olan ve yedi çeşit yiyecek maddesinden yapılan *Navruz Köje*, aynı zamanda cömertliğin, konuk severliğinde ifadesi olması bakımından önemli sayılmaktadır.¹⁴¹

Yedi çeşit (su ve tuz katılınca dokuz çeşit olduğu da söylenmektedir) yiyecekten oluşan *Navruz Köje*, et, süt, kurut, buğday, darı, soğan ve havuçtan oluşmaktadır. Bol miktarda pişirilen *Navruz Köje*, Nevruz sabahı konuklara ikram edilmek için mutlaka hazırlanmaktadır. Bu yemeğin dışında hazırlanan bir başka yemek türü de genç kızların hoşlandıkları, deli kanlılar için hazırladıkları soğım etinin(kışlık et) kalanın ilk süz(ağız sütü) ile pişirilmesi ile yapılan ve uykıaşar (uyku açar) adı verilen yiyecektir. Nevruz günü kızların sevdikleri erkelere ikram ettikleri yiyeceğin karşılığında genç erkeklerde armağanlar hazırlarlar. Ayna, tarak, koku gibi şeylerden gelen bu armağanlara, *selt etkizer* (heyecanlandırıcı, ürperten) veya *dir etkizer* (titreten) adı verilmektedir. Yine Nevruz'da mayalanmış hamurun kızgın yağda kızartılması ile yapılan *bavursak* ve *şelpek* hazırlanır. Nevruz sabahı, katılımcılar karşılıklı olarak önceden toplanan *Nevruz Şeşegi* (Nevruz çiçeği, kardelen) armağan ederler. Bunda maksat, barışıklığın sağlanmasıdır. Evlerde başlayan Nevruz kutlamaları, bütün coşkusu ile *Kiyiz Üylerin* kurulduğu büyük meydanlarda devam eder.¹⁴²

Nevruz kutlamaları sırasında Kazakistan'da *Kökpar* oyunu oynanmaktadır. Oyun atlı kişiler tarafından oynanmaktadır. Oyuna katılacak atlı oyuncular başlama çizgisi olarak belirlenen yerde sıralanırlar. Oyuncuların 50- 60 metre uzağına, başı kesilmiş oğlak veya kuzu bırakılır.

141- Nerin Köse. (2001). *Kazakların gelenek-göreneklere ile inanç ve pratikleri*. Milli Folklor Yayınları, folklor dizisi 4, Ankara, s.153.

46- Çetin ve Çetin, a.g.e., ss.289,290.

Oyun yürütücüsünün işareti ile oyuncular *Kökparı* almaya gayret ederler. Oyunun oynanma alanı 4- 5 km lik alandır. *Kökparı* alan oyuncu, bu alanı kat edip bitiş çizgisine getirdiği zaman oyunu kazanmış olur ve konan ödülü almayı hak etmiş olur. Oyuna katılımcı hususunda bir sınırlama olamayıp, isteyen sahip olduğu bir binitle oyuna katılmakla beraber asıl olarak atla oynana bir oyundur. Bazı at sahibi olmayan yarışmacılar, oyuna eşek ile de katılabilmektedirler. Nevruz kutlamalarında oynan bir başka oyunda *Kız Kuvu*'dur. Oyun, biri kız, diğeri erkek iki atlı tarafından oynanmaktadır. Düz bir alanda 1- 2 km ara ile iki çizgi çizilir. İlk çizgide duran atlı erkek oyuncu, kendinden on adım geride duran atlı kızın kendini geçmesi ile atıyla kızı kovalamasından dolayı oyun bu adı alır. Kızı kovalayan genç, varış çizgisine ulaşıncaya kadar, atın üzerindeki kızı öper. Varış çizgisine gelindiğinde ise geri dönülür ve kız genci kovalamaya başlar. Başlangıç çizgisinde oyun biter. Daha sonra sırada ki atlı genç kız ile erkek oyuna başlar. Oyun bu şekilde devam eder.¹⁴³

Nevruz kutlamaları dini bir bayram gibi kabul edildiğinden olsa gerek ki, Kazak Türk toplumu tarafından ileri derecede önemsenmektedir. Bundan dolayı, herkes bir biri ile bayramlaşır. Bayramlaşmalarda karşılıklı *Bata* (Dua) verirler. *Körisüv* (görüşme, ziyaret, selamlaşma) geleneği oldukça önemlidir. Nevruz sabahı, yaşça küçük olanlar büyüklerin bayramını kutlamak için onların yanına giderler. Göğüs göğüse kucaklaşıp tokalaşırlar. “Ömir tireğim-tösım, tırşılık közim-eki kolım aman sav bolsın” (ömrümün direği göğsüm ve hayat kaynağım iki elim sağ olsun) sözleri ile yapılan bu selamlaşmada, ziyarete giden kişi; “Navrız kuttı bolsın, jasınız kuttı bolsın” (yaşınız kutlu olsun), “bir jaska şıguvınızben” (yeni bir yaşa basmanız kutlu olsun), “ulıs ak bolsın” (Nevruz bolluk ve bereket getirsin) gibi *Bata* (dua) verilir. Zira ulusun ulu gününde, “Ulıs küni kazan tolsa, ak mol bolar; ulı kişiden bata alsa, joli (ak) bolar” (ulus günü kazan dolsa bolluk olur, ulu kişiden dua alanın yolu açık olur).¹⁴⁴

143- Çetin ve Çetin, a.g.e., ss.290, 291.

144- Çetin ve Çetin, a.g.e., ss.291.

Nevruz kutlamalarının kaynağı ne olursa olsun, amacı toplumda huzurun sağlanmasıdır. Bundan dolayı Nevruz bayramında bir birleri ile kavgalı olan kişiler mutlaka barışmalıdır. Nevruzda barışık olanlar, o yılı barışık geçirirler. *Ulusun Ulu Günü*'nde, varlıklı olanlar yoksullara yardım ederler. Yardımların yapılışının çeşitli yolları bulunmaktadır. Kimileri nakit para yardımı yaparken, kimileri giyecek-yiyecek yardımı, kimileri bir kişi veya bir aileyi himayesine alır. Özellikle bayramın kutlandığı anda kesilen kurbanlıkların deri ve iç organları, kurban sahibi tarafından yoksullara dağıtılır ve onlar daha sonra bayram kutlamalarına katılarak konuklar için hazırlanan ikramlardan da paylarını alırlar. Yardımlaşmanın bir başka türü ise, toplumdaki dışlananların yeniden topluma kazandırılması, yurtlarına dönmelerinin sağlanması şeklindedir. Nevruz bayramında, büyükler tarafından bekârlar evlendirilmeye çalışılır ve bunun sevap olduğu anlatılır. Evlenmek isteyen genç kız ve erkekler de bu günde özellikle *Altıbakan*'da sallanarak kiminle evlenmek istediklerinin işaretini verirler. Nevruz kutlamalarının yapıldığı meydanda kurulan *Kiyiz Üyünler* de (keçe çadır) ya kopuz, dombra, şan kopuz gibi geleneksel çalgılar ya da elektronik müzik araçları bulunmaktadır. Hemen hemen her çadırın önünde, ellerinde tuz ve ekme bulunan genç erkek ve kızlar, dombraları ve geleneksel kıyafetlerle konukları karşılarlar. Kız ve erkek akınlar, başta nevruz olmak üzere çeşitli konularda söylerler.¹⁴⁵

3.7.1.7.Kırgızistan'da nevruz

Kırgız Türkleri arasında *Nevruz*, kelimedeki ses düşmesi sebebiyle meydana gelen ünlü uzaması ve yuvarlaklaşmayla *Nooruz* olarak adlandırılmaktadır.¹⁴⁶

Kırgızlar'da Nevruz'u karşılama bir hafta öncesinden başlar. Ocaklara konulan yedi kazanda yedi çeşit yemek yapılır. Yemeği pişirip yedikten sonra kızlar, öküz arabasının arkasına erik ağacının dallarını, yeşil otları sararlar ve öküzleri tarlada sürmeye başlarlar. Bu sembolik bir olaydır. Baharın gelmesi ve yeni yılda tarladaki ilk çalışma anlamına geliyor.

145-Çetin ve Çetin, a.g.e., ss.293.

146. Naciye Yıldız. (2004). *Kırgızistan'da Nevruz (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.297.

Yaşlı bir kişi eteğine aldığı buğdayı tarlaya ekmeye başlar. Öküz arabasını süren yiğit, “Çü canabarıımı (Çü, hadi hayvanım!) Benim kolum değil yapan, Baba çiftçinin kolu!” diyerek çalışmaya başlar. Ateş yakıp üstünden atlama âdeti diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Kırgızlarda da mevcuttur.¹⁴⁷

Yakılan bu ateşlerdeki odunlar genelde Ardıç ağacıdır. Kırgızlar, Ardıç odunlarının tütsüsünü koruyucu kabul eder. Alevleri üzerinden atlayanların günahları erir, yok olur inancı genel kabul görür.¹⁴⁸

Kırgızlar Nevruz baharın uyanışı, hayatın yeniden canlanıp *neşvünema* bulması ve Kırgız halkının özgürlüğünün ve var oluşunun simgesel bir günü olarak algılamakta ve büyük bir değer vermektedirler.¹⁴⁹

Kırgızlar yeni yılın ilk gününe *Nooruz* adını vermekte ve bugün *Nooruz-köcö* denilen özel bir yemek yemektirler. *Köcö*, darı yarması yahut bulgur konulmak suretiyle yapılan bir nevi tiritir. *Auz köcö* denilen kavut da bu günün özel yemeklerindedir. Kırgız yılı, gece ile gündüzün bir olduğu günde yapılan Nevruz festivali ile başlamaktadır. Yılbaşı bayramı 21 Mart'tır.

Kırgızların asırlar boyu kutladıkları önemli geleneksel bayramları vardır. Bu bayramlardan en canlısı ve en büyüğü Nevruz Bayramıdır. Nevruz Bayramı, bütün doğu toplumlarında, baharın başlangıcı, yeni bir hayata başlama olarak görülmüştür. Kırgızlar için ise, Nevruz, hayat bulan bir baharın, emeğin, iyi dileklerin, birlik ve beraberliğin, hayırseverliğin, cömertliğin, imanlı olmanın, adaletliliğin, bol ve bereketli bir sofranın sembolüdür. Geçmişte olduğu gibi bugün de, bütün Kırgızlar, yaşlısı genci, onun gelişini dört gözle beklerler. Eskiden, bu bayram için, yaşlılar beyaz, gençler ise renkli kumaşlardan elbiseler diktirip giyerlermiş. Bu arada, çadırlar kurulur, ağaçlar budanır, evler dâhil her taraf tertemiz yapılmış ve en güzel yemekler pişirilirmiş. Bu yemeklerden en meşhurları ve en kutsalı *Sümölök* ve *Çong Köcö* imiş. Kırgızistan'ın kuzeyinde, özellikle Nevruz gününde hala pişirilmektedir.¹⁵⁰

147- Abdurrahman Güzel. (2003).Türk Kültüründe Nevruz ve Milli Birlik-Berberlik. *Stradigma.com- e-dergisi*, sayı 2, s.1; bk. http://www.stradigma.com/turkce/mart2003/makale_01.html.

148- <http://www.erkurumgazetesi.com.tr/default.asp?page=haber&id=51802>.

149-<http://www.erkurumgazetesi.com.tr/default.asp?page=haber&id=51802>.

150- Yıldız, a.g.e., ss.300,301.

Kırgızistan’da Nevruz kutlamalarını Kutlu şu şekilde anlatmaktadır;¹⁵¹ Nevruz Bayramı, şu anda Kırgız Türkleri arasında, özgürlüğün ve Müslüman kimliğini korumanın bir aracı ve sembolü olarak görülmektedir. 1998 ve 1999 yılı Nevruz Bayramlarında Kırgızistan’ın ikinci büyük kenti Oş’ta idim. Başından sonuna kadar neler yapıldığını gözlemlemeye çalıştım. Yaşadığım bu heyecanı ve gördüğüm ilginç noktaları, yıllardır Orta Asya ile ilgili bütün gelişmeleri yakından takip eden insanlarımızla paylaşmak istedim.

Bu bayram, halkın verdiği bilgilere göre, Orta Asya’nın diğer bölgelerinde olduğu gibi, Kırgızistan’da da, Sovyetler döneminde yasaklanmış olmasına rağmen gizli de olsa kırsal kesimlerde ve Sovyet nüfuzunun zayıf olduğu yerlerde kutlanmaya devam etmiştir. Nevruz kutlamaları, resmen 1989 yılında Gorbaçov döneminde tekrar serbest bırakılmıştır. İlk defa Oş’ta o yıl yetkililerin de katıldığı resmi bir kutlama programı düzenlenmiş, Kur’an okunarak, dualar yapılarak ve kurban kesilerek Nevruz yeniden bayramlaştırılmıştır. Halk, tarihte olduğu gibi, onu sadece milli bir özgürlük bayramı değil aynı zamanda dini bir bayram olarak da görmüştür. Bu sebeple Nevruz Bayramı, 1991’den sonra resmi bayram olarak ilan edilmiş ve 21 Mart, resmi tatil olarak kabul edilmiştir.

Kırgızistan’ın ikinci büyük şehri olan Oş’ta bu bayram, çeşitli kurum ve kuruluşların yanı sıra halkın da katılımıyla, bir hafta veya daha uzun süre, büyük coşku ve heyecan içerisinde kutlanmaktadır. Nevruz Haftası boyunca valilik ve belediyenin öncülüğünde halkın da katılımıyla, bağ ve bahçeler, şehrin cadde ve sokakları, cadde kenarlarında bulunan su kanalları temizlenmektedir. Özellikle bu haftaya rastlayan Cumartesi günü *İşembilik* (temizlik) günüdür. Bütün öğrenciler, bu kampanyaya katılmakta ve büyük gayret göstermektedirler.

Bu hafta içerisinde, şehrin genel meydanlarında, açık alanlarda, parklarda, mahalle aralarında, statlarda ve tiyatro salonlarında çeşitli faaliyetler düzenlenmektedir. Bunlar arasında millî el işleri, kurumlar hakkında bilgi afişleri, yeni yılda mutluluklar dileyen afişler yer almaktadır.

151- Sönmez Kutlu. (2001). Kırgız Türkler’inde Nevruz Kutlamaları. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı 17, s.181, 188.

Ayrıca müzik koroları şarkılar ve türküler söylemekte, halk arasında güreş ve benzeri çeşitli yarışmalar yapılmaktadır. Valilik, şehrin bazı ihtiyaçlarına harcanmak için Loteri biletleri bastırıp halka ve öğrencilere satmaktadır.

Oş Valiliği, Oş Devlet Üniversitesi Rektörlüğü ile birlikte, küçük bir dağ olan ve kendisine kutsallık atfedilen Süleyman Dağı'nın dibindeki Parkta, 20 Mart'ı 21 Marta bağlayan gece, özel bir programla, Kur'an okutarak, Kurban keserek Nevruz Bayramı kutlamalarını başlatır. Vali, Rektör ve halktan bazı kimseler günün anlam ve önemi üzerine konuşmalar yaptıktan sonra, eğlence programına geçilir. Şehirdeki halk ozanları ve mahalli sanatçılar, bu gece kopuz çalar, şarkılar ve türküler söylerler. Bu arada, Süleyman Dağı'nın tepesinde, Türkler'in eskiden kullandıkları (12 Hayvanlı Türk Takvimi) takvime göre, o yıl hangi hayvanla temsil ediliyorsa o hayvanın resmi ışıklandırılır. Bu Oş'un genelinden görülebilir. 1998 yılında, Aslan, 1999 yılında ise, Tavşan resmi bu şekilde ışıklandırıldı. (2011 yılında da yine Tavışgan (Tavşan) resmi bu şekilde ışıklandırılmıştır.) Daha sonra dağın eteğindeki parka önceden kurulmuş ve çeşit çeşit millî ve mahalli yemeklerle bezenmiş sofi-anın bulunduğu bozüyüne (çadır) gidilir. Bu çadırın içi ayrı bir sanat harikasıdır. Kırgız millî motifleri ve el işleri ürünleriyle süslenmiştir. Üniversite Rektörü ve görevli Fakülte dekanı misafirleri grup grup burada ağırlarlar. Bu arada, Sümölök adıyla bilinen Nevruz Bayramı özel yemeği pişirilir. Kesilen koyunlar ve Kırgızistan'ın milli yemekleri burada gelen misafirlere takdim edilir. Bu sofralara oldukça zengindir. Bu sofraların en başta gelen içeceklerinden birisi alkollü içkilerdir. Üniversitede her yıl bir fakülte ya da iki fakülte birden bunu düzenliyor. Gelen çok özel mihmandarı bu fakültelerin dekanları karşılıyor, yemek yediriyorlar ve uğurluyor. Ayrıca burada ve şehrin diğer yerlerinde sabaha kadar havai fişek gösterileri yapılıyor.

Aslında Orta Asya'da hem dinî hem de millî bir bayram olarak büyük bir coşku ve heyecanla kutlanan bu bayramın hazırlıkları bir hafta önceden başlar. Her kurum görevlileri aralarında paralar toplayarak ihtiyaçlar alınır. Bunlar arasında Kurbanlığın satın alınması ve *Sümölök* yapılmaya başlanacağı akşamı verilecek yemeğin hazırlanması da vardır. Bu yemeği yapan kurumlar, bir de *Bozüyü* denilen el yapımı olan ve geleneksel motifleri taşıyan çadırı kurdurtup içerisinde sofraları hazırlatırlar.

Her Fakülte ya da kurum haftanın her hangi bir gününde kutlama programı hazırlar ve Nevruz aşu pişirir. Oş İlahiyat Fakültesi olarak biz de, *Sümölök* pişirdik ve yemek verdik.

Nevruz Bayramı'nın en önemli simgesi, *Sümölük* ya da *Sümölök* diye bilenen geleneksel yemektir. Bu yemeğin pişirilmesinde, başından sonuna kadar Kırgızların mili ve dini motifleri hâkimdir. Halk inançlarına göre, *Sümölök*, *Su* ve *Melek* kelimelerinin kısaltılmışıdır. O şifalı bir cennet yemeğidir. Bu sebeple bazıları onu uzun süre saklayarak hasta olanlara yedirirler. Bu yemeğin hikâyesi ise şöyledir: Geçmiş asırlarda bir İlkbahar mevsiminin ilk aylarında kıtlık ve açlık baş göstermiş, toplu ölümler olmuş. Açlıktan küçük çocuklar bağırmaya başlamış. Anneleri çaresiz kalmış ve biz bu çocukları nasıl avuturuz, diye düşünüp taşınmışlar. Merhametli annelerden kimisi, yağ, kimisi kavut, kimisi un veya evinde yiyecek ne varsa alıp gelmişler. Toplanan yiyecekler yarım kazan olmuş. Buna su ilave ederek pişirmişler. Bu kazan kaynarken küçücük dokuz çocuğuyla birlikte bir dul kadın gelmiş. Kazanın başındaki kadınlara ağlayarak şöyle demiş: “Kurbanınız olayım komşular, benim kazanınıza koyacak hiç bir şeyim yok. Ben bu dokuz yuvarlak taştan başka bir şey bulamadım. Bunları da kazana koyalım pişsin, ben de dokuz çocuğuma bu taşları yedireyim.” Daha sonra bir mendile sarıp getirdiği hu taşları güzelce yıkadıktan sonra, şu duayı okuyarak kazana atmıştır: “Bismillahirrahmanirrahim. Yaratan Allah'ım, bu aziz milletime bolluk ve bereket versin.” Bunun üzerine, beyazlar giymiş yaşlı kadınlar, hem kazanı karıştırıyor hem de şu duayı ediyorlarmış: “Kurban olduğumuz Kudayımız (Allahımız), bu ilkbahar, bizim halkımıza, bolluk, refah ve mutluluk getirsin. Ülkemiz kıtlıktan perişan oldu. Bol ürünli, bereketli, sağlıklı ve mutlu bir yıl olsun.” Çocuklar, ağlaya ağlaya uyuyup kalmışlar. Kazan, tan atıncaya kadar kaynatılmış. Sonuçta çok güzel kokan ve lezzetli bir yemek olmuş. Kazanı ateşten indirerek herkese bu yemeği dağıtmışlar. Çocuğu, yaşlısı ve genci bütün herkes bir ay boyunca bu yemeği yemişler ve açlıktan ölmekten kurtulmuşlar. Yapılan dualar kabul edilmiş, o yıl bereketli ve bol ürünli bir yıl olmuş. Kırgız toplumu, o günden beri açlıktan ve felaketlerden kurtulmasına sebep olan böyle bereketli ve lezzetli bir yemeğe, *Sümölök* adını vermiş ve onu kutsal bir yemek olarak görmüştür. Daha sonra, zamanla bu yemek yeni yılda pişirilen geleneksel bir yemek olmuştur. *Sümölök*le ilgili rivayetin ana temasına bakılacak olursa, Hz. Ömer döneminde dul bir kadının yaşadığı benzeri bir olaydan esinlenilmiş olabilir.

Mahallelerde bu yemeğin yapılması veya büyük bazı davetlerin gerçekleştirilmesi için kazanlar vardır. Bu yemeğin yapılması için gerekli ihtiyaçların sağlanmasına 15 gün önceden başlanır. Bu yemek genel olarak ayın 20'sini 21'ine bağlayan gece yapılmaktadır. Ancak şenlikler dolayısıyla her kurum ya da bölge ayın 18'inden başlayarak ayın sonuna kadar herhangi bir gün yapmaktadır. Önce bu işi en iyi bilen kadınlardan birisi reis seçilir ve işi organize etmekle, yürütmekle görevlendirilir. Onun oldukça dindar namazlı abdestli saygıdeğer birisi olmasına dikkat edilir. Buğdayların ekimi ve oradan alınması işlemleri hep duayla olur

Sümölük pişirilen evde veya Sümölök kazanının başında, o gün şarkılar söylenir, zevkli oyunlar oynanır. Halkın mutluluğu, refahı ve birlik beraberliğini ifade eden şiirler okunur ve deyişler söylenir:

*“Sümölök bugün kaynatıp, “Bugün Sümölök kaynatıp,
Beşene terim sürtömün. Alnımdan ter silerim,
Iyandı bugün kütönüm. Bugünden sonra ahlaklı, edepli olmak istiyorum.
Baktıbiz bugün açılsın, Şansımız bugün açılsın,
İriski-keşik çacılsın! Rızk-mutluluk saçılsın !”*

Nevruz günü, bazı evlerde kurutulmuş ardıç ağacı ile evler tütsülendirilir, ölmüş atakar hatırlanıp, Kur'an okutulur. Gelenlere Sümölök dağıtılır. Ondan yiyenler, şunları söyleyerek ayrılırlar:

*“Alas, alas, aias, Uzak, uzak, uzak,
Ar baleeden kalas, Her beladan kurtuluş,
Aydan aman, cıldan esen bololu. Daima sağ-salim olalım.
Cakşılıktı Tengir berdi. İyiliği Tanrı verdi, aydınlık günleri verdi.
Oroobuz danga tolsun! Ambarımız buğdayla dolsun!
Oozubuz nanga tolsun! Ağzımız ekmekle dolsun!”*

Ayrıca Nevruz günü, durumu iyi olanlar, fakirlere ve kimsesizlere sadaka verip hayır hasenatta bulunurlar. Köylerde yeni yılın ateş gibi sıcak olması için, dışarıda ateş yakıp, “bu yıl bize ateş gibi sıcak bir hayat getirsin” diyerek onun üzerinden atlarlar ve oyunlar oynarlar. Bu gün, çiftçiler, bol ürün vereceği inancıyla ekin ekerler. Çocuklar ise, kovalara taş doldurup, bir kepçeyle kovaya vurup sesler çıkararak çadırın etrafında dönerler ve şunu söylerler: “Yer yarılp ot çıksın, meme yarılp süt çıksın.” Bu günde, küsülü ve dargın olanlar birbirinden özür dileyip barışırlar. Yüreğini kötü şeylerden böylece temizlemiş olurlar. Bundan dolayı da, yeni yılın mutluluk ve bolluk getireceğine inanılır.

Nevruz günü, *Balban Güreşi* (Pehlivan Güreşi), *Er Oodarış* (At üstüne binilerek atın üzerinden birbirini düşürme oyunu), *Köz Tangmay* (Körebe Oyunu) , *Er Sayış* (At üstünden birbirini okla düşürme oyunu), *Arkan Tartmay* (Bir ipin iki ucundan tutan iki ayrı grubun birbirini çekmesi oyunu), ve diğer oyunlar oynanır.

Öyle ki Nevruz, hem Kurban, hem de Ramazan bayramından daha coşkulu, gösterişli ve dinî motiflerle süslenmiş olarak geçmektedir. Halk, “Bayram menen”, “Bayramınızdar menen”, ya da “Bayramınız Kuttu bolsun.” gibi sözlerle birbirlerinin bayramını kutlamaktadırlar. Hatta bu bayrama has şu dua yapılır: “Durma Nevruz! Geliver Nevruz! Halkımız sağlıklı ve mutluluk içinde bir yıl geçirsin. Tarlamıza bol ürün versin. Altımızdan beyaz dastarkon (dastar), başımızdan mutluluk ve zenginlik, rızık, uzun ömür ve birlik ve beraberlik hiç gitmesin”.”

3.7.2. Türk Topluluklarında Nevruz

3.7.2.1. Uygurlar'da (doğu türkistan) nevruz

Nevruz, Doğu Türkistan Uygur Türkler'i arasında eski yıla veda edip yeni yılı karşılamak, yeni yılın ve baharın bolluk ve bereket getirmesini dilemek amacıyla yapılan bir bayramdır.¹⁵²

Nevruz terimi, Uygur Türkler'ince *Novruz*, *Noruz* olarak telaffuz edilmektedir. Nevruz, Uygur Türkleri için yılbaşısıdır. Nevruzun yılbaşı olması güneş takvimine göre belirlenmiştir. Söz konusu takvime göre gündüz ile gecenin eşit olduğu gün, bu günkü takvime göre 21 Mart'tır ve o gün güneş Hamel (Koç) burcuna girmektedir.¹⁵³

1949 yılından beri Çin işgali altında bulunan Doğu Türkistan'da Nevruz yani *Noruz* bayramı çeşitli etkinliklerle kutlanmaktadır. Doğu Türkistan'ın nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Uygur Türkler'inde *Noruz* bayramı kutlamaları M.Ö. II. Yüzyıla kadar inmektedir. 1938 yılında Aksu yaylasında 78 ilçeden gelen 300 bin kişinin katıldığı büyük *Noruz* töreni işgalci Çin yönetimini rahatsız etmiş ve bu tarihten itibaren aynı eski SSCB'de olduğu gibi Nevruz bayramı Çinliler tarafından yasaklanmıştır. Buna rağmen Türklüğü ve hürriyeti anlatan Nevruz Bayramı Uygurlar tarafından hiçbir zaman terk edilmemiş, mahalli olarak kutlanmaya devam etmiştir. Tamamen canlanma, yenilenme, yeniden doğuş, hürriyet, yeni yılı ifade eden *Noruz*, Doğu Türkistan'da bayramın bütün gelenekleri sergilenerek, büyük bir coşku içerisinde kutlanmaktadır. *Noruz*'u baharın gelmesi olarak da nitelendiren Uygur Türkleri, kışın kovulması ile ilgili olarak da "Kışzımistanni koğlas" yani "kara kovalayış" deyimini kullanılmaktadır.¹⁵⁴

152-Alimcan İnyet.(2004). *Uygurlarda Nevruz (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*. Editör Prof. Dr. M. Öcal Oğuz, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.423.

153-İnyet, a.g.e., ss.423.

154- Erkin Beğ Uygurtürk. (1999). Doğu Türkistan'da Nevruz Kutlamaları. *Gökbayrak Dergisi*, sayı 32, (3- 4): 48.

Nevruz öncesinde bütün köy, kasaba, mahalle ve evler de genel bir temizlik yapılır. Caddeler, sokaklar ve yollar temizlenir, eksik ve bozulmuş kısımlar yeniden onarılır. Köprüler onarılıp süslenir. Nevruz kutlamalarının yapılacağı alanlar süslenir. Genellikle, cami, mescit, tekke gibi ibadet yerleri, Pazaryerleri, mahalledeki piknik alanları, dağ veya nehir kenarında ki havadar yerler, Nevruz kutlamaları için uygun alanlardır. Her evde yeniden badana ve boya yapılır, avlular temizlenir, keçe, kilim ve halılar yıkanır. İnsanlar yeni elbiselerini hazırlarlar. Bunların yanı sıra, *Nevruz Aşısı* hazırlanır. Nevruz Aşısı buğday, mısır, arpa, nohut, pirinç, mercimek gibi yedi çeşit hububat ile karıştırılarak yapılır ve buna aynı zamanda *Köce* de denir. Ayrıca *Nevruz Suyu* (Halk arasında Selam Suyu diye de adlandırılır) hazırlanır. *Nevruz Suyu*, iğde, şeftali kurusu, et, koyun kellesi, sarımsak, sirke gibi yedi çeşit malzemenin karışımından yapılır. Yine ayrıca halk arasında ki sanatçılar, destancılar, meddahlar, pehlivanlar, cambazlar kendi yeteneklerini sergilemek için özel olarak hazırlanırlar.¹⁵⁵

Nevruz günü, önce mahallede ziyaretler başlar. İnsanlar bayramlık elbiselerini giyip bütün evleri ziyaret ederler ve *Nevruz Suyu* içerler, birbirlerini kutlarlar. Sonra bütün yurt halkı, eşek arabası, tahta araba, faytonlar veya at, deve, öküz, yak, eşek gibi hayvanlarla sanki göç edecekmiş gibi yaylaya doğru yola koyulur. Yol boyunca şarkılar ve türküler söylenir, bir birleri ile yarışmasına kutlamanın yapılacağı alana sel gibi akarlar. Alanda çadırlar kurulur. Aşçı, ekmekçi, kasap, tüccar ve tezgahhtar gibi ticaretçiler de gelip dükkan veya tezgah açıp yaylaya bolluk getirir.¹⁵⁶

Nevruz kutlamalarının birlik ve beraberliği simgelemesi açısından büyük önem taşıması Doğu Türkistanlılarca küslerin barıştığı akraba ziyaretlerinin yapıldığı, yardıma muhtaç kimselere yardım edildiği gün olarak da kutlanır. Nevruz Bayramı süresince örnek bir konukseverlik sergilenir. Her gelen konuğa mutlaka sofrta kurulur, bu sofrta adabı Uygur Türkleri'nce *Nevruza Çıkma Ayini* olarak nitelendirilir. Sofra adabında ev sahibi ve konuklar, birlikte yiyip içerler ve dualar edilir.¹⁵⁷

155- İneyet, a.g.e., ss.426,427.

156- İneyet, a.g.e., ss.427.

157- Uygurtürk, a.g.e., ss.48.

Nevruz bayramı, Uygur Türkleri için aynı zamanda geleneksel spor bayramıdır. Bayram süresince güreş, oğlak tartışış(oğlak kapmaca), cambazlık, hayvan dövüşleri gibi spor faaliyetleri düzenlenmektedir. Bu faaliyetler çeşitli oyun türlerine göre ayrı ayrı alanlarda düzenlenir bu oyunların oynanış şeklini ve kurallarını İneyet şu şekilde anlatmaktadır;¹⁵⁸

“Çeşiş (güreş): Güreşte çeşitli köy ve mahalleden gelen pehlivanlar birbirine karşı sıra ile meydana çıkıp güç ve yeteneklerini sergilerler. Genç-ihiyar, çoluk-çocuk demeden her yaş grubuna göre güreş düzenlenir. Kazanan pehlivanlara *Küçtüngür* ünvanı verilir ve pahalı kumaşlardan dikilmiş “Ton” lar giydirilip bellerine nefis el işlemeli *belbağ* (Kemer) bağlanır.

Oğlak Tartışış (oğlak kapmaca): Geniş bir alanda *Oğlak Tartışış* diye adlandırılan at yarışları yapılır. Yarışa katılacak atlılar hazır beklerken, yarışı idare eden şahıs, başı kesilmiş bir keçi yavrusunu, yani oğlağı ortaya atar. Yarışçılar hemen oğlağı yerden kapabilmek için harekete geçerler ve oğlağı kapanın elinden alabilmek için mücadele ederler. Mücadele sonunda oğlağı kapıp başkalarına kaptırmadan belirlenen hedefe veya birinin evinin önüne götürme bilen yarışçı bu yarışın galibi olarak ödüllendirilir.

Darvazlık (cambazlık): *Darvazlar* (Cambazlar), müzik eşliğinde tahminen kırk elli metre uzaklıkta ve yirmi otuz metre yüksekliğinde çekilen ip üzerinde yürürler, bazen ayağına leğen bağlayıp ileri geri yürüme, oturup kalkma, takla atma gibi insanı korkutan tehlikeli zor hareketler yaparak izleyenlerin dikkatlerini çekerler.

Çakpelek (Çark-i felek): Buna Türkiye Türkçesinde *Dönme salıncak* demek mümkündür. Uygur Türkleri bu oyuna *Sargaydı*, *Piştı* de demektedir. *Çakpelek/ Çark-i felek* yani dönme salıncak şu şekilde oynanır: yaklaşık on beş yirmi metre yükseklikteki direğin üzerine bir tekerlek yerleştirilir. Sonra iki tahta sırtık tekerleğe çapraz biçimde bağlanır. Bu sırtıklar tekerleğin direk üzerinde sağlam durmasını sağlar. Salıncığın ipi tekerleğe çapraz bağlanan sırtıklara sıkı bir şekilde bağlanır.

158- İneyet. A.g.e., ss.428, 429.

Tekerleği döndürecek olan bir başka sırickta direğin alt kısmına yere paralel şekilde sıkıca yerleştirilir. Bu yatay sıriğin iki yanına dörterden sekiz kişi geçer. Sırick soldan sağa doğru itilince, tekerlekte bununla birlikte döner. Tekerleğe bağlı salıncaktaki oyuncular yavaş yavaş göğe doğru yükselir. Tekerlek ne kadar hızlı dönerse, oyuncularda o kadar çabuk bir şekilde yükselir. İnişe geçtiklerinde ise tekerleğin dönme hızı düşürülür. Dönme salıncak hızlı dönerken bazı oyuncular korkudan “Vay” diye bağırırlar. O zaman izleyenler “Vay sargaydi-pişti” (sarardı pişti) diye bağırıp alay ederler. Onun için bu oyuna aynı zamanda “Sargaydi-pişti” denmiştir. Bu oyunda Darvazlık (ipte yürüme) oyunu gibi, Uygur Türkler’in *Göğe yükselme, Tanrıya yaklaşma* arzusunu yansıtmaktadır ki bu *Gök-Tanrı* inancı ile ilgilidir.

Hayvan Dövüşleri: hayvan dövüşleri Uygur Türkleri’nin vaz geçemediği eğlence türlerinden biridir. *Üsüşme* (Koç dövüşü) , *Çokuşma* (Horoz dövüşü) bunların bazılarıdır. Bu dövüşlerden yenilen hayvanlar akşam ziyafetlerini süslerler.

Av: Avcılar av tüfeklerini alıp, av köpeklerini peşine takıp ormanlara doğru at koşturur.

Bunların yanı sıra, bazı bölgelerde geleneksel *Kaplan Oyunu* veya *Aslan Oyunu* oynanmaktadır. Bir kişi yüzüne maske takıp kaplan kılığına girer iki elini de kullanarak dört ayaklı olur ve kaplan hareketlerini taklit eder. Bir kişi eline kırmızı gül alarak “kaplan”ı müzik eşliğinde dans ettirir. Oyun bitiminde kaplan kılığına giren kişi maskesini çıkarır ve ona kırmızı gül takdim edilir. Bazı bölgelerde *Argımak oyunu* oynanır. Bir kişi bayram elbiselerini giyip tahta at ile dans ederek meydana girer. O anda sazla tempo tutulur. Bu oyunlar Uygur Türkleri’nin eski dönemlerden kalan totem inançlarını yansıtmaktadır.

Ayrıca *Leglek* (uçurtma), *İlengiç* (salıncakta sallanma), *Atlamçuk* (ip atlama), *Ordikam* (bir nevi top oyunu), *Börekoy* (kurt kuzu), *Tepme Telpek* (top oyunu), *Od Atlas* (ateşten atlama), *Mölçeş* (yemek yeme yarışı), *Tepguç* (ayakla sayı saymaca), *Karbuçaşkan* (kör fare oyunu), *Kızkoğlaş* (kız kovalamaca), *Mükümüküş* (saklambaç), *Kökleş* (uzağa atlama), *Koşkoğlaş* (kovalamaca), *Közbağlaş* (körebe oyunu), *Doram*

(taklit), *Tartışmak* (çekişmek), *Dümdüm* (tekerleme oyunu), *Laçinkeldi* (şahin geldi) gibi oyun ve eğlencelerde Nevruz bayramını şenlendirmektedir.”

Doğu Türkistan halkı Nevruz’da baharın ve yeni yılın şerefine *Nevruz Name* denilen koşak ve beyitler hazırlanırdı. Öğrenciler süslü ağaçlara asılan Nevruz Nameleri alarak bir birleri ile değiştirir. Bu da öğrencilerin ilim ve irfana teşvik ederdi. Ayrıca Uygur Türkler’inde mollalar şakirt denilen öğrencilerin ellerine Nevruz Name yazar ve varlıklı ailelerden bazı hediyeler toplatırlardı. Bu gelenek kızıl Çin’in Doğu Türkistan’ı işgali olan 1949 yılına kadar devam etmiştir. Ayrıca, Doğu Türkistan’ın Kaşgar şehrinde büyük Türk âlimi Kaşgarlı Mahmut’un Nevruz’u öğrencileri ile kutladığına inanılan Nevruz bulağında büyük Nevruz törenleri yapılması adet haline gelmiştir. Kaşgarlı Mahmut’un *Noruz Bulak* efsanesi, Kaşgarlı Mahmud’un doğum yeri olan Opal’dan Bağdat’a ve oradan tekrar Doğu Türkistan’a uzanan hayat hikâyesinin Nevruzla birleştirilmesinden meydana gelmiştir. Bu adetler günümüzde de devam etmektedir. Doğu Türkistan’da kutlanan Nevruz Bayramı’nın bir büyük özelliği de *Kalemkeşler* arasında yapılan şiir yarışmalarıdır. *Müşare Yığını* olarak adlandırılan bu toplantı, Anadolu’daki âşık atışmalarına benzemektedir.¹⁵⁹

Nevruz bayramı sırasında gerçekleştiren diğer faaliyetlerde şöyledir:

- İnsanlar birbirlerini ziyaret ederler, yeni yılını kutlarlar, yetim ve öksüzlere yardımda bulunurlar, büyükleri ziyaret ederler, kötülük yapanlara öğüt verirler.
- Her mahallede orta yaş, genç ve çocuk gruplarının temsilcileri Nevruz-Nameler söylerler, *Nevruz Eşarp*, *Nevruz Beğ*, *Nevruz Geldi* gibi çeşitli Nevruz oyunları icra ederler.
- Bağlara, bahçelere gezi düzenlerler. *At Seylisi* (atla gezi), *Bezme Seylisi* (meclis), *Yurt Seylisi* (yurt gezisi), *Kök Seylisi* (bağ gezisi), *Kabir Seylisi* (mezar gezisi), *Çarşi Seylisi* (Pazar gezisi) gibi geziler de düzenlenir.

159- Uygurtürk, a.g.e., ss. 49.

- Ebediyete intikal etmiş kişilerin, devlet büyüklerinin, dini zatların mezarları ziyaret edilir. Buna Nevruz duası denir.
- Derdi olanlara derman aranır, kūs olan karı-kocalar ve komşular barıştırılır. Evlenme yaşına gelmişler için teşebbüslerde bulunulur.
- Nevruz, iş başlangıcı olarak değerlendirilir. Tarımla uğraşanlar eskiden beri Nevruzu iş başı bayramı, her yılın işlerinin planlandığı gün olarak değerlendirmişlerdir. O gün insanlar ırmak, göl, köprü, geçit, kaynak gibi yerleri elbirliği ile onarırlar.
- Paraca fakir, vücutça zayıf insanlara, yaşlılara, bakımsız yetimlere, kaza geçirenlere, geçim sıkıntısı çekenlere yemek ve para gibi maddi yardımda bulunurlar.¹⁶⁰

3.7.2.2. Karaçay-malkar türklerinde nevrüz

Karaçay-Malkar Türkleri'nin kültüründe baharın gelişini ve yeni yılın ilk gününü temsil etmesi ile ilgili olarak *Nevruz* kelimesine rastlanmamaktadır. Ancak, Karaçay-Malkar Türkleri'nin *Ruzlama* veya *Oruzlama* adı verilen eski halk takviminin adında *Nevruz* kelimesinin izine rastlamak mümkündür. Karaçay-Malkar Türkçesi'nde ki *Ruzlama* veya *Oruzlama* kelimelerinin kaynağının Farsça *Ruz* (Gün) kelimesinden gelmiş olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Karaçay-Malkar Türkleri'nin eski halk takvim sistemine göre yılın başlangıcı 22 Mart gününe tekabül etmektedir. Ayrıca yılın ilk ayının adına *Toturnu Al Ayı* veya *Süyünç Ay* adı verilmektedir.¹⁶¹

Baharın gelmesi demek, tarım ve bilhassa hayvancılık işi ile uğraşan Karaçay-Malkar Türkleri için sürüleri meraya çıkarma ve tarlara tohum ekme döneminin başlaması demektir. Bu faaliyetler ise Karaçay-Malkar Türkleri'nin hayat tarzını düzenleyen en önemli olaylardır.

160- İnayet, a.g.e., ss.429.

161- Adilhan Adiloğlu. (2005). *Makaleler ve İncelemeler (Karaçay-Malkar Türkleri'nde Nevruz)*, Başkent Matbaacılık, Ankara, s.36.

Baharın gelişi Karaçay-Malkar Türkleri için hayatın başlaması demektir. Bu yüzden baharın gelişini coşkulu bir şekilde karşılamak üzere büyük hazırlıklar yapılırdı. *Toturnu Al Ayı* veya *Süyünç Ayının* ilk günü olan 22 Mart, adeta bir dini bayram havasında özel törenler ve çeşitli şenlikler düzenlenerek *Saban Toy*, *Gollu*, *Hardar* ve *Gutan* adı verilen bayramlarla kutlanırdı.¹⁶²

Adiloğlu Karaçay- Malkar Türklerinin, baharın gelişini kutladıkları kutlamaları şu şekilde anlatmaktadır;¹⁶³

“**Saban Toy:** Karaçay-Malkar Türkleri’nde baharın başlangıcında düzenlenen kutlama şenliklerinin en görkemli olanlarında biri *Saban Toy* dur. Baharın ilk gününde bütün halk toplanarak *Çoppa* (Ziraat ve bereket tanrısı), *Dawle* (Toprak tanrısı) ve *Erirey* in (Mahsul tanrısı) şerefine kurbanlar keser ve büyük şölenler tertip ederlerdi. Karaçay-Malkar Türkleri’nde hiç kimse *Saban Toy* yapılmadan kesinlikle tarla işlerine başlamazdı. Eski Karaçay köylerinden biri olan Uçkulan köyünde herkes, kutsal sayılan *Çoppa Taş* (Çoppanın taşı) adı verilen büyük bir kayanın çevresinde toplanır, *Çoppanın* şerefine çeşitli hayvanlar kurban edilirdi. Daha sonra büyük bir ziyafet verilir, türlü şenlikler yapılırdı. Şölenin sonunda, herkes *Çoppa Taşın* etrafında kol kola girerek geniş bir çember oluşturur ve dini mahiyette bir takım danslar icra edilirdi. Törenin sonunda insanlar *Çoppadan* inek ve koyun gibi hayvanlarının ürünlerinin bol ve bereketli olmasını, vahşi hayvanların saldırılarından korumasını, ekinlerin iyi yetişmesi için yağmur, başakların olgunlaşması için güneşli bir mevsim dilerlerdi. Karaçay-Malkar Türkleri *Saban Toy* sona erdikten sonra, tarla sürmeye çıkmadan önce tarlanın iyi ve kolay sürülmesi için *Dawle* ye, ekinlerin dolgun ve bol yetişmesi için de *Erireye* dua ederlerdi. Bunun dışında, Karaçay Türkleri İslam dinini kabul etmeden önce bahar mevsiminin her Çarşamba gününde, Mahar ırmağının sağ tarafında kutsal sayılan büyük bir çam ağacının çevresinde toplanır, dini törenler yapar ve Tenriye (Tanrı) dua edip, dileklerde bulunurlardı.

162-Adiloğlu, a.g.e., ss.36.

163 Adiloğlu, a.g.e., ss.37, 41.

Gollu Bayramı: Karaçay-Malkar Türkleri'nde baharın başlangıcında düzenlenen kutlama şenliklerinin en görkemli olanlarından bir diğeri de *Gollu* bayramıdır. *Gollu*, Karaçay-Malkar Türkler'inin eski inanışlarına göre toprağın, ziraatın, mahsulün ve bereketin tanrısı olarak kabul edilmektedir. Bahar geldiği zaman bütün halk toplanarak Gollu'nun şerefine kurbanlar keser, büyük şölenler tertip ederlerdi. Şölenin sonuna doğru herkes kol kola girerek daire şeklinde toplanır, *Sıbizği* adı verilen kaval eşliğinde hep birlikte *Gollunu Cırı'nı* (Gollunun Şarkısı) söyleyerek *Gollu Tepsew* (Gollu Dansı) icra ederlerdi.

Hardar Bayramı: Çegem, Holam ve Bızınnı vadilerinde baharın gelişi *Hardar Bayramı* ile kutlanırdı. Karaçay-Malkar Türkler'inin eski inanışlarına göre *Hardar* veya *Altın Hardar* hububatın ve diğer mahsulün tanrısıdır. Çegem vadisi köylerinde bahar zamanı tarla sürmeye çıkılmadan önce *Hardar*'ın şerefine kurbanlar kesilir, şölenler düzenlenirdi. Şölen alanına getirilen öküzlerin böğürmesine göre yılın iyi veya kötü geçeceğine dair fikir yürütülürdü. Şölenin sonunda bütün halk toplanır, hep bir ağızdan dua ederdi.

Gutan Bayramı: Karaçay-Malkar Türkler'inin ziraatçılık ile ilgili bayramlarından biri olan *Gutan Bayramı*'nda yine baharın gelişiyile ilgili şenlikler, kutlamalar ve törenler yapılırdı. Fakat daha öncesinde, sonbahar veya kış mevsiminde kesilen sığır veya koyunların etleri açık havada kurutulur, tarlaya ekilecek tohumlar küplere doldurularak toprağın altında daha önceden hazırlanan saklama yerlerine konulurdu. Bahar başında, tarlaların ekim döneminin ilk gününde hal erken saatlerde bir araya toplanarak bahar kutlamalarını başlatırdı. Sonbahar veya kış mevsiminde kurutulan etler başta olmak üzere çeşitli yiyecek ve içecekler sofralara konulur, büyük bir ziyafet verilirdi. Ziyafetten sonra türlü eğlenceler tertip edilir, herkes büyük bir coşku ile baharın gelişini kutlardı. Şölen sona erdikten sonra köylüler kabile halinde, üzerinde bir dağ keçisi resminin olduğu yeşil bayraklarla tarlalara gitmek üzere yola çıkarlardı. Önlerinde de heybetli ve süslenmiş bir öküz bulunurdu. Çiğ arpa unundan ve simit şeklinde yapılmış büyük bir ekmeğe, iki boynuzunu da içine alacak şekilde bu öküzün başına konulurdu. Bu şekilde halk tarlaların olduğu araziye geldiği zaman toplu halde dua ederlerdi.”

Karaçay-Malkar Türkleri'nde bir dilbilgisi ögesi olarak *Nevruz* kelimesine rastlanmasa da, yukarıda verilen anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi, baharın gelişini ve yeni bir yılın başlangıcını temsil eden *Nevruz Bayramı* geleneği, farklı adlarla da olsa kutlanmaktadır. Karaçay-Malkar Türkleri'nde Türk kültüründen getirdiği *Bahar Bayramı* kutlamaları, kültürel bir öge olarak yerini almış ve kutlanmaktadır.

3.7.2.3.Kırım türlerinde nevrüz

Kırım Türkleri 1780'li yıllardan başlayarak Rusların yok etme siyasetine maruz kaldılar. Özellikle 1918'den sonra Ruslar, Kırım Türkleri'nin önde gelen aydınlarını idam ettiler, halkı sürgüne gönderdiler. Canlarından endişe duyanlar ise Osmanlı topraklarına ve Romanya'ya göç ettiler. Üç parçalı bir yapı oluşmasından ötürü Kırım Türkleri'nde Nevruz konusu, Kırım'da Nevruz, Dobrucadaki Kırım Türkleri Arasında Nevruz, Türkiye'ye yerleşmiş olan Kırım Türkleri'nde Nevruz başlıkları altında incelenmiştir.

Kırım'da Nevruz: Kırım Türkleri arasında Nevruz geleneği eskiden beri yaşamaktadır. Kırım Türkleri'nin eski dönemlerde Nevruz ile ilgili geleneklerinin neler olduğuna dair elimizde detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Ancak, Kırım Hanlığı döneminde Kırımlı şairlerin giraylara Nevruziyeler sundukları bilinmektedir. Bunlar, Kırım Türkleri arasında eski dönemlerde Nevruz'un canlı bir şekilde kutlandığını göstermektedir.¹⁶⁴

Kırım Türkleri'nde ilkbahar 22 Mart'ta başlayıp 21 Haziran'a kadar sürer. Kırım Türkleri arasında güneş takviminin 22 Mart gününe *Newrez* veya *Kantar* denilirken, halk arasındaki yaygın bir düşünceye göre "Kırım'ın asıl kışı Kantardan sonra" başlar.¹⁶⁵

164- Naciye Yıldız. (1999). *Kırım Türkleri'nde Nevruz (Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.366.

165-Yavuz Kartallıoğlu. (2004). *Kırım Türkleri'nde Nevruz (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.309.

Kırım'da Nevruz Bayramı kutlamalarını ve eğlencelerini Kırimlı yazar Zaatov şu şekilde anlatmaktadır;¹⁶⁶

“Kırım’ın köylerinde Nevruz’a bir hafta kala hazırlıklar başlar. Erkekler tarlayı açmak için, toprak sürmek için tarım aletlerini tamir ederler, kadınlar ise evlerinde ve avlularında temizlik yaparlar, evlerinin duvarlarını aktarırlar, eskimiş, yakılacak eşyaları toplarlar. Nevruz’a iki gün kala kızlar, kız arkadaşlarının evine toplanıp Nevruz gecesi fal bakmak için hazırlık yaparlar. Güğüme su doldurup içerisine kendi yüzüklerini, küpelerini ve bileziklerini atıp dışarıda ağaçların altındaki evlerine giderler. Nevruz gecesi kızlar tekrar bir araya gelip ağacın altında veya evde toplanıp aralarındaki en genç arkadaşlarına güğümü açtırırlar. Kız elini güğüme daldırıp yüzükleri tek tek çıkarırken, yüzüğün sahibine kısmetini söyler. Bu sene kimin evleneceği, damadın nasıl birisi olacağı, gelinin evinin nasıl olacağı kızların konuştukları konulardır. Nevruz’a bir gün kala erkek çocuklar eski kürk veya cübbeye kuyruk takıp, kürklü elbiselerin kürklü tarafını dışarı doğru çıkararak keçi elbiseleri hazırlarlar. Kadınlar çeşitli *Köbeteler* (et, pirinç, kuru üzüm suyu katılarak hamurdan yapılan yemek), kurabiyeler, tatlılar pişirirler. Nevruz günü sabahleyin erken vakitte insanlar mezarlığa giderler. Kızlar ve kadınlar mezarlığın dışında beklerken, erkekler mezarlığın içine girip kendi akrabalarının kabirlerini ziyaret ederler. Bu sırada dışarıdaki kadınlar ve içerideki erkekler ölmüşleri için dualar ettikten sonra erkekler mezarlıkta gerekli temizlikleri yaparlar. Erkekler mezarlığın dışına çıkınca kadınlarla birlikte yelerdeki otlardan sabah çiyleri alıp kendilerinin ve küçük çocukların yüzlerine sürerler. Sonra herkes kendi evlerine dağılır. Evde kadınlar *Köbeteler*, sarı burmalar, tava lokumları, çantık gibi milli yemekleri hazırlamaya başlarlar. Ayrıca bereket yemekleri denen yumurtalar haşlarlar ve kara helva yaparlar. Erkekler ise pullukları alıp köydeki tarlalardan birinde toplanırlar ve aralarından en yaşlısı bereket duasını okuduktan sonra pulluğu eline alıp yeni yılda ilk saban izini açarak, buraya bir avuç buğday tohumu serper. Erkekler öğleye doğru evlerine dönerler. Öğle vakti kadınlar mutlaka tavuk etinden *Lakşa Çorbası* yaparlar. Lakşalar pişerken kazandan taşarsa yeni yılın bereketli olacağına inanılır.

166-İsmet Zaatov. (2002). *Kırım Tatar Türkleri'nde Nevruz Kutlamaları (Türk Kültürü'nde Nevruz V. Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.366, 367.

Öğleden sonra çocuklar; “Azan Nawrez'im mübarek, Haza Nevruz mübarek” diye Nevruz türküsü söyleyerek köyde ki evleri tek tek ziyaret ederler. Çocukların elbiseleri pembe ve daha çok yeşil renklidir. Kızların feslerinin kenarlarına kardelenler takılırdı. Çocukların birisinin elinde üzerinde kardelen çiçekleri ve çeşitli renkte şeritler takılmış olan bir ağaç dalı bulunur. Akşama doğru köyün kenarında külobasının bulunduğu yerde salıncıklar kurulur ve ateş yakılır. Herkes evinden getirdiği gereksiz eşyaları ateşe atar. Gençler ve çocuklar ateşin üzerinden atlarlar. Yine gençler 3- 7 kişilik gruplar oluşturur, içlerinden birisi kürkten yapılmış keçi postu giyer ve kalanlar keçi maskeleri takıp ellerine kardelen çiçekleri ile süslenmiş olan ağaç dallarını alarak köy halkını ziyaret ederler. Ev ev dolaşırken, ev kapısını veya penceresini tıklatarak “cap, cap, cappak, başında kiyiz kolpak ev aldında kuntebek yılbaşınız hayırlı olsun nöbetiniz yağlı olsun” diye Nevruz türküsünü söyleyerek ev sahiplerinden çeşitli hediyeler alırlar.”

Kırım'da Nevruz'dan önceki Mart günleri ile de ilgili başka geleneklerde vardır. Bunlardan birincisi 12 Mart'la ilgilidir. Kırım Türkleri arasında 12 Mart gününe *Amel* denir ve o gün yumurta pişirilir. Pişen yumurta ile bir nevi fala bakılarak, o yılın nasıl geçeceği tayin tayin edilmeye çalışılır. İnanışa göre, yumurtanın içi kısmen boş ise veya yarım ise, o yıl kıtlık olacağına inanılır. Daha sonrada *Arikşe* denen tavuk eti, tavuk suyu, patates, hamur ve yumurtadan oluşan yemek hazırlanarak yenir. Bu gün çiftçilerin tekrar toparlanıp çalışmaya başladıkları gün olmasından dolayı *Amel* ismini almıştır.¹⁶⁷

Kırım'da Mart ayı ile ilgili bir başka gelenek ise, *Yavur Yüzü* dür. *Yavur Yüzü* “Ağırlığım yavura, hafifliğim kendime” tekerlemesi ile çimenlik bir yerde yuvarlanma şeklinde gerçekleştirilen bu uygulamanın amacı, sağlık ve sıhhat dilemektir. Mart ayının yirmili günlerinde Perşembe gecesinden hazırlanılarak, Cuma günü çimenliğe giderek yuvarlanmak şeklinde gerçekleşmektedir.¹⁶⁸

167-Yıldız, a.g.e., ss.366.

168- Kartalhoğlu, a.g.e., ss.311.

Dobrucadaki Kırım Türkleri Arasında Nevruz: Romanya'nın Dobruca bölgesine Osmanlı Devleti zamanında gelmiş ve yerleşmiş olan Kırım-Tatar Türkleri vardır. Bu Türk topluluğu Nevruz kutlama geleneğini günümüzde de devam ettirmektedirler.

Dobruca'da yaşayan Kırım Türkleri Nevruz'da bir araya gelen köyün gençleri büyükçe bir ağaç dalının uçlarına ilkbaharda yetişen *Akbardak* (Kardelen) çiçeklerini takarlar. Topluca evden eve dolaşarak Nevruz'un yani ilkbaharın geldiğini şu şekilde müjdelerler;¹⁶⁹

*“Nevruz keldi köriniz, Nevruz geldi görünüz,
Körimligin beriniz, Görümlüğümü veriniz,
Cennet bolsın ceriniz, Cennet olsun yeriniz,
Azan nawrez mübarek. Haza Nevruz mübarek.”*

Evleri bu şekilde ziyaret edilenler çocukların taşıdıkları dallı ağaca, çevre, şal, çerbenti, oyalı mendiller takarlar veya yumurta, şeker, para gibi bahşiş verirler. Çocuklar topladıkları şeyleri aralarında paylaşırlar. Bu şenlik bir hafta sürer.

Bu merasimle ilgili olarak Mahmut ilaveten şu bilgileri verir;¹⁷⁰

“Köy gençlerinden oluşan grubun birde yöneticisi olur. Bu kişi, grubu bir iki hafta önceden toplar, gruba kutlama şarkısı ile beraber kutlamalar esnasında nasıl davranacaklarını öğretir ve *Nawrez Şeşegi* denen *Ak Kardellerle* süslü, bol dallı ağaç parçasını elinde tutarak grubun önünde yürür. İşte bu şekilde bir araya gelen köy çocukları ve gençler ev ev dolaşarak ilkbaharın yani Nevruz'un geldiğini mani tipinde ki kutlama şarkıları ile müjdelemektedirler. Gençler, *Nawrez terennüm* ederken genellikle ev sahibi kadınlar koşarak birbirinden güzel süslemeli, farklı renkli marama, çevre, şerbentti, oyalı mendil gibi işlemleri kardelenle süslenmiş ağacın dallarına asarlar.

169- Kartalhoğlu, a.g.e., ss.311.

170- Nedret Mahmut. (1977). Romanya Türkler'inde Nevruz Bayramı. *Kırım*, yıl 5, 20 (7,8): 24, 28.

Dokuz parçanın bir araya getirilerek *Tokuz* diye adlandırılan çok değerli bir hediye ise, gruba başkanlık yapan gencin arkasına asarak bunu bir sarı, kırmızı veya yeşil kurdele ile boyun bezi gibi bağlardı. Fakat *Tokuz* denen bunun gibi şeyler herkes tarafından hediye edilmediği gibi, kimi ailelerde bu gençlerin heybelerine kurabiye, şekerleme, simit şeklinde kalaş veya çeşitli meyveleri doldururlardı. Böylelikle evden eve gezerek elde ettikleri hediyeleri grup üyeleri paylaşırlar. Yiyecekler ile bir sofraya kurarak beraber yerler. Sonra köyün kenarında ağaçlara kalın sicimlerden salıncak kurarak sallanırlar, çeşitli oyunlar oynarlar, şarkılar söylerler ve Nevruz gününü neşe içinde geçirirler.”

Nevruz süresince her evin önünde güneşte parıldayan sabanların ve önlerine bol miktarda yem konarak güneşe çıkartılan öküz, at, inek, koyun gibi hayvanların bulunması adettendir.¹⁷¹

Anadolu Kırım Türklerinde Nevruz: Türkiye’de Kırım Türkleri de Nevruzunu, Kırım ve Dobruca’da yaşayan Kırım Türkleri ile benzer şekilde kutlamaktadırlar. Ortak bir tarihi köken ve bağları olan Kırım Türkleri Nevruz bayramını da farklı coğrafyada olmalarına rağmen hemen hemen aynı etkinliklerle kutlamaktadırlar.

Türkiye’ye yerleşmiş olan Kırım Türkleri de ilkbaharın Miladi Takvime göre 22 Mart’ta başladığına inanmaktadırlar. Onlarda Nevruz hem *Yeni Gün* hem de bir çiçek ismi olarak bilinmektedir.¹⁷² Türkiye’de ki Kırım Türkleri bu günü şu şekilde kutlamaktadırlar; *Nawrez* gününde çocuklar *Nawrezleri*, yani *Sarıçiğdemleri* toplayıp ağaç dallarına asarlar. Önden giden bir çocuk bu ağaç dalını bayrak gibi elinde tutar. Böylece grup ev ev dolaşır. Nevruz türküsü söyler ve bahşiş alırlar. Sonra bu bahşişleri aralarında paylaşırlar. Buna *Nawrez Aytmak* (Nevruz söylemek) denir. Bahşiş olarak bilhassa buğday verilir. Bazen de un, yumurta gibi köy bakkalında para yerine geçebilecek şeyler verirler. Para verende olur.¹⁷³

171- Çay, a.g.e., ss.101.

172- Yıldız, a.g.e., ss. 371.

173- Kartallıoğlu, a.g.e., ss. 376.

Kırım Türkler'inin kendi topraklarında yıllar boyunca maruz kaldıkları zulüm ve onlara kimliklerini unutturma çabalarını, Kırım'dan sürülmeleri düşünüldüğünde, Nevruzla ilgili geleneklerin bir kısmını zamanla unutmuş olabilecekleri muhtemeldir. Bu gün Kırım'da aileler çocuklarını Nevruz kutlamak için teşvik etmekte, böylece çok eskiden beri var olan, ancak son yüz yıllarda unutturulmaya çalıştırılan bir geleneği canlandırmaktadırlar.¹⁷⁴

3.7.2.4. Balkan türklerinde nevrüz

Nevruz adı, Balkan Türk toplulukları arasında değişik adlarla, değişik biçimlerle günümüze kadar gelmiştir. Balkan ülkelerini bir dolaştığımızda bu doğa bayramının adında şöyle renklilikler görüyoruz;¹⁷⁵ Bulgaristan'da: *Mart Dokuzu, Yumurta Günü, Ateş Gicesi, Nevriz, Mevris* (Doğu Rodoplar), *Sultan Nevruz* (Ülkenin öteki bölgelerinde) gibi adlarla biliniyor Nevruz. Batı Trakya'da (Yunanistan): *Mevriz*, Makedonya ve Kosova (eski Yugoslavya) Türkleri arasında: *Sultan-ı Navrız* olarak bilinir. Romanya'da: *Nawrez* adı verilmiştir bu güzel bayrama. Sayılan bu türlü adların, türlü biçimlerin anlamı ise hep aynıdır: *Yeni Gün, Yeni Hayatın Başlangıcı* demektir. Nevruz, kışı uğurlama, baharı karşılama bayramıdır.

Nevruz, Balkan Türkleri arasında eskiden oldukça görkemli yapılırdı. O gün Martta büyük hazırlıklar olurdu. Yumurtalar soğan kabuğu ile boyanır, yumurta kırma yarışması yapılırdı. Eski eşyalarla birlikte lüzumsuz aletler bir araya getirilip yakılırdı ve gençler yakılan ateş etrafında atlama yarışı yaparlardı. Bu ateş yakma, Romanya Türkleri'nde, Bulgaristan Türkleri'nde, Prizren'e 20 km. uzaklığında bulunan Mamuşa Türkleri'nde yapılır ve ateşten atlarken aileler arasında *Martıfal* (mani) atışmaları da yapılırdı.¹⁷⁶ Eskiden bazı İslami Tarikatlar bu günde (21 Mart) ayin ve zikirlerde yapmaktaydılar. Çünkü onlara göre bu gün Hz. Ali'nin doğum günüdür. Günümüzde de bazı tarikatlar bu geleneklerini hala devam ettirmektedirler.

174- Yıldız, a.g.e., ss.367.

175- Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy. (2010). Balkanlarda Nevruz Bayramı. *Diyanet Dergisi*, sayı 231,(3): bk. <http://www.diyandergisi.com/diyandergisi-dergi-135.html>.

176- Nimetullah Hafız. (2004). *Balkan Türklerinde Nevruz Ve Bahar Bayramı (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.256.

Bulgaristan'da Nevruz: Doğu Rodoplar'ın Kırcaali yöresinde Nevruz törenleri, geceyle gündüzün eşit olduğu gün (21 Martta) başlar ve birkaç gün sürerdi. Bayram öncesi evler, haremlemler (avlular) temizlenir, yumurtalar boyatılır, büyük ateşler için ormandan kuru çalı, kuru yaprak getirilerek ateşlerin yakılacağı yerde yığın yapılırdı. Bayram başlayınca da kadınlar o gün çamaşır yıkamaz, ellerine iğne almazlardı. Erkekler de iş yapmazlardı. Bayram günü boyalı yumurtalar tokuşturulur, yağda kızartılmış kulaçlar (kolaçlar) yenir, sağlıklı olmak için yakılan ateşlerin üstünden atlanır, hayvanlar da ateşten geçirilirdi. Osmanpazarı (Omurtag) kasabası ve bölgesinde o akşam gençler, iki kuru fındık çubuğunu sürterek ateş yakarlar ve yanan ateşin üzerinden atarlardı. Bu ateşle de yeni ateşler yakılırdı. Bazı kimselerce evlerindeki ateşler söndürülerek bu ateşle yenilenirdi. Nevruzda tatlı yemek âdet olduğu söyleniyor. İnançlara göre, Nevruz günü tatlı yiyeni yıl boyunca yılan sokmadığına inanılıyor. Deliorman'ın Razgrat şehrine bağlı Nasrettin (Bisertsı) köyünde ise eskiden Nevruz günü bazı kişilerin türlü hayvan kılığına kıyafetine girerek köyü dolaştıkları bilinmektedir.¹⁷⁷

Batı Trakya'da Nevruz: *Mevris* adıyla bilinen Nevruz, Batı Trakya Türklerince de kutlanan bir ilkyaz bayramıdır. Kutlamalar belirli bir gün başlar. Bu gün (bayram kutlaması) kırlangıçların gelme zamanında başlar. Menekşeler açınca ilkyazın geldiğine inanılır. Genç kızlar önceki günden soğanlı karmaca, döndürme gibi yerel yemekler hazırlarlar. Yumurta haşlarlar. Kırmızı olsunlar diye bu yumurtaları soğan kabuklarıyla haşlarlar ve ertesi gün için çıkınlarını hazırlarlar. Sabah olunca kızlar, oğlanlar ve çocuklar hep birlikte köyün en yeşillik en güzel yerine giderler. Orada türküler söyleyerek eğlenirler, oyunlar oynarlar. Öğle olunca evden getirdikleri yemeklerini yerler. Yumurta kabuklarıyla da dereden veya pınardan su içerler ve böylece yıl boyu boğazlarının ağrımayacağına inanırlar. Çimenler üzerinde yuvarlanırlar, yazın işlerken (çalışırken) belleri ağrımasın diye; küçük çocukları yuvarlarlar, çabuk büyüsünler diye. Menekşeler toplarlar ve evlerine dönerler. Eve dönerken pınar veya akarsuyun başında birbirlerini ıslatırlar. Bunu, yazın yağmurun bol olması için yaptıklarını söylerler.

177- Hayriye Süleymanoğlu Yenisoğlu. (2001). *Bulgaristan'da Nevruz ve Hidrellez Gelenekleri, Türkçe Konuşan Devlet ve Topuluklarla Ortak Değerlerimiz*, Türkiyem Vakfı, Ankara, s. 57- 62.

Eve getirilen menekşeler, o gün eğlencelere katılamayanlara verilir. Nevruz törenlerine katılamayanlar bu menekşeleri üç defa koklarlar ve üç defa gözlerine sürerler. Menekşe kadar hoş kokacaklarına, gözlerinin de menekşe kadar güzel olacağına inanılır.¹⁷⁸

Eski Yugoslavya ve Makedonya’da Nevruz: Nevruz (Sultan-ı Navruz) kutlamaları bu bölgede oldukça yaygındır. Ohri ve çevresinde bekâr kızları olan ailede evin dış sokak kapısında bir salıncak kurulur. Bekâr kız, yüzü sokağa bakmak üzere salıncakta üç defa sallanır. Kızın annesi veya yakınlarından birisi bu sallanma sırasında “Kızımız sallanırken, dışarı baktığı gibi, kısmeti de öyle çıksın!” sözünü üç defa tekrarlar. Bu âdetin genç kızların kismetlerinin açılması için yapıldığı söylenmektedir. Salıncakta sallandıktan sonra, kızın annesi bir yumurtayı ıslatarak ateş üstüne bırakır. Yumurtanın patlaması sırasında çıkaracağı sese göre bilinmeyen damadın dul veya bekâr olacağı tahmini yapılır. Bunun bir benzeri de bayram gecesi yapılır. Ateşe kuru biber atılarak yakılır. Biber ateşte yanarken kızın annesi: “Bu biberin yandığı gibi ergenlerin yürekleri kızım için öyle yansın!” diye üç defa tekrarlar. Bayram sabahı tanyeri ağardığında kızın bir yakını kızın başına bir kabak koyar. Kabağın bir kenarı dörtgen biçiminde oyulur ve şöyle temennide bulunulur: “Kabağın açıldığı gibi, kızımın da kısmeti açılsın!” denir. Sonra, kabak hızla kapıdan dışarı atılır. Çıkaracağı sese göre henüz bilinmeyen damadın özellikleri tespit edilir. Bayram sabahı çocuklar, piliç veya civciv olarak nitelendirilen çalı çırpıları toplayarak konu-komşuya götürürler. Ev sahipleri buna karşılık olarak çocuklara çeşitli hediyeler verirler. Çocukların getirmiş oldukları çalı çırpılar ocağa atılarak: “Evimizde çok civciv ve bol bereket olsun!” dileğinde bulunurlar.¹⁷⁹

Ohri, Üsküp ve çevre köylerde Nevruz kutlamalarında *Martufal* veya *Martifal* denilen niyet oyunundan söz edilmekte. Öteki Balkan Türkleri arasında böyle *Martufal* çıkarma âdeti sadece *Hıdırellez* kutlamalarında yapılmaktadır.¹⁸⁰

178- Abdürrahim Dede. (1978). *Batı Trakya Türk Folkloru*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 123.

179- Sebahat Mahmudi. (1976). *Ohri Türkleri Arasında Görenekler ve Okunan Maniler, Birinci Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. IV, Ankara, s. 167.

180- Mahmudi, a.g.e., ss.167.

Makedonya Türklerinde *Martinka* denilen bir tür âdetten söz edilmekte ki adından da anlaşılacağı gibi bu âdet birlikte yaşadıkları ve Türk kökenli olmayan halkların da bir geleneğidir. Slavlaşmış Bulgarlarda da Bulgaristan'da *Martenička* geleneği vardır: bükülü beyaz ve kırmızı yün ya da ipek ipliğinden yapılmış çiçek veya çocuk şeklinde süs eşyaları, 1 Mart günü ailede, dostlar, öğrenciler arasında karşılıklı olarak hediye edilir ve 21 Marta kadar, leyleklerin geldiği güne kadar bunlar elbisenin yakasında asılı durur. Hediye edilirken de sağlık, mutluluk dileklerinde bulunulur. 21 Mart günü söz konusu bezekler ağaç dallarına asılır. Makedonya Türklerinde *Kravay* adı verilen tepsi ekmeğinin Nevruz bayramında hazırlanması, içine de kismet parası konması âdeti vardır. Nevruz geleneği eski Yugoslavya Türkleri arasında yaygın olan ve hatta yazılı edebiyata da konu olan güzel bir ilkyaz bayramı, bir dilek bayramıdır.¹⁸¹

Romanya'da Nevruz: Dobruca bölgesinde yaşayan Tatar Türkleri *Nawrez* adı verdikleri Nevruz bayramını daha büyük bir coşkuyla kutlamaktadırlar. Bu günden itibaren günün uzamaya, gecenin de kısaltmaya başlaması nedeniyle Nevruz'a *Gün Dönümü* de derler. Çocuklar, ellerindeki büyük ağaç dallarına *Akbardak* çiçeklerini bağlayarak grup halinde ev ev dolaşarak *Nawrez* söylerler. Hediye olarak da, yumurta, mendil, çevre, para vb. toplarlar. Sonra bunları aralarında paylaşırlar.¹⁸²

3.7.2.5. Gagauzlar'da nevrüz

Gagauzlar'da, *Meyram* veya *Mereke* adıyla anılan Nevruz bayramı kutlamaları Mart ayının başından itibaren başlar. Nevruz yaklaşırken, mart ayının başında, Gagauz kadınlar, sabahın erken saatlerinde, evlerinde esaslı bir temizliğe girişirler. Gagauz ağzında çokça kullanılan “mart içeri, pire dışarı” sözü, Gagauz kadınlarının bu temizlik harekâtından kaynaklanmaktadır. Bu temizlik hareketinin çok büyük önemi vardır. Kadınlar temizlik yaparken, tabiidir ki evdeki pislikleri dışarıya atarlar.

181- Mahmudi, a.g.e., ss.167.

182- Müstecip Ülküsal. (1987). *Dobruca Ve Türkler*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s.161.

O esnada herhangi birisi orada bulunuyor ise, o kişinin hemen elbise ve ayakkabılarını silkeleyip temizlenmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bir süre dışarıda dolaşması gerekir ki, pireler onun üzerine konup, tekrar eve girmesinler.¹⁸³

Gagauzlar için Nevruz öncesinde yapılan hazırlıklar çok önemlidir. Mart ayının başlarında, küçük çocuklara ve genç kızlara kırmızı yün ipliğinden bilezikler örülüp, kollarına takılır. Evlenme çağına gelen kızlar ise, turnaların gelişini bekleyerek, onların yuvalarına yün ipliği bırakarak; “bu ipliği yuvanıza alın, bizim çocuklarımız olacak, bizim için Allah'a dua edin” derler.¹⁸⁴

Mart ayının ortalarında bir kap içindeki toprağa soğan, buğday veya çimen tohumu ekilir. Bunlar yeşerdiği zaman, yaz geldiğinin işareti olmaktadır. Bu gelenek Azeri Türklerinde de vardır. Azeriler buna Semeni adını vermektedirler ve doğrudan Nevruzla ilgili bir gelenektir. Yine mart ayının başlarında mezarlıklar ziyaret edilerek, mezarların etrafındaki gereksiz otlar temizlenir, yeni çiçekler ve fidanlar dikilerek, süslenir ve tamirat yapılır. Bu iş bittikten sonra mezarın yanı başına bir şişe su konulur, mum veya kandiller yakılır. Baharın gelişi 9 (rumi takvime göre düzenlenmiş takvim sisteminde 9/ 22 Mart) Mart'ta düzenlenen *Kırk Kaşık* veya *Kırk Ayoz* günü kutlanır. Buna 40 kurbanlar (Martir) günü de denilir. Bu gün ne yapılırsa bu kırk gün süreyle tekrarlanır. Kadınlar bu gün ekmeklerini dört parçaya ayırarak pişirirler ve pişen ekmeği komşularına üleştirirler. O gün de öğleye kadar mezarlığa gidilir, orada ölülerin veya ayozların ruhları için ekmek dağıtılır, küçük yudumlarla kırk kere şarap içilir. Bütün bunlar, 21 Mart'ta geniş biçimde kutlanacak olan ilkyaz yortusu, yani Nevruz bayramı içindir.¹⁸⁵

Gagauzlar'ın Nevruz kutlamalarında, Türklerin *Ateş Kültü* tüm Türk dünyasında olduğu gibi kutlamalarda yerini almaktadır. *Ateş kültü* Gagauzlar'da çok mukaddes sayılmaktadır. Gagauzlar ateşi canlı ve cansız diye ayırırlar.

183- Tudora Arnaut. (2003). Gagauzlarda İlk Yaz Bayramı Nevruz. *Türksoy Dergisi*, Mayıs, s.3.

184- Atanas Manov. (2001). *Gagauzlar (Hristiyan Türkler)*. Çev. M.Türker Acaroğlu, TTK Yayınları, Ankara, s.31.

185- Arnaut, a.g.e., ss.3.

Cansız ateşi iki odunun birbirine sürtülmesiyle elde edilir, böyle bir ateşle oynamak doğru değildir. Çocuklar oynarsa, sidikli olurlar. Cansız ateş kötü ruhları kovmak için kullanılır. Lohusanın yattığı odaya gece girilebilmek için kapı eşiğine konulmuş ateşten atlamak gerekir.¹⁸⁶

Nevruz akşamı, Gagauz (Basarabya Gagauzları)'larda *Yumurta Avlama* âdeti yaygın biçimde geçirilir. Bir ipliğin ucu tavandaki çiviye bağlanır, bir ucuna ise pişmiş ve soyulmuş yumurta bağlanır. Sonra herkes ellerini arka tarafa bağlayıp, ağızlarıyla yumurtayı tutmaya çalışırlar. Kim yumurtayı bütünüyle ağzına alabilirse, para mükâfatı kazanır.¹⁸⁷

3.7.2.6. Altay türklerinde nevrüz

Sibirya dağ ormanları bölgesine çok yakın ve Rusya Federasyonuna bağlı olan Altay Özerk Cumhuriyeti, Tuba, Çalkandu (Şalgandu), Kumandı, Altay kişi, Telengit ve Teleüt adlı boyların bir araya gelerek oluşturduğu bir Türk topluluğudur.

Altay Türkleri yaşadıkları bölgenin iklim şartları ve inanış sistemleri gereği tabiatla iç içe yaşayan bir toplumdur. Coğrafi konumu şiddetli soğukların ve uzun kış mevsiminin yaşandığı bir yerdir. Sıcaklıklar kışın -40, -50 dereceye kadar düşmektedir. Bu uzun ve soğuk kış günleri Altay Türkleri zamanlarının çoğunu kapalı alanlarda geçirmektedirler. Tabiatın hayatlarını böylesine kısıtladığı Altay Türkleri için baharın gelişi bir başka güzel ve bir başka anlamlıdır. Bahar özgürlük günüdür, harekettir, uyanıştır, coşkudur, renkliliktir, lezzettir.¹⁸⁸

Altay Türkleri Mart ayının (Tulaan ay) 18. ile 25. günlerinde ayın hilal şeklini aldığı vakit baharın gelişi ve yeni bir yıla giriş bayramı olarak *Cılgayak Bayramı*'nı kutlarlar.

186- Harun Güngör ve Mustafa Argunşah. (2002). *Gagauz Türkleri "Tarih- Dil Folklor ve Halk Edebiyatı"* , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.100.

187- Arnaut, a.g.e., ss.3.

188- Figen Güner Dilek. (2004). *Altay Türklerinde Bahar Bayramları, (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.230.

Kutlama için yemek hazırlıklarına neredeyse bir sene öncesinden başlanmaktadır. Baharın gelişini müjdeleyen sargay (çiğdem), kandık (zambak) ve köjnö (ravent) gibi yenilebilen çiçekli bitkiler kaynatılarak ipe dizilir ve kurutulur. Bu kurutulan bitkilerden mutlaka bir sonraki yıl kutlanacak olan *Cılgayak* için saklanır. Bunlardan başka koyun, inek veya at etlerinin kaynatılması ile hazırlanan *Köçö* adlı çorba pişirilir. Dondurulmuş et, içine bal ilave edilmiş aarçı (süt kesigi) gibi süt ve süt ürünlerinden yapılmış çeşitli yiyecekler hazırlanır ve neredeyse sudan daha fazla içilen sütlü ve tuzlu çay demlenir.¹⁸⁹

Cılgayak Bayramı, *Altay Ayl* adlı Altayların keçeden yapılan çadır evlerinde karşılanıyorsa erkekler sol tarafta, kadınlar sağ tarafta, en yaşlı kişi ise *Tör* adı verilen başköşeye oturur ve ev halkı için iyi dileklerinin söyler. Bu dileklerin gerçekleşmesi için ateş ve ev ruhlarından yardım ister. Evdeki en büyük erkek yaşlı misafirlere hürmetini bayram için pişirilen etin göğüs ikram ederek gösterir. Bayram açık alanda kutlandığında, insanların toplandığı alana küçük taş yığınlarının üstüne geniş ve düz bir taşın konmasıyla hazırlanan *Küree Taş* ya da *Tagıl* adlı dört tane tak kurulur. Güneş tepeyi aydınlattığında bu dört tak üzerine ardıç konur, takların dört tarafı alevde yakılan ardıçla alazlanır. Yeni yılda, hayvanların çoğalması ve ürünlerin bol ve bereketli yetişmesi, Altay halkının bahtının iyi olması, çocuklarının artması ve neslinin devamı için hayır dualar edilir. Bu dualardan sonra yemek zamanı gelir. Geçmiş yılın zambağı, çiğdemi, yabani sarımsağı ve raventiyle hazırlanmış yemeklerden doyusıya yerler ve Cılgayak'ı karşılamak için el kızaklarına ve at derilerine oturarak karlı tepelerden aşağıya kayarlar.¹⁹⁰

Altay Türklerinin kutladıkları Cılgayak Bayramı kutlama zamanı ve kutlama şekli olarak Türkler'in millî bayramı olan Nevruz Bayramından gelmektedir. Yapılan kutlamalarda ki unsurlar millî bayramımız olan Nevruz'da ki unsurlarla benzerlikler göstermektedir.

189- Dilek, a.g.e., ss.230.

190- Nadya Yugusheva. (2001). *Altaylarda Cılgayak Bayramı, (Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 147,151.

3.7.2.7 Nogaylarda nevrüz

Nogaylar, Don ve Kuban ırmakları arasındaki alanda Kırım yöresinde ve Astrahan yöresinde varlığını sürdüren Türk dillerinden Nogayca'yı konuşan bir Türk boyudur. Nogaylar, Kuzey Kafkasya'da varlıklarını sürdüren Türk topluluklarından biridir. Nogay adı, Kırım'ın batısında Aksu nehri ile Özü nehri arasındaki sahada Kıpçakların boy beyi olup boy beyliğini dedesi Tuval beyden alan, 1270 -1299 yıllarında Altın Orda'da büyük bir nüfuz kazanmış olan Berke Han'ın başkomutanı Nogay Han'dan gelmektedir. Ona tâbi il ve uruğlara Nogay adı verilmiştir. 1426 yılında Edige beyin oğlu Nurettin Bey tarafından emirlik kurmuşlardır ve 150 yıldan fazla bağımsız devlet olmuşlardır. Başkentleri yayık nehri üzerinde Saraycık'tı. 1563 yılında Rusların işgalinden sonra Ulu Nogaylar, Kiçi Nogaylar ve Altı oğul Nogayları olarak üç parçaya ayrılmıştır.¹⁹¹

Nogaylarda yeni yıl Mart ayında başlar. Nogaylar Mart ayına *Nevruz Ayı* derler. 21 Mart günü Nogaylar için önemli bir gündür. O gün hem yılbaşı hem de Nevruz bayramıdır. Nevruz'a Nogaylar *Kündelim* veya *Amel* derler. Nevruz ile birlikte kışın güçlü soğu gitmeye ve havalar ısınmaya başlar.¹⁹²

Bayrama Nogay Türkleri erken hazırlanmaya başlarlar. Bayanlar (bikeler) evlerini baştanbaca temizlerler. Eşyalarını dışarıya çıkartıp, evlerini havalandırırlar, halılarını ve kilimleri temizler. Çamaşırlarını yıkarlar. Eski eşyalarını bırakırlar ve yakarlar. Bayram günü 12 -16 yaş grubu gençler grup grup olarak köylerde gezerler. Her gruptan en iyi şarkı ve şiir söyleyen kimseler seçilir. Biri veya ikisi ellerinde yeşil dal parçası tutarak veya hepsi beraber dalı tutarak ev ev girip çıkarak dolaşmaya başlarlar. Gezen kişiler ev sahiplerine dal parçası verirler. Şarkı söyler, kardelen çiçeğini duvarlara takarlar.¹⁹³

191- <http://seyitahmetli.wordpress.com/2007/07/13/nogaylar/>

192- Dilek Ergöneç. (2004). *Nogaylarda Nevruz. (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.337.

193- Ramazan Kereytov. (1995). *Kafkas Nogay Türklerinde Navruz Bayramı, (Türk Kültüründe Nevruz Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri-20,22 Mart)*, Ankara, s.149.

Gençler yeşil dalları alarak bayram için kurulan özel çadırları geçerek ev sahipleriyle bayramlaşır. Ev sahipleri gençler için suda pişirilmiş ve çeşitli renklere boyanmış yumurtaları verir. Yumurtaları alan gençler köy kenarında olan bir tepeye çıkarak ellerindeki yumurtaları tepeden aşağıya doğru yuvarlarlar, bu sırada oyunlar oynanır, bikeler evde yapılan çeşitli yemekleri oradaki insanlara dağıtarak hep birlikte yemek yemeleri sağlanır. Boyalı yumurtalar öz halkımızın çok eski bir geleneğidir.¹⁹³

Martın ilk günü rüzgâr doğudan eserse o yılın zengin ve bereketli olacağına inanılır. Nogay Türkleri Nevruz bayramı ile umutların gerçekleşmesi, bol ürün alınması, hayvanların sağlıklı olması arasında bağlantı kurarlar. Yeni yıl, doğanın yeşillenmesi, ağaçların canlanıp çiçekler açması, karın erimesiyle ırmakların coşup taşması, kuzuların doğması, buzağuların otlaması anlamına gelir. Kısıraklar bu ayda yavrularlar. Bütün bunlar Nogaylar için bir neşe ve sevinç kaynağıdır.¹⁹⁴

Nogaylar yeni yıla erkenden hazırlanmaya başlarlar. Atlar, koyunlar Nevruz bayramından birkaç gün önceden kesilerek çevrede bulunanlara dağıtılır. Ayrıca bir parça et, Nevruz günü evleri gezen çocuklara verilmek üzere saklanır. Nogayların bir kısmı Nevruz bayramında evlerinde yemek yapmazlar. Köy kenarına çıkarak sadece getirdikleri sütleri içerler. Köyün bütün gençleri ve yaşlıları köyün kenarında toplanırlar. Bayramlarda inekleri, kısırakları ve develeri sağıp çevredekilere süt dağıtırlar. Birbirlerine sütle saygı gösterisi yaparlar. Bayram yemeğini en yaşlı kişinin duası ile başlanır. Sütü alan kişi süt tasını iki eliyle tutarak küne (Güneşe) bakar. Derki “Yere sıcaklığını versin, vaktinden önce kavurtmasın” diye dua eder. Birkaç süt damlasını yere damlatır. Sonra biraz süttten içip çevresindekilere dağıtır.¹⁹⁵ Köylerde Nevruz bayramı günü komşular, akrabalar birbiriyle bayramlaşır. Yemekler yenir, bayram kutlanır. Ev sahipleri gelen gençlere çeşit çeşit hediyeler verir. Mesela para, kuru et, ekmek verirler. Bu hediyeler eşitçe bölüşülür, yemekleri köy kenarında hep birlikte yerler, sonra oyunlar oynarlar, şarkı ve türkü söylerler, salıncaklarla sallanırlar.¹⁹⁶

193- Kereytov, a.g.e., ss. 150.

194- Ergöneç, a.g.e., ss. 338.

195- Kereytov, a.g.e., ss. 151.

196- Kereytov, a.g.e., ss. 151.

Nogaylar, Nevruz bayramında güreş, at yarışı, uzun mesafe taş atma gibi çeşitli sportif yarışmalar yaparlar. Birci olanlara kuzu, buzağı vb. hediyeler verilir. Ayrıca çeşitli halk oyunları oynanır. Bunların içinde *Uzun, Tögerek ve Köşemeke* meşhurdur. Nevruzla ilgili çeşitli şarkı ve şiirler vardır. Bunlar *Kobız, Kılkobız, Zurna, Dombıra, Sıbzgı* gibi çeşitli milli çalgılarla söylenir. Şarkıyı önce bir kişi söyler sonra diğerleri de ona katılır ve hep beraber söylenir. Şarkılarda ki toprak ve kadın arasında ki bağlantı dikkat çekicidir, çünkü ikisi de hayat vermektedir.¹⁹⁷

3.7.2.8. Karakalpaklar'da nevrüz

Karakalpak *kara* ve *kalpak* kelimelerinin birleşmesinden oluşur. Yerleşim alanları Amu Derya Deltası ve Aral Gölü'nün güneyidir. Bu bölge Karakalpakistan olarak da bilinir. Dünya'da sayıları ortalama 650,000 olan Karakalpaklar'dan, yaklaşık 400,000 şimdiki Özbekistan'a bağlı Özerk bir Cumhuriyet olan Karakalpakistan (Özbekçe: Qoraqalpog'iston Respublikasi; Karakalpakça: Қарақалпақстан Республикасы veya Qaraqalpaqstan Respublikasi)'da, yaşarlar. Ayrıca sayıları az da olsa Kazakistan, Pakistan, Afganistan, Türkmenistan, İran'da Urmiye Gölü'nün güney kıyılarında ve Türkiye'de Doğu Anadolu Bölgesi Murat Nehri yakınlarında yaşarlar.¹⁹⁸

Nevruz kelimesinin Karakalpak Türkçesindeki söylenişi *Navrız*dir. Kelimedeki *Nav* (Nev) yeni anlamına gelmektedir. Karakalpaklar bu büne *Nevbahar* da demektedirler ve baharın başladığı günü kastetmektedirler. *Rız* (Ruz) kelimesi ise yıl anlamına gelmektedir. Yani *Navrız* yeni yılın başlaması anlamına gelmektedir.¹⁹⁹

Nevruz bayramı Karakalpaklar için çok özel bir anlama ifade eder ve tüm halkın katılımı ile kutlanır. Bu bütün halkın bayramıdır ve yaşlı, genç, çocuk, kadın, erkek herkesin, her köy, şehir ve mahalle sakinin katılımıyla kutladığı bir bayramdır. Kutlamalara katılmayan bir tek ev, bir tek insan bile olmaz.

197- Ergöneç, a.g.e., ss.339.

198- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Karakalpaklar>.

199- Ceyhun Vedat Uygur. (2004). *Karakalpaklarda Nevruz (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.279.

Bayramı kutlamak için hazırlıklar yapılır. Sokaklar temizlenir, sokaklara bayram ile ilgili afiş, resim, bildiri, reklâm, yarışma duyuruları bv. asılır. Bayramdan önce bütün sokaklar, köyler, bütün daireler ve kuruluşlar bayrama hazırlanıp bayram elbisesi giydirilmiş gibi tertemiz, regarenk, ıslıl ıslıl edilir.²⁰⁰

Bayram hazırlıklarına herkes ikamet ettiği yerdeki ailelerle birleşerek yedili gruplar şeklinde hazırlanırlar. Bu hazırlıklarda *Sümelek* denilen ve henüz yeşil olan buğday yapraklarından hazırlanan bir yiyeceği hazırlamak en önemlisidir. Sümelek pişirmek insanları birlik, beraberlik ve kardeşlik yönünde bütünleştiren bir etkinliktir. Sümelek pişirmek için buğdaylar bir hafta öncesinden toplanır ve Nevruzdan bir gün önce pişirmeye başlanır. Karakalpaklar için Sümelek pişirmek Nevruz için olmazsa olmaz bir hazırlıktır. Sümelek pişirilmeyen bir tek ev ve Sümelek yemeyen bir tek insan kalmaz. Sümelek pişirme işi birlikte gerçekleştirilen bir iştir ve herkes kendi pişirdiği Sümeleği tatması için akraba ve komşularına ikram ederler. Bu ikram etme geleneği Allah'ın verdiği sağlığa şükretme ifadesinin bir karşılığıdır.²⁰¹

Karakalpaklar Nevruzda bir başka yiyecek daha hazırlamaktadırlar. Bu yiyeceğe de Karakalpaklar *Navruzlık Göje* (Nevruz göjesi) veya sadece *Göje* denir. Bu yiyecek sadece Nevruzda ve her evde hazırlanan bir yiyecektir. Yedi çeşit tahıl katılarak hazırlanan bir yiyecektir. Bu yemek Allah'da halkın faydalandığı yiyeceklerden bol vermesini umarak dua niyetiyle hazırlanan bir yiyecektir. Hazırlanan bu yemekte ki yedi çeşit olması geleneği Türk Kültürünün bir ürünüdür. Hazırlanan bu yemeklerde bazı bölgelerde “S” harfi ile başlayan (susam, sarımsak, soğan, semeni vb.) yiyecekler olmasına özen gösterilmektedir.²⁰²

Nevruz bayramında Karakalpaklar koyun kurban etmektedirler. Kesilen koyun yedi hanede yedi sofraya kurularak yedi gün boyunca bu hane fertleri birbirlerine giderek kurula bu sofradaki ikramlardan yerler. Hane halkının ölmüş bir geçmişinin affı için hep beraber dua edilir. Burada da Türk Kültürünün ortak bir paydası olan yedi sayısının kutlamaları etkilediği görülmektedir.

200- Uygur, a.g.e., ss.280.

201- Uygur, a.g.e., ss.280.

Nevruz bayramında Karakalpak Türkleri içinde zengin ve varlıklı kişiler fakir ve yoksullara yardım ederler. Hayvan kesip herkesin yemesi için kazan kaynatırlar. Yapılan tün yardımlar karşılıksızdır. Varlıklı insanların bu yardımı yapması Nevruz bayramının halkın ihtiyacını karşılaması açısından Nevruz'a bir anlam daha yüklemektedir. Kardeşlik, birlik ve beraberliğin yanı sıra yardımlaşmayı da ön plana çıkaran bir bayram olması hasebiyle Nevruz çok önemli bir önem arz eder.²⁰²

Karakalpaklar Nevruz kutlamalarında bazı oyunlarda oynamaktadırlar. Bunlarda yine Türk kültürünün ortak unsurları olan yarışmalardır. Bunlar; at yarışı, güreş, altın kapak atırma (havaya atılan kapağa ok veya kurşun sıkma), *Ilak* (oğlak) veya *Kökpar* (oğlağı kapma yarışı), koç dövüşü, horoz dövüşü, ozan ve şair atıştırma gibi oyunlar oynanır. Bu oyunlarda birinci olan yarışmacılara koyun, at ve para gibi değişik hediyeler verilmektedir.²⁰³

3.7.2.9. Başkurlarda nevruz

Başkurlar veya Başkortlar veya Başkırtlar, Türk halklarından biridir. Çoğunluğu Rusya Federasyonu içindeki Başkurdistan'da yaşar. Önemli sayıdaki Başkırt topluluğu Tataristan'da Perm Krai ve Çelyabinsk, Orenburg, Kurgan, Sverdlovsk, Samara ve Saratov oblastlarında bulunur. Rusya'da birçok yere dağılmışlardır. Başkurdistan'da 1,2 milyon, Rusya'nın diğer illerinde 1 milyon, Kazakistan'da ise 200 bin Başkırt olduğu bilinmektedir. Başkırt adının Beş Ogur sözcüğüyle ilgili olduğu sanılmaktadır. Dilleri, Kıpçak Türkçesi grubuna girmektedir. Başkırtlar, Güney ve Orta Ural dağlarının iki yanında bulunan bozkır ve ormanlık alanda yaşamışlardır. 12. yüzyıla kadar eski Türk dinini (Gök-Tanrı) koruyan Başkırtlar, Altın Ordu egemenliğinde İslamîyeti kabul etmişler (14. yüzyıl), ve 17. yüzyıldan itibaren de Rus nüfuzu altına girmişlerdir. 14 Ekim 1991 yılında ise özerk bir cumhuriyet olarak Rusya'ya bağlanmıştır.

202- Uygur, a.g.e., ss.281.

203- Uygur, a.g.e., ss.281

Bilindiği gibi mitolojiye göre, 21 Mart Türklerin Ergenekon'dan çıktığı gündür. Bu gün 12 hayvanlı Türk Takvimi ile Selçuklu Hükümdarı, Sultan Melikşah'a (1055- 1092) izafeten yapılan ve Celaliye (Tarih-i Celali, Tarih-i Melik'i) ismini alan takvimde yılbaşı olarak kabul edilmiştir. Böylece 21 Mart, Ergenekon, daha sonrada Nevruz Bayramının kutlandığı gün olmuş ve bu bayram Gök-Türk, Selçuklu, Osmanlı çizgisinde varlığını devam ettirmiştir.²⁰⁴ Eski Türk destanlarından biri olan Ergenekon'dan çıkış efsanesi günümüzde de Kazan Tatarları, Başkırtlar ve Mişer Tatarları tarafından bahar bayramında okunmaktadır. Diğer Türklerde ise bunun yerine Nevruz'da şiir ve hikâye okuma geleneği yerleşmiştir.²⁰⁵

Başkırtların neredeyse yılın her mevsiminde kutladıkları bir bayramı vardır. Bu bayramlar tabiatla iç içe yaşayan Başkırtların kültürel mirasında yine tabiat olaylarının insanlar üzerindeki ekonomik ve manevi etkisiyle meydana gelen; temeli, birlik, beraberlik, hoşgörü, sevgi ve yaşama sevincine dayanan bayramlardır.²⁰⁶

Başkırt Türklerinde de *Nevruz Beyti* bulunmaktadır. Her ne kadar eskisi gibi olmasa da Nevruz Bayramı kutlamaları bugünde unutulmuş değildir. Süleymanov, meşhur Başkırt tarihçisi Niyaz Mecitov'un eserinde Nevruz'un Başkırtlar tarafından eskiden beri bilindiğini kaydettiğini ancak, Ural-İdil çevresinde Nevruz bayramı ayrıca ele alınmak istendiğinde bu bayramın tarihi akışı hakkındaki malumatınoldukça az olduğunu bildirir.²⁰⁷

Nevruz bayramı Başkırtlarda ay sonuna kadar devam etmektedir. Hal arasında Nevruz bayramına *Yanı Yıl Bayramı*, *Yanı Yılbaşı* da denmektedir. Başkırtlar Nevruz hazırlıklarına çok önceden başlar.

204- Habibe Yazıcı Ersoy. (2004). *Başkırtlarda Nevruz (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.260.

205- Ersoy, a.g.e., ss.260.

206- Ersoy, a.g.e., ss.260.

207-Ahmet Süleymanov. (1995). *Başkırt Halkının Milli Bayramlar Sisteminde Nevruz. (Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni, 20- 22 Mart)*, yay. Haz. Sadık Tural, Atatürk Kültür Merkezi yayınları, Ankara, s.181.

Köylüler bir araya gelerek, Nevruzda hangi oyunları hazırlayacaklarını, nerede hangisinin yerleşeceğini kararlaştırırlar. Nevruz günü her evde ziyafetler hazırlanır. Özellikle de tabağa doğranan pişmiş etin üzerine, havanda dövülmüş haşlanmış buğday konularak yapılan yemeğe çok önem verilir.²⁰⁸

Bütün çocuklar ve gençler Nevruz bayramı sabahı, erkenden köyün yaşlılarını ziyaret ederler. Köydeki her eve uğrayıp “Es Selamünaleyküm!” diyerek selam verip, büyüklerle tokalaşırlar. Büyüklerin hayır dualarını alırlar. Ayrıca uzakta olan akrabalarla da görüşüp hayır dualarını almak çok önemlidir. Akraba ziyaretleri, Nevruz’un ilk günü yapılamasa bile ilerleyen günlerde mutlaka yapılmaya çalışılır.²⁰⁹

Nevruz bayramında milli kıyafetler giyildikten sonra caddelere çıkılır. Yaşlı kadınların anlattıklarına göre bu bayramda, samandan yapılan büyük bir kukla gövdesi, çeşitli püsküllerle süslenerek dilekler dilendikten sonra yakılırmış. Ateş Kültü eski Türk inanç sisteminin belli başlı kültürlerinden biridir. Türk Dünyasının genelinde kutlanan Nevruz, Hıdrellez gibi törenlerde ateş yakıp onun üstünden atlama geleneği vardır. Ancak Ateş Kültü, Başkurtlar’da yakılan ateş üzerinden atlama şeklinde değil de hazırlanan bir kuklanın yakılması geleneğinde kendisini bulmuştur.²¹⁰

3.7.2.10. Tuva türklerinde yeni yıl bayramı şagaa

Rusya’nın Tuva Cumhuriyeti’nde ve Moğolistan’ın kuzeyinde yaşayan bir Türk topluluğudur. Dilleri Türk dillerinin Sibirya grubuna ait Tuvaca’dır. Toplam nüfusları 350.000 civarındadır. Tuvalara bazı dönemlerde *Soyon*, *Sayan*, *Soyot*, *Uranhay* adları verilmiştir. Boy esasında ise Tuvaların Kırgız boyundan bazı Tuvaların da Uygur boyundan olduğu bilinmektedir. Üst kimlik olarak Tuva adı benimsenmiştir.²¹¹

208- Ersoy, a.g.e., ss.262.

209- Ersoy, a.g.e., ss.263.

210, Çay, a.g.e., ss.201.

211- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Tuvalar>

Türk Dünyasında Nevruz veya Yeni yıl çoğunlukla Mart ayı sonunda kutlanmaktadır. Fakat Tuva'da bu Şubat ayındadır. 2 Şubat'ı 3 Şubat'a (2011 yılı için) bağlayan gece yeni yılın gelişidir. Sibirya Türklerinin ülkelerinden Tuva'da bu bayram sebebi ile kutlama programı düzenlenmiştir.²¹²

Tuva Türkleri *Şagaa* adında bir yeni yıl bayramı kutlamaktadırlar. Türk Kültüründe genel kabul gören adlandırma Nevruz'dur fakat Tuvalar bu yeni yıl bayramını *Şagaa* olarak adlandırmışlardır. Kutlama zamanı olarak da Mart ayı yerine Ocak sonu Şubat başını seçmişlerdir. Ama kutlama biçimi ve kutlama gelenekleri olarak Türk milli bayramı olan Nevruz ile aynı özellikleri gösterir.

Şagaa ilk çağlardan beri kutlanan yeni yıl bayramıdır. Bu bayramın çıkış noktası merkezi Orta Asya'dır. XIII. asır seyyahı Makro Polo Pekin'deki Moğolların yeni yıl bayramı kutlamalarını yazmıştır. Onun yazdığı bayram kutlamaları ile XX. asır başlarında Tuvaların günümüzde kutladığı bayram arasında bir fark yoktur. Bayram zamanı, karşılıklı hediye verilir, hal hatır sorulur, yemek yenir. Halk hep birlikte oyunlar oynar. Bu oyunların içerisinde; güreş, at yarışı, ok atma yarışları en başta gelenleridir.²¹³

Günümüzde Şagaa bayramı kutlamaları Halk Evlerinde resmi açılış töreniyle başlamaktadır. Halk Evlerin lobisinde geleneksel Tıva çadırı kurulmaktadır ve içine giren misafirlere sütlü çay ve Tıva yemeklerinden bıştak, aarjı-kurut v.s yemekler ikram edilmektedir.²¹⁴

Şagaa için güzden itibaren hazırlık yapılır. İnsanları ağırlayacak en iyi yiyecekler *Şagaa yiyeceği* diye ayrı saklanır. Güzün yiyecek hazırlama zamanında büyük baş hayvan (inek, at) kesilerek eti saklanır. Çeşitli yemişlerden yapılan tatlı yiyecekler dondurulur ve stok yapılır. Bu şekilde bütün yiyeceklerden hazırlanır.²¹⁵

212- <http://www.turkbirlik.gen.tr/lang-tr/Haberler/137-tiv-cao-medee/1466-shagaa-yeni-yil-bayram.html>.

213- Ekrem Arıkoğlu ve Buyan Borbaanay. (2004). *Tuvaların Yeni Yıl Bayramı "Şagaa"*. (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.369.

214- <http://sokum.turksoy.org/belge/1-95139/sagaa.html>.

215- Arıkoğlu ve Borbaanay, a.g.e., ss.370.

Şagaa eski takvime göre kışın son ayı bittiğinde, baharın ilk ayı başladığında olur. Şagaa yaklaşık bir iki ay önceden, *Ağaç Takvim* (kertilmiş bir ağaç) yapılır ve onunla günler sayılır. Ayın kaçı olduğu Ay'dan anlaşılır. Dolunay iken ayın ortası veya ayın 15'idir. Büyüyen yarısı 8. gün, hilal şekli 22. günüdür vs.²¹⁶

Şagaa baharın ilk ayında ay doğmadan iki gün önce başlar. Kışın son ayının son günü Şagaa'nın arifesidir. Arife günü obalarda halk telaşla bir hazırlık içine girer. O gün bütün yemekler çıkartılmış ve hazırlanmış olmalıdır. Oyunlar içinde bütün malzemeler hazırlanmalıdır. Bütün çadırlar ve obanın etrafı temizlenir ve süslenir. O gün bu işler genç ve yaşlı herkes katılır. Her şey hazırlandıktan sonra akşamın geç vakti masallar anlatılır. Âşık oynanır, bilmeceler sorulur, inci saklama oyunu oynanır. Bazen sabaha kadar bu şekilde oyunlar oynanır.²¹⁷

Baharın ilk ayının ilk günü, insanlar çok erken kalkıp hareketlenmeye başlar ve çünkü heyecan devam eder. Herkes bir biri ile selamlaşıp bayramlaşırlar. Güneşin doğması ile birlikte oba halkı duaya çıkarlar. Bir tepeye çıkıp dağına, ormanına dua edip adak sunarlar. Dua bittikten sonra, insanlar karda yuvarlanırlar. Erkekler dış giysilerini çıkarıp kara silkelerle bu eski yılın kirini pasını temizleyip yeni yıla temiz girmek anlamına gelmektedir. Duaya katılan insanlar bir birlerine hediyeler verirler. Dua okunduktan sonra halk obaya gelir ve yemekler yenir. Daha sonra komşu obalara ve komşu çadırlara gidilerek bayramlaşırlar. Sonrada oyunlar faslına geçilir, yarışmalarda birinci olanlara hediyeler verilir.²¹⁸

Tuvaların kutladıkları bu yeni yıl bayramı Nevruz bayramı ile gösterdiği benzerlikler yönünden, Tuvaların aslında adı farklı olsa kutladıkları yeni yıl bayramı Nevruz bayramından başkası değildir.

216- Arıkoğlu ve Borbaanay, a.g.e., ss.370.

217- Arıkoğlu ve Borbaanay, a.g.e., ss.370.

218- Arıkoğlu ve Borbaanay, a.g.e., ss.372,373.

3.7.2.11.Kumuk türklerinde nevrüz

Kumuk Türkleri, bugün büyük çoğunluğu (1992 tahminine göre 250 000 kişi) Rusya Federasyonuna bağlı Dağıstan Özerk Cumhuriyetinde, geriye kalan kısmı (yaklaşık 50 000 kişi) Çeçen ve Osetya Özerk Cumhuriyetlerinde yaşayan, Azerbaycan Türklerinden sonra Kafkaslardaki en kalabalık Türk kavmidir. Kumukların bir kısmı, Çarlık Rusya sınırın Kuzey Kafkasya'yı istilâsı yıllarında ve bilhassa Şeyh Şamil'in esir düşmesinden sonra Osmanlı Devletine sığınmışlardır. Bunlar hâlen belli başlı olarak Tokat'ın Üçgözen ve Kuşoturağı, Sivas'ın Yavru köyünde yaşamaktadırlar. Kumuk Türkleri Kuzey Kafkasya'daki Kumuk ovasının ve Dağıstan'ın dağlık kesiminin yerli halklarından. Etnik bakımdan Kıpçak ve Oğuz boylarının bu sahada kaynaşmasından meydana geldikleri ileri sürülen Kumuk Türklerinin dillerindeki Kıpçak ve Oğuz grubu özellikleri bu görüşü desteklemektedir.²¹⁹

Kumuklar Nevruz kutlama hazırlıklarına 21 Mart'dan yaklaşık iki hafta öncesinden tabaklara buğday ekilmesiyle başlanır. Çünkü bu buğdayların Nevruz gününde 6- 7 cm büyümüş olması gerekmektedir. Buğday tabakları kırmızı bir kumaşla süslenir; pencerelere, sofalara, masalara konulur. Bu hazırlık yapıldıktan sonra temizlik, badana ve boya işlerine geçilir. Evlerin içi, ev eşyaları ve sokaklar temizlenir ve Nevruza hazırlanır. Nevruzdan bir önceki akşam evlerin pencereleri kızlar tarafından süslenir. Şekerlemeler ve çeşitli tatlılarla hazırlanan tepsiler, süslenir ve pencerelere konulur.²²⁰

Nevruz sabahı çocuklar ev ev dolaşp "Haza Nevruz günü mübarek!" diyerek şekerleme, tatlı, yumurta gibi hediyeler toplarlar. Öğle saatlerinde büyükler dışarı çıkıp bir birlerini kutlarlar. Meydanlarda büyük kazanlarda yemekler pişirilerek dağıtılır. Akşama doğru büyük meydanlarda "yedi kat gök ısınsın, yedi kat gök aydınlansın" sözleri eşliğinde ateşler yakılır.

219- Çetin Pekacar. (1997). *Kumuk Türkleri*. Yeni Türkiye -Türk Dünyası Özel Sayısı: Cilt: II-, Sayı: 16, Yıl: 3, Temmuz-Ağustos, s. 2062.

220- Najda Djamokova. (2001). *Kumuklarda Nevruz (Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, 21- 23 Mart, Sivas)*, haz. Şebnem Ercebeci, Ankara, s.67- 70.

Gençler, çocuklar ateşin üzerinden atlayarak, çevresinde dans ederek eğlenirler. Gece herkes evine dağıldıktan sonra gençler erline aldıkları süslenmiş dilek ağaçları ile dolaşp kızları plan evlerin kapılarını “Haza Nevruz günü mübarek!” diyerek çalarlar. Genç kızlar önceden hazırladıklar çeşitli hediyeleri gençlere verirler. Gençler hediye beğenirse “Filancanın kızı bu yıl evlensin” diyerek oradan ayrılırlar; beğenmezlerse veya şaka yapmak isterlerse “Filancanın kızı bu sene evde kalsın!” diyerek kaçarlar. Kızlarda onların üstüne su dökerler.²²¹

Gerek çocuklar, gerekse gençler Nevruz kutlamaları çerçevesinde, gruplar halinde, ellerinde süslenmiş ağaç dallarıyla ev ev dolaşarak hediye toplarken çeşitli şiirler okurlar. Bu şiirler genellikle *Sarın* denen ve Türk edebiyatında *Mani* olarak bilinen nazım formundadır. Tabii Sarınlara konusu bir şekilde Nevruz ile ilişkilendirilir ve her Sarının sonuna “Haza Nevruz günü mübarek!” (İşte Nevruz günü Mübarek) sözleri eklenir. Sarını gruptan bir kişi okur onun ardında gruptaki herkes koro halinde; “Haza Nevruz günü mübarek!” / “Şatman, şatman, Nevruz günü mübarek” (mutluyum mutluyum Nevruz günü mübarek) mısralarını söylerler. Sarınlarda genellikle Nevruz için süslenen evler, pencereler, genç kızlar ve onların elbiseleri övülür.²²²

3.7.2.12. Saha (yakut) türklerinin bahar bayramı

Rusya Federasyonu içindeki Saha Cumhuriyeti’nde yaşayan Türk topluluğudur. Dilleri Yakutça, Türk dilleri’nin kuzey öbeğine bağlı bir dildir. Çoğunluğu Saha Cumhuriyeti’nde olmak üzere, bu dili yaklaşık 456.000 kişi konuşur. Sahaca, Magadan, Sahalin bölgelerinde, Taymir ve Evenk özerk bölgelerinde de konuşulur. Yakutların dili, aynı zamanda kuzey Sibiry’a’nın küçük halklarının ticarî dilidir. 1960 ve 70’lerde kültürel ve manevi bir canlanma Yakut dili ve edebiyatının yeniden doğmasını sağlamıştır. Saha Türkleri, 13. ve 14. yüzyıllarda Moğol kökenli Buryatların akınlarından sonra Sibiry’a’nın Baykal Gölü bölgesinden kuzeye göçen ve Türkçe konuşan insanların torunlarıdır.

221- Ercebeci, a.g.e., ss.68.

222- Çetin Pekacar. (2004). *Kumuklarda Nevruz (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.330.

Bölgenin yerlisi olan daha küçük sayıdaki Moğol, Even (Lamut), Tunguz ve Eski Asya halkları da Yakutlarla kaynaşmıştır. Bölgenin güney ve kuzeyi arasında kültürel farklılıklar bulunmasına rağmen, her iki grup da Doğu Ortodoks Kilisesi ile Şaman inançlarının bir bileşimini benimsemiştir. Yakutların nüfusu 1926 ile 1959 arasında kolektivizasyonun ve Sovyet baskısının sonucunda hızla düşmüştür. Bugün Rusya Federasyonu topraklarının beşte birini oluşturan Yakutiye'nin toplam nüfusu 929.280'dir (2002); Yakutların bu nüfus içindeki oranı % 46'dur (432.290) ve cumhuriyetin nüfusunun çoğunluğunu oluştururlar.

Dünya üzerinde baharın gelmesine, havaların ısınmasıyla bitki ve ağaçların yeşermesine kısacası tabiatın canlanmasına en çok sevinen millet şüphesiz ki, Sibirya'da dondurucu soğuklar altında yaşayan saha Türkleridir. Türk topluluklarında adı değişse de baharın kutlanması, tabiatla barışık olma ve ondan yararlanma dileğine dayanır. Yaratılış ve türeyişe, yeniden doğuş ve tabiatın canlanma inancına ait inanma ve pratikleri vardır. Bu gün üzerinde çok tartışılan bu bahar bayramı ana Türk kütlesinden bin yıl önce ayrılan Saha (Yakut) Türkleri'nde görmek mümkündür. Sahalar, bahar bayramında tanrılarını *Kımız* kadehiyle övdükleri ve etrafa kımız serptikleri için bu bayrama *Kımız*, *Isıax* (yeni söylenişi ile *Ihıax*) *Serpme* adını vermektedirler.²²³

Saha folklorun en önemli ve tarihi olan olngxo (destan) larda, Sahaların ataları Er Sogotox ve Labıñxa Süürük, kımız bayramı düzenlerler ve diz üstü çökerek ilk kımız kadehini kaldırırılar. Önce ayı (tanrı) ları, sonra iççi (iyi ruhları) leri överler. Daha sonra da kadehlerini üç kere göğe savururlar. Pekarskiy, folklorik malzemeyi de topladığı meşhur lüğatinde; bu bayramın Mayıs ayı sonunda veya Haziran ayı içinde kısırak sütünün bol olduğu sıralarda büyük tanrı Aar Toyon (Ürüñ Aar Toyon) şerefine tertip ettiğini ve kurban merasiminin de yapıldığını belirtir. Yine bu lügatte, sonbaharda ve ilkbaharda kutlanılan başka bayramlardan *Abası İsağa* (sonbahar bayramı) bu bayramda ilk gece *Uluu Toyon*'un ve onun yukarı ruhları şerefine ve ikinci gece ise Arsan Duolay'ın ve onun aşağı ruhları şerefine kurban merasimi yapılır. Ayı İsağa-Ürüñ Ayı Toyon'a ve diğer Ayı'lara kurban merasimi yapılan ilkbahar bayramından sözedilir.

223- Fatih Kirişçioğlu. (2004). *Saha Türklerinin Bahar Bayramı- İstax (Ihıax)*. (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.359.

Bizce bunlar değişik sebeplerle yapılan kutlama ve inanışlardır. İnan bu bilgilere ilaveten bu bayramın 9 gün sürdüğünü, bu bayrama *Iy Kün* (ay güneş) bayramı dendiğini, bayrama şamanla birlikte 9 masum kız, 9 masum delikanlının da iştirak ettiğinin belirtir. Bunlar, şamanla birlikte göklere seyahat ederlermiş. Saha Şamanizmi'ne göre masum olmayan kızlar ve delikanlılar göklere çıkamaz, günahlarının derecelerine göre muhtelif *olox* (makam) larda kalırlar. Kımız bayramında *Sıl Keliitin Irıata* (yılın gelişim türküsü) adını verdikleri türkü söylenmektedir.²²⁴

En iyi Isıax'ları burada Boğaç Tas kutladı. Varlıklı Boğaç Tas, kısırakları sağdı, kımız yaptı. Onda gerekli tahta, kap kacak ta bulunuyordu. Onun Isıax'ına çevredeki halkın çoğu katıldı. Avlunun çiti boyunca yeşil çöçirleri (genç kayınları) diktiler. Çöçirlerin daha iyi ve yeşil olduğu asıl köşede kımız dolu, kulaklarından bağlı simir duruyordu. Çöçirlerin önünde yan yana beyler oturuyorlardı: simire daha yakın olanlar daha saygın olanlar daha uzak olanlar da daha az saygın olanlardı. Ev sahibinin şapkalı, yenli ve pahalı elbiseler içinde ki iki akrabası, simir ve xollogos'tan at kılları ile süslü ayaklı bardaklardan (ayax) kımız koydular. Her şey at kılları ile süslüydü. Ev sahibi ya da Şaman dolu kadehi alıp dairenin ortasında durdu, bir dizi üzerinde, yüzü güneye dönük olarak, *Ak Yaratıcı Tanrı*'ya herkes için hayır duaları, mutluluk, zenginlik dilekleriyle şarkı söyledi. Bundan sonra Uruy haykırılarıyla kadehler üç kez havaya kaldırıldı. Bu tamamlandıktan sonra herkes yerine oturdu. Kadehte kımız içtiler sırayla daire içindeki herkese elden ele iletiler. Bu arada ona yenisini verdiler, böylece konuşarak, eğlenerek, oynayarak içtiler.²²⁵

Başka bir nakle göre, törenin başında en küçük yaşta 9 masum delikanlı kadehlerle birbirinin ardından yüzleri güneye dönük olarak durdular. En başta duran şarkı söyledi, diğerleri ise çoranları üç kez havaya kaldırdılar, bundan sonra kımızı yere adak olarak döktüler, geri kalanı ise daire şeklinde oturanlara iletiler. Yine bu bayramda Sahaların yaratıcısı ve koruyucusu, baba *Ak Tanrı* nın şerefine ak aygır ve ak kısırak kutsandı.²²⁶

224- İnan, a.g.e., ss.102, 118.

225- Kirişcioğlu, a.g.e., ss.360.

226- Kirişcioğlu, a.g.e., ss.360.

Sahalar, uzun yılar sönük olarak kutladıkları dinî ve tarihi olan bu bayramlarını bugün resmi ve milli bayram ilan ederek 21 -22 Haziran tarihlerinde kutlamaktadırlar. Sahalar bugünlerde sabahın erken saatlerinde (Yakutsk'da gece 03) kalkarak yeni güneşin (günün) çıkmasını selamlarlar ve dua ederler. Büyük bir ateş yakarlar ki, Sahaları soğuk kış aylarında ısıtan ve canlı tutan bu ateş kutsaldır. Çünkü ateş evreni canlandıran güneşin dünyada ki uzantısıdır. Tabiatın canlanması ateş ile kutlanır. Ateş toprağın ısınıp uyanmasının da bir simgesidir. Ateş Kültü pek çok uygarlıkta aydınlık, kötülükten arınma, temizleyicilik ve bolluk, bereket sembolüdür. Bu yüzden Nevruz ateşinden atlama günahlarda arınmadır. Sonra kıymız içerek et yiyerek günü devam ettirirler. Oyun olarak at yarıştırlar, güreş tutarlar, ağırlık kaldırmayı yaparlar ve ohuokay adlı dansı yaparlar. Ohuokay halka halindeki insanların ellerini birleştirerek yaptıkları ve bizim halayın biraz daha ağır türü olan bir dansdır. Sonuç olarak Sahaları birleştiren ve milli kimliklerini en canlı bir şekilde tutmalarını sağlayan en önemli bayram *Ihuax* bayramıdır.²²⁷

3.7.2.13. Suriye, afganistan ve irak türkmenlerinde nevrüz

Suriye Türkmenleri: Golan Türkmenleri ile 1,5 milyonu bulduğu ifade edilen Suriye Türkmenlerinde kültürel hayat bilhasa halk kültürü Golan bölgesi itibariyle ciddi özellikler arzeder. Eli Şamil Hüseyinoğlu'nun bölge halkından İbrahim Saleh ve Aymen Şeben'mu isimli Türkmenlerden derlediği bilgilere göre, ana dilini yitirip Arapça konuşmaya başlayan Türkmenlere rağmen Türkmençe konuşan Türkmen sayısı da bir hayli vardır. Golan Türkmenlerinin kimliklerinin devamlılığı için ana dil ve töreye ve bu arada halk inançlarına sahip çıkmak zorunda olduklarının farkındadırlar. Bölgenin Türkçesi tamamen Anadolu Türkçesi olmaktan ziyade, telaffuz ve kelime haznesi itibariyle Azerbaycan Türkçesi ile de müşterekler arz etmektedir. Bu özelliğin Irak Türkmenlerinde de olduğu görülmektedir.²²⁸

227- Kirişcioğlu, a.g.e., ss.362.

228- Yaşar Kalafat. (2004). *Suriye Türkmenlerinde Yeni Gün Bayramı (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.363.

Türkmenler arasında 21 Mart Nevruz kutlamaları yapılır. Ancak bu kutlamalar giderek yapılmaz olmuştur. Şimdi kutlanılan yerler daha ziyade kırsal yerlerdir. Türkmenler bahar bayramında *Merşak* (yakılmak için ağaçların yığılması, galak yapılması yakılmaya hazır hale getirilmesi) yapılır. Bu uygulama açık havada geniş alanda yapılır. Yakılan ateşin etrafında oynanır. Davul, zurna eşliğinde bu ateşin etrafında oynayarak eğlenilir. Güzel havalarda piknik türü uygulamalar yapılır. Aş dışarıda yenilir. Aş Suriye Türkmenlerinin milli yemeğidir. Aş; yahni ile bulgur pilavının birleşmesi ile oluşan bir yemek türüdür, bu gün bu yemği Anadolunun muhtelif yerlerinde de görmek mümkündür. Bu eğlenceler genelde gençler katılırlar, sohbet ederek bayramlarını geçirirler. Bayram hasebi ile yaşlı, hasta, düşkünler ve yakın akrabalar ziyaret edilerek hayır duaları alınmaktadır. Kusler barıştırılmakta, acizlere yardımlar edilmektedir. Bu günlerde Suriye Türkmenleri akşamları *Şerbet* yaparlar. Bu günlerde evlerde, Camilerde Mevlütler okutulur. Şam, Hama, Halep, Aşağı Hallük, Yukarı Hallük, Azza Rai Türkmen bölgelerinde Nevruz daha canlı bir şekilde kutlanır. Halep Türkmenlerinde 21 Mart' ta çadırlar kurulur. Kurbanlar kesilir, fakirlere yardımlar dağıtılır. Şam Türkmenlerinde 21 Mart'ta güreş müsabakaları yapılır. Galiplere ödülleri verilir, müsabakalar sabaha kadar sürer, bölgeler arası birinciler seçilir, 15 yaşında 60 yaşına kadar herkes katılabilir. Suriye Türkmenlerinin halk kültürlerinin kapsamında Nevruz/Yeniğün vardır. Ancak bir taraftan Nuseyli Kültürel rekabeti diğer taraftan Arap Baas kültür politikasının baskısının bu kültür kodunda alan kaymasına sebep olmuştur. Bu haliyle kültürümüze farklılıklar getiren bir renk kazandırmışlardır.²²⁹

Afganistan Türkmenleri: Türkistan'ın güney kısmı, Afganistan sınırları içinde kalmaktadır. Bu sebeple Afganistan'ın kuzeyi kadim Türk yurdu Uluğ Türkistan'ın tabii bir devamıdır. Ayrıca bu ülke tarih boyunca Türklerin hareket sahası içinde kalmış ve tarihin belli dönemlerinde Türk hâkimiyetine girmiştir. Bunun için de Türk kültürünün derin izlerini taşımaktadır. Bugünkü Afganistan'da yakın ve uzak geçmişin tarihi olaylarının bir mirası olarak büyük çoğunluğu Afganistan'ın kuzeyinde, yani Güney Türkistan'da *Özbek, Kazak, Karakalpak, Kırgız, Kızılbaş, Türkmen* ve *Afşar* Türkleri yaşamaktadır.

229- Kalafat, a.g.e., ss.364,366.

Düzenli nüfus sayımı yapılmadığından Afganistan'ın genel nüfusu hakkında kesin bilgiler bulunmamakta ve dolayısıyla bu ülkede yaşayan Türkler hakkında da kesin sayı verilememektedir. Yapılan tahminler ise birbirinden oldukça farklıdır ve hiç biri de ciddi bir araştırmaya dayanmamaktadır. Bütün bu tahminler değerlendirildiğinde Afganistan'da yaşayan Türklerin toplam sayısı hakkında 2.158.000'den 4,5 milyona, hatta 5 milyona varan sayılar ortaya çıkmaktadır.²³⁰

Afganistan'da, Nevruz geleneksel olarak iki hafta boyunca kutlanılan bir bayramdır. Hazırlıklar günler öncesinden başlar ve *Chaharshanbe Suriden* yani Yeni Yıl'dan önceki en son Çarşamba gününden sonra bitmiş olur. Birçok gelenek ve görenek içinde en önemlileri aşağıda sıralananlardır.²³¹

“*Haft Mewa*; İran'da hazırlanan *Haft Sinin* aksine Afganistan'da *Haft Mewayı* yani Yedi Meyva'yı hazırlarlar. *Haft Mewa*, kuru meyvelerden hazırlanarak kendi şurupları içinde sunulan bir çeşit meyve salatası gibidir. Bu 7 meyve, kuru üzüm, Senjed denilen iğde, Antep fıstığı, kuru kayısı, ceviz ve badem ya da eriktir.

Smanak; Buğdaydan yapılan bir çeşit tatlıdır. Kadınlar bu tatlıyı özellikle geceleri bir araya gelerek ve sabahın ilk ışıklarına kadar şarkılar söyleyerek yaparlar.

Kutlamalar, yılın ilk gününde yani Nevruzda camiye bir bez afişin asılmasıyla başlar ve değişik kutlamalar ile lale tarlalarında ve caminin etrafında tam kırk gün devam eder. Türkçedeki tam karşılığı Kırmızı Gül Bayramıdır. (Gül diyerek aslında kırmızı lalelerden bahsedilmektedir.) Bu bayram sadece Mezarı Şerif şehrinde ve yılın ilk 40 günü boyunca laleler gelişirken kutlanan eski bir gelenektir. İnsanlar, ülkenin birçok kesiminden bu bayrama katılmak için Mezarı Şerif'e gelirler. Bu bayram *Jahenda Bālā* denilen özel bir dini törenle birlikte kutlanır. Bu özel tören birçok Sünni Afgan'ın inancına göre dördüncü halife olan Ali ibn Abi Talib'in mezarının bulunduğu mavi camide yapılır.

230- <http://www.asilkan.org/sabit/afgan.htm>.

231- <http://www.msxllabs.org/forum/satirlarla-turkiye/23998-nevruz-bayrami-ve-turklerde-nevruz.html>.

Buzkashi; diğer kutlamalarla birlikte *Buzkashi* denilen ve at üzerinde oynanarak yerdeki bir kafası kesilmiş keçi ya da koyunu yerden alarak rakipten önce hedeflenen alana bırakmak biçiminde oynanan bir oyunun turnuvası da düzenlenir. *Buzkashi* maçları daha çok Afganistan'ın kuzeyinde ve Kabil'de düzenlenir.

Özel yemekler; İnsanlar nevrüz için özellikle de Nevruz arefesinde özel yemekler hazırlarlar. Genellikle, *Sabzi Chalaw* denen ve pilav ile ıspanaktan oluşan bir yemek hazırlarlar. Bununla birlikte, fırıncılar sadece Nevruza has olan ve adına *Kulcha-e Nowrozi* denen bir çeşit kurabiye yaparlar. Nevruz için hazırlanan yemeklerden bir diğeri de *Māhī wa Jelabī* yani Kızarmış balık ve *Jelabi* dir ve bu yemek özellikle pikniklerin vazgeçilmez yemeğidir. Afganistan'da, nişanlanmış çiftlerin ailelerinin, Nevruz ve yine diğer bayramlardan olan Ramazan Bayramı ve Beraat Kandilinde, karşı tarafa hediye vermesi ya da özel yemekli bir davet vermesi bir gelenektir.

Erguvan bahçelerine yapılan geziler; Kabilliler *Istalif*, *Charikar* ya da çevredeki diğer Erguvan çiçeklerinin açtığı yerlere özellikle yeni yılın ilk iki haftası piknik yapmak için giderler.”

Irak Türkmenleri: Irak Türkmenleri ya da Irak Türkleri, Irak'ın kuzey bölgelerinde yaşayan ve genellikle Türkçe konuşan etnik gruptur. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nden ayrılmış, Irak adı ile kurulan devletin vatandaşları olarak varlıklarını sürdüren Türklerden, uzun yıllar *Türkler* diye söz edilmiştir. Mustafa Kemal Harbiye Mektebi öğrencisiyken *Bayat Türkleri* demiştir. Ancak Lozan Konferansı sıralarında İngiliz heyeti *Türkmenler* olarak ifade etmişlerdir. Buna karşılık olarak Türk delegesi başkanı İsmet İnönü Türkmen ile Türk'ün eş anlamlı oluşu ve Türkiye Türklerinin de Türkmen olduklarını savunmuştur. 1923 Lozan ve 1926 Ankara antlaşmalarında *Musul Türkleri* denilmiştir. 1959 yılında Abdülkerim Kasım'ın yönetimi ele geçirdikten sonra Irak'ta yaşayan Türklere *Türkmen* denilmeye başlamıştır.²³²

232- http://tr.wikipedia.org/wiki/Irak_T%C3%BCrkmenleri.

Irak Türkmenlerinin Nevruz kutlamaları ile ilgili yeterli bir belge, bilgi veya araştırmaya sahip değiliz ama Türkmeneli temsilcilerinin web sitelerinden Türkmeneli halkının Nevruz bayramını kutlama mesajları, bize Irak Türkmenlerinin Nevruz'a bakışını ve bir miktarda olsa Nevruzunu nasıl kutladıkları hakkında bilgi vermektedir. Bu mesajlar şunlardır;²³³

“Necat Kevseroğlu (Türkmeneli gazetesi başyazarı); Değerli Türkmeneli okuyucularımız, içinde bulunduğumuz Mart ayının yirmi birinde yeni gün Nevruz bahar bayramı, tüm Türkmenelin'de coşku ile geçti. Türkmen milli kültüründe, bayramlar önemli yer tutar. Dini bayramlar yanında, milli bayramlar da fertleri ve toplulukları yakınlaştıran, bütünleştiren ortak kültür değerlerindedir. Yeni gün bayramı gece ile gündüzün birbirine eşit olduğu bayram, Türk toplulukları arasında bir tabiat bayramı, bir kurtuluş bayramı olarak kabul edilmektedir. Türk geleneksel takviminde yılbaşı 21 Mart günü, yani yeni gün Nevruz günüdür. Tarihimizde bu gün bir kurtuluş günü kabul edilmiştir ve Ergenekon destanı bu bayramla ilgili bilgiler ihtiva etmektedir. İslam'ı kabul etmeden önce de bahar kutlamaları yapan toplumumuz arasında yeni gün geleneği sonradan yaygınlık kazanmıştır. Ortadoğu ve ön Asya'daki çeşitli halklarca yeni yılın başlangıcı ya da bahar bayramı Nevruz çok milletlerde geçmiştir, bir bayram olarak yaşayan nevrüz birçok geleneğe konu olmuştur. Bu milli bayram, insanlar arasındaki karşılıklı sevgi ve saygıyı pekiştirme günüdür. İnsanları kardeşçe kucaklaştırma vesilesi olarak dargınlıkları unutturarak milli birlik ve beraberliğin birlikte yaşama isteğinin güçlenmesi ve dayanışmayı sağlamaktadır. Bunların yanında da geleneklerin, göreneklerin, inançların sergilediği bir bayramdır. Biz Irak Türkmenleri olarak, bu yeni gün bahar bayramını, tüm Irak halkı için barış, sevgi vesilesi olup, sonsuz biçimde geliştirilmesinde etkin bir bayram olmasını dileriz. Toplumumuza da esenlikler, mutluluk dilerken, edebiyatımızda büyük yer alan yeni gün Nevruz bayramını aramızda yaşatmak, canlandırmak zengin milli kültürümüze sahip çıkmak, varlığımızı koruma ilkesine sıkı bağlanmayı gerçekleştirme münasebeti bilmeliyiz.”

233-<http://www.bizturkmeniz.com/tr/index.asp?page=article&id=18951&w=nevruz>,

<http://www.bizturkmeniz.com/tr/index.asp?page=article&id=16155&w=nevruz>,

<http://www.bizturkmeniz.com/tr/index.asp?page=article&id=16143&w=nevruz>.

Türkmeneli İnsan Hakları Derneği; “Dünyanın en eski bayramı olan Nevruz, Türk dünyasında Göktürklerin Ergenekon’dan çıkışı ve 12 hayvanlı Türk takviminde yeni yıl başlangıcı olarak 4646 yıldan beri kutlanıyor. Nevruz Bayramı, İstanbul’da Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı tarafından Süleymaniye külliyesi-Darüzziyafe Binasında kutlandı Türkmenlerde kutlamaya katıldılar, şehitlere saygı duruşu ve istiklal marşı okunarak şölene başlandı. Daha sonra Nevruz ateşi yakıldı sonra da Korkut Ata duası yapıldı. Daha sonra Ateşten atlama ve demir dövme töreni yapıldı. Derneğimizin onursal başkanı Dr. Nefi Demirci demir döverek bütün Türkmenlerin düşmana galip gelmeleri dileğinde bulundu. Türkmen çocukları Kutlamada milli kıyafetleriyle şölene renk kattılar. Sonra da Prof Dr. Turan Yazgan Bayramla ilgili konuşma yaptı. Âşıkların konseriyle, şiirler okunarak ve şölen yemeğiyle sona erdi.”

Irak Türkmen Cephesi Siyasi Daire; “Nevruz Türk dünyasında kutlanan özel bir dostluk, kardeşlik ve barışı simgeleyen bir gündür. Suyun, toprağın ve havanın canlandığı bir münasebet olduğunu milletçe kabul etmiş ve kutluyoruz. Irak topraklarında yaşayan bütün halklara, fark gözetmeden barış günü olmasını ve bu yeni günün milletimize hayırlar, barış ve sevgi getirmesini diler, kutlarız.”

Kutlama mesajlarından da anlaşılacağı üzere Irak Türkmenleri, tüm Türk Dünyası gibi Nevruz kutlamalarını yapmakta ve Nevruz’u milli bir bayram olarak görmektedir. Böylece milli kimliklerini koruyabilmekte ve benliklerini kaybetmemektedirler. Burada da görüldüğü gibi Nevruz dünyanın değişik bölgelerindeki Türk Topuluklarının kimliklerini kaybetmeden koruyabilmeleri için tarihi görevini yerine getirmektedir.

3.7.2.14 Karapapaklar’da nevruz bayramı

Karapapak Türkleri; (Kendi adlandırmaları; Karapapah, Karapapahlar, Qarapapaq, Terekeme) Borçalı-Kazak boyundan gelen, Kıpçak *Kuman*, *Bulgar* ve *Hazar Türkleri*’nin Ön-Asya’daki koludur. Borçalı ve Kazak diye iki kola ayrılırlar. Kafkasya’da ve yakın bölgelerde dağınık bir vaziyette yaşayan Karapapak Türkleri’ne, siyah astragan kalpak giydikleri için komşuları bu adı vermişlerdir. Karapapaklar bazen *Karakalpaklar*la karıştırılır. Ama herhangi bir bağıntısı bulunmamaktadır.

Karapapaklar, Nevruz bayramını 21 Mart tarihinde kutlarlar. Bayram Karapapklarda üç gün sürmektedir bu günler; 19, 20, 21 Mart günleridir.²³⁴

Ahir Çarşamba bölge halkında çilenin son günü olarak kabul edilir. O gün kızlar ayrı, erkekler ayrı toplanırlar. Toplanma işi gündüzden kararlaştırılır. Kararlaştırılan bir evde bir araya gelen kızlar toplantılarına bir de yaşlı bir nine getirirler. Gündüz bir takım hazırlıklar yapmıştır. Bunlar arasında bakır bir teşin içinde kum ve yeterli su konulur. İki iğneye pamuk ipliği takılır. Bu kap üstü örtülü olarak odanın ortasına getirilir. Bu arada kızlar arzularını, dileklerini niyet olarak tutarlar. Toplantı sırasında çeşitli eğlenceler tertip edilir. Oldukça neşeli vakit geçirilir. Nihayet sıra iğne atmaya gelir. Kızlar yaş sırasına göre iğne ellerinde beklerler. Her kız yaş sırasına göre elindeki iğneyi nineye verirler. Nine suyun ağzını açar ve; “Şu genç yavrumun niyeti kabul olacak ise şu iki iğneyi suya atıp, suyu elimle çeviriyorum. Bugünün hatırına genç kızımın niyetini kabulet Allah’ım.” dedikten sonra suyu çalkalar ve iğneleri atar. Su durulduğunda eğer iğneler bir birine kavuşmuş ise kızın niyeti kabul olacak demektir. Bu niyet oyunu sabaha kadar devam eder. Delikanlılar da aynı şekilde bir evde toplanırlar, çeşitli oyunlar oynarlar, halay çekerler ve niyet tutarlar. Gençlerin eğlencesi de sabaha kadar devam eder. Ahir Çarşamba günü *Deve* oyununda oynanır.²³⁵

20 Mart günü *Yedilevi Günü* olarak bilinir. O gün erkenden kalkan yeni elbiselerini giyerler. Çarşı ve pazara gidilerek çeşitli yiyeceklerden, sebze ve meyvelerden yedi çeşit alınır. 20 Mart’ı 21 Mart’a bağlayan gece *Baca-Baca* âdeti görülür. Gençler pencerelerden veya bacalardan mendillerini sallandırarak armağanlarını alırlar. Nışanlı gençler daha çok dolaşırlar. Özellikle nışanlıların evlerine mendil sarkıtarak nışanlılarına armağanlarını sunarlar ve nışanlılarında armağanlarını alırlar. Gece yarısına doğru bölge halkı, genç- ihtiyar, kadın-erkek bir niyet tutarak bir akarsu veya değirmenin olduğu yere giderler.

234- Çay, a.g.e., ss.101.

235- Çay, a.g.e., ss.101,102.

Niyetlerini tekrarlayarak suyun üzerinden yedi kere atlarlar. Daha sonra yanlarında getirdikleri bir kapla su doldurarak eve getiriler. Ev halkı da getirilen bu su ile ellerini yüzlerini yıkayarak; “Allah kabul etsin” derler. Bu âdete *Sudan Atlama* veya *Nav-Üstü* adı verilmektedir.²³⁶

236- Çay, a.g.e., ss.102.

3.8.TÜRK KÜLTÜRÜNDE NEVRUZ

3.8.1.Nevruz İle İlgili İnanışlar

Nevruz bayramı; Türk boylarının büyük bölümünde ve akraba topluluklarda değişik adlarla da olsa kutlanan, bilinen, ortak bir kültür zenginliğimizdir. Müslüman, Hıristiyan, Alevi-Bektaşî, Sünnî ayırımı yapmadan, bütün Türk boylarında bu bayram ile ilgili inanışlar ve gelenekler yaşaya gelmiştir. Gece ile gündüzün birbirine eşit olduğu her yılın 21 Mart'ında kutlanan bayram, Türk toplulukları arasında dini bayram olmaktan çok, bir tabiat bayramı, bir kurtuluş bayramı olarak kabul edilmektedir.

Nevruz Türklerin Milattan yüzlerce yıl önce kutladıkları Çin kaynaklarında yazılıdır. Bu kaynaklarda belirtildiğine göre; Hun Türkleri, 21 Mart'ta türlü yemekler hazırlayarak kıra çıkar, kırlarda şenlikler düzenlemiş. Zaten Nevruz ile ilgili inanışlardan bazıları *Ateş* ve *Su Kültüne* dayanmaktadır. *Nevruz Ateşi* yakılarak üzerinden atlanır. Aynı gün sabahın erken vakitlerinde suyun üzerinden atlama geleneği de vardır. Çünkü Türk kültüründe *Ateş*, temizleme, aydınlatma, bereket simgesi olarak kabul edilir. *Su* da temizlik, bereket, canlılık sembolüdür.

İslamiyet'ten önce Nevruz'un başlangıcı ile ilgili birtakım inanışlar hayat bulmuştu. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz.²³⁷

1. Türklerin Ergenekon'dan çıkış günü 21 Mart gününe rastlamakta olup, Türk boyları bu günü *Kurtuluş Bayramı* olarak kutlamaktadır.

2. On iki hayvanlı eski Türk takviminde, gece ile gündüzün eşit olduğu 21 Mart günü *Yılbaşı* olarak kabul edilmekte, bu günde yeni yıl kutlamaları yapılmaktaydı.

3. Kış mevsiminin sona erip baharın başladığı, tabiatın canlandığı 21 Mart'ta, Türkler kışlaklardan yaylaklara göçmeye başlamakta ve bu günü *Bahar Bayramı* olarak kutlanmaktaydı.

237-Bayram Durbilmez. (2003). Türk Kültüründe Yeni gün/ Nevruz Bayramı. *TÜRKSOY/ Türk Dünyası- Kültür-Sanat-Bilim-Haber ve Araştırma Dergisi*, 2/9 (4): 29- 34.

Doğar, zaman ve mekâna göre gelişen, gelişirken bazı değişikliklere uğrayan diğer kültür unsurları gibi Nevruz etrafında şekillenen kültür unsurları da doğar, gelişir ve bazı değişikliklere uğrar. Türk boylarının büyük bölümü Müslüman olduktan sonra, yeni din ile ters düşmeyen eski gelenek, görenek, inanç, töre ve törenler İslami unsurlarla birleştirilerek sürdürülmüştür. Eski kültür unsurları yeni dine uygunlaştırılırken Arap ve Fars kültürlerinde yaşayan bazı unsurlar da Türk kültürüne katılmıştır. Nevruz Günü yumurta tokuşturmak bir gelenektir. Nevruz bayramı da yeni dine uygunlaştırılmış İslam kaynaklı çeşitli inanışlar bu bayramla ilişkilendirilmiştir. Bu inanışlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:²³⁸

1. Allah, yeryüzünü 21 Mart'ta yaratmış olup yıldızları burçlarına o gün dağıtmıştır.

2. İnsanlığın atası kabul edilen Hz. Âdem'in çamuru 21 Mart'ta karılmıştır.

3. Şeytana uyararak yasak meyve yedikleri için Serendip Adası'na sürülen Hz. Âdem ile Cidde'ye sürülen Hz. Havva pişman olunca Allah onları affetmiş ve ikisi 21 Mart tarihinde Arafat'ta bulunmuşlardır.

4. Tufandan sonra gönderilen güvercin ağzında bir define dalı ile gemiye dönünce; baharın geldiğini, toprağın kurduğunu anlayan Hz. Nuh karaya bu gün ayak basmıştır.

5. Hz. Yunus'un balık tarafından korunduktan sonra karaya çıktığı gündür.

6. Kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yusuf'u, bir bezirgân, kuyudan bu gün kurtarmıştır.

7. Hz. Musa, esasıyla Kızıldeniz'i yararak karşıya bu günde geçmiştir.

8. Hz. Muhammed'e peygamberlik hil'atının giydirildiği gündür.

9. Hz. Ali'nin doğduğu; Hz. Fatıma ile evlendiği, halife olduğu gündür.

238- Mustafa Kutlu. (1990) *Nevruz*. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c.VII, Dergah Yayınları, İstanbul, s.107; Belkis Temren. (1995) Bektâşi Geleneklerinde Nevruz Kutlamaları: Kırklar Bayramı. *Folklor/ Edebiyat*, sayı:3, s.36.

Yukarıda sıralanan kabul ve inanışlardan anlaşılacağı gibi Nevruz ile ilgili en eski inançlar din kaynaklı değildir. İslamiyet'in kabulü ile birlikte Nevruz ile ilgili bazı inançlar da ortaya çıkmıştır. Kazakistan'da tespit ettiğimiz bir efsaneye göre, Korkut Ata'nın da *Ulıstın Ulu Küni* adı verilen Nevruz'da doğduğuna inanılmaktadır.

3.8.2. Nevruz Bayramı Törenlerinde Görülen Ortak Türk Kült Unsurları

Nevruz bayramı törenlerinde en karakteristik unsurlar eski Türk inanç sisteminin *Atalar Kültü*, *Ateş Kültü* ve *Yer-Su Kültü* ile ilgili adetler olup bütün Türk topluluklarında ortaktır. Bu, Mançurya'dan Balkan Türkleri'ne kadar bir Türk kültür bütünlüğü ortaya koymaktadır. Nevruz bayramı kutlamalarının tüm Türk Ulusu için vazgeçilmez unsurlardır.

Atalar Kültü: Eski Türk inanç sisteminde Atalar Kült'ü, aile ocağı ve Ateş Kült'ü ile sıkı sıkıya bağlıdır. Bu üçlü birbirlerinden pek ayrılamazlar. Bilinen en eski devirlerden beri Türkler' in yaptıkları törenlerde ata ruhlarına tazim oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Asya Hunları' nın Lung-Ç'eng denilen yerde Haziran ayında yaptıkları törende,²³⁹ Tabgaçlar'ın ilkbaharın ilk ayında ülkenin doğu bölgesindeki *Taş-Ev*'de,²⁴⁰ Gök-Türkler'in *Atalar Mağarası*nda yaptıkları törenlerde ata ruhlarına kurbanlar sunulurdu. Türk kamları (şaman, baksı) ata ruhları tarafından görevlendirildiklerine inanırlardı. Ergenekon adetleriyle ilgili tespitlerimizde de görüldüğü üzere Azerbaycan Türkleri bayram günlerini gayet neşeli, birbirlerine saygılı, geçirmek zorundaydılar. Çünkü ata ruhlarının evin bacası etrafında çocuklarının bayramı nasıl geçirdiklerini kontrol ettiklerine inanılmaktaydı. Aynı anlayış Naldöken Tahtacıları'nda da tespit etmek mümkündür. Nevruz bayramını mezarlıkta kutlamaları bunun en açık izahıdır. Ölmüş atalara duyulan bu saygı, onların hatıralarının yaşatılması hususunda Türkler'de değişik adetlerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Mabetlere kadar giren *Tözler* bunlardan birisidir.

239- Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s,289; Eberhard, a.g.e., ss. 76; İnan, *Şamanizm*, s, 2,180.

240- Eberhard, a.g.e., ss.76.

Atalara ait hatıraların, eşyaların takdisi, ata ruhlarına duyulan saygı, Ocak'ın da belirttiği üzere Türkler'e has değişik bir evliya kültürünün doğmasına yol açmıştır.²⁴¹ Bugün Anadolu'nun çeşitli bölgelerin de rahatça görülen evliya inancının kaynağı doğrudan Türkler'deki *Atalar Kültü* ile ilgilidir.²⁴²

Nevruz günü ölmüş olan ata mezarlarının ziyaret edilmesi, mezarın etrafının temizlenmesi, atalara dua edilmesi, ataların ruhu için mezar başlarına yiyecek- içecek (şeker, su, para, pasta, meyva suyu vb.) konulması Türk dünyasının ortak âdetlerindedir. Yine Nevruz günü yaşlı ve ileri gelen büyüklerin ziyaret edilmesi de potansiyel ata adaylarına verilen önemi göstermesi açısından önemlidir. Bu durumda Türkler'in Ata Kültü'nün bir yansımasıdır. Bu ziyaretler tüm Türk dünyasında Nevruz günü yapılan önemli uygulamalardan biridir. İlk gün yapılmasa bile sonra ki günler mutlaka yapılır. Ziyareti ihmal eden kişiler yadırganır.

Ateş Kültü: Bilindiği gibi *demir, ağaç, taş* inanışları yanı sıra *Ateş Kültü* de Türkler arasında oldukça yaygındır. Hem Nevruz (ilk gün) hem de *Ateş Kültü* sembolik anlamda Ergenekon Destanında yer almaktadır. Öncelikle destanın adındaki *Ergenekon* kelimesi üzerinde durmak gerekir. Bu kelime, Çay'ın *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz* adlı eserinde *Ergenen Kün* (ilk gün) anlamına geldiği ileri sürülmektedir. Bundan da önemlisi adı geçen destanda ateş, Nevruz bayramında da olduğu gibi bir kurtuluş vesilesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği gibi Ergenekon destanında bir baskından kurtulan iki Türk ailesi ve onların hayvanlarının 400 yıl boyunca Ergenekon denilen ülkede çoğalması, etrafı geçit vermez dağlarla çevrili bu yurttan bir demircinin 70 yere 70 körük yerleştirip demirden dağı ateş sayesinde eriterek dışarı çıkması ve düşmanlarından öcünü alması anlatılır.

241- Ahmet Yaşar Ocak. (1983). *Bektaşî Menakkıbnamelerinde İslam Öncesi Motifleri*, Enderun Kitapevi, İstanbul, s.26.

242- Çay, a.g.e., ss.199,200; Pakize Aytaç. (2004). *Kültürde Nevruz, (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.89,90.

Daha sonra Gök-Türkler bu yurttan çıkışlarının bir hatırası olmak üzere o günü her yıl örs üzerine kızdırılmış demir koyup döverek kutlamışlardır. Ergenekon'dan çıkış günününün 21 Mart, yani *Nevruz* olduğu da aynı eserde dile getirilmektedir.²⁴³

Eski Türk inanç sisteminin belli başlı kültlerinden birisi de ateş kultüdür. Türkler'de dünyanın yaratılışı, bahar ve ateş arasında bir bağ kurulur. Bir şaman duasında görüldüğü üzere bu üçlü birbirinden ayrı düşünülemez. Bu şaman duasında şöyle denilmektedir;²⁴⁴ "... Yüce Gök-tanrı' nın ilk defa gürelediği, yağız yer altmış türlü çiçeklerle ilk defa bezendiği, altmış türlü hayvan sürülerinin ilk defa kişnediği ve melediği zaman sen yaratıldın."

Altay Türkleri'nde görülen bir efsanede de ateş *Tanrı Ülgen* tarafından insanlara armağan edilmiştir. Bu bakımdan ateş kutsaldır.²⁴⁵ Yakut şamanistleri törenlerde kullandıkları ateşi çakmak taşıyla elde etmeye çalışırlar. Bu ateşe *Eyi Out/ Mukaddes Ateş* adı verilmektedir. Kuzey Altay Türkleri'nde gelin ile güvey gerdek gecesi ilk defa yaktıkları ateşi çakmak taşıyla elde ederler.²⁴⁶

Ateşin, yeryüzünde güneşin temsilcisi olduğu kanaati daha yaygındır. Bunu Altaylı Türkler' de *Kün Ana Körüptür*, Mişer Türkleri' nde "Kuyaştır and ediyorum." Şeklinde yeminlerde, "Güneş ve aydan ayrılmışsın!" şeklinde şaman dualarında görmek mümkündür.²⁴⁷

Tanrı'nın bir armağanı olarak kabul edilen ateşe atfedilen bu kudsiyetinden dolayı gerek eski Türk topluluklarında, gerekse günümüz Türk topluluklarında ateşe tükürmek, ateşe küfür etmek, ateşi su ile söndürmek, ateşle oynamak kesinlikle yasaktır.

243- Şahin Köktürk. (2005). Nevruz Gerçeği Ve Türkiye. *Eğitim (Bilim Ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi)*, yıl, 5, sayı, 6, (4): 6.

244- İnan, *Şamanizm*, s,70; Çay, a.g.e., ss.200.

245- Bu Altay Destanında "Tanrı Ülgen", kutsal ateşi çakmak taşı ile yakmış ve insanlara armağan etmiştir bk. İnan, *Şamanizm*, s, 66; Çay, a.g.e., ss.200).

246- Çay, a.g.e., ss.200.

247- Çay, a.g.e., ss. 200.

İlbeyli Türkmenleri'nde ateşe işeyen çocuklar azarlanır, hatta döğülür. Ocağa ayakkabısıyla basan azarlanır. Doğu Anadolu Türk aşiretlerinde de aynı inançların dışında ocak etrafı devamlı temiz tutulur. Ateşin devamlı yanması ve ocağın tütmesi için “kor” ‘lar kül içinde saklanır. Ateşin kötülükleri, hastalıkları kovduğuna yok ettiğine de inanılırdı. Bununla ilgili olarak Bizans İmparatorları'nda Justin'in elçisi Zemarkhos'un 568 tarihinde Gök-Türkler'e elçilik görevi ile gittiği zaman karşılaştığı muamele oldukça tipik bir misaldir. Türkler Bizans elçilik heyetini yakılan büyük ateşlerin alevleri üzerinden atlamak suretiyle kötü ruhlardan temizlemişlerdi. Buna benzer bir diğer olay da Plano dö Karpini'nin Kumanlar'a yaptığı elçilik görevinde meydana gelmiştir. Kuman hükümdarı Bata'nın sarayına kabul edilmeden önce elçilik heyeti iki taraflı yanan ateşler arasından geçirilerek kötülüklerden temizlenmişlerdi.²⁴⁸

Ateşten atlama geleneği hayvancılıkla meşgul olan Türk topluluklarında hayvanlara da uygulanır. Yayla zamanı sürüler teker teker ateşin üzerinden atlatılarak yola düşülür. Ateş küllerinin evin içine veya evin içinden dışarı süpürülmesi geleneği de doğrudan ateş kültü ile alakalıdır.²⁴⁹

Batı Trakya Türkleri arasında, İskeçe ve çevresinde ateşle ilgili başka bir adet daha görülür. Bilhassa herhangi bir salgın hastalık görüldüğü zaman köy ileri gelenleri “canlı ateş tutmak” için harekete geçerler. Buna göre iki-üç güçlü kuvvetli iki delikanlı ile köy hocası dereye giderler. İki metre boyundaki iki ardıç kütüğünü karşılıklı olarak 1,5– 2 metre mesafede olmak üzere yarım metre kadar toprağa gömülür. Kütüklerin birbirine bakan taraflarında ortadan içi oyulur. Açılan bu oyuklara gene ardıçtan bir sopa yerleştirilir. Sopanın orta yerine bir urgan dolandırılır. Gençler hızarla ağaç keser gibi ipi karşılıklı çekerler. Bir müddet sonra oyulan yerlerden sürtünmeden dolayı dumanlar çıkmaya alevler görünmeye başlar. Köy hocası elinde bir kavla yaklaşarak kavı bu ateşle tutuşturur. Kavın tutuşması salgın hastalıktan köyün zarar görmeyeceğine işarettir. Bu kavdan odun parçalarını tutuştururlar. Beraberlerindeki getirdikleri bir kazana kova ile de dereden su doldururlar.

248- Çay, a.g.e., ss.200,201.

249- Çay, a.g.e., ss.201.

Bir öncü köye giderek canlı ateşin tutuşduğunu müjdeler. Köy halkı bunun üzerine su kullanmaksızın evlerinde yanar bütün ateşleri söndürürler. Hayvanları da yanlarında olmak üzere köy halkı köy dışına çıkar, su dolu kazanla canlı ateş arasından geçerler. Hoca bu sırada kazandan üzerlerine biraz su serper. Köy halkı getirdikleri çıra vs. yi canlı ateşten yakarak köylerine dönerler. Evlerindeki ocakları bu ateşle tutuştururlar. Bu adet doğrudan doğruya eski Türkler’de şamanların ateşe hâkim olabilmek için yaptıkları ayinin bir tekrarıdır.²⁵⁰

Ateş kültü ile yakından münasebetinin olduğunu gördüğümüz sinsin oyunu bize eski bir ayinin bakiyesi gibi gelmektedir. Ocak’ın *Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli*’den naklettiği olay bu münasebeti açıkça ortaya koymaktadır. *Menakıbnâme*’ye göre Hacı Bektaş bir gün Abdalları ile birlikte Hırkadağı’na çıkar. Emri üzerine çalı çırpı toplanıp büyük bir ateş yakılır. Hacı Bektaş ayağa kalkıp semâa başlar. Müridler kendisini takip ederler. Tam kırk kere semâa yani dua ve ilahiyle raks ederek ateşin etrafında dönerler. Aynı tarz semâa *Vilayetname-i Otman Baba*’da da tespit edilmiştir.²⁵¹

Eski Türkler, ateşe bakarak gelecek hakkında tahminlerde bulurlardı. İslam müelliflerinin verdikleri bilgiye göre Türk Kağanları belli bir günde büyük bir ateş yaktırır, bu ateşe kurbanlar sunulur ve dualar okunurdu. Ateşin çıkardığı alevlerin rengine bakılarak kehanette bulunulurdu. Alevler yeşilimsi olursa bereketli yağmur ve iyi mahsüle işarettir. Beyaz olursa kıtlık olacaktır demektir. Kırmızı renk savaş olacağını göstermektedir. Sarı renk salgın hastalığı, kara renk hükümdarın ölümüne veya uzak bir yolculuğa çıkacağına işaret etmektedir.²⁵²

Ateş Kültü’nün uygulamalarını günümüz Türk dünyasında da görmek mümkündür. Öreneğin, Varsak Türkmenleri arasında eskiden olduğu gibi günümüzde de ateşe karşı bir saygı ve hürmet söz konusu olup, ateşe su dökmek ve ateşi söndürmek hiçbir zaman iyi karşılanmaz. Osmanlı Devleti Varsak Türkmenlerini iskân sırasında zorlanmıştır.

250- Cay, a.g.e., ss. 202,203.

251- Ocak, a.g.e., ss.186.

252- İnan, *Şamanizm*, s.67.

Varsaklar yaylalarda ki arazilerini, mallarını ve rahatlarını bırakıp ovaya inmek istememişlerdir. Ahmet Cevdet Paşa (1823, 1895) Ulaşlılar'ı (Osmaniye Varsak Türkmenleri (Varsakların bir kolu)) ovaya iskân ederken yanındakilere şöyle söylemiştir; “Ulaşlıların önüne bir ateş yakın, onlar artık o ateşin başından ayrılmazlar.” Derviş paşa (1560, 1603; Osmanlı Devlet adamı ve şair) da Ulaşlılar hakkında şöyle bir söz söylemiştir, “Çerkezi yakalarsan ayağına bukağı vurun, Ulaşlıları yakalarsan önüne ateş yakın.”²⁵³

Su Kültü: Eski Türk inancına göre her dağın, her pınarın, göl ve ırmakların, ağaç ve kayaların *İzi* (sahipleri) vardır.²⁵⁴ Nevruz törenlerini anlatılırken belirttiğimiz üzere su üzerinden atlama, birbirinin üzerine su serpmeye, Nevruz'da soğuk su ile yıkanma, yeni- gün suyu ile el yüz yıkama, hayvanları sulama, Su dolu- ana motifi bu eski Türk inancının devamlılığını göstermektedir.²⁵⁵

Tunceli bölgesinde Türk aşiretleri arasında subaşında yapılan bir and töreni görülür. Aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için aile reisleri bir subaşında toplanarak suya onikişer taş atarlar ve antlaşırlar.²⁵⁶

Anadolu'da Nevruz günü geldiğinde büyük bir leğene su konulur, dereden hiç konuşulmadan su getirilir, bu suya katılır. Gençler su dolu leğenin içine, kendilerine ait bir eşyayı (yüzük, altın, para vs.) atarlar ve bir niyet tutarlar. Leğenin başına oturtulan kızın yüzüne bir örtü atılır, kız parmağını suya sokar eşyalarda birini çıkarır, mani okunur, maninin şekline göre eşya sahibin niyetinin olup olmadığına dair yorumlar yapılır. Bazen de kızlar iki elinin başparmaklarını ip ile bağlarlar. Bu şekilde suyun üzerinden birçok defa atlarlar. Daha sonra parmaklarındaki ipi keserek suya atarlar. Bu adetlerin kızların kısmetini açacağına inanırlar.

253- Gökbel, a.g.e., ss.77,177.

254- İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 204.

255- Çay, a.g.e., ss.204.

256- Çay, a.g.e., ss.204.

Subaşına, suya gidenler kaynağın gözünden yedi küçük taş alarak su kabının dibine korlar. Kuzey Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde bu taşlar sonra ki Ahir Çarşamba gününe kadar suyun dibinde kalır. Ancak yeni yılda değiştirilir. Su dönüşü üç böğürtlen dalı kopartılılarak eve getirilir. Bunlar kapının üstüne, kantarmasına takılır ve bir sonra ki Ahir Çarşamba yenisiyle değiştirilinceye kadar takıldığı yerdekadır. Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde ise su kaynağından yedi taş, evin çeşitli yerlerine (anbara, ahıra, arı yuvalarına vb.) konulur. Bu Âdetleri bereketle ilgili bir âdettir. Yılın son Çarşamba günü erkenden uyanıp, bir akarsuyun üstüne gidilir. Kadınlar, kızlar, erkekler, çocuklar suyun üzerinden atlarlar. Bazı yörelerde subaşına gidilip, atlandıktan sonra, kaplarına su doldurup, ağzını kapatıp evlerine dönerler ve yeni yılda o sudan içerler. Hoy şehrinde, kadınlar birlikte Koduk Boğan ırmağının kıyısına gidip, tırnaklarını tutup, yüzlerini yıkayıp, şarkılar söyler, yer-içerler.²⁵⁷

3.8.3. Edebi ve Sanatsal olarak Nevruz

Edebiyatta Nevruz: Nevruz münasebetiyle yazılan şiirlere *Nevruziyye* adı verilmektedir. Bektaşiler'de Nevruziyyeler dergâh bahçelerinde, kırlarda okunmakta iken, divan edebiyatı şairleri caize almak için devlet büyüklerine Nevruz dolayısıyla Nevruziyyeler sunarlardı. Kaside, gazel, hece vezni ile birçok Nevruziyyeler yazılmıştır. Nevruziyyelerde, tabiat sevgisi, güzellik, Hz.Ali sevgisi, yeni yıl gibi hususlara değinilmektedir. Cem ayinlerinde, Nevruz Bayramı gecesinde Bektaşiler Nevruziyyeler söylerlerdi.²⁵⁸ Yine *Nevruznâmeler* ve *Bahariyeler* de aynı konuyu işleyen eserlerdir.²⁵⁹

Nevruziyyeler'den örnek vermeye çalışalım;²⁶⁰

“*Gurre-i câh ol kadar sultan-ı gül kim korkaram,*

Hardan bülbüller ister hun-behâ nevrüz'dur.”

257- Aytaç, a.g.e., ss.72, 73.

258- Çay, a.g.e., ss.175.

259- İbrahim Yurtoğlu. (2004). Yurdumuzda Ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları. *Eğitim (Bilim Ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi)*, yıl 5, sayı 49 (4): 2.

260- Yurtoğlu, a.g.e., ss.2.

(Gül sultanı o kadar saltanatına mağrurdur ki, korkarım, bugün adalet günü Nevruz olması hasebiyle, bülbüller gül dikeninden isteyeceklerdir.) Bu beyit Nâilî'nin, Cemşit'in Nevruz'da yürürlüğe giren adâletine işaret ettiği bir beytidir.

Ahmet Paşa'nın, takvimlerde Nevruz'a hassaten işaret edildiğini belirten, aynı zamanda bahardaki gül-bülbül ilişkisini gösteren şu beyti de dikkate değer;²⁶¹

“İyd-i Nevrûz'u görüp gül defterinden andelîb,

Hoş duâ vü medh okur şâh-ı zaferyâb üstüne.”

(Bülbül, Nevruz Bayramı'nı gül defterinden, yani takvimden görüp(öğrenip), zafer kazanan Şah'a hoş duâlar okur, ona medh'ü senâlarda bulunur.)

Bâki'nin, nevrزدaki terennümler münasebetiyle, mûsikî terimlerini peşpeşe kullandığı beyiti ise şöyledir;²⁶²

“Başladı gülşende mürğ-i hoş-nevâ Nevrûz'dan,

Şah-ı gül bezminde taksîm itdi bir garrâ gazel.”

(Güzel sesli kuş (yani bülbül), gül bahçesinde nevrزدan dem vurmaya başladı, gül padişahının meclisinde bir güzel gazelin taksimini yaptı, bir güzel gazel terennüm etti.)

Nevruz ile ilgili kutlamalar Halk Edebiyatımıza da tesir etmiştir. Nevruz ile ilgili çeşitli şiirler yazılmış, deyişler, türküler, mâniler, bilmeceler ve atasözü söylenmiştir. Bu bakımdan Nevruz, edebiyatın her iki kolunu da birleştiren bir kültür ögesidir.

Sözleri Âşık Veysel Şatıroğlu ve Muzaffer Sarısözen'e ait *Şarkışla Türküsü'*nde çiğdem, lâle, sümbül ve nevrüz çiçeklerine kişileştirme yapılmıştır. *Çiğdem Der Ki* adlı bu şiirde, çiçeklere bir ruh kazandırılarak, onların âleminden insanlara seslenilmiştir.

261- Yurtoğlu, a.g.e., ss.2.

262- Yurtoğlu, a.g.e., s.2.

Bu türkünün son bölümünde Nevruz anılmıştır;²⁶³

*“Nevruz der ki ben nazlıyım,
Sarp kayalarda gizliyim,
Mavi donlu gök gözlüyüm,
Benden âlâ çiçek var mı?
Çayır çimen dolu dağlar,
Yârim gurbet elde ağlar.”*

Burada Pir Sultan Abdal’ın Nevruziyyesini, en güzel örneklerden birisi olarak verebiliriz;²⁶⁴

N e v r û z i y y e

*Sultan Nevruz günü cemdir erenler,
Gönüller şad oldu ehl-i imanın,
Cemal yâri görüp doğru bilenler,
Himmat-i erince Nevruz Sultan’ın.

Cümle eşya bugün destur aldılar,
Aşk ile didara karşı yandılar,
Erenler ceminde bade sundular,
Himmat-i erince Nevruz Sultan’ın.*

263- Yurtoğlu, a.g.e., ss.2.

264- Çay, a.g.e., ss.180,181; bk. Cahit Öztelli. (1985). *Pir Sultan Abdal “Bütün Şiirleri”*, Özgür yayınları, İstanbul, s. 297,298.

Erenler dergâhı rüşen bu günde,

Doldurmuş badeyi, sunar elinde.

Susuz olan kanar kendi gölünde,

Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.

Sultan Nevruz günü canlar uyanır,

Hal ehli olanlar nura boyanır,

Muhib olan bugün ceme dolanır,

Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.

Pir himmet eyledi bu gün kuluna,

Cümle muhib bu gün cemde bulana,

Cümle eşya konar kudret balına,

Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.

Âşık olan canlar bu gün gelürler,

Sultan Nevruz günü birlik olurlar,

Hallak-ı cihanda ziya alurlar,

Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.

Pir Sultan'ın eydür, erenler cemde,

Akar çeşmim yaşı her dem bu demde,

Muhabbet ateşi yanar sinemde,

Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.

Pir Sultan Abdal

Türk Musikisinde Nevruz Makamı: Nevruz makamı Türk musikisinin en eski mürekkep makamlarından birisidir. Yedi yüzyıldan fazla bir mazisi vardır. İlk defa bu makam Urmiyeli Safiyuddin Abdülmü'min Urmevi (1224– 28 Ocak 1294) tarafından kullanılmıştır. Bu ilk Nevruz bestesi, remel usulünde bestelenmiştir.²⁶⁵ Öztuna'nın verdiği bilgiye göre tiz durakta yani acem(fa) perdesinde kalan Acem– Aşiran makamına *Nevruz Makamı* denilmektedir. Bu makamda elimizde 20 nin üzerinde makam bulunmaktadır. XIX. Yüzyılın sonlarında İsmail Hakkı Bey, bu makamı yeniden canlandırmaya çalışmıştır.²⁶⁶

Öztuna'nın tesbit ettiği bu makamlar şunlardır;²⁶⁷

N e v r û z – B a y a t i: Türk musikisinde en az 5,5 yüzyıllık mürekkep bir makamdır. Zamanımıza bir örneği gelmemiştir.

N e v r û z – B u s e l i k: Osmanlı Hükümdarı Sultan II. Murad (1421 – 1451)'in yaptırttığı yüzlerce mürekkep makamdan biridir. Zamanımıza bir örneği gelmemiştir.

N e v r û z – B ü z ü r g: Osmanlı Hükümdarı Sultan II. Murad'ın yaptırttığı yüzlerce mürekkep makamdan biridir. Zamanımıza gelen örneği yoktur.

N e v r û z – H i c a z: Türk musikisinde Sultan II. Murad'ın yaptırttığı yüzlerce mürekkep makamdan biridir. Zamanımıza örneği gelmemiştir.

N e v r û z – H ü s e y n i: Türk musikisinde Sultan II. Murad'ın yaptırttığı yüzlerce mürekkep makamdan biridir. Zamanımıza örneği gelmemiştir.

N e v r û z – I r a k: Türk musikisinde Sultan II. Murad'ın yaptırttığı yüzlerce mürekkep makamdan biridir. Zamanımıza örneği gelmemiştir.

265- Yılmaz Öztuna. (1989). *Türk Tarihinden Yapraklar*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar, İstanbul, s.272.

266- Çay, a.g.e., ss.190.

267- Yılmaz Öztuna. (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. II. (1 Kısım), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.77,78; bk. Çay, a.g.e., ss. 190, 191, 192; bk. Zeynelabidin Makas. (1987). *Türk Milli Kültüründe Nevruz*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayınları, İstanbul, s.49, 50, 51.

N e v r û z – I s f a h a n: Türk musikisinde Sultan II. Murad'ın yaptırttığı yüzlerce mürekkep makamdan biridir. Zamanımıza örneği gelmemiştir.

N e v r û z – K ü ç e k: Türk musikisinde Sultan II. Murad'ın yaptırttığı yüzlerce mürekkep makamdan biridir. Zamanımıza örneği gelmemiştir.

N e v r û z – N e v a: Türk musikisinde Sultan II. Murad'ın yaptırttığı yüzlerce mürekkep makamdan biridir. Zamanımıza örneği gelmemiştir.

N e v r û z P e r d e s i: Konuk'un dik acem perdesine verdiği addır.

N e v r û z – R e h a v i: Türk musikisinde Sultan II. Murad'ın yaptırttığı yüzlerce mürekkep makamdan biridir. Zamanımıza örneği gelmemiştir.

N e v r û z – S a b a: Türk musikisinde Fatih Sultan Mehmed zamanında (1451–1481) yapılmış mürekkep bir makamdır. Zamanımıza örneği gelmemiştir.

N e v r û z – U ş a k / N e v r û z – ı U ş a k: Türk musikisinde Sultan II. Murad zamanında yapılmış bir makamdır. Zamanımıza örneği gelmemiştir. *Âşıkların Bayramı* anlamında mürekkep bir makamdır.

N e v r û z – Z e n g ü l e: Türk musikisinde Sultan II. Murad'ın yaptırttığı yüzlerce mürekkep makamdan biridir. Zamanımıza örneği gelmemiştir.

N e v r û z – ı A c e m / N e v r ü z – ı A c e m i: Türk musikisinde mürekkep bir makamdır. Sultan II. Murad zamanına ait olduğu sanılıyor. Ali Hoca'nın “peşrev” ve “saz semaisi” ile “La bir Nakış Yürük Semai” bu makamın elimizdeki örnekleridir. Makam acem (fa) perdesinde kalmaktadır. Bu bakımdan asıl Nevruz makamının diğer bir adı olduğu da ihtimal dâhilindedir.

N e v r û z – ı A r a b: Türk musikisinde mürekkep bir makamdır. En az 6,5 yüzyıllık olduğu sanılıyor. Zamanımıza örneği gelmemiştir.

N e v r û z – ı A s l: Nevruz' un diğer bir adı.

N e v r û z-ı H a r a: Türk musikisinde mürekkep bir makamdır. Sultan II. Murad veya Sultan II. Mehmed zamanından kaldığı zannedilmektedir. Zamanımıza örneği gelmemiştir.

N e v r û z-ı R a s t: Çağdaş Arap musikisinde Nevruz– Rast makamına verilen addır.

N e v r û z – R a s t: Türk musikisinde Sultan II. Murad’ın yaptırttığı yüzlerce mürekkep makamdan biridir. Zamanımıza örneği gelmemiştir. Yeni Arap musikisinde de kullanılmıştır.

N e v r û z-ı R u m i: Türk musikisinde mürekkep makamlardan biridir. Sultan II. Murad zamanından kalmadır. Anadolu Nevruzu olarak da bilinir.

N e v r û z-ı S u l t a n i: Türk musikisinde mürekkep bir makamdır. *Nevruz– Rast* makamına XVIII. Yüzyılda bu ad verilmiştir. Zamanımıza gelen bir örneği yoktur.

N e v r û z-ı T e r k i p: Telli aletler, ses ve diğer aletlerde kullanılan nağmeler ve lahinler arasında Nevruz-ı Terkip’i de zikredilmektedir. Günümüzde kullanılmaktadır.

Nevruz (karcigar) makamı, Harput ve çevresinde söylenen ağır havalardandır. Bu makamın Artukoğulları ve daha sonra Akkoyunlular zamanında Harput sarayında mehter takımları ile söylendiği rivayet olunmaktadır.

Titatroda Nevruz: Tiyatro, bir sahnede, seyirciler önünde oyuncuların sergilemesi amacıyla hazırlanmış gösteridir. Genel olarak temsil edilen eser anlamında da kullanılır. Tiyatro, bir sahne sanatıdır. Tiyatro eseri, olayları oluş halinde gösterir. Bu yönüyle konuşma ve eyleme dayanan bir gösteri sanatı olarak da tanımlanabilir. Yagın hümanist bir deyişle tiyatro; “insanı, insana, insanla, insanca anlatma sanatı” olarak ifade edilir.

Eski Türk inanç sisteminde Nevruz törenlerinde sahnelenen oyunlar, *Saya* ve *Potlaç* örneklerinde olduğu gibi bazı oyunlar (kaplan, deve, arap vb.) taklit unsurlarına dayanmaktadır.²⁶⁸

268- İsmet Çetin. (2004). *Tiyatroda Nevruz.(Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*. Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, s.129.

Taklit esaslı oyunlardan olan *Kaplan* veya *Aslan* oyunu Uygur Türklerini oynadığı bir oyundur. Bir kişinin Kaplan kılığına girerek oynadığı bu oyunu elinde gül olan bir kişi tef vb. müzik aletleri ile oyuncuyu dans ettirir ve oyunu yönlendirir. Türk Dünyasının hemen her yerinde oynana bir diğer oyun ise *Deve* oyunudur. İki kişi tarafından oynana bu oyunda deveye benzemek için tahta merdivenler kullanılır, hörgüç oluşturulmaya çalışır. Oyun davul zurna eşliğinde devenin ritmik hareketlerle gezinmesi ve taklit yapması şeklinde oynanır. Bu oyunların yanı sıra; Özbek Türklerinin oynadığı *Aşşandarozu*; Türkiye, Azerbaycan, Kafkasya ve Balkan Türklerinin oynadığı *Kosa-Kosa*, yine *Usat-Çırak*, *Kışbovay* vb. oyunlar oynanmaktadır.²⁶⁹

Sadece taklit yapılarak oynanan oyunların yanı sıra, birden çok kişinin katıldığı ve yetenek gerektiren, doğaçlama oynana oyunlarda vardır. Hatta Nevruz ile ilgili olarak günümüz Türk dünyası kendi aralarında Nevruz bayramı münasebeti ile gösteriler yapmaktadırlar. Dört yılda bir düzenlenen Geleneksel Nevruz Tiyatro Festivali'nin dokuzuncusu Tataristan Özerk Cumhuriyeti Başkenti Kazan'da düzenlendi. Tataristan Kültür Bakanlığı ve Kazan G. Kamal Tatar Devlet Akademi Tiyatrosunun tertip ettiği festivale Kazan 4. kez ev sahipliği yaptı. 3- 5 Haziran tarihleri arasında gerçekleşen festivale; Türkiye, Tataristan, Başkurdistan, Azerbaycan, Kazakistan, Çuvaşistan, Saha, Hakas Cumhuriyetleri katıldı. Türkiye'yi 4. kez ağırlayan Kazan'a 98 yılında Ankara Devlet Drama Tiyatrosu *Kuzguncuktan Fazilet* adlı oyunla, 2002 yılında Antalya Devlet Tiyatrosu *Ben Anadolu* adlı oyunla, 2005 yılında, İstanbul Tiyatrosu *Benerci Kendini Niçin Öldürdü* adlı oyunla katıldı. 2009 yılında ise Trabzon Devlet Tiyatrosu *Deli Dumrul* ve Ankara Devlet Kukla Tiyatrosu *Keloğlan Keleşoğlan* adlı oyunla katıldı.²⁷⁰

Felsefi ve Estetik Açından Nevruz: Mitolojik, astronomik ve tarihsel kökene bağlı olan bayramlar aynı zamanda felsefi- estetik temelede bağlıdır.²⁷¹

269- Çetin, a.g.e., ss.129,130.

270- <http://daplatform.org/579>.

271- Kamil Veli Nerimanoğlu. (2004). *Felsefi ve Estetik Açından Nevruz (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*, Akt: Sadıg Sadıgı, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, s.135.

Biruni, Nevruz üzerinde ayrıca durmuş ve onun Maglar (büyücüler) tarafından yalnız günlük yaşam için değil, hem de gelecek ve edebiyatla ilgili de kutlandığını belirtmiştir. Onun bayramların dini ve dünyvi (seküler) olma nedenleri ile ilgili açıklamaları da felsefi açıdan önemlidir.²⁷²

İster ontolojik, ister genesolojik, isterse de felsefi mahiyetin folklorik ifadesi bakımından Nevruz bayramı Türk Kültür ve tarihinde özel bir yer tutmaktadır. Türklerin en eski bayramı Nevruz'dur. Nevruz dini ve milli öğelerin eşit olduğu bir dönemin bayramıdır. Daha fazla Zerdüşt felsefesi ile ilgili olduğu düşünülen Nevruz, ilk önce Türk mitolojisi, tanrıçılık felsefesi ve tabiat ile ilgili olup zaman ve mekân ile ilgili inanışlara, milli dünya görüşü ve inançlara, ilkel doğa felsefesine, metafizik tefekküre kadar uzanır. Türklere göre evrende bulunan her şey yoğunluk itibariyle diğer güçlerden farklı olan bir gücün varlığı sayesinde yaşamaktadır. Daha sonra ise her kuvvet, her can, her ruh, her hâkim- sahip kendi içinde ayrı ayrı değerlere (can, ruh, sahip) bölünebilir veya tam tersi daha kapsamlı bir varlık, kolektif bir güç oluşturmak için diğer değerlerle bir araya gelebilir. Evrensel düzeyde gök, hem tekliği, hem de çokluğu hatırlatır. Bitkisel düzeyde her ağaç bir bireydir. Ancak kendisi bir toprağa, bir bölgeye ve tüm dünyaya ait olan ve orman deneni kolektif bir varlığın bir parçasını oluşturmaktadır. Doğanın ölüp dirilmesi, özellikle ilkbaharın gelişi ile ilgili Çarşamba ve Nevruz merasimlerinde yaşamın akışı, genetik hafızanın felsefi içeriği ifade edilmektedir.²⁷³

Nevruz felsefesi yeni bir bakış açısı olarak dikkat çekmektedir. Aslında örf ve adetlerde, gelenek ve göreneklerde genellikle halk kültüründe hatta Nevruz kültüründe, Nevruz'un metafizik yapısında önemli rol oynayan dört unsur vardır. Mitolojik ve semantik bağlamda reel felsefi temel açıktır; varlık olarak ya da varlığın ilkeleriyle nedenleri, onun temel niteliği olan ateş, su, hava, toprak unsurlarında kendi yansımaları bulmuştur. Nevruz ölü-diri, iyi-kötü, soğuk-sıcak, aç-tok, güzel-çirkin, hayır-şer gibi zıtlıkların yaz kış kutuplarına dayanan çeşitli ayin ve merasimlerde sergilenen inanç felsefesinin ifadesi olarak bilinmektedir.²⁷⁴

272- Nerimanoğlu, a.g.e., ss. 135.

273- Nerimanoğlu, a.g.e., ss. 135.

274- Nerimanoğlu, a.g.e., ss. 136, 237.

El Sanatlarında Nevruz: İslamiyet sonrası Anadolu ve Türk dünyasında Nevruz ile ilgili pratiklerden bir “S” simgesidir. Nevruz sofrasında “S” ile başlayan 7 çeşit yemek bulunur. Aynı zamanda dokuma, örgü, işleme vb. sanatların tümünde “S” simgesi kullanılır bolluk, bereket baharın gelişi, nazar kavramlarını içeren motif yuvarlak veya köşeli şekilde el örgüsü çoraplarda, kilimlerin bordürlerinde çok rastlanmaktadır. Çeşitli yörelerimizde çakmak, koç buynuzu, sömelek vb. isimler almaktadır.²⁷⁵

Nevruz’da önemli bir simgede tohumdur. Bu nedenle tohumlu birçok bitki ve tohumu Nevruz’da yemek, tütsü vb. olarak kullanılır. Bunlardan üzerklik tarladan toplanarak nazara karşı tütsü ve el sanatları ürünü olarak nazarlık haline getirilerek evlere, dükkânlara korunma amacıyla asılırlar.²⁷⁶

Eski Türk inanç sisteminin önemli unsurlarından biri olan Ateş Kült’ü el sanatlarımıza renk olarak yansımıştır. Kırmızı ve sarı en çok kullanılan renklerdir. Bir diğer önemli Kült, Su Kült’üdür. Nevruz törenlerinde su serpme, yıkanma, hayvanları sulama Türk inancı olarak devam etmektedir. Su Kült’ü el sanatlarımıza suyolu, su dolu-ana, kilim suyu, heybe suyu bv. isimlerle yansımıştır.²⁷⁷

Nevruz bayamı ile ilgili olarak baharın gelişi, çiçeklerin açması, ağaçların yeşermesi ve horoz, at, koç, koyun gibi hayvanların tasvirlerine çok rastlamaktayız. El sanatları alanlarından, dokumacılık, işlemecilik, çömlekçilik, taş ve tahta oymacılığı vb işlenmiştir. El sanatlarında kullanılan renk genelde doğanın yansımaları türünden olan renklerdir. Genelde baharla ilgili cıvılcıvılcı renkleri tercih edilmektedir. Yine Nevruzda nışanlı kızlara aile ve nışanlı tarafından verilen el işleme hediyelerde yukarıda zikretilen motif ve renklere sahiptirler.

275-Taciser Onuk ve H. Feriha Akpınarlı. (2004). *El Sanatları İmgelerinde Nevruz (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, s.141.

276- Onuk ve Akpınarlı, a.g.e., ss.142.

278- Onuk ve Akpınarlı, a.g.e., ss.143,144.

3.8.4. Nevrûziyye (Macunlar)

Nevruz münasebetiyle özellikle Osmanlı sarayı ve çevresinde gelişen bir adet de, kısaca *Nevrûziyye* adı verilen macunların yapılarak, ileri gelenlere takdim edilmesidir. Tıpta bir çeşit panzehir olarak kullanılan macunlar çok eskiden beri bilinmektedir. Bu macunlardan günümüzde halk arasında en yaygın olanı *Mesir macunu* dur.²⁷⁹

Macunlar arasında en ünlüsü *Tiryak* tır. Bugüne kadar ünü devam etmiştir.²⁸⁰ Hindistan Türk hükümdarı Zahiraddin Muhammed Babür (1483- 1530) zehirlendiği esnada kullandığı ilaçlardan birinin adı da *Tiryak-ı Faruk* idi. *Tiryak*, diğer birçok macunların terkibine girdiği gibi, ayrıca kullanılabilmektedir.²⁸¹

Osmanlı sarayında yılbaşlarında *Nevrûziyye* adı verilen çeşitli terkiplerden oluşan macunların takdimi daha sonraları bir gelenek halini almıştır. Nevruz macunları bir gün önceden yoğrulurdu. Daha sonra üzerlerine altın tozu dökülmüş, kırmızı renkte *Nevruz Şekeri* de hazırlanırdı. Bu lezzetli Nevruz macunlarının sabahleyin erken, aç karnına yenilmesinin şifalı olacağına inanılırdı. Takdim sırasında gümüş tepsilere konulan macunların yanında ayrıca baş harfleri “S” ile başlayan yedi türlü yiyecek (Susam, süt, simit, su, salep, safran, sarımsak)de bulunurdu. Bu yiyeceklerden bir parça yenilince yahut yalanınca şifa getireceği inancı hâkimdi.²⁸² Saray Hekimbaşları başta hükümdar olmak üzere, devlet ileri gelenlerine çeşitli terkipler ihtiva eden macunları 22 Mart gecesi renkli kurdele ve tüllerle süslenmiş porselen kaplar içinde takdim ederlerdi. Nevrûziyye takdimini takiben hekimbaşı mükâfatlandırılırdı.²⁸³

Günümüzde ki *Mesir Macunu* ile saray gelenekleri arasında yer alan *Nevrûziyyelerin* karıştırılmaması gerekmektedir.

279- Çay, a.g.e., ss.193.

280- Çay, a.g.e., ss.193.

281- Arat, a.g.e., ss.347,655.

282- Çağatay Uluçay. (1992). *Harem-II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.158.

283- Çay, a.g.e., ss.194.

Bu hususta h. 1074 tarihli ferman oldukça açıklık getirmekte ve mesir macununun yalnızca tıbbi gaye ile kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Mesir geleneği 1539 yılından günümüze kadar gelmiş ve masraflar için vakfiyede ayrıca bir tahsisat ayrılmıştır. Mesir macunu 41 çeşit baharattan meydana gelmiştir. Terkibinde bulunan baharatlar şunlardır; “Karanfil, yenibahar, zencefil, kalanga, karabiber, kırımırtartar, kişniş, havlican, kebabiye, hindistan cevizi, anason, hıyar-ı şenbih, sakız, zaferan, tarçın, hudulkahr, çöpçiti, hardal tohumu, mürsafî esmarı, iksir, çivit, meyanbalı, kalem-i barid, tiryak, sarıhalile, karahalil, raziyane, kimyon, zerdevaç, tarçın çiçeği, Hindistan çiçeği, çörekotu, dar-ı fülful, ravend kökü, limon tuzu, kakule, sinameki, vanilya, portakal kabuğu, topalak kökü, şeker”. Bu karışım arı balı, gün balı ve şeker ağdası ile karıştırılırdı.²⁸⁴

Halk arasında bu macunlardan yiyenlerin o yıl içinde yılan, akrep gibi zararlı böceklerin sokmalarına karşı korunacaklarına dair bir inanç vardır. Mesir macununun şifa verici özelliği yanında kuvvetlendirici, dinlendirici, sinirleri gevşetip yorgunluğu giderici, kan dolaşımını düzenleyici, kalbi takviye edici, hazmı kolaylaştırıcı, iştahı açıcı ve hormonları kuvvetlendirici tesiri olduğuna inanılır. Bu macunlardan Tiryak, Kutadg-u Bilig’de yılan sokmasına karşı kullanılan bir panzehir olarak belirtilmektedir. Lokman Hekim’in “Nevrûziyyelerin en mükemmel kudret ve şehvet macunu” olduğunu söylediği ileri sürülmesine rağmen bu görüşe fazla katılım olmamıştır. Bu tür iddiaların tamamen propagandaların etkisiyle ortaya çıktığı ve kullanan kişilerin psikolojik olarak etkilendikleri daha akla yakındır.²⁸⁵

3.8.5. Nevrûziyye Pişkeşi

Türk saray adetlerinden birisi de resmi yılbaşı kabul edilen Nevruz’da başta hükümdarlar olmak üzere devlet ricaline armağanlar verilmesi ve alınmasıdır. Bu âdete *Nevrûziyye Pişkesi* adı verilmektedir. Pişkeş kelimesi, hediye, armağan anlamında olduğu gibi, vergi cizye anlamına da gelmektedir. Bu adlandırmanın, bazı verileri Nevruz’da alınmasından kaynaklandığı ihtimal dâhilindedir.²⁸⁶

284- Çay, a.g.e., ss.195.

285- Çay, a.g.e., 195,196.

286- Arat, a.g.e., ss.281; Çay. A.g.e., ss.196.

Osmanlılardan önce de bu pişkeş âdetinin Türkler’de yaygın olduğu görülmektedir. Sultan Sancar devri (1117– 1157) vezirlerinden olan Erkuş’a yapılan suikast dolayısıyla bu adetten haberdar olmaktadır. Erkuş, Nevruz münasebetiyle Sultan’a takdim etmeyi düşündüğü iki arap atını kontrol ederken, Batını fedaisi iki seyisi tarafından hançerlenerek 1127 tarihinde öldürülmüştü.²⁸⁷

Nevrûziyye pişkeşi geleneği Osmanlılar’da daha da geniş çaplı olarak uygulanmaktadır. Eyalet Valileri, İstanbul’a başta hükümdar olmak üzere, sadrazam ve Kubbealtı vezirlerine Nevrûziyye Pişkeşi olarak çeşitli armağanlar sunarlardı. Başta sadrazam olmak üzere devlet ricali de padişaha bu kabilden armağanlar takdim ederler ve karşılığında kendilerine de çeşitli armağanlar verilirdi. Armağanların başında ise genellikle donanmış atlar gelirdi. Beylere bu şekilde at veya bu neviden armağanlara DLT’de “artut” denilmektedir ki bu husus bu geleneğin eskiliğini göstermektedir.²⁸⁸ Ayrıca murassa silahlar ve pahalı kumaşlarda takdim edilebilirdi.²⁸⁹

Osmanlı Sarayı Müneccimbaşları her sene hazırladıkları takvimi padişaha ve sadrazama sunarlar, buna karşılık kendilerinden *Atiye* adı verilen parayı armağan olarak alırdı. Yine Osmanlılar’da görülen Nevruz adetleri arasında çeşitli ziyafetlerde tespit olunmuştur. 22 Mart Nevruz bayramında Yeniçeri Ağası vükelaya ziyafet verirdi. Bu ziyafet sırasında misafirlere şekerli, baharattan yapılmış macun ikram edilirdi. Sarayda Birinci Mir Ahür padişaha *Nevrûziyye* takdim ederdi ki buna *Rikabiyye* adı verilirdi. Buna karşılık Padişah, *Has Ahır* erkânına hilatlar armağan ederdi.²⁹⁰

3.8.6. Türk Anomastiğinde Nevruz

Türkler Nevruz’u şahıs adı, kabile adı, yer adı ve bitki adı olarak içselleştirip kullanmışlardır. Bu Türklerin ad verme geleneği ile ilgili bir durumdur.

287- Köymen, a.g.e., ss.154; Çay, a.g.e., ss.196.

288- DLT., c.I, s.109.

289- İsmail Hakkı Uzunçarşılı. (1998). *Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.175,176.

290- Çay, a.g.e., ss.197.

Şahıs Adı Olarak Nevruz: Türkler’de ad verme geleneklerinden birisi de çocuğun doğduğu gün ile ilgilidir. *Bayram, Ramazan, Kurban, Şaban, Arif, Arife* ve *Nevruz* bunlardan bazılarıdır. Bazen hafta içi günlerinin dahi ad olarak verildiği görülmüştür. Burada Nevruz adını taşıyan tarihi kişilerden misaller vereceğiz.

A t a b e g N e v r u z: Gazan Han’ın Müslüman olmasında rol oynayan müşavirdir. Uygur Argun Ağa’nın oğludur. Budist ve Hristiyanlara karşı yaptığı mücadele ile tanınır. 1295– 1297 yıllarında *Emir’ül- Ümera*lık görevine getirilen Nevruz, aynı zamanda *Na’ib, Vasi* ve *Atabeg* ünvanlarını da taşımıştır. İlhanlı Olcaytu ile bozuşmuş, sığındığı Fahrüddin Kurt tarafından Herat’ta 10 Eylül 1297 tarihinde öldürülmüştür.²⁹¹

N e v r u z (N a v r u z) H a n: Deşt-i Kıpçak’ta Cuci soyundan gelen hükümdarların 11. si olup 1360 tarihinde Altınordu Hanı olmuştur.²⁹²

N e v r u z: ilhanlı Ebubekir’in komutanlarından. 1408 yılları.²⁹³

E m i r N e v r u z: Memluklu Berkuk oğlu Sultan Ferec (1399 - ?)’in mücadele ettiği Türk emiri. Bayat ve Avşarlar kendisine tabi idi. Emir Nevruz’un 1410 yılında Dimaşk (Şam) Valisi olduğu bilinmektedir.²⁹⁴

N e v r u z M i r z a: Cuci ulusunun en önemli kabilelerinden biri olan Mangıt kabilesinin ünlü beylerinden Edigü / Edige Bey’in oğludur. Küçük Muhammed Han’ın Saray şehrinde ikinci defa Altınordu tahtına geçmesini sağlamıştır.²⁹⁵

291- Zeki Velidi Togan. (1970). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, c.I, İstanbul Ün. Edb. Fak. Yay. İstanbul, s.246; Çay, a.g.e., ss.205.

292- Çay, a.g.e., ss.205.

293- Faruk Sümer. (1967). *Karakoyunlular*, c.I, TTK yay, Ankara, s.74; Çay, a.g.e., ss.206.

294- Faruk Sümer. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler), “Tarihleri- Boy Teşkilatı- Destanları”*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, s.223,224,267,272; Çay a.g.e., ss.206.

295- Çay, a.g.e., ss.206.

N e v r u z A h m e d: Şıbanlı Ebu'l-hayr oğullarından gelen Özbek Hanı Barak Han (1540 – 1559)'dır. Babası Süyünc Khoca Han b. Ebulkhayır Han'dır. Taşkent'te hanlık yapan Nevruz Ahmet, Ruslara karşı Osmanlı Devleti'ne müracaat etmişti. İç politikada da özellikle Nakşibendî şeyhlerine karşı sert tutumuyla bilinirdi. Eski Türk devlet geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan Nevruz Ahmet Han, din ile devleti iki ayrı müessese olarak kabul edip şeyh ve hocaların dünyevi işlere karışmalarına engel olmaya çalışmıştı.²⁹⁶

N e v r u z: Baburname'de geçen bu şahıs Muhammed Ali Ceng-Ceng'in küçük kardeşidir.²⁹⁷

Türklerde Kabile Adı Olarak Nevruz: Nevruz adına Türk kabile adlarında da rastlanmaktadır. Türk boylarından Kırgızlar bilindiği gibi iki ana kola ayrılmaktadırlar. Bunlar sağ (ong) ve sol kümelerdir. Sağ/ ong kümesinin *İçkilik* grubunun alt oynaklarından *Tayıt*'ın Arıs'larından birisi *Nevruz* adını taşımaktadır. Diğer yandan Oyrat Türkleri'nden Ağrı dağının güneyinde Murat suyu başlarında yaşayan bir kol ile Ağrı'nın kuzeyinde Iğdır'ın Cennet– abat bucağının Nevruz adlı köyünde yaşayan oymak da *Nevruz* adını taşımaktadır. Bu şekilde bir kabilenin adı olarak Nevruz'un kullanılması Türkler'den başka hiçbir Müslüman millete görülmemektedir.²⁹⁸

Yer Adlarında Nevruz: Nevruz adı yer adı olarak da kullanılmıştır. Tarihte bunlardan ikisini tespit edebiliyoruz. Bunlardan ilki Şiraz şehrinde İlhanlı Sultanları'na ait bir bahçedir. *Nevrûzi* adını taşımaktadır. Bu bahçe Hülegü Han'ın oğlu Mengü Timur (ö. 26 Nisan 1282)'un eşi Yakut Terken Hatun'a çeyizi karşılığı gelirin 1/ 4'i bırakılan has bahçedir. Diğer yer adı Kabil şehrinde görülür. Gene has bahçe niteliğinde olan bu bahçe Kabil'in dağ eteğinde tertip olunmuştur. *Bağ-ı Nevrûziyye* adıyla *bilinen* bu bahçeye H. 911 muharremi/ 1505-1506'inde vefat eden Babur-şah'ın annesi Kutluk Nigar Hanım defnedilmiştir.²⁹⁹

296- Çay, a.g.e., ss.206.

297- Arat, a.g.e., ss.254,257; Çay, a.g.e., ss.206.

298- Çay, a.g.e., ss.206,207.

299- Çay, a.g.e., ss.207.

Başkurdistan, Kazakistan sınırındaki bir köy de *Nevruz* adını taşımaktadır. Kazaklar'dan Kıpçak adını taşıyan bir bey, Başkurtlar'ın Tamyan adlı uyrukları ile çarpışırken, Başkurtlar'dan Tamyan Karas Kaşga tarafından öldürülmüş ve bu köye defnedilmiştir.³⁰⁰

Anadolu'da tespit edebildiğimiz Nevruz adını taşıyan köyler ise şunlardır;³⁰¹

K ö r n e v r u z / K o r n e v r u z: Taşlıçay/Ağrı. Köyün şimdiki adı Yanalyol olarak değiştirilmiştir.

K ö r n e v r u z: Diyardin Ağrı. Köyün şimdiki adı Aşağı Kardeşli olarak değiştirilmiştir.

N e v r u z / N a v r u z: Merkez Bucak/Yenice/Çanakkale.

N a v r u z l u: Narlı Bucağı/Pazarcık/K. Maraş.

N e v r u z K ö y ü: Direkli Bucağı/Yıldızeli/Sivas.

N e v r u z / N a v r u s Y a y l a s ı: Merkez Bucağı/Yıldızeli/Sivas.

Bitki Adı Olarak Nevruz: Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ilkbaharda çıkan ve baharın müjdecisi bir çiçektir. *Nevruz Çiçeği* olarak bilinir. Divriği'de de Nevruz çiçeği çiğ olarak yenildiği gibi yumurtalı ıspanak gibi mihlaması da yapılmaktadır. Nevruz çiçeği kar altında, Şubat sonları ile Mart ayları içinde bitmeye başlayan içi mor damarlı, duru beyaz bir çiçektir. Dağ ve bağ kuytularında yetişir.³⁰²

3.8.7. Nevruzda Oynanan Oyunlar

Nevruz'da oynanan oyunlar hemen hemen tüm Türk Dünyasında ortak oynanan oyunlardır. Sportif oyunların yanı sıra halk tiyatrosu veya orta oyunu ve mahalli eğlenceler şeklindedir. Bu oyunların en büyük özellikleri milli bir karakter taşımasıdır. Kökenleri çok eski ve Türk milletinin ortak kültürlerinden mistik bir tarihe sahiptirler. Bu yarışların içinden en önemlileri at yarışları, cirit, gökbörü, güreş, atıcılık, kılıç kullanma olarak sıralanabilir. Günümüz Türk dünyasında bu oyunlar kültürel bir etkinlik şeklinde sadece heveslilerinin oynadığı ve yaptığı bir hal almıştır. Bu oyunlar Nevruz bayramında oynandığı gibi yılın her mevsimi ve özel günlerde oynanmaktadır.

300- Zeki Velidi Togan. (1981). *Bugünkü Türkîli Türkiyatı ve Yakın Tarihi*, Enderun kütapevi yayınları, İstanbul, s.72.

301- Çay, a.g.e., ss.207,208.

302- Çay, a.g.e., ss.208; Ahmet Kabaklı. (Gün Işığında). (1974). *Yılbaşı, Muharrem, Ergenekon ve Nevruz Üzerine*, Tercuman Gazetesi, 1 Ocak 1974, Salı.

Sportif oyunlar: Bu oyunlardan birkaç örnek şu şekildedir;

G ö k b ö r i O y u n u: Gökböri Oyunu. Türkistan'da oynanan milli oyunların başında yer alır. Bu oyuna *gökböri*, *köpkâri*, *oğlak/ulak*, *buzkaşi*, *kökpar*, *kükbar* gibi isimler de verilir. Hazırlanmış bir dairenin ortasına önceden kesilmiş ve içi boşaltılarak kum doldurulmuş bir oğlak konulur. Atlarıyla daire çizgilerin üzerinde duran yarışmasılar oğlağı kaparak istenilen hedefe götürme yarışı yapmaktadırlar. Kökeni çok eskilere dayana bu oyunda Türklerin milli bir oyunudur.³⁰³

A t Y a r ı Ő ı: Türk dünyasının Nevruz'da oynadığı önemli oyunlardan biriside at yarıştırmadır. At üzerinde, atları koşturmayla belli bir hedefe varılmayı amaçlayan bu oyun da çok eski kökene sahip milli oyunlarımızdan birisidir. Öyleki Nevruz atı ile ilgili milletimiz Atasözleri oluşturmuştur; “Ramazanın aşından, Kurbanın etinden, Nevruz'un atından sakının.”³⁰⁴

C i r i t O y u n u: Cirit, bir diğer deyimle *Çavgan*, Türklerin yüzyıllardan beri oynadıkları bir ata oyunudur. Cirit Oyunu'nda iki takım bulunur. Bu takımlar 70 ile 120 metre genişliğindeki bir alanda karşılıklı olarak alanın en gerisinde 6'şar, 8'er veya 12'şer kişi olarak dizilirler. Ciritçiler bölgesel giyimleriyle atlarına biner. Sağ ellerine atacıkları ilk ciriti, diğer ellerine de yedek ve yetecek miktarda cirit alırlar. İki tarafın birinden bir atlı öne fırlar, karşı dizinin önüne 30- 40 metre kadar yaklaşır. Karşı tarafın oyuncularından birisinin adını seslenerek meydana davet eder. Sağ elindeki ciriti ona doğru savurur, sonra geri döner, atını kendi dizisine doğru mahmuzlar. Karşı tarafın davet edilen oyuncusu hızla onu takip eder, elindeki ciriti geri dönüp kaçan karşı taraf elemanına fırlatır. Bu kez ilk oyuncunun çıktığı sıradan diğer bir ciritçi onu karşılar. İkinci diziden çıkan, sırasındaki yerini almak için süratle yerine dönmeye çalışır. Bu defa rakibi onu kovalar ve ciritini atar. Oyun böylece sürer. Cirit isabet ettiren ciritçi takımına bir sayı kazandırır. Eğer ciritçi attığı çavganı rakibine değil de ata isabet ettirmişse bir sayı kaybeder.³⁰⁵

G ü r e Ő: Güreş ata sporumuzdur. Güreş, uygulayıcılarının birbirlerine vurmaksızın rakiplerini yenmeye çalıştıkları bir spor türü.

303- Çay, a.g.e., ss.141,142.

304- Aziz Alpaut. (1943). Bozkurt Bayramı. *Çınaraltı*, 79 (4): 6.

305- <http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-1838/cirit-oyunu.html>.

Güreş tarihteki en eski sporlardan biridir ve zamanla farklı stil ve formları geliştirilmiştir. Güreş genellikle savaş sanatları arasında değerlendirilir.

S i n s i n O y u n u: Oyun geniş bir meydana yüksek (bir iki metre) bir ateş etrafında oynanır. Davul zurna çalınmaya başlar. Oyuncu delikanlılar, seyirciler arasına dağınık olarak karışırlar ve ateşin etrafına dizilirler. Bir genç ortaya ateşin karşısına geçerek davulun temposuna ayak uydurarak sırayla birer ayağı üzerinde sıçrayıp oynamaya başlar. Bu genç ateşin çevresindeki halkın arasından birden çıkıverecek herhangi bir oyuncu eliyle yakalanmamak üzere çok uyanık davranır ve oynarken hep cephe değiştirerek etrafını denetler. O sırada bir başka oyuncu birden ortaya atılarak olursa birinci oyuncu hemen sıvışır. Kaçamadığı takdirde ikinci oyuncunun yumruğunu yer ve meydana çekilerek seyircilerin arasına karışır. Ortaya atılan oyuncu, oynamadaki genci ister yakalasin isterse yakalamasin kendisi oyuna devam eder. Yumruğu yiyen oyuncu intikamını almak üzere fırsat kollar. Yani kendisine yumruk vuran oynarken ansızın meydana fırlayıp yumruk atmayı kurar. Oyun bu yolda ateş kararınca kadar sürer. Ateş sönmek üzereyken bütün oyuncular serçe parmaklarıyla tutuşurlar. Davul zurnayı da aralarına alıp halay çekerler. Bu oyunun eski Türk inanç sisteminde olan Ateş Kült'ü ile ilgili olması büyük bir ihtimaldir.³⁰⁶

K ı l ı ç S a l l a m a: Nevruz bayramının birinci günü yapılan spor yarışmalarından biriside bu oyundur. Bu oyunda insan boyu kadar olan bir kamışa deriden bir kalpak geçirilir. At üzerinde gelen yarışmacılar kalpağa/ papağa dokunmadan, kalpağın tam altında kamışı kılıçla kesmeye çalışırlar. Bu oyunda Türklerde çok eski tarihlerden beri ve değişik varyasyonları ile oynanmaktadır. Kılıç kullanmak Türkler için aşî derecede önem arz eden bir durumdur.³⁰⁷

A t Ü z e r i n d e G ü ç G ö s t e r i s i: Kazak Türkleri arasında oldukça yaygın olan bu oyun, at üzerinde süratle giden süvari, yerde duran koyunu arka bacağından yakalayarak havaya kaldırır ve ileri doğru sallar. Böylece süvari gücünü göstermek suretiyle süvariler arasında bir güç gösterisi olmaktadır.³⁰⁸

306- <http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-2997/eski2yeni.html>.

307- Çay, a.g.e., ss.144.

308- Çay, a.g.e., ss.145.

Y a m b a K a p m a O y u n u: gümüş bir Yamba yere konulur. Dörtmala koşan atların üzerinden biniciler eğerlerinden tutarak ve yere eğilerek yambayı almaya çalışırlar. Düşen oyuncular gülüşmelere neden olurken, yambayı alan oyuncular ise takdir kazanırlar.³⁰⁹

Halk Tiyatrosu veya Otra Oyunları: Nevruz Bayramı törenlerinde görülen bu türden oyunların bazıları şunlardır;

K o s – K o s a O y u n u: Nevruz Bayramının da oynanan Kosa-Köse Oyununu *Köse gelin, Köse oyunu* vb adlarla da anılır. Havaların ısınmaya başlamasıyla birlikte yıllardır süregelen kosa oyunları da köylerde oynamaya başlanır. İğdır’da büyüklerin “çille çıktı” sözü, yani halk arasındaki havaya, suya ve toprağa “cemre düştü” sözü, İğdır ve Azerbaycan’da “çille çıktı” sözüyle anlatılıyor. Ve bu dönemin başlamasıyla bu oyun oynanmaya başlanır. Oyun ez az dört kişi ile oynanır. Bunlarda birisi *Kosa* yani *Bey* rolündedir. Kosanın kılık kıyafeti bölgelere göre değişmekle birlikte genelde vahşi hayvanların kürklerinden yapılan giysilerden olur ve oyuncular vahşi hayvanlara benzetilmeye çalışır. Kafalarına kalpaklar, ayaklarına tahtalar bağlarlar ve yüzlerini boyarlar. Bazı bölgelerde yüzlerine un sürerler. Bu oyunda bir diğer figürde Kosa’nı karısıdır. Süslü entari ve fistan türünden giysiler giydirilir. Başında etrafına paralar dikilmiş bir kofî vardır. Kırpık ve kaşları boyanır. Yüzüne pudra, un vs. sürülür. Parmaklarına ziller takılır. Diğer iki oyuncu ise tefçi rolündedirler. Tefçi rolündeki oyuncular genelde kurt, tilki, çakal gibi hayvanların postlarını giyerler. Oyuncular her evin önünde farklı bir oyun sergileyerek, ev ev gezerler ve maniler söyleyerek hediyeler toplarlar. Oyunun sonunda toplanan hediyeleri paylaşırlar veya bir evde toplanarak birlikte yerler. Anadolu’da halk bazen oyuna katılır Kosanın karısı kaçırılır. Kosa karısını kurtarmaya çalışır. Böylece topluca halkın katılımı ile oyun eğlenceli bir şekilde oynanmaktadır. Bu oyun Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde oynana *Çomçalı Gelin* oyununa oynanma tarzı olarak ve toplanan hediyeleri paylaşmak olarak çok benzemektedir. Yine Doğu Anadolu’nun değişik yörelerinde oynanan *Kalkağan Oyunu* da bu oyunun değişik bir varyantıdır.³¹⁰

309- Çay, a.g.e., ss. 144.

310- Çay, a.g.e., ss.147, 149, 150, 152.

D e v e O y u n u: Türk Dünyasının hemen her yerinde oynana bir diğer oyun ise “Deve” oyunudur. İki kişi tarafından oynana bu oyunda deveye benzemek için tahta merdivenler kullanılır, hörgüç oluşturulmaya çalışır. Oyun davul zurna eşliğinde devenin ritmik hareketlerle gezinmesi ve taklit yapması şeklinde oynanır. Ev ev dolaşarak bahşiş toplanır. Bazı bölgelerde ev sahipleri deveye bindirilir.³¹¹

Mahalli Eğlenceler: Bu eğlencelerden birkaç örnek şöyledir;

H a l a y O y u n u: Halay bütün Türk illerinde yaygın olan bir oyun türü olup mahalli özelliklerde taşıyabilmektedir. Halaylar davul-zurna eşliğinde ve erkeklerce oynanmaktaydı. Günümüz çeşitli folklor derneklerinin gösterimlerinde kızlar da oyunlara katılmaktadır. “Halay” denilen oyunlarda bireysel oyunları etkisi belirgindir. Oyun topluca başlar, “baş çeken” (halay başı) tek başına gösteri yapar. Daha sonra da halayın sonuna geçer. Bu kez yeni baş çeken gösterisini yapar. Oyun böylece sürer.

Y a ş ı l Y a p r a g, G ı z ı l G ü l O y u n u: Bayram günlerinde özellikle genç kızların oynadıkları bir oyundur. Bir birlerinin ellerinden tutarak bir halka oluşturan kızlar sırayla birer kıta mani okurlar. Manilerin sonunda oyuncuların tamamı nakarat olarak “Yaşıl Yarpag, gızıl gül” sözlerini tekrarlarlar. Bu arada el çırpılarak tempo tutulur.³¹²

H a h ı ş t a O y u n u: Kızların oynadığı bir oyun türüde bu oyundur. Kızlar iki gruba ayrılır, arka arkaya sıra ile dizilirler. Sıra ile her biri mani okur. Diğerleri her mısradan sonra el çırpırlar. Maniyi okuyan arkaya geçer, okumayayan oyundan çıkar.³¹³

B e n ö v ş e O y u n u: Özellikle Azerbaycan yöresinde oynana bu oyun, 10, 12 kişilik iki kız grubu arasında oynanır. Anadolu’da bu oyunu ilköğretim okularında sınıf öğretmenleri tarafından tüm sınıfı iki gruba ayırarak oynatıldığını görmekteyiz. Oyun, grub lideri tarafından her üyeye gizli bir kuş veya çiçek adı belirlenmesi ile başlar. Grublar karşılıklı bir birlerinin ellerinden sıkıca tutmuş olarak dururlar. Liderin gizli adı söylediğinde o adın sahibi karşı gruba koşarak onları yarıp geçmeye çalışır. Eğer başarmış ise istediği kişiyi alıp kendi grubuna getirir. Ayıramazsa o grubda kalır.³¹⁴

311- Çetin, a.g.e., ss.129,130.

312- Çay, a.g.e., ss.158,159.

313- Çay, a.g.e., ss.160,161.

314- Çay, a.g.e., ss.164.

M a n i, Ş a r k ı, T ü r k ü Y a r ı Ő m a s ı: Bu türden yarışmalar, Türklerde en eski devirlerden beri yapılan bir türdür. Âşıklar arasında atışma, mani yarışması bayramların ve birlikte yapılan etkinliklerin vaz geçilmezidir. Atışmalar incitici olmadan birazcık hicivlidir. Birinin diğerini susturana kadar devam eder.

N i y e t O y u n u: Nevruz bayramlarının vaz geçilmez bir diğer oyunuda Niyet oyunudur. Niyet oyunları Türk dünyasının çeşitli bölgelerine göre farklı isimlerle anılırlar, bunlar;³¹⁵ *Niyet Çekmek, Baht Çömleği, Bahtiyar, Bahtıvar, Bahtıbar, Gül Bahtiyarı, Yüzük Çekmek, Micek, Vasf-ı Hal/ Vesf-ı Hal, Martıfal Atmak, Martıval, Martıfal, Martufal, Mantufar, Mantuvar, Martaval, Martofar, Mantıfar/ Mantıfar, Martaval Çömleği, Mentivar, Niyet Çekme* vb.

3.8.8. Nevruzun Renkleri

Türkler tarihlerinin en eski zamanlarından başlayarak uzun zaman beş ana renk olarak *kara, ak, kızıl, yeşil* ve *sarı* renkleri esas görmüş ve bu renklerden her birini dünyanın dört yönü ile merkezini ifade etmekte kullanmışlardır. Buna göre merkez; sarı, doğu; yeşil (veya gök renk günümüz Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi bazen yeşil, bazen de mavi anlamını ifade eder şekilde kullanılmaktadır); batı; ak, güney; kızıl (kırmızı, al) ve kuzey; kara renklerle ifade edilmiştir.³¹⁶

Türkler bu inançlarını Anadoluya taşımışlar ve Anadolunun batısındaki denize Akdeniz, güneyindeki denize (akdenize göre daha günyde ki deniz) Kızıldeniz, kuzeyindeki denize Karadeniz, doğusunda olan denizde Gökçedeniz (Gökçe göl/ Hazar Denizi) adını verdikleri görülmektedir. Sarı ise her zaman merkez olarak düşünülmüştür.

Türklerin milli bayramı olan Nevruz bayramında, renklere verilen bu kutsallığın yansıması çok doğaldır. Çünkü milli bir bayramda giyilen elbise ve kullanılan metaryalların milli renkleri taşıması ve yansıtması doğaldır.

315- Çay,a.g.e., ss.166,167,168.

316- Reşat Genç. (2004). *Renklerde Nevruz (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.212.

Örneğin Karacaoğlanın şu mısraları bunun en güzel örneğidir;³¹⁷

“Al-yeşil üstüne sarıyı bağla,

Ger yakışmaz ise gel öldür beni.”

A k (B e y a z): Aklık, temizliktir, arılıktır, yüceliktir, ululuktur. Yaşlılık, tecrübe ile dolu oluş ve bir kocalıktır, büyüklüktür. Devletin ululuk, adalet ve güçlülüğünün bir sembolüdür. Devlet büyüklerinin, özellikle savaşlarda, giydikleri bir giysi, elbise rengidir. Askeri birliklerin içinde üstsubay veya komutanların kendilerini askerlerden ayırabilmeleri için, beyaz giydikleri anlaşılmaktadır. Beyaz rengin bilhassa Hun büyüklerinin ve subaylarının bir üniforması gibi olduğu görülüyor. Ak sancağın, ak âlemin saltanat sancağı olduğu, bu ak sancağa baş âlem de dendiği bilinmektedir.³¹⁸

Y e ş i l : Türk mitolojisine göre hayır ilahı Ülgen’in, koruyucu ruh olarak kabul edilen yedi oğlundan birinin adı Yaşıl (Yeşil) Kaan idi ve umumiyetle bitkilerin yetişip-büyümesini düzenlediğine inanılırdı. Diğer taraftan eski Türkler yılbaşını başlıca iki tabiat olayının görülmesi ile başlatmışlardır. Bunlardan biri otların yeşermesi, diğeri de gök gürlemeleri ile yıldırımların başlaması idi. “Yaş” sözü hem ıslaklık hem de suyun (tabii yağmurun da) canlandırdığı yeşilliklerin adı oluyordu. Dolayısıyla, yaşarmak (ıslak olmak, ıslanmak) ile yeşermek, yeşillenmek aynı fiil ile ve “yaşarmak” olarak ifade ediliyordu. Yaşıl da yeşil renk demek oluyordu. Türkler yeşil rengi hem eski inançlarından dolayı, hem de İslâmi inançlarından dolayı, bayrak rengi olarak kullanmışlardır. Türklerin eski Şaman törenlerinde, bir ip üzerine asılmış gök (yeşil), kırmızı, sarı ve beyaz bezlerin Şaman’a gökyolunu gösterdiğine inanmaları da, yeşil renk ile beraberindeki kırmızı, sarı ve beyaz renklerin Türk inanç ve geleneklerinde nasıl yaygın bir şekilde yer tuttuğunu göstermesi bakımından önemlidir.

317- Genç, a.g.e., ss.213.

318- Hayrettin Rayman. (2002). Nevruz ve Türk Kültüründe Renkler. *Milli Folklor “Üç Aylık Uluslar Arası Halkbilimi Dergisi*, yıl 14, sayı, 53, s.11; [http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=.](http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=)

Selçuklu melikleri ve sultanları eğer 100.000 kişilik bir ordu toplasalar halife ve halife olmayanlar arasındaki fark belli olsun diye yeşil, sarı ve kırmızı bayraklarını kullanırlar. Osmanlılarda yeşil sancak eskiden beri kullanılmaktaydı.³¹⁹

A l (K ı z ı l- K ı r m ı z ı): Türklerin en eski inançları ile ilgili olarak onlarda “Al Ruhü” veya “Al Ateş” adları verilen bir ateş tanrısının yahut da hami (koruyucu) bir ruhun varlığı bilinmektedir. Türklerin en eski devirlerinden beri Al Bayrak kullanmalarının bu Al Ateş kültü (inancı) ile bağlı bir gelenek olacağı hatıra geliyor. Kazak, Kırgızlar bayrak kelimesi yerine Yalav kelimesini kullanırlar ki, aslı alav alev’dir. Al Ruhü’nun adı ile al rengin münasebeti şüphesizdir. Kırmızı renk sancak ve bayraklarda sıklıkla kullanılmıştır. Al ve Ak: Türkler kırmızı renge büyük bir değer vermişler ve saygı göstermişler bunu bir halk, ordu ve savaş geleneği haline getirmişler ve sembol yapmışlar; ancak belki de devlet sembolü olan ak ile halk ve ordu geleneğinin sembolü olan alı, çok eski çağlardan başlayarak yanyana muhafaza etmişlerdir.³²⁰

S a r ı: Türklerde sarı rengin, dünyanın merkezinin sembolü olarak kullanıldığı, bu anlayışın da onların en eski inançlarından olan Şamanizm’den kaynaklandığı görülmektedir. Gerçekten de hayır ilâhı Ülgen’in altın kapılı sarayı ve altın tahtı, Türklerde hep sarı renk (altın sarısı= sırma rengi) ile ifade edilmiş ve Ülgen’in tahtı nasıl devletin, ülkenin ve dünyanın merkezinde olarak algılanmış ise, tıpkı onun gibi sarı renk de dünyanın merkezinin sembol rengi olmuştur.³²¹

K a r a: Kuzey yönünü, çetin ve zorlu kış şartlarını, yeri, toprağı, yaşı ve habis, kötü ruhları temsil eder. Suskunluğu, korkuyu, karanlığı temsiledir.³²²

319-Rayman,a.g.e.,ss.12,13; [http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=.](http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=)

320-Rayman,a.g.e.,ss.13,14; [http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=.](http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=)

321-Rayman, a.g.e.,ss. 12; [http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=.](http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=)

322-Rayman,a.g.e.,ss. 14; [http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=.](http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=)

Sarı, kırmızı ve yeşil rengin bir arada kullanıldığı özellikle Türkler'de Beyler zümresinin bir sembolü olarak kullanıldığına dair şimdilik en eski bilgimiz Göktürkler dönemine ait bulunmaktadır. Altay ve Sayan dağları bölgesinde yapılan kazılarda, 7- 8. yüzyıl Türk aristokrasi zümresine mensup beylere ait olduğu şüphesiz olan mezarlar bulunarak açılmıştır. Tuyahtı denilen yerde açılan kurgan (mezar höyüğü)'deki mezar oldukça sağlam bulunmuştur. Mezarda, başı kuzeydoğuya yönelmiş bir erkek iskeleti bulunmuş ve üzerindeki elbiselerin üç kat olduğu anlaşılmıştır. Üst kat koyu kırmızı ipekten; ortada yeşilimsi ipekten, iç elbisesi de altın sarısı renge ipek kumaştan yapılmış olduğu kalıntılardan açıkça görülmüştür.³²³

Sarı, kırmızı ve yeşil üçlüsü yan yana ve hükümlerlik sembolü olarak sancaklarda Selçuklulardan Osmanlıya kadar kullanılagelmiştir. Osmanlı teşkilat ve asker kıyafetlerinde de bu renkler yan yana kullanılmıştır.

Zat-ı Hazret-i Padişahîye Mahsus Sancak; Padişah Hazretlerinin şahsına mahsus sancak olarak ifade edilen ve kırmızı bir zemin ortasında ve yeşile boyanmış oval bir zemin içinde sarı sırma ile işlenmiş ve birbirinin arkasında yer almış üç hilalli sancak, bir bakıma *Devlet Başkanlığı Forsu* olarak kullanılmıştır. Savaşlarda kahramanlık gösteren askerlerimize verilen madalyalarda ve nişanlarda da bu üç renk birlikte kullanılmıştır.³²⁴

323-[http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=.](http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=)

324- [http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=.](http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM TÜRKLERİN BAHAR BAYRAMI HİDİRELLEZ

Hıdırellez ya da *Hidrellez*, Türk dünyasında kutlanan mevsimlik bayramlardan biridir. *Rûz-ı Hızır/Hızır* günü olarak adlandırılan Hıdırellez günü, Hızır ve İlyas Peygamberin yeryüzünde buluştukları günün olduğu varsayılarak kutlanmaktadır. Hıdırellez günü, Gregoryen/Miladi takvimine göre 6 Mayıs, eskiden kullanılan Rumî takvim olarak da bilinen Jülyen takvimine göre 23 Nisan günü olmaktadır. 6 Mayıstan başlayıp 8 Kasım'a kadar olan süre Hızır Günleri adıyla yaz mevsimini, 8 Kasımdan 5 Mayıs'a kadar olan süre ise Kasım Günleri adıyla kış mevsimini oluşturmaktadır. Bu yüzden 5 Mayıs günü gecesi kış mevsiminin bitip sıcak yaz günlerinin başladığı anlamına gelmektedir.

Hıdırellez, ortak kültürel değer olması yönüyle önemli bir yere sahip olup Türklük dünyasında ve Anadolu'da ortak inanmalarla, ortak heyecanlarla yüzyıllardır kutlanılmaktadır.¹

Türkler, XI. asır sonları ile XII. asır başlarında Anadolu'ya geldiklerinde, ilkbaharda kutlaya geldikleri şenlik ve törenleri de beraberlerinde getirmişlerdir. Bu törenlerden biri olan Hıdırellez, asırlar içinde İslamiyet'inde etkisiyle giderek zenginleşmiş, Türk'ün ruhuna sinmiş ve benliğine yer etmiştir.²

Hıdırellez, bir bayram olarak bütün Türk milletinin topluca katıldığı, kutladığı, bir takım töreleri yerine getirdiği bir bahar bayramıdır. Hıdırellez'den sonra yazın geldiği inancını yaşatan Türk toplumu, Hıdırellez'le birlikte artık karakişin geride kaldığını görmekte ve gelecek günlerde tabiatın canlandığı, yeşerdiği bahar ve yaz günleri olduğunu bu bayram ile birlikte vurgulamaktadır.

1- Erman Artun. (1990). *Tekirdağ'da Hidrellez Geleneği (Türk Halk Kültüründen Derlemeler "Hidrellez Özel Sayısı")*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, s.20.

2- Lütfü Sezen. (1999). İlkyaz Bayramları (Nevruz-Hidrellez). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, s.82.

İşte böyle bir günü, bir dönüm noktasını Türk toplumu *Bahar bayramı* olarak bütün imkânlarıyla, duygularıyla, sevinciyle kutlamaya çalışmaktadır.³

Hıdırellez, zengin milli kültürümüzün güzel unsurlarından biridir. Yüzlerce yıldan beri Anadolu insanı ve dünyanın her yerindeki Türk toplulukları bu günü *Bahar Bayramı* olarak kutlarlar. Hıdırellez, ateşle suyun kaynaştığı ve hayat mucizesinin yeniden tecelli ettiği günlerin; küçük tohumun içinde ağaçların, dalların, budakların, rengârenk çiçeklerin ve meyvelerin ortaya çıkmaya başladığı baharın sembolüdür.⁴

4.1.HIDIRELLEZİN ANLAMI

Ruz-ı Hızır/Hızır günü olarak adlandırılan hıdırellez günü, Hızır ve İlyas Peygamber'in yeryüzünde buluştukları gün olması nedeniyle kutlanmaktadır. Hızır ve İlyas sözcükleri birleşerek halk ağzında Hıdırellez şeklini almıştır.⁵

Hıdırellez, Türklerin kışın bitip yazın başlangıcı olarak tabiatın önemli bir geçiş dönemini bir dizi törenlerle kutladıkları güne İslâmi inançlarla birleştirdikten sonra verdikleri isimdir.⁶

İnanışa göre her yıl 5 Mayıs 6 Mayısı bağlayan gece Hızır ve İlyas peygamber buluşurlar. 6 Mayıs baharın bitip yazın başladığı gündür. Bu güne, *Rûz-ı Hızır* veya *Hızır Nebi Bayramı* da denilir. Bu bayram, Hızır ile İlyas'ın bir araya gelmesinin hatırasına kutlanılmakta ve Hızır ile İlyas kelimelerinin birleştirilmesiyle halk telaffuzunda Hıdırellez olarak adlandırılır.⁷

Seneyi, *Ruz-ı Hızır* ve *Ruz-ı Kasım* diye iki mevsime ayıran halk arasında ki takvimi bilgilere göre, *Ruz-ı Hızır*, yaz mevsiminin başlangıcı sayılır. 6 Mayıstan 8 Kasıma kadar süren bu dönem, Hızır Günleri adıyla anılmakta, 186 gün sürmekte, ve Miladi Takvime göre 6 Mayıs gününe tekabül etmektedir.

3- Ali Yakıcı. (1991). Hıdırellez Geleneği'nin Türk Halk Şiiri'ne Yansıması. *Milli Folklor Dergisi*, cilt 2, yıl 3, sayı 10, s.21.

4- Namık Kemal Zeybek. (1990). Hıdırellez Bahar ve Kültür Bayramı. *Kültür Bakanlığı Millî Kültür Dergisi*, sayı 72, s.3.

5- Abdulhalûk M. Çay. (1997). *Hıdırellez "Kültür- Bahar Bayramı"*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.19; Sezen, a.g.e., ss.82; Nedim Bakırcı. (2010). *Hıdırellez Ve Niğde'de Unutulan Bir Gelenek: Niğde Cumaları*, Turkish Studies "International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5/3 Summer2010, s.856.

6- Umay Günay. (1990). Ritüeller Ve Hıdırellez. *Kültür Bakanlığı Millî Kültür Dergisi*, sayı 72, s.11.

7- Bakırcı, a.g.e., ss.856.

9 Kasım- 5 Mayıs tarihlerini içine alan *Ruz-ı Kasım* kış devresidir. Kasım Günleri olarak adlandırılmakta ve 179 gün sürmektedir. Şubat ayının 29 çektiği artık yıllarda ise 180 gün sürmektedir.⁸

Bir başka inanışa göre ise Hıdırellez, Hz. Musa ümmetinden bir veli veya peygamber olduğu bildirilen Hızır/Hıdır'ın kurak bir yerde oturması ile o yerin yeşerip, dalgalanmaya başladığına inanılmıştır. Bu sebeple yaz başlangıcında ortalığın yeşermeğe başladığı güne yeşil mânâsına gelen *Hıdır günü*, yine bu günde Hıdır ile İlyâs'ın buluştukları rivâyeti sebebiyle de Hıdırellez denmiştir.⁹

Hıdırellez inancı Türkler'deki bahar bayramı geleneği ile doğrudan ilgilidir. Diğer yandan Türk inançlarında, Türk destan ve efsanelerinde görüldüğü kadarıyla *Boz Atlı Hızır* inancı eski Türk inançlarından *Boz-atlıyol Tengrisi* yani *yol iyesi* ile izah edilebilir. Bu eski Türk inancı, İslâmiyetin kabulünden sonra *Hızır Nebî* veya *Hızır-ilyas/Hıdırellez* inancı olarak karşımıza çıkmakta ve bu şekilde adlandırılmaktadır. Halk muhayyilesinde Hızır'dan beklenen şeyler ise darda kalanlara, sıkıntıda olanlara yardım etmesi, insanlara bolluk-bereket bahşetmesi gibi hususlardır. Türkler'deki bazı deyim veya atasözlerine de isim olarak Hızır bulunmaktadır; “Kul daralmayınca/sıkışmayınca Hızır yetişmez.”¹⁰

Günün adlandırılması, ölümsüzlük suyu içmiş olan Hızır ile İlyas'ın buluşmalarının bu güne rastlamasından kaynaklanmaktadır. Halk inanışına göre, Hızır ve İlyas peygamberler, 5 Mayıs 6 Mayısı bağlayan gecenin sabahında buluşup görüşürler. Bu buluşmanın neticesinde, tabiata hayat, canlılık ve yeşillik gelir. Hızır ve İlyas adlarının kısaltılmış şekli daha sonraları, *Ruz-ı Hızır/Hızır günü* karşılığında, Hıdırellez olarak kullanılmıştır. Bu terim farklı yörelerdeki halk ağızlarında, *ldirellez, Iderlez, İlk Yaz, İzır Bayramı* biçiminde söylenmektedir.¹¹

4.2.HIZIR-İLYAS İNANCI

İnanışa göre her yıl 5 Mayıs 6 Mayısı bağlayan gece Hızır ve İlyas peygamber buluşur. 6 Mayıs baharın bitip yazın başladığı gündür. Bu güne, *Rûz-ı Hızır* veya *Hızır Nebi Bayramı* da denilir.

8- Çay, a.g.e., ss.19; Sezen, a.g.e., ss.82.

9-<http://yukarikayalar.wordpress.com/2009/04/15/h-i-d-i-r-e-l-l-e-z-hizir-ve-ilyas-aleyhimesselem/>.

10- Çay, a.g.e., ss.19.

11- Sezen, a.g.e., ss.82,83.

Bu bayram, Hızır ile İlyas'ın bir araya gelmesinin hatırasına kutlanılmakta ve Hızır ile İlyas kelimelerinin birleştirilmesiyle halk telaffuzunda *Hıdırellez* olarak adlandırılır. Her ikisi de ab-ı hayat (hayat suyu/ölümsüzlük suyu) içtikleri için ölümsüzdürler. Ab-ı hayatı içerek ölümsüzleşen Hızır ve kardeşi İlyas, İslam kültüründe Allah tarafından İslamiyet'i korumakla vazifelendirilmiştir. Birisi denizde (Hızır), diğeri de karada (İlyas) bu işle yükümlüdür.¹²

Halk arasındaki çeşitli inanışlara göre; Hızır, İlyas ile kardeş veya yaygın inanışa göre de arkadaştır. Halk arasında, halkın kendi idraki ölçüsünde teferruatıyla bilinen bir şahsiyetin ismi olup hikâyelerde ve efsanelerde önemli bir yer işgal etmektedir. *Al-Hızır* aslında bir sıfattır. Ancak bu sıfat zamanla unutulmuş, sıfatın anlamını üzerine yüklenen bir manevî güçlerle donatılmış bir şahsiyettir. Halk arasında aldığı anlam ve yüklendiği görev itibarıyla Hızır, Ab-ı Hayat (hayat suyu/ölümsüzlük suyu) içerek ebedî hayata mazhar olmuş ve zaman zaman insanlar arasında dolaşarak darda kalanlara yardım ve iyiliklerde bulunan, tabiatın yeşillenmesini sağlayan, bolluk ve bereket, kısmet ve sağlık bahşeden bir velidir.¹³

Türkler kendi kültürel belleklerindeki Hızır motifine oldukça önem atfetmişlerdir; “Her geceyi Kadir, her gördüğünü Hızır bil, Kul daralmayınca Hızır yetişmez, Hızır gibi yetişti” gibi vecizleştirdikleri sözlerle atfedilen motifi nedenli içselleştirdiklerini görülmektedir.

Türklerin Hızır inancıyla ilgili Ögel eserinde, Türk masallarında rüyalara giren birçok Hızır motifinin varlığından söz eder. Yine Ögel, *Gök Sakallı, Ak Sakallı* motifinin Altay ve Sibiryaya masallarının olmazsa olmazı olduğunu söyleyerek, bu Hızır motifinde yerli Türk inancının izlerini aramamız gerektiğini söyler.¹⁴

Türk masallarında ki Hızır motifinin kaynaklarını tam olarak tespit etmek oldukça güçtür. Ama eski Türk efsanelerinde görülen *Ak Sakallı/Gök Sakallı* dede/ata motiflerinin Hızır motifiyile bir benzerlik gösterdiğini bilmekteyiz.

12-Ahmet Yaşar Ocak. (2007). *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, s.145; Doğan Kaya. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Basım Yayım Pazarlama, s. 170, 376.

13-Kemal Güngör. (1956). Anadolu'da Hızır Geleneği ve Hıdırellez Törenlerine Dair Bir İnceleme. *Türk Etnografya Dergisi*, S:1, s.56.

14- Bahaddin Ögel. (1971). *Türk Mitolojisi*, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul, s.87.

Efsanelerdeki Türk kahramanlarına ad verme işini de *Dede Korkut, Ak Sakallı/Gök Sakallı* dede/ata gibi kutsal kimseler tarafından yapılırdı. Çocuğun veya Kahramanın adını veren Ak Sakaklı dede bir den gelir ad verir ve birden kaybolurdu. Manas destanına ve Kırgız masallarına göre de yeni doğan çocuğa, bir müddet sonra Hızır gelir ve dualarla ona bir ad verirdi.¹⁵

İslam öncesi Türk tarihi dönemlerinde adına Hızır denmese bile Hızır benzeri bir figürün varlığından bahsedebiliyoruz. Bu durum Türkler İslam'ı kabul ettikten sonra, kültürel belleklerinde olan bu motifi Hızır'la özdeşleştirip içselleştirmelerini kolaylaştırmıştır. Eski dönemlerde zor anlarda yardımlarına koşan, çocuklarına ve kahramanlarına ad veren *Ak Sakallı/Gök Sakallı dede* figürü İslam'la birlikte Hızır motifi ile tamamlanmıştır.

Hızır ile ilgili birçok kıssa anlatılmaktadır, anlatılan bu kıssaların hepsinde bir ölümsüzlük suyundan bahsedilmektedir. Türk-İslâm kaynaklarında ve edebî mahsullerinde *Aynü'l-Hayat, Nehri'l-Hayat, Ab-ı Câvidânî, Ab-ı Zindegî, Hayat Kaynağı, Hayat Çeşmesi, Bengi Su, Dirilik Suyu*, bazen de Hızır ve İskender'e atfen *Ab-ı Hızır* veya *Ab-ı İskender* vb. çeşitli isimlerle anılan bu efsanevî su, aslında bütün dünya mitolojilerinde mevcut bir kavramdır. İnsanın yeryüzünde görünmesinden itibaren hemen her toplumda hayatın kısalığı, buna karşılık yaşama arzusunun çok kuvvetli oluşu, ona daima sonsuz bir hayat fikri ilham etmiştir. Bu eğilimin çeşitli toplumlarda bazı mitolojik mahsuller doğurduğu ve insanların ebedî bir hayat aramak için verdikleri mücadeleleri anlatan Gılgamış destanı ve İskender efsanesi gibi gerçekten şaheser örnekler verdiği görülmektedir. Bu örneklerde suyun önemi hemen fark edilir. Çünkü böyle bir ebedî hayat sağlayan suyun (Āb-ı Hayat) varlığına olan inancın doğuşunda, gerçek hayattaki suyun bütün canlılar için taşıdığı önemin rolü çok büyüktür. Onun hayat verici, diriltici, yapıcı ve canlılık kazandırıcı özelliği çeşitli inanç sistemlerinde kendini göstermiş ve ölümsüzlük kazandıran *Āb-ı Hayat* efsanesinin doğmasına uygun zemin hazırlamıştır.¹⁶

15- Mehmet Aydın. (1986). Türklerde Hızır İnancı. *Konya Selçuk Üniversitesi İlahiyat dergisi*, Sayı: 2, s.65.

16- Ahmet Yaşar Ocak.(1989). *Ab-ı Hayat*, Türkiye Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi I:1- 3.

Hızır ve Hz. Musa ile ilgili Kur'an'da anlatılan bir kıssa vardır Kehf suresi(18), 60- 82 Ayetlerde¹⁷ anlatılan kıssa özetle şu şekildedir;¹⁸

“İsrailoğullarının peygamberi Hz. Musa, bir gün genç arkadaşı ile birlikte yolculuğa çıkar. Hedef, yolda Hızır ile buluşmaktır. Buluşma yeri de iki denizin birleştiği mevkidir. Hz. Musa, bu yeri tanıyabilmek için yanına balık alır, bu balığın canlanıp denize atılması, buluşma yerini belirleyen bir işaret olacaktır. Ancak Hz. Musa'nın genç arkadaşı deniz sahilinde uğradıkları kayanın yanında, balığın canlanarak denize atıldığını ona haber vermeyi unuttur. Yolda yemek için konakladıklarında, durumu kendisine anlatır. Bunun üzerine Hz. Musa, tekrar o yere döner ve gerçekten aradığı kişinin, orada bulunduğunu görür.”

17- <http://www.diyanevakfi.org.tr/meal/Kehf.htm> . (60-Ey Muhammed! Bir vakit Musa genç adamına demişti ki: "İki denizin birleştiği yere ulaşmaya kadar gideceğim, yahut senelerce gideceğim."

61-Bunun üzerine ikisi de iki denizin birleştiği yere vardıklarında balıklarını unuttular. Bu arada balık, denizde yolunu bulup kaybolmuştu.

62-İki denizin birleştiği yeri geçtikleri zaman, Musa genç arkadaşına: "Kuşluk yemeğimizi getir. Gerçekten biz bu yolculuğumuzda epey yorulduk" dedi.

63-Adam: "Gördün mü! dedi. Kayaya sığındığımız vakit doğrusu ben balığı unutmuşum. Onu hatırlamamı, muhakkak şeytan bana unutturdu. O denizde garip bir yol tutup gitmişti."

64-Musa da demişti ki: "İşte aradığımız o idi." Bunun üzerine izlerine dönüp gerisin geri gittiler.

65-Nihayet kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş ve tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.

66-Musa ona: "Allah'ın sana öğrettiği ilim ve hikmetten bana da öğretmen için sana tabi olabilir miyim?" dedi.

67-(Hızır) "Doğrusu sen benimle asla sabredemezsin.

68-"İçyüzünü kavrayamadığım şeye nasıl sabredeceksin?"

69-Musa: "İnşallah beni sabırlı bulacaksın ve senin hiçbir işine karşı gelmeyeceğim" dedi.

70-(Hızır) dedi ki: "O halde bana tabi olacaksın; ben sana sırrımı anlatmadıkça, hiçbir şey hakkında bana soru sorma!"

71-Bunun üzerine ikisi beraber yürüdüler. Nihayet gemiye bindikleri zaman, o kul (Hızır) gemiyi deldi. Musa, ona şöyle dedi: "Geminin içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu çok kötü bir iş yaptın."

72-(Hızır:) "Sen benimle asla sabredemezsin, demedim mi?" dedi.

73-Musa dedi ki: "Unuttuğum şeyden dolayı beni suçlama ve bu işimden dolayı bana bir güçlük çıkarma."

74-Yine gittiler. Nihayet bir erkek çocuğa rastladıklarında Hızır hemen onu öldürdü. Musa: "Kıyas olmadan masum bir cana nasıl kıyarsın? Doğrusu sen çok fena bir şey yaptın" dedi.

75-Hızır dedi ki: "Doğrusu sen benimle asla sabredemezsin demedim mi sana?"

76-(Musa) dedi ki: "Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam bana arkadaş olma! Hakikaten benim tarafımdan ileri sürülebilecek son mazerete ulaştın.

77-Bunun üzerine yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yemek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındılar. Derken orada yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. Hızır hemen onu doğrulttu. Musa: "İsteseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın" dedi.

78-Hızır dedi ki: "İşte bu, seninle benim aramızın ayrılmasıdır. Şimdi sana o sabredemediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim."

79-"Gemi, denizde çalışan bir kaç yoksula aitti. Onu kusurlu kılmak istedim, çünkü onların ilerisinde her sağlam gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı."

80-"Oğlana gelince, onun ana-babası mümin kimselerdi. Çocuğun onları azgınlık ve inkâra sürüklemesinden korktuk."

81-"İstedik ki Rabbleri onun yerine kendilerine ondan temizlikçe daha hayırlı ve daha çok merhamet eden birini versin."

82-"Duvar ise, o şehirde iki yetim oğlana ait idi. Duvarın altında onların bir hazinesi vardı. Babaları da iyi bir kimse idi. Onun için Rabbin istedi ki o iki çocuk erginlik çağlarına ersinler ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar. Ve ben bunların hiçbirini kendiliğimden yapmadım. İşte senin sabredemediğin şeylerin içyüzleri budur."

18- Bakırcı, a.g.e., ss.856,857.

Büyük İskender'in adı etrafında teşekkül eden İskender efsanesi, yazıldığı yerlerde pek çok mahallî unsuru da alarak zenginleşmiştir. Milâttan önce teşekküle başlayan bu Grekçe efsane, milâttan sonra 300 yılları civarında tamamlanmıştır. İskender efsanesi Süryânice'ye de aktarılmış. Bu efsanenin Grekçe ve Süryânice metinlerinin muhtevası şöyle özetlenebilir;¹⁹

“İskender, insana ebedî hayat bahşeden bir çeşme (Ab-ı Hayat) olduğunu âlimlerden öğrenir. Bunu aramak için ordusuyla yola çıkar. Yolda çeşitli olaylar sebebiyle askerlerinden ayrılmak zorunda kalır. Yanında sadece aşçısı vardır. Aşçı yemek hazırlamak için bir çeşmeye gider, orada azıkları olan tuzlu balığı yıkamak ister. Fakat balık suya değer değmez canlanır ve içine atlayıp kaybolur. Aşçı bu suyun Ab-ı Hayat olduğunu anlayıp bir miktar içer ve geri döner. Başına gelenleri İskender'e anlatır. İskender aşçının tarif ettiği yeri ararsa da bulamaz ve kızarak onu öldürmeye karar verir. Ancak bir türlü öldüremeyince boynuna bir taş bağlayarak denize attırır. Burada aşçı bir deniz cini olur ve ebedî hayatına devam eder.”

Kur'an'da kendisinden bahsedilen Zûlkarneyn²⁰ ile ilgili IX. Yüzyıl İslâmi kaynaklarında, onun sonsuz hayat suyunu arayışını anlat kıssada şu şekildedir;²¹

“Nuh Peygamberin torunu olan Zûlkarneyn, ebedî hayat veren ve insanüstü güçler kazandıran Ab-ı Hayattan bahsedildiğini duyar ve bunu aramaya karar verir. Rivayete göre Allah bunu Sâm'ın soyundan birine nasip edecektir. Zûlkarneyn halasının oğlu olup Hızır diye anılan Elyesa ile askerlerinin refakatinde yolculuğa başlar. Ab-ı Hayat, karanlıklar ülkesindedir. Yolda bir fırtına yüzünden Zûlkarneyn ve Hızır askerlerden ayrı düşerler, bir müddet sonra karanlıklar ülkesine gelirler. Zûlkarneyn sağa, Hızır sola giderek yollarını tayine çalışırlar. Günlerce yol aldıktan sonra Hızır ilâhî bir ses duyar ve bir nur görür. Bunların kendisini çektiği yere gidince de orada Ab-ı Hayatı bulur. Bu sudan içer ve yıkanır. Böylece hem ebedî hayata kavuşur, hem de insanüstü güçler ve kabiliyetler kazanır. Sonra Zûlkarneyn'le karşılaşılırlar. Zûlkarneyn durumu öğrenir ve Ab-ı Hayatı ararsa da bulamaz, kaderine razı olur. Bir müddet sonra ölür.”

19- Ahmet Yaşar Ocak.(1989). *Ab-ı Hayat*, Türkiye Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi I:1-3.

20- Kehf (18. Sure), 83- 98 Ayetler.

21- Ahmet Yaşar Ocak.(1989). *Ab-ı Hayat*, Türkiye Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi I:1-3.

Yine ölümsüzlüğün arandığı bir diğer efsanede Gılgamış destanıdır. Gılgamış Destanı, tarihin en eski yazılı destanının adı olup, 12 kil tablete Akad çivi yazısı ile kaydedilmiştir. Bu destan, uzun, epik bir şiirdir aslında. Uruk kralı Gılgamış'ın ölümsüzlüğü arayışının öyküsünün anlatıldığı destan aynı zamanda Nuh Tufanı'nın daha eski sürümünü de barındırmaktadır. Sonsuz yaşamı aramak için çıkmıştır yola. Yolculuk boyunca her yerde, büyük bilgenin söylediği ölümsüzlük ağacını arar. Lübnan'daki Sedra Dağı'nda Humbaba deviyile, gökten inmiş kanatlı bir boğayla, sonra da akrep adamlarla savaşır. Hepsini tek tek yener. Ölümsüzlük ağacı uğruna ömrünü verir. Ancak aradığını hiçbir zaman bulamaz. Gılgamış, en yakın dostu Enkidu'nun ölümünün ardından giriştiği ölümsüzlüğe ulaşma çabasının nafile olduğunu ve Tanrı Enlil'in öğütleriyle, insanın ancak büyük bir ad bırakmakla ölümsüzlüğe erişebileceğini kabul etmiştir.²²

Halk arasında Hızır'a yüklenen çeşitli işlevler, yüzyıllardır sözlü ve yazılı ürünlerde (efsane, destan, masal, menkıbe, şiir, vb.) karşımıza çıkar. Hızır'ın sahip olduğu nitelikler insanlara şifa, sağlık, uğur getirdiği tabiattaki diriliş, uyanış ve canlılığın insana yansması şeklinde ortaya çıkar. Hidrellez adıyla yapılan törenlerde O'na atfedilen birçok nitelik, eski dönemlerin sosyal ve dinî hayatının İslâmî yapı ile tekrar şekillenerek yeni bir oluşum ortaya çıkardığı görülmektedir.²³

Türk insanının zihninde Hızır, Hızır-Nebi, Hızır- İlyas, Hıdırellez, Kızır gibi kelimelerle ifade olunan bir Hızır kültü ve bu kült çevresinde teşekkül edip yaşamaya devam eden bir gelenek mevcuttur. Hızır'ın adı, hüviyeti, ölümsüzlüğü, yaşadığı dönem ve zaman, veliliği ve nebiliği tartışma konusu yapılmakla birlikte, gerek Türkiye'de, gerekse Türkiye dışındaki Türk dünyasında kabul gören inanç, onun Tanrı'nın yeryüzünde dolaşan güçlü ve yardımsever elçisi olduğudur.²⁴

İşte Hıdırellez gerçekte, Hızır ve İlyas'ın bir araya geldiği gün olduğu inancı altında kışın sona erip yaz mevsiminin başlangıç günü olarak kutlanılmaktadır.²⁵

22-http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C4%B1lgam%C4%B1%C5%9F_Destan%C4%B1;

<http://blog.milliyet.com.tr/ask--olumsuzluk-arayisi/Blog/?BlogNo=30058>

23-Artun, a.g.e., ss.20.

24-Ayşe Yücel. (2002). Türk Dünyasında Hıdırellez Kutlamaları ve İşlevleri. *Milli Folklor*, Sayı, 54, s.35- 38.

25- Ocak, *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, s.145.

4.3. HİDİRELLEZ UYGULAMALARI VE RİTÜELLERİ

Hıdırellez hazırlıkları önceden başlar, Hıdırellez öncesi yapılması gerekenler vardır ve önemlidir. Daha sonra Hıdırellez gecesi, sabahı, günü yapılması gereken pratikler vardır. Ayrıca Hıdırellez günü yapılmaması gereken pratikler de vardır. Bu uygulamaların bir kısmı Ritüel özellikler de taşımaktadır.²⁶

Hıdırellez Öncesi Uygulama ve Ritüelleri

— Evler baştanbaşa silinmekte, ev eşyaları, mutfak eşyaları, üst baş baştanbaşa temizlenmektedir. Bu çabalar Hızır Aleyhisselam'ın eve uğramasını sağlamak için yapılmaktadır. O gün için aile reisi ev halkına yeni elbiseler, ayakkabılar almayı zorunluluk olarak hissetmektedir. Herhangi bir renk tercihi yapılmaksızın giyim seçilir, ancak bazı yörelerde Hz. Hızır beyaz giydiğine inanıldığı için beyaz renk elbise tercih edilir. Diğer yandan Hıdırellez günü için kuzu veya oğlak kesilmesi, çeşitli yemeklerin hazırlanması, bu arada birçok yiyeceğin hazırlanması tamamlanır. Hıdırellez'i bazı yerlerde bir gün öncesinden oruç tutarak da karşılayanlar bulunmaktadır.

— Hıdırellez günü için önceden ekmek pişirilir, bu ekmek parçalanmaz. Sofraya tam olarak konur. Tam ekmek ailenin birliğini simgeler.

— Hıdırellezden bir gün önce sağmal hayvanı olmayan evlere süt dağıtılır. Özellikle süttten börek veya sütlaç yapılır. Hıdırellez için bir gün önceden hazırlanan yiyecekler genellikle hamur işleridir. Bunlar börek, yumurta, peksimet, poğaç, kolaç, kalburüstüdür. Mısır pişirilir, nohutlu ekmek yapılır.

26- Bu başlık altında aktarılan konular, Abdulhalûk M. Çay. (1997). *Hıdırellez "Kültür- Bahar Bayramı"*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.23- 43; Erman Artun. (1990). *Tekirdağ'da Hıdırellez Geleneği*, (Türk Halk Kültüründen Derlemeler "Hıdırellez Özel Sayısı"), Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, s.3- 6; Lütfü Sezen. (1999). *İlkyaz Bayramları (Nevruz-Hıdırellez)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 12, s.83- 85; Ahmet Yaşar Ocak. (2007). *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s.155- 162; Mehmet Emin Cingöz. (1990). Eskişehir'de Hıdırellez Kutlamaları. *Milli Kültür*, Sayı:72, s.7- 9; Fatma Turan Ahsen. (2002). *Hıdırellez Etrafında Oluşan İnançlar, Ritüeller ve Yaptırımlar*, 7.Uluslararası Türk Halk Kültürü Sempozyumu 4- 6 Mayıs 2002, Çalıklı Valandova, Makedonya, s.104- 108, yazarların adı geçen eser ve sayfa aralığından derlenmiştir.

— Kuyruk adı verilen yiyecek tepsi için konulacak yiyecekler hazırlanır. Bu tepsiye isteğe göre her türden yiyecek konur. Bazı köylerde buna *teferrüç tepsi* adı yerilir. Tepside börek, mısır ve piliç bulunur, Hıdrellez'e çağırma işini yıl kuyruğu satın alan kişi yapar. Satın almada karşılık olarak hiç bir şey verilmez, satış temsilidir. *Buna Kuyruğu satın almak ve kuyruğu satmak* denir. Köylüden ev ev toplanan niyet eşyalarını koymak için bir çömlek bulunur. Eğer seyirlik köy oyunu oynayacaksa önceden giyecek ve aksesuarlar toplanır, oynanacak oyunun gereçleri önceden hazırlanır.

— Hıdrellez şenliklerinin yapıldığı harman yeri, köy meydanı veya ağaçlık alana *eğrek* veya *sığır iğreği* adı verilir. Bu geniş bir alandır. Her evden toplanan simgeler bir çömleğe konur. Çömlek suyuna 40 yeşil ot yaprağı konur. Çömleğe dere suyu konur. Çömleğin ağzı yeşil veya kırmızı bir yağmakla kapatılır. Çömlek, açmamış bir gülfidanının dibine gömülür. Bazı köylerde evlerden simge toplanırken evin evlenmemiş en büyük kızından en yakın zamanda evlenmesi niyeti ile alınır. Çömleğe eşya koyma ve daha sonra niyet çekme âdetine *Martafal* denir.

— Hıdrellez öncesi, 41 karınca yuvasından alınan toprak, ev halkının para cüzdanına az miktarda konursa, o eve bolluk ve bereket gelir.

— Hıdrellez'den bir gün önce 40 çeşit ot toplanıp kaynatılır, posaları süzülür. Banyo suyuna katmak için bekletilir. Kına vurulur, buna hıdrellez kınası denir.

— Hıdrellez gecesi veya üç gün önce sokak kapısının üzerine *Mushaf* konur. İnsanlar ve hayvanlar bunun altından geçer. Bunun amacı hayvanların sağlıklı olması ve bol süt vermesidir. İnsanlara uğur getirir.

— Hıdrellezden bir gün önce komşularla yardımlaşarak hıdrellez çöreği yapılır. Çöreğin içine para konur. Yine Hıdrellez'den önce toplu yemek yenir. Köy ortasına yahut Hıdrellez'in yapıldığı harman yerinde kazan kurulur. Bu toplu yemek yeme olayına kazan kurma denir. Yemekte tatlının olması şarttır. Yatırların başında oğlak kesilir ve eğlenceler düzenlenilir. Kızlar darbuka, daire ile türküler söylerler, maniler atarlar, halay çekerler, çeşitli ritüeller kökenli seyirlik oyunlar oynanır.

Hıdrellez Gecesi Uygulama ve Ritüelleri

— Evlenmek isteyen delikanlı, özel surette yapılmış tuzlu çöreği 5 Mayıs akşamı yiyerek gece uykusuna yatarsa, rüyasında evleneceği kızı görür.

— Hıdrellez gecesi kapı yanına taş konur. Eğer taşın altı karınca dolarsa o yıl bolluk, bereket olacağına inanılır.

— 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan akşam, soğanın yeşermiş yapraklarından ikisi aynı boyda kopartılarak her biri için niyet tutulur. Hıdrellez günü bu yapraklardan hangisi daha çok uzarsa, o niyetin gerçekleşeceğine inanılır.

— Çocuğu olmayan kadın 5 Mayıs akşamı abdest alıp namaz kıldıktan sonra, bezden yaptığı bebeği, gül ağacının dibine koyarsa çocuğu olur.

— Hasta ve yaşlılar, 5 Mayıs akşamı, çimenlerin üzerinde yuvarlanırlarsa şifa bulurlar.

— Hıdrellez gecesi gün doğmadan önce teneke çalınır. Bundan amaç köstebekleri bahçeden çıkarmaktır. Bütün komşular yarış halinde teneke çalarlar. Bahçedeki köstebekleri kovalarken, komşunun kovaladığı köstebeklerin de bahçeye girmesini engeller.

— Hıdrellez gecesi bir gülfidanının dibine dilekler adanır, dilekler şekillerle belirlenir. Ev istenirse topraktan, kiremitten ev, bebek istenirse bebek, para istenirse gül dibine gümüş para konur. Dileklerin gerçekleşmesi için Hıdrellez uğruna içtenlikle inanmak gerekir. İnanmayanların dilekleri gerçekleşmez.

— Bereketli olması amacıyla gece yemekte ilk lokma ısırılıp yutulmadan çıkarılır, kâğıda sarılıp bir saksıya konur. Bu işler yapılırken dua okunur, bereket dilenir.

— Hıdrellez'in uğruna inananlar mutlaka rüya görürlermiş, sabah bu rüyaları yaşlılar yorumlayarak yılın iyi veya kötü geçeceğini söylerler.

— Hıdrellez gecesi iki tane ekmek mayalanır, kenara konur. Birine *varlık* diğerine *yokluk* denir. Sabah niyet tutulan hamur kabarırsa o yılın var yılı eğer kabarmazsa yok yılı olacağına inanılır.

— Hıdrellez gecesi her evin kapısına yeşil otlar, özellikle ısırgan otu asılır. Bundan amaç hayvanların bol süt vermesidir. Diğer bir inanmaysa Hıdrellez gecesi ısırgan asılan eve yapılan büyü tutmaz. Yapılan büyü bozulur.

— Hıdrellez gecesi Hıdrellez'i karşılamak için silahlar atılır. Büyük coşku vardır.

— Hıdrellez gecesi maşalar tuvalete batırılıp hayvanların ayaklarına atılır. O hayvanları çalan olursa işe yaramaz, çünkü sütleri ve eti kötü kokar.

— Genç kızlar ve delikanlılar temiz bir tenekeye ağzına kadar su doldurup bunu evin herhangi bir yerine koyarlar. Sabah herkesten önce kalkıp hiç kimseye görünmeden o suya bakan ve güzelleşmek için dua eden kişinin bir yıla kadar duası

kabul olurmuş. Hatta yüzünde bir sivilce bile çıkmazmış. Özellikle cildi bozuk sivilceli gençler Hıdrellezde suya bakma âdetini yaparlar.

— Hıdrellez gecesi dört yol ağzında ateş yakılır, eski hasırlar yakılır, üzerinden en az üç kere atlanır. Hıdrellez gecesi ateşin üstünden atlanınca bir kış boyu insanın üzerine çöken uyuşukluğun ve hareketsizliğin ve atılacağına inanılır. Aynı zamanda inanışa göre atlama anında dertler kederler de dökülmüş.

— Hıdrellez gecesi ateşten atlayanlara pire gelmez. Ateşten atlamak kötülükleri yok eder, Hıdrellez gecesi yakılan ateş pislikten arındırır, dedikoduları engeller. Yüzler yanmasın diye siyaha boyanır.

— Hıdrellez ateşine “Hastalıklar, kötülükler, dağlara taşlara olsun” diyerek taş atılır. Bu âdete *ateş taşlama* denir. Hıdrellez gecesi iki ucu iple bağlanan yeşil soğan yaprağı bir boyda kesilir. Bir tanesine dilek dilenir. Dilek tutulan uç uzamışsa dilek yerine gelir.

— Ahır kapısına cadılar girip hayvanlara zarar vermesin diye ısırgan otu asılır.

— Hıdrellez gecesi yaşlı kadınlar birer parça ot alarak kimin daha önce öleceğini anlamak amacıyla bu otları çalılara dizerler. Sabahleyin kimin koyduğu ot canlılığını yitirdiyse onun önce öleceğine inanılır.

— Yaşlı kadınlar hamur yoğurur. Birisine nohut kadar maya katarlar, diğerine hiç katmazlar. Hamurlardan biri seçilir. Sabah seçilen hamur kabarmışsa o yıl ailede varlık olacağına inanılır. Buna *var mayası* ve *yok mayası* denir.

— Bolluk bereket için su yalağına buğday atılır. Hıdrellez gecesi bir genç kız rüyasında bir delikanlıyla buğday biçerse o, onun kısmeti olurmuş.

— Hıdrellez gecesi Hızır kimin kapısına gelirse onun bolluk içinde yaşayacağına inanılır. Ayrıca Hızır gökte uçarken sütlere maya katmadan mayalanır.

— Hıdrellez gecesi kızlar yatmadan önce niyet tutarlar. Başörtülerinin üstüne gül yaprağı serperler.

— Hıdrellez gecesi sağlık için gülfidanına eşyalar asılır.

— Hıdrellez gecesi göğün açılacağına inanılır. Yaşlı kadınlar göğün açılışını görmek için uyumazlar.

Hıdrellez Günü Uygulama ve Ritüelleri

— Hıdrellez sabahı gün doğmadan kalkılır dut ağacına kurulan bir salıncakta sallanılır. “Derdim aşağı, kendim yukarı” denir. Böylelikle dertlerden kurtulunulacağına ve bir yıl boyu mutlu olunacağına inanılır.

— Sabah güneş doğmadan kalkılır. Dut ağacının köküne “Dut, belimin ağrısını yut” diyerek bel vurulur. Böylelikle bel ağrılarından kurtulacağına inanılır.

— Hıdrellez sabahı dere veya deniz kenarına gidilip sağlık için el yüz yıkanır.

— Hıdrellez sabahı çimenlerde sağlık, uğursuzluktan ve baş dönmesinde arınmak için yuvarlanılır.

— Hıdrellezden bir gün önce toplanan 40 çeşit ot (Kekik bol miktarda konur, su kekik kokar) dere suyuyla kaynatılır. Otların posaları süzülür. O suyla Hıdrellez sabahı yüksek bir yere çıkılır. İnanişe göre ne kadar yükseğe çıkılırsa saçların o kadar uzayacağına, sağlıklı ve parlak olacağına inanılır.

— Güneş doğmadan önce kırlara çıkılır, çiçek ve otların üstündeki çiğler toplanır, ele yüze sağlık ve siğilleri yok etmek için sürülür. Bu çiğle mayalanan sütün yoğurt olacağına inanılır. Ayrıca bir gece önceden dışarıya asılan yünden yapılmış giysi ve çorapların üstüne çiğ yağarsa güve tutmayacağı inancı yaygındır. Bunlar güneş doğmadan toplanır. Çiğle el yüz yıkamanın diğer adı *tendiriz olma* vücudun canlı, diri olmasıdır.

— Genç kızların, akraba delikanlıların veya nişanlıların özel eşyaları Hıdrellez gecesi köyün içinde bir gül dibine gömülür. Delikanlılar bu eşyaları Hıdrellez sabahı gün doğana kadar bulmak zorundadırlar. Aksi halde eşyasını saklayanın dileğini yerine getirmek zorundadır.

— Salıncakta sallanırken bir ağaç dalı kopartılır. Sallanırken “Dağlara, taşlara, ulu ulu ağaçlara hastalık, bana sağlık” diyerek dal atılır. Bu yolla hastalıkların vücuttan atılacağına inanılır.

— Hıdrellez günü güneş doğmadan kalkılır. Geç kalanlar, şafak vakti evleri dolaşan Hızır’dan nasiplenemezler.

— Evlenmek isteyen kızlar, Hıdrellez günü kimliklerini belli etmeden, kibleye bakan 9 komşu kapısını çalarlarsa, kismetleri açılır.

— Evlenme çağına gelen genç kız, Hıdrellez günü yaptığı tuzlu çöreğin yarısını yer, diğer yarısını da dam veya duvar üstüne bırakır. Kargalar, bu çöreği alıp hangi evin bacasına götürürlerse genç kız o eve, uzağa götürürlerse, uzağa gelin gider.

— Kismetinin açılmasını isteyen genç kız veya delikanlı Hıdrellez günü, sabah namazından önce kibleye bakan 7 çeşmeden su içerse o yıl evlenir.

— 6 Mayıs günü sabahı, gün doğmadan sokak kapısı sonuna kadar açılırsa, Hızır eve girer, bolluk, bereket getirir.

— Soğan kabuğu ile kaynatılan yumurta Hıdırellez günü çocuklara yedirilirse, şifa kaynağı olur.

— Hıdırellez günü, boyu kısa olan çocuk veya gencin başına bir oklava ile vurulursa, o yıl içinde boyu uzar.

— 6 Mayıs günü seher vakti, bir akarsu kenarında çamurdan ev yapılır, içerisine buğday doldurulursa, o yıl mahsul bol olur.

— Hıdırellez günü kadınlar, başlarına çimen yeşili örtü örtünürlerse o yıl, bol yağmurlu ve bereketli geçer. Ayrıca saçlarını yeşil yaprak ve çimenle süsleyen kızların, saçları iyi uzar.

— Yağ ve ayran yapılan yayıklar (çalkanlar), yeşil dal ve yapraklarla süslenirse, o yayıkta yapılan mahsul bereketli olur.

— 6 Mayıs günü, gözlerine sürme çeken kızların, o yılbaşları ağrımaz.

— Ev sahibi olmak isteyenler, Hıdırellez gününden başlayarak üç gün boyunca, gül ağacının dibine ev maketi yaparlarsa, o yıl ev sahibi olurlar.

— Kırk çiçekten alınan yeşil yapraklar, bir kaptaki suya atılır. Yüzünde sivilce olanlar, bu su ile yıkanılırsa, sivilceden kurtulurlar.

— Yıl içinde kısmetinin açılıp açılmayacağını öğrenmek isteyen genç kız, tomurcuk halindeki bir çiçeği, suyun içine koyar, ertesi gün tomurcuk açılırsa, kısmeti olur. Açılmazsa, olmaz.

Hıdırellez Günü Yapılmaması Gerekenler

— Anadolu'nun pek çok yöresinde, temizlik ve yemek pişirme gibi işler, Hıdırellez gününe bırakılmaz. Birkaç gün öncesinden yapılır.

— Hıdırellez günü eğlenme, yeme-içme dışında hiçbir iş yapılmaz.

— Süpürge tutulmaz, çünkü süpürge tutanların o yıl, sıkıntılı işlerinin çok olacağına inanılır.

— İğne iplik ele alınmaz ve dikiş dikilmez. Hıdırellez günü eline iğne iplik alıp dikiş dikenler, yıl boyunca kötülüklerle ve yılanlarla karşılaşır.

— Hıdırellez gününü evde geçirmek iyi sayılmaz. Mutlaka ağaçlı, sulu, yeşillik yerlere gidilmelidir. Hızır o gün yeşillik yerlerde nasip dağıtır.

— Hıdırellez günü sabah erkenden kalkmayan kişinin işleri ters gider.

— Hıdırellez'de salıncakta sallanmayanın o yıl çeşitli rahatsızlıklarla karşılaşabileceğine inanılır. Salıncakta sallanma bir bakıma ateş üzerinden atlama

şeklinde o yıl için sağlık ve sıhhat dileği geleneği ile aynıdır. Hastalıkların, dertlerin sallanma sırasında döküleceğine inanılır.

— Hıdrellez günü çamaşır yıkanmaz. Yünlü giyecekler güneşe çıkarılır.

— Hıdrellez günü un elenmez ve ekmek yapılmaz. Hıdrellez günü akşama kadar un kabına veya hamur tahtasına el sürülmez.

— Yeşil ot, dal veya çimen koparılmaz. Çiçek toplanmaz.

— Bağ ve bahçelerde çalışılmaz, tarlaya gidilmez. Eve kuru çalı-çırpı götürülmez.

4.4. HİDIRELLEZ İLE İLGİLİ İNANÇLAR

Hıdrellez bayramının kültürümüzde yüz yıllardır kutlanıla gelmesinde, Hıdrellez ile ilgili inanç ve beklentilerin büyük bir yeri vardır. İnsanlar Hızır motifinin özelliklerini göz önünde bulundurarak Hıdrellez bayramında bir takım beklentiler içine girmişlerdir. Çünkü: Hızır zor durumda kalanların yardımına koşarak insanların dileklerini yerine getirir; Kalbi temiz, iyiliksever insanlara yardım eder; Uğradığı yerlere bolluk, bereket, zenginlik sunar; Dertlere derman, hastalara şifa verir; Bitkilerin yeşermesini, hayvanların üremesini, insanların kuvvetlenmesinin sağlar; İnsanların şanslarının açılmasına yardım eder; Uğur ve kısmet sembolüdür; Mucize ve keramet sahibidir.²⁷

27- Artun, a.g.e., ss.5- 6.

4.4.1.Şifa ve Sağlık Talebine Yönelik İnançlar

Türk Dünyasında ve Türkiye genelinde Hıdırellez inanç ve uygulamalarının önemli bir bölümü bu konu etrafında toplanmıştır.²⁸ Bunlardan bazıları şunlardır;²⁹

- Kuzu etinden yemek yapıp yemek, “s” ile başlayan yiyecekler yemek.
- Kırlardan toplanan çiçekleri kaynatıp onların suyunu içmek.
- Kırlardan toplanan yenilebilir otlardan çörek ve bazlama yapıp yemek.
- Hıdırellez gecesi suya girip banyo yapmak.
- Hıdırellez gecesi sabah olmadan bir eşyaya dua okuyup gül dibine gömmek.
- Yeşil çimenlerde yuvarlanmak. Elbisesinin bir parçasını gül dalına asmak.
- Ateş üzerinden atlamak.

4.4.2. Bereket ve Bolluk Talebine Yönelik İnançlar

Hızırın Allah’ın sevdiği bir kul olması ve Hızır’a bahşedilen özelliklerden dolayı bazı beklentiler oluşmuştur. İnsanlar bu beklentilerini Hıdırellez bayramında bazı uygulamalarla ortaya koymuştur. Bunlardan bazıları şöyledir;³⁰

- Hıdırellez gecesi Hz. Hızırın yeryüzünde gezdiği ve dokunduğu yerlere bolluk ver bereket verdiği inancı yaygındır.
- Yiyecek ve içecek kaplarının, erzak ambarlarının, para keseleri ve cüzdanların ağızları açık bırakmak.
- İşaretlenen para bir çantaya konulup gül dalına asmak.
- Köy kadınları başlarına yeşil yemeni örtmelidir.
- Akşamdan pilav pişirilip bir kaşıkla birlikte odaya koymak.
- Bahçedeki yeşil soğan dalına kırmızı ve beyaz iplik bağlamak.
- Deniz kenarında kırk dalgadan bir kaba su doldurulup evin içerisine serpmek.
- çinde para bulunan kâseler gül dalına asılır veya dibine bırakılır. Bu paralar ertesi gün alınarak cüzdanlarda saklanır ve yıl boyunca harcanmaz.
- Meyve vermeyen ağaçları balta ile korkutmak.

28-Bakırcı, a.g.e., ss.858.

29-Ocak, *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, ss.156,157; Artun, a.g.e., ss.6; Bakırcı, a.g.e., ss.858.

30- Ocak, *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, ss.157,159; Artun, a.g.e., ss.6; Bakırcı, a.g.e., ss.859.

— Karınca yuvalarından alınan toprak saklanır. Bu toprak para cüzdanlarına da konabilir, evdeki erzaklara da katılabilir.

— Evlere yeşil dallar asmak.

— Sabah erkenden bitkilerin üzerindeki çiğ toplamak ve sütün içerisine bir iki kaşık koymak.

4.4.3. Talih, Şans ve Kısmet Açmaya Yönelik İnançlar

Anadolu ve Türk Dünyasının hemen hemen her bölgesinde talih ve kısmet açmak için uygulanan *Mantıvar* geleneği en yaygın gelenektir. *Mantuvar*, *Bahtıvar* (Burdur), *Bahtıbar* (Bucak), *Baht*, *Niyet Çömleği Açmak*, *Niyet Çekmek* (Tekirda, Yalova), *Yüzük Çekmek* (Sinop), *Micek* (Tokat), *Martaval*, *Martofar* (İstanbul), *Niyet Çıkarma* (Kırklareli), *Mantuvar* (Bursa), *Mentivar* (Gaziantep), *Mantufar* (Kadirli, Andırın), *Vasf- ı Hâl* (Azerbaycan), *Martıfal Atmak* (Prizren) gibi adlarla anılan uygulama baht ve kısmet açma ile ilgili âdet ve geleneklerdendir.³¹

İki tür şekilde oynana oyunun birincisi; Genellikle su dolu bir çömlek veya bir kap içerisine genç kızlar çeşitli nesnelere atarlar. Sonra ağzı kapatılan çömlek Hızırellez gecesi bir gül ağacının dibine bırakılır. Ertesi sabah çömlek ortaya konur. 5- 6 yaşlarında bir erkek çocuğu gözleri bağlanmak şartıyla çömlekten niyet çektirilir. İlk çıkan nesne kime aitse onun bahtının açık olacağına inanılır.³²

Bir diğer oynanma şeklide; 5 Mayıs günü bir çömleğin içine bekar kızlardan toplanan yüzük, kolye, boncuklar vb. konur. Çömleğin içerisi su ile doldurulur. Çömleğin ağzına yeşillik konur, üzeri kırmızı yemeni ile örtülüp, bir kilit ile kilitlenir ve bir gül ağacının dibine saklanır. Ertesi sabah kızlar toplanırlar. Çömleğin başına genç bir kız oturtulur. Kısmetinin açılması dileği ile kilit kızın başında açıldıktan sonra sıra ile maniler söylenerek çömlekten eşyalar çıkarılır.³³

Yapılan bu törenin kızların kısmetlerini açmada etkili olduğu düşüncesi, bitki ruhunun, yaşam üzerinde de hızlandırıcı ve bereketlendirici bir etkiye sahip olduğu inancıyla açıklanabilir.

31- Çay, a.g.e., ss.25, 26; Bakırcı, a.g.e., ss. 859; Ocak, a.g.e., ss.160, 161.

32-Çay, a.g.e., ss.27,32; Bakırcı, a.g.e., ss. 859.

33-Artun, a.g.e., ss. 6.

Çocuğu olmayan kadınlar gül dalına veya ağaç dalına salıncak kurup, içine oyuncak bebek bırakılır.³⁴

5 Mayıs gecesi dileği olanlar için taze soğanın iki yaprağını uçlarından eşit olarak kesilir. Uçlardan birisine iplik bağlanıp dilek tutulur. Ertesi gün iplik bağlanan yaprak uzamışsa tutulan dileğin gerçekleşeceğine inanılır.³⁵

4.4.4. Mal, Mülk ve Konum Talebine Yönelik İnançlar

Her türlü isteğin abartılı bir şekilde Hızır'dan istendiği Hıdırellez bayramında bu cinsten isteklerde olmaktadır. Ev isteniyorsa maketten bir evin bahçeye konulması, tarla, bağ, bahçe isteniyorsa bir çukur kazılıp içine yeşillik bırakılması, para isteniyorsa kâğıttan paralar kesip bir cüzdana konulması, niyetlerin gerçekleşmesi için bir kağıda niyetler yazılıp bir şişe içerisinde akarsuya, denize, göle bırakılması gibi pratik ve uygulamalar mal, mülk edinme inancına yönelik yapılan âdetlerdir.³⁶

4.5. HİDİRELLEZ KUTLAMALRI ADET VE GELENEKLERİ

Gerek Anadolu'da gerek tüm Türk dünyasında Hıdırellez kutlamaları ile ilgili, kökenleri çok eski tarihlere dayanan adet ve gelenekler ortaya çıkmıştır. Tüm Türk Dünyasının ortak bayramlarından biri olan Hıdırellez, kutlamalarda yapılan uygulamalar bakımından da bir birlerine benzerlik gösterirler. Dünyanın her hangi bir yerindeki bir Türk topluluğu, Hıdırellez günü geldiğinde bayram kutlaması yapmaktadır. Farklı coğrafyalarda çok uzun süreler bir birlerinden ayrı yaşamının getirdiği bir sonuç olarak kutlamalarda azda olsa uygulama farklılıkları görülmektedir ama bu Türklerin çok eski dönemlerden buyana getirdiği bu kültürel bayramlarını unutturmamıştır. Türkler Hıdırellez bayramı kutlama hazırlıklarına çok önceden başlar. Kutlamalar bayramdan bir gün önce başlar ve 1- 2 gün sonrasına kadarda devam eder. Toplumun hemen hemen tüm kesimlerinin katıldığı bu kutlamalarda; eğlenmek, yardımlaşmak, dinlenmek, ritüel uygulamalar yapmak, yakın akraba ve büyükleri ziyaret etmek, Hızır'a hazırlanmak, günahlardan arınmak vb. amaçlar güdülmektedir.

34- Artun, a.g.e., ss.6.

35- Artun, a.g.e., ss.6.

36- Ocak, a.g.e., ss.159, 160; Bakırcı, a.g.e., ss.859.

4.5.1. Anadolu’da Hıdırellez Kutlamaları Adet ve Gelenekleri

Anadolu’da Hıdırellez kutlamaları, Türklerin buraya ilk gelişlerinden günümüze kadar hemen her bölgede ve ilde hala zengin bir kültürel etkinlik şeklinde kutlanmaya devam etmektedir.

4.5.1.1. Kırlara çıkma, eğlenme ve oyunlar düzenleme

Hıdırellez bayramı kutlamaları denilince ilk aklımıza gelen gelenek, kırlara çıkmadır. Çünkü baharın gelişiyle birlikte, insanlar kırlara çıkmak, güneşin, yeşilin tadını çıkarmak isterler. Bu gelenek çok eskiye dayanır.³⁷

Erzurum için baharın gelmesini müjdeleyen Hıdırellez, 6 Mayıs’ta bir bayram havasında kutlanır. *Abdurrahman Gazi Türbesi, Köşk, Hasankale, Ilıca, Serçeme, Söğütlü* gibi mesire yerlerine giden halk piknik yapıp eğlenir. Önceden hazırlanan yiyecekler yenir ve teneke semaverlerde yapılan sıcak çaylar içilir. Başta Vali olmak üzere, Belediye Başkanları ve diğer üst düzey yöneticilerin de katıldığı kutlamalar ise Kuyular mevkiinde yapılır. Konuşmalardan sonra öğrenciler tarafından elma yeme yarışması, yoğurt yeme yarışması, telis yarışması, kaşıkla yumurta taşıma yarışması yapılır. Güreş tutulur. Mini skeçler oynanır. Erzurum Bar Ekibi oyunlar oynar. Türküler söylenip oynanır.³⁸

Sivas’ta ise Hıdırellez gününe *Eğrilce* adı verilir. Sivas’ta Hıdırellez günü kırlara çıkılır. Yeşillik, ağaçlık ve sulu mesire yerlerinde piknik yapılır.³⁹ Nişanlı gelini olan aileler, bu gün gelinlerini ve gelinin akrabalarını pikniğe götürürler. Kırlarda yer içer, eğlenirler.⁴⁰

Yozgat’ta en zengin sofralar, Hıdırellez günü kırlarda, ağaç gölgeleri ve çimenler üzerinde açılır. Nişanlı oğlu veya kızı olanlar, dönürleri ile birlikte kırlara çıkıp yer, içer, eğlenirler ki buna *Eğrice yapma* denir.⁴¹

37- Alaattin Uca. (2007). Türk Toplumunda Hıdırellez- I, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:34, s, 113- 138; Tuncer Baykara. (1990). Hıdırellez ve Türk Kültürü. *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı:72, s.4- 6.

38- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s. 117.

39-Müjgan Üçer. (1995). Sivas’ta Mevsimlik Bayram ve Özel Günler: Sultan Navruz, Eğrilce ve Sıçancık. *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası* (Mart), Yıl:3, C.2, Sayı 8, s.53; Uca, a.g.e., ss.119.

40- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.119.

41-Hasan Özbaş. (1963). Yozgat’ta Eğrice (Hıdırellez) Hazırlığı. *Türk Folklor Araştırmaları* (Eylül), YIL:15, C.8, Sayı 170, s.3168.

Kars'ın Ani harabelerinde Arpaçay'a açılan kapılardan biri *Hıdırellez Kapısı* adını taşıyor. Hiç kuşkunuz olmasın bu yerler tarihte birer Hıdırellez kutlama mekânı idi. Fakat günümüzde Kars'ta *Zemherinin* (Ocak) 27'sinden *Güçükün* (Şubat) 3'üne değin iki Cuma arası hıdırellez olarak kutlanılır. Bu tarihler Kars'ın soğuk ve karlı günleridir ve kırlarda kutlama imkânının olmadığı bir dönemdir.⁴²

Vanlılar Hıdırellez için, eski Van kalesinin çevresi seçiyor. Akköprü deresinde gecedan başlayan kutlama etkinlikleri Van kalesi etrafında, kırlarda devam ediyor. Burada halk ailecek havalanın ısınmasıyla birlikte güzel günün tadını çıkarıyorlar.⁴³

Hıdırellez kutlamaları Malatya'da *Kernek suyu* etrafında, Erzincan'da *Ekşi su* mesire alanında, Elazığ'da *Zafran* mesire alanında, Adıyaman'da *Karadağ Orman İçi Dinlenme Parkı'nda* yapılmaktadır.

Gaziantep'te Hıdırellez kutlamaları için sabahın erken saatlerinden itibaren halk Alleben deresinin geçtiği *Kavaklık* mesire alanını doldururlar. Dileklerini yazdıkları kâğıtları Alleben deresine atarlar. Yaklaşık 5 kilometrelik alanı dolduran halk, bir yandan çiğ köfte yoğurur, bir yandan da Hıdırellez dolayısıyla düzenlenen gösterileri izlerler.⁴⁴

Burdur Bucak'ta, Mayıs ayının ilk haftasına rastlayan Hıdırellezde Bucaklılar yeşillik, ağaçlık, sulak ve temiz havalı mesirelik yerlere giderler. Buralarda yenilir, içilir. Çeşitli oyunlar tertip edilerek eğlenilir.⁴⁵

Isparta'da halk, Hıdırellez günü mesirelik yerlerde piknik yapmaya, eğlenmeye ve dinlenmeye gider. Isparta'da yılın ilk toplu kır gezisi bu gün yapılır.⁴⁶

Balıkesir'de Hıdırellez kutlamaları genellikle yeşillik, su kenarları ve ağaçlıklı mesire yerlerinde yapılır.⁴⁷ En yoksul kimseler bile kendilerini bundan uzak tutamazlar. Bu gün genellikle yeşillikler arasında geçirilir.⁴⁸

42-<http://www.kars.bel.tr/kars.php?ic=84>;

<http://www.yozgatgazetesi.com/yazarlar.asp?yazar=9&yazi=642>.

43- <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=41045>.

44- <http://www.haberler.com/gaziantep-te-hidirellez-kutlamalari-haberi/>.

45- Şener Yüce. (1965). Bucak'ta Hıdırellez ve Bahtıbar. *Türk Folklor Araştırmaları* (Mayıs), Yıl 16, C.9, Sayı 190, s.3741.

46- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.117.

47- Alparslan Santur. (1990). Balıkesir'de Hıdırellez Geleneği. *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı 72, s.25.

48- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.116.

Bilecik'in Söğüt ilçesinde Hıdırellez günü genellikle Ertuğrul Gazi Türbesinin koruluğu başta olmak üzere, yöredeki piknik alanlarına gidilerek, gün batımına kadar eğlenilir. Kasabadaki hemen her kes bu eğlencelere katılır. Eğer 6 Mayıs, hafta sonu tatili dışında bir güne denk gelirse, o gün genelde çalışılmaz.⁴⁹

Bolu'nun Yığılca ilçesinde Hıdırellez günü Melen çayı kenarına pikniğe gidilir, balık tutulur, oğlak kesilir, çocuklar için soğan kabuğu ile boyalı yumurta kaynatılır. Kutlamalar için suyun ve yeşilliğin bol olduğu yerler tercih edilir. Gölyaka'da güreşler düzenlenir.⁵⁰

Manisa'nın Soma ilçesine bağlı Tarhala köyünde Hıdırellez günü başlamak üzere üç gün süreyle *kuzu bahçeleri* adıyla bir kutlama yapılır. Bu süre içinde, yayla gibi olan kiraz bağlarında kalınır. Köyden üç günlük yiyecek ve yatak götürülür, genelde hep kuzu yenir.⁵¹

İzmit'te Hıdırellez günü mesire yerlerine gidilir, buralarda akşama kadar eğlenilir.⁵²

Kütahya'da Hıdırellez günü kırlara çıkılır, çadırlar kurulur, dönme dolaplar, salıncaklar hazırlanır. Herkes eğlenir.⁵³

Safranbolu'da sabah namazı vaktinde kutlamaların yapılacağı yeşillik, sulak yerlere gidilir. Çünkü Hızır ve İlyas'ın sabah ezanı ile öğle ezanı arasındaki bir zaman diliminde buluşacaklarına inanılır.⁵⁴

Eskişehir'in tüm ilçe ve köylerinde Hıdırellezin kutlandığı mesire yerleri vardır. Buralar bilhassa su kaynaklarının bulunduğu ağaçlık yerler ve harmanlıklardır. Halk buralarda Hıdırellez günü piknik yaparak eğlenir.⁵⁵

İzmir'de Narlı dere ve çevresinde yaşayan Tahtacı Türkmenleri Hıdırellez günü kırlara çıkar, çalgılar çalar, şarkı, türkü söyleyerek, yer, içer eğlenirler. Çocuklar bu gün güneş doğmadan çiçek toplarlar ve evlerin kapılarına asarlar.⁵⁶

49- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.116.

50- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.116.

51- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.118.

52- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.118.

53- Enver Aras.(2002). Türklerde Hıdırellez Geleneği. *Milli Folklor*(Yaz), Yıl 14, C.7, Sayı 54, s.51.

54. Aras, a.g.e., ss.51.

55-Cingöz, a.g.e., ss.7.

56- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.117.

İstanbul ve çevresinde Hıdırellez, *İlk Yaz* veya *Seyran Bayramı* olarak adlandırılır. Eskiden daha çok rağbet görmesine rağmen günümüzde de kırlara çıkanlar çok olur.⁵⁷

Edirne ve çevresinde Hıdırellez eğlenceleri genellikle bir türbenin etrafında veya ağaçlık bir alanda yapılır.⁵⁸ Yörede her yıl düzenlenen *Kırkpınar Güreşlerinin* kaynağında Hıdırellez günü yapılan bir güreşe dayanmaktadır. Hatta 1940'lı yıllara kadar, güreşler Hıdırellez'den üç gün önce başlar, üç gün devam eder ve Hıdırellez günü sona ererdi. Böylece güreşler, kırlarda yapılan Hıdırellez kutlamalarının bir parçası olurdu.⁵⁹

Kırklareli'nde Hıdırellez günü *Aşağı Pınar ili İnci Dereye* inilir. Burada çeşitli yemekler yenilir ve eğlenilir. Bu telaş esnasında delikanlılar tarafından yemek çalma âdeti de vardır. Bu gün öğleden sonra hep eğlenceye ayrılır. Kırlarda salıncaklar, çıkırıklar kurulur. Kızlar bunlarda sallanıp dönerken çeşitli değişler söylerler.⁶⁰

Tekirdağ'da, Hıdırellez genelde mesire yerlerinde kutlanır. Buralara günü birlik gidilir. Hemen her mesire yerinde Tekirdağ karşılaması, mendil oyunu, çiftetelli ve mendil kapma, can topu, istop, ip atlama, salıncak gibi çeşitli sportif oyunlar oynanır.⁶¹

Karadeniz bölgesinin hemen her yerinde Hıdırellez kutlamaları çerçevesinde yine kırlara çıkılır ve toplu olarak horon tepilir.⁶²

Samsun'un Terme ilçesi Sakarlı beldesinde geleneksel hale gelen Hıdırellez şenlikleri yapılır. Şenlikler kapsamında at yarışları, yağlı güreş müsabakaları, halk konserleri, halk oyunları ve havai fişek gösterileri yapılır.⁶³

57- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.117.

58- Emine Kalay. (1996). Edirne'de Nevruz ve Hıdırellez. *Milli Folklor* (Bahar/Yaz), Yıl 8, C.4, Sayı 29/30, s.6.

59- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.116, 117.

60- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.11118.

61- Filiz Meydan. (1990). Tekirdağ'da Hıdırellez Geleneği. *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı 72, s.20,22.

62- Nebi Özdemir. (1999). Eğlence Kavramı ve Hıdırellez Kutlamaları. *Milli Folklor* (Yaz), Yıl 11, C.6, Sayı 42, s.36.

63- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.118.

64- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.119.

Sinop'ta da Hıdırellez günü özellikle kadınlar kırlara çıkarlar. Bu güne *Tekke bayramı* veya *Tekke günü* derler. Bir gün önceden tekke yerinde dolap veya beşikler kurulur. Genç kızlar dolaplarda dönüp, beşiklerde sallanırken maniler söylerler. Daha sonra da *Alaylar alaylar* ve *Hisarımın çevresi* adlı oyunları oynarlar.⁶⁴

Zonguldak'ta da Hıdırellez günü kırlara çıkılır. 5 Mayıs gecesi, evinde bekâr erkek ve kız çocuğu olanların kapılarına teneke çakılır. Bu tenekenin anlamı, yarın toplanın pikniğe ve eğlence yerlerine gidelim demektir. Bu uyarıyı alan herkes sabah erkenden pikniğe giderler. Halkın büyük bir bölümü yeşil ve düz alanlarda eğlenir. Top oynanır, çeşitli yarışmalar düzenlenir ve getirilen yiyecekler bir arada yenir. Yöresel türkü ve maniler söylenir.⁶⁵

Anadolu'nun Ankara, Amasya, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Hatay, Isparta, İçel, İzmir, Kayseri, Kırklareli, Kütahya, Manisa, Mardin, Ordu, Samsun, Sinop, Trabzon, Yozgat gibi illerinde Hıdırellez günü (6 Mayıs) festivaller düzenlenir.⁶⁶

4.5.1.2. Yiyecek, içecek hazırlama

Hıdırellez kutlamaları boyunca misafirlere, kolu komşuya, yoksullara ikram edilecek ve kırlarda eğlence sırasında tüketilecek yiyecek ve içecekleri hazırlamak Türk halkı için çok önemlidir. Kuşkusuz bu konuda en büyük payda hanımlara düşmektedir. Hanımlar hazırlıklarına Hıdırellez'den günlerce önce başlar ve hiçbir şeyi eksik bırakmamaya çalışırlar. Bu kutlamaların en öneli parçalarından biridir ve büyük önem gösterilir.

Erzurumlu hanımlar Hıdırellez günü mesire yerlerinde yemek üzere kete, çörek, baklava, börek, et, yumurta, civil peynir, taz lor gibi yiyecekler hazırlarlar.⁶⁷

Sivas'ta Hıdırellez günü için, tava adı verilen, fırında pişirilmiş et yemekleri, börek, mantı, su böreği, yumurta gibi yiyecekler hazırlanır.⁶⁸

64- Şakir Ülkütaşır. (1953). Yakın Zamana Kadar Sinop ve Muhitinde Hıdırellez gününe Ait Âdetler Nasıldı?, *Türk Folklor Araştırmaları* (Mart), Yıl 4, C.2, Sayı 44, s.696; Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.119.

65- Nihal Kadioğlu. (1990). Zonguldak'ta Hıdırellez Geleneği. *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı 72, s.37, 38.

66- <http://kutur.gov.tr>.

67- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.121.

68- Üçer, a.g.e., ss.53.

Yozgat'ta da Hıdırellez hazırlıkları genelde giyim ve yiyecek üzerinedir. Senenin en leziz ve çeşitli yemekleri Hıdırellez günü için hazırlanır. 5 Mayıs günü hemen her evde hazırlık vardır. Hanımlar ocağı çift yakar. Hatta bazıları mangala da kömür dökerek üç eder. Hanımların peştemalları akşama kadar çıkmaz. Kızlar, gelinler ve de kaynanalar bu faaliyete katılırlar. Kimi hamur açar, kimi sini kızartır.

69

Balıkesir'de Hıdırellez öncesinde, o gün yenecek yiyecekler hazırlanır. Özellikle *Keşkek* yapılır.⁷⁰ Eğer piknik için gidilen yerde akşama kadar kalınacaksa, genelde yiyecekler götürülür ve yemekler orada pişirilir. Yörede Hıdırellez günü yapılan yemekler şunlardır; kuzu eti, yaprak sarması, sebzeli yemekler, börek, piringç veya bulgur pilavı, sütlaç, irmik veya un helvası. Ayrıca Hıdırellez günü sabahleyin kırlarda süt ve sütlü kahve içilir.⁷¹

Eskişehir'de ise, Hıdırellez günü mesire yerlerinde yemek için çörekler, gözlemeler, göbekliler, pastalar yapılır ve bol miktarda yumurta haşlanır. Bu iş yapılırken, suya soğan kabuğu atılır ve yumurtaların boyanması sağlanır.⁷²

Kütahya'da Hıdırellez günü kırlarda yemek üzere hemen her evde en nefis yemekler hazırlanır. Kuzu kızartmaları, dolmalar, börekler, helvalar yapılır. Yöresel *kirdi pidesi* ve *hamırsız* gibi yiyecekler bu güne ayrı bir özellik katar. Ayrıca, gözleme denilen Kütahya böreği, peynirli pide, tahinli ve haşhaşlı lokum, cimcik mantı, güveç, su böreği, baklava, irmik helvası gibi şeyler de kır eğlencelerinin vazgeçilmezidir.⁷³

Sakarya'nın Pamukova ilçesine bağlı köylerde Mayısın altısında, yani Hıdırellez günü başlayıp Mayısın sonuna kadar devam eden pilav pişirme geleneği vardır. Her köyün pilav günü ayrıdır. Pilavlık malzeme köylülerin ortak katkısı ile temin edilir. Büyük kazanlarda pişirilen pilav, davetlilerin de katılımı ile öğle namazından sonra çayırılık bir alanda yenir. Böylece dostluk ve samimiyet de gelişir.⁷⁴

İzmir'de yaşayan Tahtacı Türkmenleri Hıdırellez günü bol bol süt içerler.⁷⁵

69- Özbaş, a.g.e., ss. 3168.

70- Santur, a.g.e., ss.25,27.

71- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.121.

72- Cingöz, a.g.e., ss.7.

73- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.122.

74- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.122.

75- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.121.

İzmit'te Hıdırellez günü için her evde hazırlık başlar. Kırılarda yenecek dolma, çörek, kaynamış yumurta, mücver, börek gibi yiyecekler hazırlanır.⁷⁶

Kandıra'da o yılın ilk beyaz peyniri Hıdırellez günü yapılır. O gün erkenden kalkan çocuklar mandıra denilen koyun ağıllarına giderek bu peynirden yerler.⁷⁷

Kırklareli'nde Hıdırellez için özel yemekler hazırlanır. Özellikle kuzu ve oğlak kesilir ve bunların etleri pişirilir. Çörek yapılır. Çörek bir nevi yağlı, yumurtalı ekmektir. Hıdırellez'den bir gün önce pazılar açılır, çörekler döşenir, aralarına yumurta, peynir ve yağlar sürülür. Hıdırellez sabahı üç beş aile toplanarak bir fırın yakarlar. Tepsiler içindeki çörekler pişirilir. Yine Hıdırellez için, hayvanların ilk süt mahsullerinden taze peynir yapılır.⁷⁸

Bolu'nun Gerede ilçesinde Hıdırellez günü davul çalınarak Esentepe'ye gidilir. Herkesten odun toplanarak ateş yakılır. Yemekler pişirilir ve hep birlikte eğlenilir. Cumaova ilçesinde ise, Hıdırellez günü gelmeden önce kuru mısır pişirilir. Küllü su ile kabukları sıyrılır ve herkese ikram edilir. Hıdırellez çorbası olarak *Keşkek* pişirilir.⁷⁹

Zonguldak'ta Hıdırellez günü yenmek üzere genellikle büyük kazanlarda bulgur ve et karışımından oluşan pilav, tavuk ya da koyun etinden haşlama yapılır. Bu yemeklerin yanında helva ve börek bulunur. Ayrıca gözleme, boyanmış yumurta, baklava, su böreği, çörek ve meyve gibi yiyecekler yenir. Hıdırellez'de en çok yapılan yöresel yemekler ise *Keşkek*, *Mıhlama* ve *Bandırma*'dır.⁸⁰

Sinop ve çevresinde Hıdırellez dolayısıyla kadınlar tarafından düzenlenen Tekke günü için herkes maddi durumuna göre kuzu doldurur, tavuk pişirir, helva, börek ve türlü türlü hamur işi ve tatlılar yaparlar.⁸¹

Trabzon'da düzenlenen Hıdırellez törenlerinde ise kuzu çevrilir, tavuk dolması, yalancı dolma, un helvası, hamsi buğulama gibi yemekler yapılır.⁸²

76- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.122.

77- Muzaffer Uyguner. (1954). Kandıra'da Halk Bilgisi İncelemeleri. *Türk Folklor Araştırmaları* (Haziran), Yıl 5, C.3, Sayı 59, s.931.

78- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.122.

79- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.122.

80- Kadioğlu, a.g.e., ss.39.

81- Ülkütaşır, a.g.e., ss.697.

82- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.123.

4.5.1.3. Temizlik yapma ve giyim- kuşam hazırlama

Türkler bütün bayramlarında olduğu gibi Hıdırellez Bayramı içinde günler önceden temizlik yaparak bu bayrama hazırlanırlar. Ev, bahçe, sokak, mahalle, ahır vb. her taraf temizlenir ve bayrama hazırlanılır. Ev eşyaları da temizlenir. Sonra bayram için yeni elbiseler alınır. Eğer kutlamalarda geleneksel elbiseler ve oyun kostümleri kullanılacaksa bunlarda önceden hazırlanır.

Hıdırellez öncesinde Andolu'nun birçok yerinde, Bursa, Bolu ve Yozgat'ta olduğu gibi, ev hanımları temizlik faaliyetlerine başlarlar.⁸³

Erzurum'da Hıdırellez temizliğine bir hafta öncesinden başlanır. Hıdırellez gününe iş bırakılmaz ve o gün iş yapmak iyi sayılmaz.⁸⁴

Yozgat'ta Hıdırellez ya da eğrice hazırlıkları daha çok giyim ve yemek üzerinedir. Yozgatlıların çoğu bahar elbiselerini ilk defa Hıdırellez günü giyerler. Özellikle genç kadınlar ve kızlar bu gün güzel desenli, üstün kaliteli, moda uygun ve yeni bir elbise ile dışarı çıkmak isterler. Nişanlı oğlu veya kızı olanlar da Hıdırellez dolayısıyla gelinlerine ve damatlarına giyecek ağırlıklı hediyeler gönderirler.⁸⁵

Balıkesir'de Hıdırellez hazırlıklarının önemli bir kısmını ev ve çevre temizliği oluşturur.⁸⁶ Bazıları da bir hafta öncesinden kendilerine yeni elbise alır veya diktirirler.⁸⁷

Eskişehir'in hemen her yerinde Hıdırellez öncesinde duruma göre evler sıvanır ya da boyanır. Bahçeler temizlenir. Tabii ki vücut temizliğine de özen gösterilir. Hıdırellez sabahı gün doğmadan kalkılarak çocuklar banyo yaptırılır, sandıklardan bayramlık giysiler çıkarılarak giyilir.⁸⁸

Kütahya'da Hıdırellez dolayısıyla kırlara çıkan kadınlar, kızlar en güzel elbiselerini giyerler. Hatta orada değiştirmek için birkaç takım elbise de bohçalarda bulundurulur.⁸⁹

83- Ali Abbas Çınar. (1990). Bursa Yöresinde Hıdırellez İle İlgili Bazı İnanışlar. *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı 72, s.14.

84- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.125.

85- Özbaş, a.g.e., ss.3168.

86- Santur, a.g.e., ss.25.

87- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.124.

88- Cingöz, a.g.e., ss.7.

89- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.125.

Bolu’da Hıdırellez günü özellikle kadınların giyime verdikleri önem bir maniyle şöyle dile getirilir;⁹⁰

*Yandım alamadım,
Para bulamadım,
Kocama deyemedim,
Hıdırellez günü geyemedim.*

Söğüt’te, Hıdırellez günü pikniğe ya da türbe ziyaretine giden nişanlı kızlar ve yeni gelinler beraberlerinde getirdikleri tüm giysileri gün boyunca değiştirerek giyerler.⁹¹

Sinop’ta Hıdırellez dolayısıyla kutlanan *Tekke Bayramı* ya da *Tekke Günü* için de kadınlar yeni elbiseler alırlar.⁹²

Zonguldak’ta Hıdırellez günü herkes temiz ve yeni giysiler giyer.⁹³

4.5.1.4.Hediyeleşme, akraba ziyareti, sohbetler ve sosyal dayanışma

Hediyeleşme, akraba ziyareti, eşle dostla sohbet, zayıfa yoksula yardımcı olmak toplumumuzun her zaman ön planda tuttuğu hasletlerdendir.

Sivas’ta nişanlı kızlara Hıdırellez günü giyecek hediye edilir. Ayrıca gelin, gelinin akrabaları ve erkek tarafının akrabaları birlikte bir mesire yerinde eğlenmeye giderler.⁹⁴

Kırıkkale yöresinde erkek tarafı, nişanlı gelinleri için, Hıdırellez günü süslenmiş bir kuzu gönderir.⁹⁵

Söğüt’te Hıdırellez günü çıkılan mesire yerlerinde özellikle erkekler birbirleriyle sohbet ederek vakit geçirirler.⁹⁶

İzmir’de nişanlı kızın evine erkek tarafınca bir kuzu götürülür. Kuzunun alınına bilezik veya altın takılır.⁹⁷

90- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.124.

91- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.125.

92- Ülkütaşır, a.g.e., ss.696.

93- Kadioğlu, a.g.e., ss.38.

94- Üçer, a.g.e., ss.31.

95- Mahmut Tezcan. (1990). Hıdırellez. *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı72, s.16.

96- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.127.

97- Mazlum Nusret Kılıçkiran. (1990). Ayların Gelininde Umut ve Dilek Günü. *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı 72, s.36.

Kırklareli’nde Hıdırellez’de yemek için, hayvanların ilk süt ürünlerinden yapılan taze peynirden, koyun ve keçisi olmayanlara da dağıtılır.⁹⁸

Tekirdağ’da insanlar, Hıdırellez günü, yiyecek, giyecek gibi şeylerini başkalarıyla paylaşma yoluna giderler. Hıdırellez günü hazırlanan yemeklerden, kesilen kurbanlardan fakirlere dağıtılır.⁹⁹

Tokat’ta Hıdırellez günü erkenden kalkılır ve dargın olanlar barıştırılır. Gönüller alınır.¹⁰⁰

Zonguldak’ta Hıdırellez günü mümkün olduğunca muhtaçlar, yaşlılar ve çocuklar sevindirilmeye, onlara iyilik edilmeye çalışılır.¹⁰¹

4.5.1.5. Ad verme

Türk toplumunu etkileyen her şey, karşılığında bir isim olarak karşımıza çıkmıştır. Milletimiz Hıdırellez ismini de şehir, insan isimi, bir alan, türbe vb. olarak kullanmıştır.

Türk Dünyasının hemen her yerinde *Hızır-İlyas*, *Hıdırellez* ve *Hıdırlık* adını alan pek çok cami, tekke, ziyaret yeri, türbe, mezarlık, dağ, tepe, mesire yeri, akarsu ve köy vardır.¹⁰²

Meselâ, Ankara’da Hıdırlık Türbesi,¹⁰³ Çorum’da Hızırlık Ziyaretgâhı, Denizli’de Hızırlık Sultan Ziyareti, Edirne’de Hızırlık Tekkesi, Hatay’da Hızır Makamı, Kütahya’da Hızırlık Mescidi, Merzifon’da Hızırlık Tepesi, Mudurnu’da Hızırlık Kayası, Lâdik’te Hızırlık Ziyareti, Giresun’da Hızır Kayaları sayılabilir.¹⁰⁴

İstanbul’un ilk kadısı olan tarihi bir şahsiyetimizin adı Hızır’dır. 1407 (Sivrihisar)- 1458 (İstanbul) yılları arasında yaşamış olan Hızır Bey Çelebi, İstanbul’un ilk kadısı, âlim ve şairdir.¹⁰⁵

98- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.126.

99- Medya, a.g.e., ss.20.

100- Aras, a.g.e., ss.51.

101-Kadıoğlu, a.g.e., ss.38.

102-Süleyman Uludağ. (1998). *Tasavvuf ve Halk İnancı*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.17, İstanbul, s. 411.

103-Semavi Eyice. (1998). *Hıdırlık Türbesi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.17, İstanbul, s. 313.

104- Aras, a.g.e., ss.45.

105- Türk Ansiklopedisi, c.19, s.217.

Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı Türk Deniz Kuvvetlerinin, güzide deniz altı savaş gemilerinden birinin adı da Hızırreis'dir.¹⁰⁶

Ağrı'nın Hamur ilçesine bağlı Hıdırdodik köyü vardır.¹⁰⁷

Sivas, Divriği'nin Kuluncak köyünde Hızır Pınarı vardır, burası kutsal kabul edilir ve halk burada kurban keser.¹⁰⁸

Erzurum'un Horasan ilçesine bağlı Hızırilyas köyü bulunmaktadır.¹⁰⁹

Sivas'ta, Ellezler (İlyaslar) adını taşıyan bir aile vardır.¹¹⁰

Tunceli'nin Çemişgezek ilçesine bağlı köylerden birinin adı Hızır Oğuz'dur. Yörede, Üryan Hızır adıyla anılan bir ziyaretgâh bulunmaktadır. Yine aynı yerde, Payamdüzü Köyü yakınlarında Hızır İlyas mevki bulunmaktadır.¹¹¹

Bingöl'de İlyas Gölü vardır.¹¹²

Diyarbakır'ın doğusunda ve Dicle nehrinin kuzeyinde Hızırilyas/Hıdıriyas köyü vardır.¹¹³

Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinde Hıdranlıkantarma, Nevşehir'in Kozaklı ilçesinde Hızırüşağı, Muğla'nın Datça ilçesinde Hızırşah adlı köyler mevcuttur.¹¹⁴

Hatay'da Dokuz Kardeş çayının kolları arasında beyaz kubbeli, dört köşeli ve tek kapılı ziyaret yerleri, Hızır olarak adlandırılır. Samandağ ilçesine bağlı köylerden biri Hızırbey köyü dür.¹¹⁵

Antalya'nın Kumluca ilçesinde köylerden birinin adı Hızırkahya köyüdür.¹¹⁶

Isparta'nın Yalvaç ilçesindeki bir mesire yeri Hızırlık adını taşır. Hızır Tepe de denilen bu yerde Yalvaçlılar Hızırellezi kutlarlar.¹¹⁷

106- <http://www.dzkk.tsk.tr/turkce/ANASAYFA.php>.

107- Uca, *Türk Toplumunda Hızırellez- I*, s.127.

108- Uca, *Türk Toplumunda Hızırellez- I*, s.129.

109- Turan, a.g.e., ss.43.

110- Üçer, a.g.e., ss.31.

111- Uca, *Türk Toplumunda Hızırellez- I*, s.130.

112-Aras, a.g.e., ss.45.

113- Uca, *Türk Toplumunda Hızırellez- I*, s.128.

114- Uca, *Türk Toplumunda Hızırellez- I*, s.129.

115- Kılıçkiran, a.g.e., ss. 34.

116- Uca, *Türk Toplumunda Hızırellez- I*, s.128.

117- Aras, a.g.e., ss.45.

Kayseri'nin Yahyalı ilçesine bağlı İlyas köy bulunmaktadır.¹¹⁸

Eskişehir'de Hıdırellez günü kutlamaların yapıldığı mesire yerlerine Hıdırlık/Hızırlık adı verilir.¹¹⁹

Kütahya'da mesire yerlerinden biri Hıdırlık adını taşır. Simav ilçesine bağlı Hıdırdıvanı adlı bir köy bulunmaktadır. Yine Kütahya'da, Selçuklular tarafından XIII. yüzyılda yapılmış Hıdırlık Mescidi adını taşıyan bir yapı mevcuttur.¹²⁰

Çankırı'nın merkez ilçeye bağlı köylerinden birinin adı Hıdırlık köyü dür.¹²¹

Çorum'da Hıdırlık Mahallesi diye bilinen bir semt vardır. Aynı isimle anılan camide kubbeli bir mahalde bulunan sandukalar Hıdırlık Sultan ismiyle anılır. Ayrıca, Mecidözü ilçesi yakınındaki Elvançelesi köyündeki tekkede, Hızır çeşmesi vardır.¹²²

Afyon yakınlarında bir dağın adı Hıdırlık Tepesi dir.¹²³

Balıkesir'in Dursunbey ilçesinde Hıdırlık Dede adını taşıyan bir yatır bulunur ve evlenmek isteyen kızlar mezarını taşıyıp etrafında üç defa dönerler. Sonra taş yığınının hemen yanına çömelerek toprak üzerine bir erkek resmi yaparlar.¹²⁴

Çanakkale'nin Yenice ilçesine bağlı köylerden birinin adı Hıdırlar, Lapseki ilçesine bağlı köylerden birinin adı da İlyas köy dür.¹²⁵

İzmir'de Hızır-İlyas Boğazı ve Hızır-İlyas Adası adını taşıyan mekânlar vardır.¹²⁶

Kırklareli'nin Merkez ilçeye bağlı köylerinden biri, Karahıdır adını taşır. Kırklareli merkezde de bir mahallenin ve eski İstanbul yolu üzerinde 19. yüzyılda yapılmış bir çeşmenin adı Kocahıdır. Ayrıca, Pehlivan köy ilçesine bağlı bir köyün adı da Hıdırca dır.¹²⁷

118- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.129.

119- Cingöz, a.g.e., ss.7.

120- Ara Altun. (1998). *Hıdırlık Mescidi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.17, İstanbul, s.312; Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.130.

121- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.128.

122-Ocak, a.g.e., ss.127.

123- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.127.

124- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.128.

125- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.128.

126- Aras, a.g.e., ss.45.

127- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.129.

Amasya’da Hızır-İlyas Camii vardır. Ayrıca, Hamamözü bucağına bağlı Hıdırlar köyü bulunmaktadır.¹²⁸

Bolu’nun Düzce ilçesine bağlı köylerden biri Hızırdere adını taşımaktadır.¹²⁹

4.5.1.6. Ateş yakma, üzerinden atlama ve kül dökme

Nevruz kutlamalarında olduğu gibi Hıdırellez kutlamalarında da Türk dünyasının bazı bölgelerinden ateş yakılarak üzerinden atlanır.

Hıdırellez, törenlerinde Türkler arasında günümüzde de hayli yaygın olan ateş üzerinden atlama geleneği doğrudan doğruya ateş kültü ile ilgili olup, kötülüklerden temizlenmek gayesiyle yapılmaktadır. Hastaların alazlanması, tütsü yakılması, kurşun dökülmesi, üzerlik yakılması hastalıkları kovmak için yapılan âdetlerdendir.¹³⁰

Ateş küllerinin evin içine veya evin içinden dışarı süpürülmesi geleneği de doğrudan ateş kültü ile alakalıdır.¹³¹

Kilis ve çevresindeki köylerde Hıdırellez akşamı ateş yakılır ve etrafında çeşitli seyirlik oyunlar oynanır.¹³²

Burdur’da Hıdırellez günü, kuru otlardan ve tahtalardan ateş yakılır. Yılın başarılı ve verimli geçmesi için herkes bu ateşin alevleri üzerinden atlar.¹³³

Kül dökümü ile ilgili değişik bir adette Maraş’ın Elbistan ilçesinin Maraba/Çatova köyünde görülmektedir. Aile reisi çok sevilen kız torununun saçından kestiği bir parça ile sığırların kuyruğundan kestiği bir parçayı bir tütsü kabına koyarak yakmaktadır. Bu sırada yılın bereketli geçmesi, insanların ve hayvanların sağlığı için dua okunur ve etraf tütsülenir. Daha sonra küller *Al Hıdırellezini de ver yazımızı* denilerek dışarı atılır.¹³⁴

Kütahya’da da Hıdırellez ateşi yakılır.¹³⁵

Bolu’nun Mengen ilçesinde Hıdırellez günü ateşyakılıp üzerinden atlanır.¹³⁶

128-Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.128.

129-Turan, a.g.e., ss. 43.

130- Çay, a.g.e., ss.21.

131- Çay, a.g.e, ss.21.

132-Kılıçkırın, a.g.e., ss.34,35.

133-Gök, a.g.e., ss.7.

134- Çay, a.g.e., ss.22.

135-Aras, a.g.e., ss.51.

136- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.131.

Eskişehir’de Hıdırellez günü en önemli olay ateşten atlamaktır. Gerek il ve ilçe merkezlerinde sokak aralarında, gerekse köylerde yakılan ateşler sabaha kadar canlı tutulmaya çalışılır. Evlerden toplanan eski hasırlar, otlar, samanlar ve çalı çırpıdan yakılan bu ateşlerin üzerinden atlanırken şu sözler söylenir;

Gâvur taş ben kuş,

Gâvur karsı yarık ben yürük,

Gâvur kara toprak ben yeşil toprak.

Bu sözleri söyleyerek yedi defa ateşin üzerinden atlandığında, günahlardan arınıldığına, hafiflik kazanıldığına inanılır.¹³⁷

Bursa’nın bazı mahallelerinde ve köylerinde Hıdırellez sabahı daha gün doğmadan sokaklarda, daha çok dört yol ağızlarında eski hasırlarla ateş yakılır ve üzerinden atlanır. Bu eski bir Türk geleneğidir. Ateşten atlayanların sıhhatli olacağına inanılır.¹³⁸ Nazardan koruyacağı inancıyla, ateşten kalan küllerden alına sürülür.¹³⁹

Uludağ ve çevresinde Hıdırellez akşamı, yani 5 Mayıs 6 Mayısı bağlayan gece, *Ateş Gecesi* adıyla delikanlılar arasında bir gece eğlencesi yapılır. Çocuklar, delikanlılar ve bütün gençler evlerindeki eski hasırlar ve yanabilecek ne kadar madde varsa, hepsini köy meydanına yığarlar. Etrafını çevirerek, ateşin üzerinden atlarlar ve ateşin çevresinde oyun oynayıp türkü söyleyerek gece yarısına kadar eğlenirler.¹⁴⁰

İzmir’de ise Hıdırellez eğlenceleri 5 Mayıs’ta düzenlenen *çalı çırpı gecesi* ile başlar. Akşamüzeri evlerden getirilen veya bahçelerden, arsalardan toplanan odunlar, çalı çırpı ve tahta parçaları hava kararınca yakılır. Müzik eşliğinde oynanır. Ateşin üzerinden üçer defa atlanır. Bazı yöreler de ise değnek uçlarına mum bağlanıp, yakılır ve bu şekilde diğer mahalle ve meydanlar gezilir. Ateş söndükten sonra bu yöremizde de herkes nazar değmemesi için alına kül karası sürer.¹⁴¹

137- H. Ahmet Maden. (1990). Hıdırellez Geleneğinin Tarihçesi ve Kültürel Özellikleri. *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı 72, s.29; Cingöz, a.g.e., ss.8.

138- Rahmiye Malcıoğlu. (1968). Bursa’da Hıdırellez. *Türk Folklor Araştırmaları* (Şubat), Yıl 18, C.11, Sayı 222, s.4635.

139- Ali Abbas Çınar. (1990). Bursa Yöresinde Hıdırellez İle İlgili Bazı İnanışlar. *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı 72, s.14.

140-Ali Rıza Yalgın. (1950). Uludağ Türkmen Etnografyası. *Türk Folklor Araştırmaları* (Mayıs), Yıl 1, C.1, Sayı 10, s.152.

141- Kılıçkiran, a.g.e., s.35.

İzmit'te Hıdırellez gününün akşamında sokaklarda ateş yakılır. Büyük küçük tüm mahalle sakinleri bu ateşten atlar. Ateşten atlamanın *kaza ve belalardan kurtulma* anlamına geldiğine inanılır.¹⁴²

İstanbul Halkalı'da da Hıdırellez akşamı köy meydanlarında ateş yakılır ve üzerinden atlanır. İnanışa göre, bütün fenalıklar, musibetler ateşten atlarken öteki tarafta kalır ya da ateşe dökülür. Bir daha da eski sahibini bulamaz. Evlerdeki eski hasırları yakmak da uğurlu sayılır. Her türlü uğursuzluk hasırın yanmasıyla yok olur.¹⁴³

İstanbul'un köylerinden Değirmen/Germiyan köyünde Hıdırellez sabahı evlerin çevresine kül dökülür. Bu âdet, yılan, çıyan gibi hayvanların sokmaması için yapılmaktadır.¹⁴⁴

Kırklareli'de Hıdırellez gecesi evlerin önünde hasırlar yakılır ve ateşin üzerinden atlanır.¹⁴⁵

Tekirdağ'da da Hıdırellez günü hasır yakma ve üzerinden atlama âdeti vardır. Küçük çocuklar kollarından tutularak ateşin üzerinden atlatılır. Ateşten atlayanlar, kötülük perilerinden daha üstün ve daha kuvvetli olduklarına inanırlar.¹⁴⁶

Zonguldak'ta Hıdırellez günü ateş yakma âdeti görülür. Geniş bir alanda yakılan bu ateşin üzerinden atlanıldığında, bir yıllık günahların kişinin üzerinden kalkacağına, kısmetinin açılacağına inanılır.¹⁴⁷

4.5.1.7. Hızır baba inancı

Her ne kadar, İslâm'ın öğretilerine ters düşse de kaynağını Hristiyan inancından alan *Noel Baba* figürüne benzer bir figür, Türk Dünyası'nın bazı bölgelerinde Hıdırellez kutlamaları esnasında da ortaya çıkar, bu *Hızır Baba* figürüdür.¹⁴⁸

142- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.132.

143- Ali İmer. (1957). Halkalı'da Hıdırellez. *Türk Folklor Araştırmaları* (Temmuz), Yıl 8, C.4, Sayı 96, s.1523.

144- Çay, a.g.e., ss.22.

145- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.132.

146- Salim Sami İşçiler. (1953). Tekirdağ'ında Hıdırellez. *Türk Folklor Araştırmaları* (Haziran), Yıl 4, C.2, Sayı 47, s.747.

147- Kadıoğlu, a.g.e., ss.39.

148- Kerim Yund. (1960). Türkiye'de Hıdırellez. *Türk Folklor Araştırmaları* (Mayıs), Yıl 11, C.6, Sayı 130, s.2140.

Anadolu'nun pek çok yöresinde Hıdırellez günü kırlarda kuzular kesilir, yemekler yenir. Ancak bunlar hep Hızır için yapılır. O'nun elinin degeceği her şey şifalı addedilir. Bu nedenle, gül ağaçlarının yoksa diğer ağaçların dallarına akşamdan elbiseler asılır. Hızır gece gelip o elbiselere dokunursa, o yıl hastalıklardan uzak sağlıklı ve mutlu bir yıl geçirileceğine inanılır. Bazı yörelerimizde ise, Hıdırellez günü kırk bir çeşit çiçek toplanıp, kaynatılır ve suyu Hızır'ın içtiğine inanılan *Ab-ı hayata* benzetilerek içilir. Hızır'ın geçtiği yerlerde nasip-kismet dağıttığı inancı yaygındır. Bu nedenle Hıdırellezden bir gün önce, iki genç kız ellerinde su dolu bir küple kapı kapı dolaşarak talih açmak için, kadınlardan küpe, yüzük, toka, düğme, iğne gibi nişanlar toplar ve dilek dilenerek bunlar küpün içine atılır. Üzeri beyaz bir tülbentle bağlanarak bir gül ağacının altına saklanır. Ertesi gün sabahın erken saatlerinde toplanan kadınlar küpü açarlar. Nişanlardan haberi olmayan bir kız elini güvece sokarak bir nişan çıkarır ve avucunda saklar. Diğer bir kız da ezberden mani okur. Okunan mani, çıkan nişanın sahibine aittir. Maniler dileğe göre etraftakilerce yorumlanır. Yine Hızır'ın geldiğine inanılan Hıdırellez gününün bir gün öncesinde sekiz-on yaşlarında bir kız çocuğuna tuzlu hamur yaptırılır. Bu hamur çörek şeklinde pişirilerek iki kısma ayrılır. Bir kısmı evin damına konur. Onu bir karga alır ve hangi yöne giderse, gencin kısmetinin o yönde açılacağına inanılır. İkinci kısım ise akşam yemeği yerine yenir ve su içilmeden uyunur. Çöreğin etkisi ile çok susayan kişiye rüyasında Hızır, sevdiği yada evleneceği kişiyi gösterir. Onun eliyle su ikram eder. Böylece bekar gençler evlenecekleri kişileri, nişanlı kızlar ve taze gelinler de gurbetteki sevdiklerini rüyalarında görmüş olurlar. Anadolu'nun bazı yörelerinde ise Hızır'ın geleceği akşam herkes atının yelesini ve kuyruğunu yıkayıp tarar, örgü yapar. Eğeri vurur, gemler, göğsüne ve boynuna gerdanlık süslemeler takar ve avluya çeker. İnanişaya göre, başkalarına yardım etmek için Hızır bu atlara biner ve darda kalanların yardımına koşar.¹⁴⁹

Erzurum'da Hıdırellez günü erken kalkılır. O gün erkenden Hızır'ın bütün evleri dolaşacağına inanılır. Erken kalkmayanlar Hızır'ın dağıttığı bereketten yararlanamazlar. Hatta o gece hiç uyumayıp ibadet edenler de olur.¹⁵⁰

149- Ramazan Korkmaz. (1989). Fırat Havzası Folklorunda Şenlikleri ve Bu Geleneğin Türk Dünyası İçindeki Yeri. *Belgelerle Türk Tarihi* (Şubat), Sayı 48, s.34.

150- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.136.

Yozgat'ta da 5 Mayıs günü, yani Hıdırellez'den bir gün önce evler temizlenir. Çünkü Hızır'ın o gün yeryüzünde gezdiğine, bazı evlere uğrayıp hayır ve bereket getirdiğine, dokunduğu şeylerin hiç tükenmeyeceğine inanılır. Bu yüzden hem evler temizlenir hem de yiyecek maddelerinin ağızları açık bırakılır. Bu âdeti, yani kapı, pencere ambar ve yiyecek kaplarının Hıdırellez akşamı ağızlarının açık bırakılmasını, Konya, Denizli, İzmir, Muğla, Eskişehir, Bilecik, Bursa, Tekirdağ, İstanbul, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Samsun ve Sinop'ta da görülmektedir.¹⁵¹

Burdur'da Hıdırellez günü, Hızır'ın sulak ve yeşillik yerlerde dolaştığına inanılır. O gün herkesin içinde Hızır'a rastlamak, onun İlyas'la buluştuğunu görmek inancı ve ümidi vardır.¹⁵²

Isparta yöresinde Hızır, darda kalanlara yardımcı olma, bereket getirme, dilekleri gerçekleştirme gibi anlamlarda kullanılır. Yalvaç'ta ise Hıdırellez günü sabah namazından sonra, Hıdırlık denilen yerdeki *Hızır Taşına* gidilir ve taşın dibine metal para gömülür. Bunu yapanlar kendisinin, aile ve çoluk-çocuğunun mal, mülk ve servetinin artacağına inanırlar. Yine yörede Hıdırellez günü Hızır'ın evlere gelerek un, şeker, yağ gibi yiyecek maddelerine dokunduğuna inanılır.¹⁵³

Ankara yöresinde, Hızır'ın Hıdırellez günü otları kamçıladığına böylece otların çabuk büyüdüğüne inanılır.¹⁵⁴

Eskişehir'de, 5 Mayıs gecesi Hızır'ın özellikle yeşillik olan yerlere geleceğine inanılır.¹⁵⁵

Balıkesir'de Hıdırellez günü erkenden Hızır'ın bütün evleri dolaştığına inanılır. Dolayısıyla o gün çok erken kalkılır. Hatta 5 Mayıs gecesi uyumayanlar bile olur. İnanışa göre Hızır, Hıdırellez gecesi bütün evleri dolaşır ve ağzı açık her kaba dokunarak bereketli kılar. Dolayısıyla akşamdan çoğu yöremizde olduğu gibi burada da bazı kişiler yiyeceklerin kapaklarını açık tutarlar.¹⁵⁶

151- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.138.

152- Nurçin İlci Gök. (2000). Türk Kültüründe ve İnançlarında Hıdırellez. *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl 8, Sayı 19, s.7.

153- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.137.

154- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.136.

155- Cingöz, a.g.e., s.7.

156- Sntur, a.g.e., ss.25.

İzmir’de ise Hıdırellez akşamı pilav pişirilir. Hiç kullanılmamış tahta kaşıklar pilavın etrafına konur. İnanişaya göre, gece Hızır Dede gelir, pilavı yer, kaşığı ters çevirip gider ve bundan sonra o evde yoksulluk görülmez.¹⁵⁷

Bursa’da ise Hıdırellez gecesi dört yol ağızlarına, akşam ile yatsı arasında kiremit veya taş parçalarından, arzu edilen plana göre, evcikler yapılır. İnanişaya göre, Hızır-İlyas, o gece mutlaka dört yol kavşaklarından geçer ve herkesin isteğinin gerçekleşmesine yardım eder. Böylece evi olmayanların eve kavuşacakları ümit edilir.¹⁵⁸

Kandıra’da yöresel inanişaya göre, Hıdırellez, Hızır ve İlyas peygamberin gökte buluştukları gündür. O gece bütün dilekler kabul olur.¹⁵⁸

İstanbul ve çevresinde ise, Hıdırellez günü gülfidanlarının altına konulan veya dallarına bağlanan dilek eşyasının üzerine Hızır’ın elini süreceğine, böylece dileklerin gerçekleşeceğine ve hastalıkların iyileşeceğine inanılır.¹⁶⁰

Bolu’da Hıdırellez günü evlerde bir miktar süt mayalanmadan bırakılır. Hızır’ın geleceği ve süte dokunarak mayalayacağı düşünülür. Seben ilçesinde, mayasız süt yoğurt olursa bir yıl boyunca o yoğurt maya olarak kullanılır. Göynük’te ise bu yoğurttan birer parmak alınarak diğer yiyeceklere de sürülür. Yörede Hıdırellez günü ağaç kaşıklar ateşe atılır, eğer yanmayan kaşık varsa Hızır’ın uğradığına işaret sayılır. Yine Hızır’ın geleceği düşüncesiyle o gün ambarlar ve kapılar açık tutulur.¹⁶¹

Zonguldak’ta Hızır, Peygamber olarak nitelendirilir. Dolayısıyla Hıdırellez günü Hızır Peygamberin dünyaya gelişiyle birlikte, onun getirdiği rüzgârla her nesnenin bol ve bereketli olacağına inanılır.¹⁶²

4.5.1.8. Kabir ziyaretleri kurban dua ve diğer dini motifler

Türkler Orta Asya’dan günümüze kadar önemli günlerde atalarının kabirlerini ziyaret eder, kurban keser ve dua ederler. Türkler için bu atalarına olan saygılarının bir göstergesidir.

157- Kılıçkiran, a.g.e., ss.35.

158- Malcıoğlu, a.g.e., ss.4634, 4635.

159- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.137.

160- Münevver Alp. (1974). İstanbul’da Eski Hıdırellezler. *Türk Folklor Araştırmaları* (Haziran), Yıl 25, C.25, Sayı 299, s7011.

161- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.136.

162- Kadioğlu, a.g.e., ss.38.

Aydın'ın Kızılcapınar köyünde Hıdırellez şenlikleri için bir gün önceden hazırlıklar yapılır, kurbanlar kesilir ve köyün mezarlığına çıkılır. Burası aynı zamanda bir mesire yeridir. Köy halkı bu mezarlığa Hıdırellezi atalarıyla kutlamak için gelirler ve yer, içer eğlenirler.¹⁶³

Çanakkale ve Balıkesir'in köylerinde Hıdırellez günü mezarlıklara gidilir. Mezarların temizliği, bakımı yapılır çevresi düzenlenir. Bu işler yapılırken, bir yandan da oğlaklar kesilir, yemekler pişirilir ve orada bulunan herkese ikram edilir.¹⁶⁴

Bolu'nu Seben ilçesinde Hıdırellez dini bir gün gibi nitelendirilir. Yörede Hıdırellez günü ikindi namazından sonra iki rekât namaz kılınıp, kibleye karşı durularak niyet edilir. Sabah erkenden ise pencere açılarak;

*Sabah hayırı bizim olsun,
Anam babam cennetlik olsun,
Ya Allah ya kerim Allah,
Ya Allah kısmet yolla,
Ya Allah rızık yolla,
Ya Allah eletip götürüp,
Cehennemde yakma,
Ya Allah yüzümüziün karasına bakma.*

diye dâa edilir. Adağı olanlar da kurbanlarını bu gün keser. Edilen dualarda Hıdırellez günü vesile edilerek dua Allah'a yapılır, Allah'tan istenir. Yine Allah rızası için kurban kesilir.¹⁶⁵

Edirne'de Meriç'in Nasuhbey köyü yakınındaki yatırların çevresinde kutlanan Hıdırelleze, *Dallık Şenliği* denilir. Bu şenliklerde halk yatırların ruhaniyetinden yardım istemeye, şükretmeye, manevi ziyafetten pay almaya koşar. Kimi Kur'an okur, kimi namaz kılar, kimi eşiği öper, kimi yatıra secde eder. Çok geniş bir alanı kaplayan mesire yerine çadırlar kurulur, adaklar kesilir. Herkes yer, içer, eğlenir.¹⁶⁶

163- Alaattin Uca. (2007). Türk Toplumunda Hıdırellez- II. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 35, s.251.

164- Hayrettin Parlakyıldız. (2001). Çanakkale ve Çevresinde Nevruz. *Bilge*, C.7, Sayı 28, s.45.

165- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.252.

166- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.252.

Eskişehir’de Hıdırellez kutlamaları, türbelerin bulunduğu ilçe ve köylerde bu türbeler merkez alınmak suretiyle yapılır. Baharın ilk kuzusu özellikle Hızırlık mevki denilen yerlerde kurban edilir. Ayrıca yemekler pişirilir ve herkese ikram edilir.¹⁶⁷

Haymana’ya yakın köylerde Hıdırellez günü köylüler *Kutluhan Türbesi* ve camii etrafında toplanırlar. Büyük bir şenlik düzenlenir, kurbanlar kesilir, yemekler hazırlanır, oyunlar oynanır.¹⁶⁸

İzmir’de Tahtacı Türkmenleri Hıdırellez günü kabirleri ziyaret ederler ve kırların sapa yerlerinde sema oynarlar.¹⁶⁹

Sinop ve çevresinde ise Hıdırellez günü baharın veya yazın gelişi kutlanırken, bir yandan da türbeler ve mezarlıklar ziyaret edilir.¹⁷⁰

Söğüt’te Küre köyü halkı, bir tepe üzerinde bulunan *Dursun Fakih Türbesi* etrafında Hıdırellez kutlamaları yaparlar. Türbeyi ziyaret edip etrafında dua ederek üç kez dolaşırlar. Ardından mevlit okurlar. Evlerden toplanan bulgurla, bağışlanan koyun ve keçi etlerinden pilav pişirerek toplu halde yerler.¹⁷¹

Tokat’ta Hıdırellez günü kabir ziyaretlerine gidilir, dualar okunur ve bu gün sanki dinî bir bayrammış gibi kutlanır.¹⁷²

Zonguldak’ta özellikle köylerde Hıdırellez günü türbe ve yatırların bulunduğu yerlerde geçirilir. Köyün ileri gelenleri ya da birkaç aile bir araya gelerek Kuran-ı Kerim’den bir bölüm ve mevlit okuturlar. Ayrıca çocukların katılımıyla bir âmin alayı oluşturulur. Türbede bulunan Zatın etrafında dualar okuyarak yedi defa dönülür. Kadın ve erkekler türbede iki rekât namaz kılarlar, dua ederler. Ayrıca cemaatle öğle namazı kılınır. Bunun yanı sıra önceden dilek dileyip de dilekleri gerçekleşen kişiler Hıdırellez günü adaklarını türbelere getirirler. Bu adaklar koyun, horoz, su böreği, un helvası gibi şeylerdir. Hiç kimse getirdiği adaktan yiyemez. Başkalarına ikram eder. Türbe ve yatırların yanında bulunan ağaçlara iplik ve kumaş parçaları bağlanarak, dilek tutulur.¹⁷³

167- Cingöz, a.g.e., ss.8.

168-- <http://www.kultur.gov.tr>, belgeno=3148,s.2,3.

169- Abdurrahman Yılmaz. (1948). *Tahtacılar da Gelenekler*, CHP Halkevleri, Ankara, s.99.

170- Ülkütaşır, a.g.e., ss.695.

171- Tezcan, a.g.e., ss.18.

172- Aras, a.g.e., ss.51.

173- Kadioğlu, a.g.e., ss.39.

Anadolu'nun bazı yerlerinde Hıdırellez Günü yapılan duaların ve isteklerin kabul olması için sadaka verme, oruç tutma ve kurban kesme âdeti vardır. Kurban ve adaklar *Hızır hakkı* için olmalıdır. Zira tüm bu hazırlıklar Hızır'a rastlamak amacına yöneliktir.¹⁷⁴

4.5.1.9. Bolluk ve bereket gelmesi için yapılanlar

Hıdırellez gecesi Hızır'ın uğradığı yerlere ve dokunduğu şeylere feyiz ve bereket vereceği inancıyla çeşitli uygulamalar yapılır. Yiyecek kaplarının, ambarların ve para keselerinin ağızları açık bırakılır. Ev, bağ-bahçe, araba isteyen kimseler, Hıdırellez gecesi herhangi bir yere istediklerinin küçük bir modelini yaparlarsa Hızır'ın kendilerine yardım edeceğine inanırlar.¹⁷⁵

Erzurum'da Hıdırellez günü şafak vakti otlar üzerinde biriken çiğ damlalarının bolluk ve bereket getireceğine inanılır. Bu maksatla yoğurt ve hamur mayasına katılır. Ayrıca hayvanların üzerine de serpilir.¹⁷⁵

Sivas'ta da bereket getirmesi dileği ile para kesesi bir tesbihle beraber gül dalına asılır ve bir gece orada kalan paralar sonra yıl boyunca cüzdanlarda saklanır.¹⁷⁶

Van'da Hıdırellez günü, bereket getireceği inancıyla herhangi bir çaydan veya dereden kırk taş toplanır, her taşa bir İhlâs okunur. Bu taşlar evlere pay edilir ve sandıklara konulur.¹⁷⁷

Alanya'da Hıdırellez günü, bereket amacıyla bir zeytin yaprağına bin İhlâs okunur ve "Ben saldım deryaya, Derya götür Mevlaya" denilerek yaprak denize atılır.¹⁷⁸ Yine Hıdırellez akşamı gül dalına para kesesi asılır, ertesi gün alınan bu para bereketli olur inancıyla yıl boyu saklanır.¹⁷⁹

Burdur ve çevresinde özellikle köylerde, yılın bereketli geçmesi için Hıdırellez günü sabah erkenden bir akarsuyun kenarına gidilir. Orada toplanan taşlarla küçük bir ev yapılır ve evin içi buğdayla doldurulur.

174- <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/belge/1-94169/hidrellez-bayrami.html>.

175- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.256.

176- Üçer, a.g.e., ss.30.

177- Yaşar Kalafat. (1997). Türklerde Bereket Motifi. *Türk Dünyası Tarih Dergisi* (Kasım), Sayı 131, s.30.

178- Kalafat, a.g.e., ss.30.

179- Ali Rıza Gönüllü. (1997). Alanya Halk İnançlarında Su Motifi. *Türk Dünyası Tarih Dergisi* (Haziran), Sayı 126, s.20.

İç Anadolu'daki bazı köylerde ise Hıdırellez günü, evin erkeği sabah erkenden yanına iki yaşına gelmiş bir danayı alarak erzak ambarının yanında kimseye görünmeden dolaştırır. Sonra ekmek teknesinden aldığı ekmeği ona yedirir. Böylece o yıl bereketli geçer. Yine köylerdeki varlıklı kişiler Hıdırellez günü bereketli olması temennisiyle ihtiyaç sahiplerine çeşitli yiyecekler ikram ederler.¹⁸⁰

Ankara yöresinde, o yılın bereketli geçmesi umuduyla kapı sövesine para kesesi asılır. Ayrıca evin avlusunda, içinde hamur olan iki kaşık kibleye karşı konur. Bunlardan birisine *Bu sene kısmet var* diğerine ise *Bu sene kısmet yok* diye niyet edilir. Sabaha kadar hangi kaşıktaki hamur kabarırsa o niyetin gerçekleşeceğine inanılır.¹⁸¹

Eskişehir'de, Hıdırellez akşamı mavi renkli bir para kesesinin içine madeni para konulup ağzı kapatılarak akşam ezanından sonra gül ağacının dalına asılır. Bu para Hıdırellez sabahı cüzdana konur ve hiç çıkarılmazsa o kişinin parasının hiç eksilmeyeceğine inanılır. Yine yörede yeni yılın bereket getirmesi amacıyla akşam ezanından sonra bitkilerin üzerinden toplanan özsu kaynatılan sütün içine maya olarak atılır. Bir de yılın bereket getirip getirmeyeceğini anlamak için iki ayrı yoğurt mayalanır ve birine *Var yoğurdu*, diğerine *yok yoğurdu* denir. Hıdırellez sabahı bakıldığında, *yok yoğurdu* tuttuysa o yılın sefalet içinde geçeceğine, *var yoğurdu* tuttuysa o yıl bolluk ve bereket olacağına inanılır. Gece mayalanmamış hamur bir ağaca asılır, hamurun ağaçta kabarıp kabarmamasına göre de o yılın nasıl geçeceği, bolluk ve bereket olup olmayacağı yorumu yapılır.¹⁸²

Kütahya'da Hıdırellez gecesi bereket getireceği inancıyla evlerin etrafına gizlice haşhaş taneleri serpilir.¹⁸³

Söğüt'te Hıdırellez günü bolluk ve bereketin bol olması düşüncesiyle tarlalar, bağ ve bahçeler dolaşılır.¹⁸⁴

Bursa'da Hıdırellez akşamı, yani 5 Mayıs 6 Mayıs bağlayan gece, ev halkı birer madeni parayı kendilerine göre işaretleyerek bir çanta içine koyarlar. Bu çanta o gece bir gül dalına asılır veya gül ağacının dibine bırakılır. Sabahleyin çanta açılır.

180- Gök, a.g.e., ss.8.

181- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.255.

182-Cingöz, a.g.e., ss.8.

183-Aras, a.g.e., ss.51.

184- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.256.

Herkes kendi parasını alır ve günlük kullandığı bozuk para cüzdanına koyar. Bu para uğurlu sayılır ve bereket getirdiğine inanılır.¹⁸⁵ Ayrıca yedi karınca yuvasından alınan toprak eve getirilir ve küçük naylon poşetlere sarılarak herkesin cüzdanına bir miktar konur. Ürünün bol olması için toprağa bir avuç tohum ekilir. Bolluk ve bereket getireceği inancıyla Hıdırellez sabahı, kapı önleri evin yönüne doğru süpürülür.¹⁸⁶

Edirne’de Hıdırellez gecesini ise evlerin kapısına yeşil söğüt, akasya veya yemişken denilen ağacın dalları asılarak, o yılın bereketli geçmesi dilenir. Evlere bereket gelmesi için etrafa darı saçılır.¹⁸⁷

Tekirdağ’da bolluk ve bereketin artması için Hıdırellez günü insanlar birbiriyle yardımlaşır, fakirlere yardım edilir. Yine aynı maksatla evlerin etrafına akşamdan buğday serpilir. Aynı gece evdeki yiyeceklerden biraz alınır ve gül altına bırakılır. Sabah bunlar alınarak evdeki yiyeceklerin içine katılır. Böylelikle evden bereketin ve bolluğun eksilmeyeceğine inanılır. Tarlalarda buğdayların çok olması için ekinler üzerinde yuvarlanılır. Buğday tarlalarına ekmek bırakılır. Bereket olsun diye, para keseleri akşamdan gül dalına asılır. Karınca yuvalarından alınan toprak, cüzdanlara konur. Hıdırellez sabahı tarlalardan ve dere kenarlarından toplanan otlar hayvanlara yedirilir. Böylece hayvanların süt veriminin artacağına inanılır. Yine bereketli olsun diye sandıklara, karınca yuvalarından alınan toprak konur. *Oğul otu* toplanır. Hıdırellez sabahı yağmur yağarsa, o yıl bolluk ve bereketin artacağına inanılır.¹⁸⁸

Bolu’nun Cumaova ilçesinde, ineklerin sütünün bol olması için, başka birinin ahırına girilerek ineklerden kıl koparılıp tuzla birlikte ahırın kapısına asılır. Mudurnu’da kırmızı bir gülün dibine Hıdırellez günü kırmızı bezle bağlı para koyulur ve o para bereketli olur düşüncesiyle bir yıl boyunca harcanmadan cepte taşınır.¹⁸⁹

185- Malcıoğlu, a.g.e., ss.4634.

186- Çınar, a.g.e., ss.13.

187- Emin Kalay. (1996). Edirne’de Nevruz ve Hıdırellez. *Milli Folklor* (Bahar/Yaz), Yıl 8, C.4, Sayı 29/30, s.9.

188-Meydan, a.g.e., ss.20.

189- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.255.

Hıdırellez akşamı, para keselerin gül dalına asılması ve bu paraların yıl boyunca bereket getirmesi dileği ile saklanmasına *Amasya, Artvin, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Edirne, Gaziantep, Isparta, İzmir, İstanbul, Konya, Muğla, Zonguldak* gibi illerimizde rastlanır. Karınca yuvalarından alınan toprağın saklanmasına ise *Amasya, Bolu, Balıkesir, Çanakkale, Edirne, İstanbul ve Tokat* gibi illerimizde rastlanır.¹⁹⁰

4.5.1.10. Sağlık mutluluk baht açıklığı için yapılanlar

Hıdırellez dileklerin yerine gelmesinin istendiği, hastalıklara çare arandığı günlerdir.¹⁹¹ İnsanlar sağlığını, mutluluğunu, kısmetini bu günlerde tutacağı dileklerde veya gerçekleştireceği adet ve geleneklerde arar.¹⁹²

Ülkemizin birçok yöresinde görülen bu geleneği, Şair Ziya İlhan Zaimoğlu bir şiirinde şöyle dile getirir;¹⁹³

*Bu sabah güneş vurmada n sulara,
Güzel yüzlerin aksi düştü.
Cennetten kaçmış kızlar, gül fidesi oğlanlar,
Bu sabah İzmir'de kıylara düştü.*

*Kimi mahzun, kimi umutla sarmaş dolaş,
Kimi rüya sarhoşu doymamış uykuya.
Pembe kâğıtlara yazılı muratlarını,
Ak göğüslerinden çıkarıp attılar suya.*

*İnsanlara sevgiyi, umudu ileten melek,
Yılda bir kez bu sabah gelirmiş EGE'ye.
Bu tükenmez müjde değişmen gönülleri,
Yetmez mi ömür boyu büyülemeye.*

*Denizlerde beklenen geldi mi bilmem,
Bu sabah gelen bahar yüzlü HİDİRELLEZ' dir.
İzmir'de gün ıştırken seni andım çocuğum,
Gel beni de rüyalarında gezdir.*

190- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.257.

191- Gönüllü, a.g.e., ss.10.

192- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.258.

193- Kılıçkiran, a.g.e., ss.

Ağrı'da ve Iğdır'da Hıdırellez günü kadın ve kızlar gül ağacının dibine testi koyarlar ve içine alyanslarını atarlar. Bunları tek tek mani söyleyerek çıkarırlar ve söylenen maniyeye göre, kısmetlerinin açılacağına inanırlar. Yine Ağrı'da Hıdırellez günü, evlenme çağına gelmiş olan kızlar tuzlu ekme yapıp bir parçasını görebilecekleri bir bacaya bırakırlar ve ekmeği alan bir karganın gidiş istikametine göre, evlenecekleri kişinin belli olacağına inanırlar. Ekmeğin bir parçasını ise yer ve su içmeden ve kimseyle konuşmadan yatarlar. Böylece evlenilecek kişi rüyada görülmeye çalışılır. Benzer uygulamalar Cizre'de de görülür ve böylece kısmetin açılacağına inanılır.¹⁹⁴

Erzurum'da, kısmetlerinin açılmasını isteyen genç kızlar Hıdırellez günü, kibleye bakan dokuz komşu kapısını gizlice çalarlar. Sonra ata biner gibi sopalara binip yol ayrımında Hızır'ı beklerler. İnanişaya göre, yine aynı gün, kısmetinin açılmasını isteyen genç kız veya delikanlı sabah namazından önce, kibleye bakan yedi çeşmeden su içerse o yıl evlenir. Ayrıca bu hususta, tuzlu çörek yeme, kargaya çörek verme, kilit açma, güveç açma gibi adetler Hıdırellez günü, Erzurum'da da görülür. Ev sahibi olmak isteyenler de o gün kendine çör çöp veya çamurdan oyuncak ev yapar ve dilekte bulunursa o yıl ev sahibi olacağına inanılır. Ayrıca Erzurum'da Hıdırellez günü, çevrede bulunan ve halk arasında *Çermik* de denilen Ilıca, Hasankale vb. kaplıcalarda yıkanmanın uğurlu olduğuna ve yıkananların özellikle romatizma hastalığından kurtulacağına inanılır. Akarsular için de böyle bir anlayış söz konusudur. İnanişaya göre, 5 Mayıs 6 Mayısı bağlayan gecenin sabahı akarsuda nur akar. Bu suya girenlerin vücudu nurlu olur ve yeniden hayat bulur. Erzurum'un Tortum ilçesi ve çevresinde 6 Mayıs Hıdırellez gününe *Süt mayıs* ismi verilir. O gün kuzular emzirilmez. Emzirildiği takdirde *Yel tutar* denir ve kuzuların arka ayaklarının kısmi ve geçici felç olacağına inanılır.¹⁹⁵

Sivas'ta bir yıl boyunca hep sağlıklı yaşamak için Hıdırellezden bir gün önce, eğer unutulursa Hıdırellez günü mutlaka fasulye dikilir. Fasulyenin yöredeki adı *Eğrilce* dir. Hıdırellez günü diğer yörelerimizde görülen *Martıval* veya *Martıfal* olarak adlandırılan çömlekten talih çekmek esasına dayanan gelenek, Sivas'ta *Vicek çekme* olarak adlandırılır ve uygulanır.

194- Yaşar Kalafat. (1995). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.50, 104, 112.

195- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.263,264.

Ayrıca dileği olan genç kızlar, Hıdırellez'e üç gün kala oruç tutarlar ve oruç süresince hiç su içmemeye özen gösterirler. Son gece yataklarına girerek, evlenecekleri erkeği düşlerinde beklerler.¹⁹⁶

Yozgat'ta Hıdırellez bayramı çok canlı geçer. Hıdırellez'den bir gün önce niyeti olanlar bahçelerde ekili bir susam veya soğanın iki pürünü uçlarından aynı seviyede keser ve işaret koyar. Sabahleyin baktığında kendine tuttuğu pür uzamış, ötekini geçmiş ise niyetinin olacağına inanılır. Evlenme çağı geçmiş olan bazı kızların anneleri, kızının bahtı açılsın diye Hıdırellez'den bir gün önce akşam üstü dışarıda bir evcik yapmaya başlar. Önceden anlaştığı bir arkadaşı da üzerine gelir ve tesadüfen oradan geçiyormuş gibi yapar. Aralarında şöyle bir konuşma geçer;

Arkadaş: - Kolay gelsin ne yapıyorsun?

Anne: - (Kızının adını söyleyerek) evini yapıyorum.

Arkadaş:- Hayırlı olsun, tez gün tez saatte olsun.

Son söylenen söz üç defa tekrarlanır.¹⁹⁷ Ayrıca, genç kızlar Hıdırellez akşamı mani çömleği hazırlarlar. İnanışa göre, Hızır-İlyas seher vakti, bir gülfidanının altına konulmuş olan bu çömleğe uğrar ve kızlara ait eşyaları görür ve onların kısmetini açar.¹⁹⁸

Burdur Bucak'ta da Hıdırellez günü *Martuval eğlencesi* yapılır. Ancak burada eğlencenin adı *Bahtıbar* dır. *Bahtıbar*, diğer yörelerimizde olduğu gibi burada da eğlence olduğu kadar, oyuna katılanların geleceklerine ait bahtlarından haber verdiği inandırıldığı için bir çeşit fal da sayılır. *Bahtıbar* şöyle açılır; Geniş bir kap, artık olmayan suyla doldurulur. İçine fesleğen, nane, şebboy, gül gibi çiçekler atılarak durulmaya bırakılır. Ayrıca aynı kabın içine kızlar ve kadınlar birbirinden kolay ayırt edilebilen takılar bırakılır. Bu kap akşam vakti hazırlanarak ertesi güne kadar üzeri örtülü olarak bekletilebileceği gibi, sabahtan hazırlanarak birkaç saat de bekletilebilir. Kaptaki su durulduktan sonra, *Bahtıbarın* açılmasına geçilir. Küçük bir erkek veya kız çocuğu üzeri çadır gibi örtülen kabın yanına sokulur. Önce şu maniler okunur;

196- Üçer, a.g.e., ss.30; Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.272.

197-Hasan Özbaş. (1963). Yozgat'ta Eğrice Hazırlığı. *Türk Folklor Araştırmaları* (Eylül), Yıl 15, C.8, Sayı 170, s.3168.

198- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.274.

Bahtıbarın bal olsun, Ey Bahtıbar Bahtıbar,
İçi dolu gül olsun, Bahtıbarın vakti var,
Bahtıbarı kuranın, Bir kızla bir oğlanın,
Akibeti hayrolsun. Sarılmaya ahtı var.

Bu manilerin okunmasıyla *Bahtıbar* açılmış olur. Bundan sonra sırasıyla bir mani okunur ve kadınlardan biri örtünün altına elini uzatarak çocuktan kaptaki eşyalardan birini vermesini ister. Verilen eşya kiminse mani onun durumuna göre yorumlanır.

Örneğin;

Mercimeğin kile kile,
Ben ölçerim sile sile,
Var Allah'a hacet dile,
Dileciğin kabul olsun.

Bu mani hangi kıza çıkmışsa onun dileğinin kabul olması için dua edip Allah'a yalvarması gerektiğine inanılır;

Ayna attım çayıra,
Şavkı vurdu bayıra,
Gökte Allah'ın çattığını,
Yerde kimler ayıra.

Bu kızın kısmeti yerindedir, sağlam bir evlilik kuracağı düşünülür.¹⁹⁹

Isparta'da genç kızlar Hıdırellez akşamı bahçelerde bulunan herhangi bir soğanın iki yaprağını birer iple bağlayıp dilek tutarlar. Bu soğanın yaprakları uzarsa, dileğin gerçekleşeceğine, uzamazsa gerçekleşmeyeceğine inanırlar. Yine gelinlik kızlar o gün türbelerde dua ederek "Açıl bahtım, geldi vaktim, gelin olma vaktim" diyerek dilek tutarlar. Aynı şekilde gül ağaçlarına mendil veya iplik bağlayarak da dilek tutulur. Yine Isparta'da Hıdırellezin kutlandığı hemen her yerde halk, Hıdırellez akşamı bahçelerine, sahip olmak istedikleri mal veya eşyaların resimlerini çizerler veya taştan, çöpten şekillerini yaparak dilek tutarlar. Aynı gece yine bazı kimseler kapılarının önlerine kül dökerler. 6 Mayıs sabahı bu kül üzerinde oluşan şekil veya resme göre geçimlerini hangi alanda sağlayabileceklerini tahmin ederler.

199- Şener Yüce. (1965). Bucak'ta ve Bahtıbar. *Türk folklor araştırmaları* (Mayıs), Yıl 16, C.9, Sayı 190, s.3741; Gök, a.g.e., ss.7; Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.262,263.

5 ve 6 Mayıs gecesi yağmur yağarsa o yıl bolluk, bereket olacağına inanılır.²⁰⁰

Yörede, uzun ömürlü olmak ve genç kalmak için Hıdırellez günü, genç ağaçları kucaklama âdeti de görülür. Ayrıca evlerdeki haşarattan korunmak için Hıdırellez günü bir tutam yeşil ot getirilerek evin herhangi bir yerine asılır, böylece evin korunduğuna inanılır.²⁰¹

Hıdırellezin köklü geleneklerinden biri olan *Baht Açma* geleneği burada da yaşatılır. Hıdırellez'den bir gün önce, 5 Mayıs günü mahallede konu komşu arasında kulaktan kulağa şöyle bir havadis dolaşır; “Yarın baht açılacak, bahtını denemek isteyenler baht çömleğine birer işaret koysun...” Çağrıya uyan kadınlar, kızlar, kendi adlarına veya bahtını denemek istedikleri herhangi birisi adına para, küpe, bilezik gibi birbirine benzemeyen bir işareti içi su dolu küçük bir çömlek içine atarlar. Çömleğin ağzı sağlam bir kumaş ile örtülür ve kilitlenir. İnanişe göre, Hızır yeryüzünde ilk kamçısını güle atacağı için, bu çömlek bir gülfidanının dibine konur. Hıdırellez sabahı, kadınlar toplanır. Bu arada geceyi gül dibinde geçiren baht çömleğini getirirler. Gelinlik çağına gelip de henüz gelin olamayan bir kızın başına gelinlik nişanesi olan poçu, yani çevresi saçaklı, ipek bir örtü örtülür ve çömlek bu kıza verilir. Yaşlıca bir kadın gelinin elinde tuttuğu kilitli çömleğin anahtarını eline alır ve karşısındaki başka bir kadın ona “Ne açıyorsun?” diye sorar. O da gelinlik kızın adını söyleyerek “Bu kızın kilitlenmiş bahtını açıyorum” diye üç defa tekrarlar ve şu maniyi söyleyerek çömleğin kilidini açar;

*Bahtiyarın bahtı var,
Beyler gibi tahtı var,
Bahtiyarım berelendi,
Çifte güller dizelendi,
Ortalıklar aralandı,
Bahtiyarlar bâhtlandı.*

Bundan sonra mani söylemeyi bilen kadınlar, çömleği elinde tutan gelinin etrafına dizilirler ve hatırlarına gelen ilk maniyi söylerler. Mani söylenirken çömlekten çıkarılan işaret kime ait ise, mani de onun bahtını göstermiş olur.

200- İmer, a.g.e., ss.1523,1524.

201- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.269.

Çömlekteki işaretler bitinceye kadar mani söylemeye devam edilir. Bilhassa gelinin kendisine çıkan maninin ifade ettiği mana üzerinde durulur. Bu mana iyi bir şeye delalet ediyorsa, “İşte tam üzerine vurdu” gibi sözler, gülüşmeler arasında yükselir. Bu şekilde bahta çıkan maniler büyük bir ilgi ile ezberlenir ve ifade ettiği mânanın da gerçekleşeceğine inanılır.²⁰²

Alanya’da Hıdırellez gecesi, sabah ezanı okunmadan önce, gençler dileklerinin gerçekleşmesi için, deniz kenarında bekleyerek kırk dalgadan su alırlar ve denize *Arılık* denilen sembolik bozuk para atarlar. Daha sonra da bu su ile yıkanır.²⁰³

Toroslar civarında Hıdırellez gecesi, Leyla ve Mecnun adı verilen iki yıldız gözlenir. Bu yıldızlar o gece birbirine kavuşursa, o yıl sevenlerin de birbirine kavuşacağına, o yılın uğurlu ve bereketli geçeceğine inanılır.²⁰⁴ Yine yörede, Hıdırellez gecesi kızlar uyurken yastıklarının altına koydukları tuzlu çörekten yiyip, niyet ederler. Bu gece rüyada görülen gençle evlenileceğine inanılır.²⁰⁵

Eskişehir’de çocuğu olmayan aileler, Hıdırellez akşamı Erenler mevkiindeki ağaca akşam ezanından sonra al ve yeşil yazma bağlarlar. Bazıları da bezden bebek yapar ve onu akşam bir gül ağacının altına yatırır. Böylece çocuklarının olacağını ümit eder. Yine Hıdırellez günü soğan kabuğu ile kaynatılarak boyanan yumurtalar şifa niyetiyle çocuklara ve hastalara yedirilir. Kirada olup da ev sahibi olmak isteyenler bir gül ağacının altına kerpiçten maket ev yaparlar veya ev şekli çizerler ve evlerinin olması dileğinde bulunurlar. Tarla ve hayvan sahibi olmak isteyenler de aynı şekilde resimler çizerler. Bahtının açılmasını isteyen genç kızlar da Hıdırellez akşamı, akşam ezanından sonra gül ağacına bez veya mavi boncuk bağlarlar. Bazıları süslenir, abdest alarak namaz kılar ve namazda *Kevser Suresini* okurlar. Bir çeşmeden su alıp diğer çeşmeye taşırlar. Kısmet talebine yönelik uygulamalar içinde en yaygın uygulama olan *Küpten kader çekme* işi bu yörede de yapılır. Ancak burada, çömleğin yerini bakır kap alır. Ayrıca genç erkekler kızların kısmetlerini açmak için söğüt ağacının dalları ile sırtlarına vururlar. O gün kimse kimseye kızmaz.

202- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.269,270.

203-Gönüllü, a.g.e., ss.20.

204- Bilge Seyidoğlu. (1990). Hıdırellez. *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı 72, s.24.

205- Aras, a.g.e., ss.51.

Bazı türbe ve külliyelerde bir araya gelen kişiler sabahın erken saatlerinde kırk çeşmeden su toplarlar. Bu suları genç kızlara ve delikanlılara geleceklerinin aydınlık olması dileğiyle içirirler. Delikanlılar ise Hıdırellez sabahı gün doğmadan dileklerini bir kâğıda yazarak Porsuk nehrine atarlar.²⁰⁶ Ayrıca bekâr kızlar kendilerine şans getirmesi için *Niyet çömleği* hazırlar ve maniler eşliğinde çekiliş yaparlar ki bu manilere *Kilit açma manileri* de denir.²⁰⁷

Afyon'da Hıdırellez sabahı güneş doğmadan önce, yere taşlardan küçük bir ev yapılır. Böylece bir yıl içinde ev sahibi olunacağına inanılır. Ayrıca genç kızlar Hıdırellez sabahı erkenden Afyon kalesine çıkarlar. Kaleden birkaç defa; “Bahtım, altın tahtım, evlenmek vaktim” diye bağırıp evlenmeye niyet ederler. Bazıları da Hıdırellez günü yine erkenden kalkarlar ve evden çıkarak sokak çeşmelerinden üçünün musluğunu sonuna kadar açarlar. Arkalarına hiç bakmadan evlerine dönerler. Muslukları açarken de; “Bu musluk nasıl açıldıysa bahtım da öyle açılsın” derler.²⁰⁸

Ankara'da biber kabağını Hıdırellez günü kısmeti kapalı bir kızın başı üzerinde açarlar.²⁰⁹

Kütahya'da evlenecekleri erkeği rüyalarında görmek isteyen genç kızlar Hıdırellez akşamı çok tuzlu yiyecekler yerler ve su içmeden yatarlar. İnanışa göre o gece genç kız, düşünde altın kap ile kendisine su veren gönlündeki erkeği görür.

Bergama'da Hıdırellez akşamı, yani 5 Mayıs akşamüstü Hıdırellez gecesine girmeden bir çömlek alınır, niyet tutularak içine yüzük, küpe gibi eşya konur, üstüne gül yapraklarıyla biraz su da serpilir. Çömleğin ağzı oyalı al bir bezle bağlanır. Boğazına bir de zincirli kilit takılır. Çömlek bir gelin başı gibi güllerle, çiçeklerle, tellerle süslenir ve bir gülfidanının dibine konur. Bu çömlekte yüzüğü, küpesi, bileziği olanlar en güzel elbiselerini giyerek, Hıdırellez sabahı toplanırlar, güneş doğmadan çömleği gül dibinden türkülerle alırlar. Yeni elbiseler giymiş ve süslenmiş bir kız çocuğu çömleği eline alır, çömlekte eşyası olanların halka çevirip oturdukları yerde üç defa dolaşır. Daha sonra kimin yanında durursa, onun başı üstünde ve şarkılar, türküler eşliğinde kilit açılır.

206- Cingöz, a.g.e., ss.7,8,9.

207- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.267.

208- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.258.

209- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.258.

210- Balaman, a.g.e., 52.

Başında kilit açılanın bir yıl dolmadan kısmetine kavuşacağına inanılır. Bundan sonra çömlek ortaya konur, oyalı bez çözülür, kız çocuğunun başına örtülür ve çocuk aynaya baktırılır. Bundan sonra, sıradan birisi bir mani veya bir türkü söyler, çocuk da çömlekteki eşyadan birini çeker. Kimin eşyası çıkarsa söylenen mani onun olur ve buna göre niyet tutan kişi kendine göre bir mana çıkarmaya çalışır. Böylece çömlekteki yüzük, küpe, bilezik gibi simgeler çıkarılır, her kes talihini denemiş olur. Yörede yine Hıdırellez akşamı biraz hamur yoğrulur, niyet tutularak ikiye bölünür. Birine *Var Hamuru*, diğerine *Yok Hamuru* denir. Sabaha kadar hangisi kabarırsa o yıl uğurun o olduğuna inanılır. O kimse niyeti oluncaya kadar kendisinden bir şey istenilince, var hamuru kabarmışsa, “var ama...”, yok hamuru kabarmışsa, “yok ama...” diye söze başlar. Yine Bergama’da bazı kimseler Hıdırellez akşamı bir güveç bulgur pilavı pişirir ve yanına da hiç kullanılmamış tahta kaşıklar koyarlar. Sabah bu kaşıkları ateşe atarlar. İnanişâ göre bu kaşıklardan yanmayan olursa onunla Hızır pilav yemiştir diye düşünülür ve de bereket umuduyla bu kaşık sandıkta saklanır. Ayrıca Hıdırellez günü bölgede soğanların ucu kesilerek fal bakılır, derelere çaylara gidilerek istek ve dilekler yazılı olarak sulara bırakılır. Hıdırellez akşamı evlerde bulunan bütün sular boşaltılır ve yeniden doldurulur. Su kaplarından birine çaydan alınmış kırk adet taş konur ve bu küçük taşlar kırk gün su kabında kalır ve şifa niyetiyle bu kaptan kırk gün süreyle su içilir. Kapılara ısırğan otu asılır. Çocukların büyümesi ve mide hastalığı olmaması için de gün doğmadan arpa tarlasından bir tutam başak alınır, kaynatılarak suyu çocuklara içirilir ayrıca çocuklar bu su ile banyo yaptırılır. Yine aynı maksatla toplanan kırk bir çeşit ot kaynatılarak Hıdırellez günü çocuklar bununla banyo yaptırılır. O gün toplanan çiğ taneleri mayalılık olarak kullanılır ya da hayvanların üzerine serpilir. Böylece hayvanların sütünün kesilmeyeceği ve hasta olmayacakları var sayılır.²¹¹

Bursa’da Hıdırellez’den bir gün önce akşamüzeri soğan veya zambak yaprakları bir makasla aynı hizada kesilir. Birine *Baht* ötekine *Caht* (aslı ceht) adları verilir. Ertesi gün hangisinin boyu diğerinden fazla uzamış ise ona göre yorum yapılır. Baht uzamış ise niyeti tutan kişinin yıl boyunca işlerinin iyi gideceğine; Caht uzamışsa, zorluklarla karşılaşılacağına inanılır. Tomurcuk ve goncalar önceden işaretlenir ve dilek tutulur. Bunların açıp açmamasına veya açış zamanına göre yorumlar yapılır.

211- Osman Bayatlı. (1942). *Bergama’da Adetler Efsaneler*, Bergama Belediyesi, Bergama,s.49,54.

5 Mayıs gecesi ayak bileğine sarı, gül ağcına kırmızı ip bağlanır. Hıdırellez günü bu ipler değiştirilir. Saça ve yakaya gül takılır. Sağlık getireceği inancıyla, Hıdırellez gecesi beş tane ayva yaprağı toplanıp yıl boyunca evde saklanır.²¹² 5 Mayıs ı 6 Mayıs'a bağlayan gece sular kararırken bir akarsu kenarına gidilir. Daha önceden üzerine çeşitli dilekler, niyetler yazılmış olan kâğıtlar açık olarak ve yavaşça suya atılır. Eğer kâğıtlar yazıları üste gelecek şekilde suya düşerse dileklerin kabul olacağına, ters dönerse dileklerin tutmayacağına inanılır. İnanişâ göre, bu kâğıtlar denize kadar gider ve İlyas Peygamber'e ulaşır. Yörede yine Hıdırellez gecesi akşamla yatsı arası mayasız bir hamur yoğrulur. Bu hamur iki eşit parçaya ayrılır. Birisine *Var* diğerine *Yok* hamuru adı verilir. Sabahleyin bu hamurlara bakılır. Hangisi kabarıp kendi kendine mayalanmışsa ona göre ev halkı konuşmalarını ayarlar. Şöyle ki: komşulardan biri evden bir şey istediği zaman, *Yok Hamuru* mayalanmışsa o şey evde olsa bile "Yoktu ama bir bakayım" denilerek istenilen şey verilir. Eğer *Var Hamuru* mayalanmışsa evde o şey yoksa bile yok denmez, "Vardı ama kalmadı" denir. Yine Hıdırellez günü, birçok yörede olduğu gibi Bursa'da da bir çeşit fal bakma olarak nitelendirilebilen, Martıfal veya Martuval eğlencesi yapılarak çömlekten maniler eşliğinde nişan çekilir.²¹³ Ayrıca uğur getirsin diye kapı halkalarına ısırgan otu bağlanır. Kısmetinin açılmasını isteyen kişiler bir küp içerisine koydukları kilidi üç defa yerinden çıkartıp *Nasip* diyerek anahtar ile açar. Kısa boylu olduğu görülen çocuklar boyları uzasın diye Hıdırellez sabahı kol, bacak ve bel kısımlarına oklava ile hafifçe vurularak uyandırılır.²¹⁴

Balıkesir ve Çanakkale illerine bağlı bazı köylerde ise Hıdırellez günü sabah erken kalkılır. Su kenarlarına gidilir. Daha güneş doğmadığı için gün görmemiş olarak nitelendirilen su ile kadınlar ellerini yüzlerini yıkarlarken, erkekler ise suya girerek yıkanır. Köye dönülürken de hem Hıdırellez suyu hem de kırlardan toplanan çiçekler eve getirilir ve çiçeklerle evlerin kapıları süslenir. Bilhassa mor renkli Nevruz çiçeğini bulmak ve getirmek önemli sayılır.²¹⁵ Yine Çanakkale yöresinde, hıdırellez günü erkenden dışarı çıkmak, çimenler üzerinde yürümek, köprüden geçmek yaygın davranışlardır. Ayrıca Hıdırellez akşamı gül ağacının dibine fasulye gömülür.

212-Çınar, a.g.e, ss.13,14.

213-Malcıoğlu, a.g.e, ss.4634, 4635.

214-Çınar, a.g.e., ss.14.

215- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.261.

Sabaha kadar yeşerirse tutulan dileğin gerçekleşeceğine inanılır. Çimenler üzerine şekil olarak çizilen dileklerin de tutacağına inanılır.²¹⁶ Çanakkale’de Hıdırellez günü yaşatılan geleneklerden biri de *Yüzük Atma* oyunudur. Akşamdan, bir küp içine ev halkı ve komşuların yüzükleri konur. Küp kapatılarak bir gülfidanının dibine gömülür. Ertesi gün erkenden maniler söylenerek küp açılır. Annesinin ilk çocuğu olan bir kız, elini küpe sokarak yüzüklerden birini rast gele çıkarır. Çıkan yüzük kiminse, okunan mani de onun sayılır ve ona göre yorumlanır. Benzer uygulamalar Balıkesir’de de görülür. Hıdırellez akşamı bir dağar (ağzı yayvan, dibi dar toprak kap) içine o günkü eğlencede bulunacak kimseler erkek veya kadın niyet tutup birer yüzük, küpe veya bir demir parçası atarlar. Dağarı bir fidanın, tercihen bir gülfidanının dibine toprağa gömerler. Orada sabaha kadar kalır. Sabahleyin kahve ve süt içildikten sonra dağar getirilir. Küçük bir kızın yüzü al bir bez ile örtüldükten sonra dağar onun önüne konur. Kadın veya kızlardan biri bir mani söyler. Mani bittikten sonra çocuk dağara elini sokup rast gele bir şey çıkarır. Çıkarılan şey kime aitse o kişi söylenen maniye göre, niyetinin olup olmayacağına hükmeder. Her çekilişte neşe son haddini bulur ve kahkahalar bütün çevreyi sarar.²¹⁷

Söğüt’te Hıdırellez günü sabah ezanıyla birlikte kadınlar kasaba içinden geçen derenin kenarına giderler. Topluca dua ederek o yıl içinde gerçekleşmesini diledikleri olayın ya da olayların şekillerini yaparlar. Çimenlerde yuvarlanırlar. Isırgan otu toplarlar. Dönüşte ısırgan otlarını kapılara takarlar. Ayrıca, Hıdırellez sabahı bir araya gelerek halka halinde toplanan kızlardan birinin yüzüne bürümcükten bir duvak örtülür. Diğer kızlar üzerlerindeki eşyalardan birer parçayı orada duran çömlek içine atarak mani söylerler. Duvaklı kız elini çömlek içine sokarak eşyalardan birini dışarı çıkarır. Eşyası çıkan kızın o yıl içinde evleneceğine, eşyaları çömlek içerisinde kalanların ise kısmetinin kapalı olduğuna inanılır. Bu nedenle kısmeti kapalı kızların başı üzerinde kilit açılarak, kapalı kısmetleri açılmış sayılır.²¹⁸

Çorum’da bazı kimseler hıdırellez akşamı bir tas kaynatılmış sütü dış kapının önüne koyarlar ve ertesi sabah sütün yoğurt olmasını beklerler. Yalnız uğur bozulmasın diye kimse kimseye sütün yoğurt olup olmadığını sormaz.²¹⁹

216- Çınar, a.g.e., ss.14.

217- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.261.

218- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.272.

219- Balaman, a.g.e., ss.52.

Denizli’de Hıdırellez günü komşulardan birinin evinde kızlar, gelinler ve orta yaşlı kadınlar toplanırlar ve *Bahtiyar* açarlar. Bir gün önceden bütün konu komşuya haber gönderilir ve herkesten birer küçük eşya alınır ve bir küpçüğün içine konur. Bu küpçük bir gül ağacının altına gömülür. Ertesi sabah *Bahtiyarın* açılacağı evde toplanılır. Küpten her bir eşya çıkarılırken bir de mani okunur. Eşyanın sahibi maniyeye hak kazanır.²²⁰

İzmir’de ise zengin olmak isteyenler Hıdırellez gecesini bir gülfidanının dibine para kesesi, gümüş para ya da cüzdan bırakırlar. Çocuğu olmayanlar beşik yapar. Hastalar bileklerine sarı iplik gülfidanına da kırmızı iplik bağlarlar. Ertesi gün iplikleri değiştirirler. Genç kızlar ise akşam yemeğinde ağızlarına aldıkları ilk lokmanın yarısını yutar, yarısını da kırmızı bir beze sararak yastığın altına koyarlar. Böylece rüyalarında evlenecekleri erkeği göreceklarine inanırlar. Diğer yörelerimizde görülen *Martıval* hazırlama ve çekiliş yapma âdeti burada da görülür. Ayrıca sabah güneş doğmadan deniz kenarına veya akarsu kenarına gidilir. Dilekler bir kâğıda yazılır. Denize veya akarsuya atılır. Mesire yerlerine gidenler. Günahlarının dökülmesi dileğiyle salıncakta sallanırlar. Sağlamlık kazanmak için çimenler üzerinde yuvarlanılır. Çocuklara ısırgan otu ile vurulur. Yumurta yenir, süt içilir. Dereden kırk tane taş toplanır. Bu taşlara okunarak bir yere gömülür veya saklanır. Karınca yuvalarından toprak alınır, küçük bir beze sarılıp evde saklanır. O gün evde oturulmaz, çamaşır yıkanmaz, sabuna el sürülmez, sabuna el sürülürse sümüklü böcek, ev süpürülürse kara böcek çok olur. Hıdırellez sabahı elini çimenlere sürüp de yüzüne sürenin veya gölgede pişen mercimek suyu ile yüzünü yıkayanların çillerinin geçeceğine inanılır.²²¹

İzmit’te ise Hıdırellez gününe hazırlık bir gün önceden başlar. Genç kızlardan biri bulunduğu mahalle veya sokaktaki genç kızların evlerini dolaşır. Her kızdan bir yüzük bir de üzerinde mani yazılı bir takvim yaprağı toplar. Toplanan yüzüklerle takvim yapraklarını bir çömlek içine koyar. Gece kimsenin görmediği bir zamanda çömleği bir örtüyle sarar ve gönlünce dua ederek çömleği bir gül ağacının dibine gömer. Sabahleyin, yani Hıdırellez günü mahallenin tüm genç kızları toplanır. Erken kalkmayanların kapılarına ısırgan otu bağlanır. Bu senin dileğin olsun ama biraz ısırgan cinsinden olsun demektir.

220- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.263.

221- Artan, a.g.e., ss.7674, 7675.

Büyük bir neşeyle çömlek çıkarılır. En yaşlı kızın başı üzerinde döndürülerek çömlek açılır. Bu “Çömleğin kapağı gibi kısmetin açılınsın” demektir. Sonra kızlardan biri herkesin yüzüğünü bir takvim yaprağı ile birlikte çıkarır. Kimin yüzüğü ise, o takvim yaprağındaki maninin anlamı da onun o yıl içindeki kaderidir. Yörede Hıdırellez gecesi herkes namaz kıлып dilekte bulunur. Evi olmayanlar taşlarla küçük evler yapar. Taşları üst üste dizerek katlar yapar. Gelecek Hıdırelleze kadar dileklerin tutacağına inanılır. Ayrıca evde kalmış kızların evlenebilmesi için kırk evden toplanan kumaş parçalarından yorgan dikilir, ya da yine kırk evden toplanan paralarla bir yorgan alınır ve Hıdırellez gecesi bu yorganlar örtülür. Böylece, evlenememiş kızın bir dahaki Hıdırelleze kadar evleneceğine inanılır. Gebze’de ise evlenmeyi düşünen genç kızlar birer gelin maketi yaparak 5 Mayıs akşamı bir gül dalı dibine bırakırlar ve gece her kes evleneceği erkeği rüyasında göreceğine inanır.²²²

Hıdırellezle ilgili bir adet de İstanbul’un Germiyan/Değirmen Köyünde görülür. Burada da meyve vermeyen ağaçlar balta ile korkutulur. Bunu iki kişi yapar. Hıdırellez günü sabaha karşı ağacın yanına gidilir. Biri balta ile ağacı kesmeye yeltenir. Diğeri, “Kesme meyve verecek” der. Önceki kişi “Meyve vermeyen ağaç niçin dursun” diyerek tekrar ağacı kesmek ister. Böyle yapıldığında ağacın meyve vereceğine inanılır.²²³

Halkalı’da da Hıdırellez günü *Mani Çömleği* hazırlanılır. Ancak burada bazı farklılıklar vardır. Şöyle ki, bütün nişanlar çömleğe toplandıktan sonra en üste Devlet adına bir dal konur ve çömlek su ile doldurulur. Sağlam bir kapakla kapatılır, Küçük bir zincirle de kilitlenir. Kilitlemenin sebebi çömleğin baş düşmanı olan köy delikanlılarıdır. Onlar sabaha kadar gül ağaçlarının diplerini arayarak çömleği bulmaya çalışırlar. Bulurlarsa içindekileri boşaltırlar. Böylece kızların eğlencelerine engel olmağa çalışırlar. Mani çömleğinin kilidi veya kapağı ile uğraşıldığı sezilirse kızlar da eğlencelerini ona göre düzenlerler ve delikanlılara gülünç olmazlar. Gece çalınmaması için kontrol altında tutulan çömlek sabah açılırken herkes toplanır. En yaşlı kızın başına al duvak örtülür ve mani çömleği de başına konur. Çömleğin kilidi anahtarla bir çevirmede açılırsa o kızın bahtının açık olduğu ve bir seneye kalmadan evleneceği müjdelendir.

222- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.271.

223-Nedim Orta. (1960). Değirmen (Germiyan) Köyünde Hıdırellez. *Türk Folklor Araştırmaları* (Mayıs), Yıl 11, C.6, Sayı 130, s.2146.

Üç çevirmede açılırsa bahtının kapalı olduğu anlaşılır ve teselli edilir. Daha sonra Hıdırellez gelini olan küçük bir kız önce Devlet adına çömleğe konulan dalı çıkarır. Daha sonra diğer yörelerimizde olduğu gibi nişanlar çıkarıldıkça maniler okunur. Çömlekte bir şey kalmayınca içindeki su ile oradakiler yüzlerini yıkarlar. Böylece geçen yılın uğursuzluğundan kurtularak yeni yıla tertemiz girildiğine inanılır.²²⁴

Edirne’de Hıdırellez gecesi ekili iki soğan veya sarımsak yaprağının uçları kesilip biri *Sefa* diğeri *Cefa* olarak adlandırılıp işaretlenir ve dilek tutulur. Sabahleyin bakıldığında ölçülen yapraklardan hangisi uzamış ise o yılın öyle geçeceği düşünülür. Yörede, eskiden Nevruz’da görülen pek çok adet son zamanlarda Hıdırellez günü görülmektedir. Dolayısı ile eskiden Nevruz’da yapılan kutlamalar günümüzde genellikle Hıdırellez de karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede Edirne ve çevresinde Hıdırellez akşamı kötü ruhlar ile cin ve perilerin kötülüklerinden korunmak için evlerin kapıları sıkıca kilitlenir ve demir sürgülerle kapılar içerden sürgülenir. Evlerdeki mutfak malzemeleri bir kalbur altına konularak üstü örtülür. Ahırlardaki hayvanlar da kapılar kilitlenerek koruma altına alınır. Yine aynı gece köyün veya mahallenin kızları kapı kapı dolaşarak küpe, yüzük, saat, para, bilezik toplayarak bunları bir çömlek veya bir bakır kap içine koyup ağzını kırmızı bir tülbentle bağlayıp gizlice bir gülfidanının altına gömerler. Çömlek açılacağı günü beklerken kızlar ve erkekler köy veya kasaba ahalisinin topluca yapacağı eğlencede yenilecek olan yemeğin malzemesine katkıda bulunmak amacı ile yine kapı kapı dolaşarak tuz, pirinç, bulgur, kuzu, oğlak gibi şeyler temin etmeye çalışırlar.²²⁵ Ertesi gün yani Hıdırellez sabahı çocuklar dâhil herkes erkenden uyanır. Çocuklar “Uçtu uçtu” diye seslenilerek uyandırılır. Çünkü “Kalk” diyerek uyandırılan çocuğun kalp ve haylaz olacağına inanılır. Hıdırellez günü evin hanımı veya genç kızı kapı önlerini ve bahçeyi en uzak yere kadar süpürür. Bahçenin kenarlarına ve kapı önlerine külden şerit çekilir. Böylece eve ve bahçeye yılan girmeyeceği düşünülür. Ev hanımları *Hayat* denilen ve sofaya konulan meşin veya deri salıncakta çocuklarını kayış gibi sağlam ve sağlıklı olsun diye üçer defa sallarlar. Akşamları kapıları kilitlemek için kullanılan demir parçası bele bağlanır. Bu demirin ağırları ve dertleri alıp o insanı demir gibi yapacağına inanılır. Bazı yörelerde ise bu süpürme işi yapılırken bele taş bağlanır.

224- İmer, a.g.e., ss.1523, 1524.

Daha sonra bu taş, “Ağrılar acılar yola gitsin” denilerek yol üstüne atılır. Bazı köylerde ise ineklerin sütü bol olsun diye bu taş bir kuyuya atılır. Bazı yerlerde ise saklanarak ilk yayık yayma zamanı yayığın içine atılır. Hıdırellez günü yörede küçük ev işleri dışında iş yapılmaz eğer ele iğne alınıp dikiş veya örgü yapılırsa o yıl her işin başında o kişinin karşısına yılan çıkacağına inanılır. Çocuklar sağlıklı olmaları dileği ile Hıdırellez sabahı bir derenin suyuna üçer defa batırılıp çıkarılır. Eğer yakında dere yoksa ev halkı çimenler üzerindeki çiğ tanelerine ellerini sürerek ıslanan ellerini yüzlerine sürerler. Hıdırellez sabahı eve dışardan ilk önce erkek gelirse, evde o yıl erkek hayvanın, kadın gelirse dişi hayvanın bol olacağına inanılır. Yine Hıdırellez sabahı evdeki en yaşlı kadın akasya dalı ile ev halkının yüzlerini yeller. Böylece uykularının tavuk uykusu kadar hafif olacağı düşünürler. Bazı köylerde ise gerçekleşmesi istenen bir dilek resme dönüştürülür. Yani dileğin resmi bir kâğıda çizilir ve taş altına konur. Sabah bu kâğıt akan bir suya atılır. Yine Hıdırellez sabahı, cennet narı denilen bitki, bir buçuk *Yasin* okunmak sureti ile evin kadını tarafından ekilir. Bu bitkinin kaynatılarak elde edilen suyu mide ağrılarına iyi geldiği için her evde bulundurulur. Yıl boyunca kullanılacak olan nane bitkisi de Hıdırellez günü toplanarak kurutulmaya konur. Gün doğmadan önce yere serilen ipin üzerinde genç kızlar saçları uzun olsun diye yürürler. Aynı gün aynı dilekler salıncakta saç ördürülür. Genç kızlar kırlardan topladıkları kırk bir çeşit ot ve çiçeği kaynatarak suyu ile saçlarını yıkarlar. Saçları ve boyları uzun olsun diye kızlar sabahın erken saatlerinde çavdar veya buğday tarlalarında yuvarlanırlar. Bunu delikanlılar da boyları uzun olsun diye yaparlar. Bazı köylerde ise saçların uzun olması dileğiyle bele ve saça çavdar takılır. Genç kızlar da saçları uzun olması dileğiyle saçlarını ördürürler. Hıdırellez den beş-on gün evvel insanlar kollarına pembe, kırmızı, yeşil, sarı ve beyaz bez parçaları veya iplik bağlarlar. Hıdırelleze iki gün kala bunlar bir taşın altına konur. Hıdırellez günü taş kaldırılır. Taşın altından karınca çıkarsa o yıl o ailenin koyun ve kuzusunun çok olacağına, Peygamber böceği denilen siyah böcek çıkarsa büyük baş hayvanlarının çok olacağına, solucan çıkarsa atlarının çok olacağına inanılır. Nevruz ve Hıdırellez sabahı evdeki hayvanlar akşamdan tuz gömülen bir yoldan geçirilir. Daha sonra o tuz hayvanlara sağlıklı ve verimli olmaları dileğiyle yedirilir. Yörede Hıdırellez günü dağdan bayırdan evlere odun, çalı çırpı türünden hiç bir şey getirilmez. Getirilirse eve yılan geleceğine inanılır. Yine o gün eve un alınmaz. Bahçelere musallat olup ekili alanlara zarar veren köstebekler Hıdırellez sabahı teneke çalınmak sureti ile uzaklaştırılmaya

çalışılır. Evin büyüğü evdeki çocukların boyları uzun olsun dileğiyle bellerine üç defa oklava ile vurur. O gün çevrede bulunan bir dere den üç defa geçilir ve derenin içinden alınan bir taş göğüse konur bunu yapanın yüreğinin taş gibi olacağına inanılır. Hıdırellez sabahı çimenler üzerindeki çiğ taneleri toplanarak mayalanacak sütün içine konur. Böylece yıl boyunca hep yeni maya kullanıldığı kabul edilir. Öğlene doğru herkes önceden belirlenen piknik alanına giderek ziyafete katılır. Ziyafetten sonra genç kızlar yine akşamdan toplanan gül ağacının altına gömdükleri niyet kabını çıkarırlar. Yazdıkları manileri de o kabın içine atarlar. Öksüz bir çocuk veya bir kız çocuğunun başına kırmızı bir yazma örterler. Bazı yerlerde eline bir de ayna verirler. Çocuk elini sokarak çömlekten birer birer eşyaları çıkarır. Çıkarılan her eşyaya mukabil bir de mani çekilip okunur. Eşyanın sahibi maninin de sahibidir. Kaptaki eşyalar bitinceye kadar bu işe devam edilir. Bu oyuna *Niyet Çekme* denir. Gelibolu'nun Bolayır bucağında ise, *Bahtiyar Oyunu* denir. Ayrıca yörede Hıdırellez günü ağaçlarda kurulan salıncaklarda kızlar maniler söyleyip sallanırlar. Salıncakta sallanan kızların ayaklarına ısırğan otuyla vurularak sevdiklerinin adlarını söylemeleri sağlanır. Bu arada sallanan genç ayaklarındaki terlikleri yere atar. Terlikler düzgün düşerse o kişinin sağlıklı olacağına, ikisi de ters düşerse o yıl öleceğine inanılır.²²⁵

Kırklareli'de Hıdırellez gecesi aynı zamanda niyet gecesidir. O gece mahallede toplanan gençler, yüzükleri toplayarak bir çömleğe atarlar ve istihareye yatarlar. Sabahleyin gün doğmadan toplanırlar, manici başların okudukları maniler eşliğinde yüzükleri çıkarırlar. Böylece herkes şansına çıkan maniye göre, dileğini yorumlar. Yine, Hıdırellez günü yenmek üzere çörek pişirilirken, çöreğin ortasına para konur. Paralı çörek öğle yemeğinde dilimlere bölünür. Para kimin diliminde çıkarsa o, ailenin en kismetlisi sayılır. Ayrıca, Cadı kadın evleri dolaşp, hayvanların mahsullerini çalmasın diye, 6 Mayıs gecesi evlerin kapılarına yeşil dallar ve karaçalı asılır.²²⁶

Tekirdağ'da, Hıdırellez den bir gün önce özellikle gençler birbirlerine şaka mahiyetinde ısırğanla vururlar. Ayrıca gece evlerin kapılarına ısırğan otları asılır. Bunun iyiliğe delalet olduğuna, kötülük perilerini kaçırttığına inanılır.

225- Kalay, a.g.e., ss.8,9,10; Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.264, 265, 266.

226- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.271.

Bu yöremizde de *Martuval* eğlencesi yapılır. Hıdırellez den bir gün önce eline çömlek alan bir kadın kapı kapı gezer. Herkes kolay tanıyabileceği bir şey verir. Toplanan bu şeyler çömleğe konur. Ağzı da beyaz bezle kapatılarak çömlek kuyuya sarkıtılır. Ertesi gün kadınlar kızlar, nişanları toplayan kadının evine gelirler. Hava iyi ise bahçede değilse sofada toplanırlar. Ud, darbuka gibi şeyler çalarak oynarlar. Orada bulunan yaşlı bir kadın oyunun durdurulup asıl meseleye geçilmesini hatırlatır. Bunun üzerine ev sahibi beyaz bezle sarılı çömleği kuyudan çıkarır. Nişanlı, nikâhlı ya da evli olmayan biri seçilir. Bu kişi ortaya gelir ve başına beyaz bir örtü örtülür. Başka bir kız da mani yazılı kâğıtları elinde tutar sırayla çömlekten çekiliş yapılır. Her çekilişe mukabil mani okunur. Oradakiler bağışarak memnuniyetlerini belirtirler. En sona kalan kişi ceza olarak oynatılır. Sonra çekilişi yapan kız ortaya alınır. Ve etrafında halka oluşturularak oynanır. Herkes eşyasını ve şansına çıkmış olan mani kâğıdını alıp evine gelir. Mani kâğıdı su dolu bir bardağa konur ve ertesi sabah o su içilir.²²⁷ Herhangi bir dileğinin olmasını isteyen kişi, o şeyin resmini veya maketini Hıdırellez akşamı gül ağacının altına koyup dileğini diler. Herhangi bir değerli malının korunmasını isteyen kişiler ise gün o malın kapısına Kur'an asar ve yıl boyunca korunacağına inanır.²²⁸ Meyve vermeyen ağaçlar Hıdırellez günü baltayla korkutulur. Böylece meyve vereceklerine inanılır. Ağaçların Hıdırellez günü balta ile korkutulmasını Bolu, Edirne ve Sivas gibi yörelerimizde de görmek mümkündür.²²⁹

Bolu ve çevresinde Hıdırellez günü ve sonrasında toplanan kekik bitkisinin şifalı olduğuna inanılır. Mengen ilçesinde Hıdırellezin bir gün öncesinde akşam bir gül ağacının dibine küp gömülür ve sabah manilerle açılır. O gün hiçbir tarla ve bahçe işi yapılmaz. Ev isteyenler evlerinin bahçesine ev, bebek isteyenler bezden bebek yaparlar. Cumaova ilçesinde ise, çocuklar o gün boyalı yumurta yer ve boylarının uzaması için dua ederler. Kız çocukların saçları örülür. Genç kızlar ısırğan otu koparıp bekletirler, eğer ot solarsa sevdiklerine kavuşamayacaklarına inanırlar. İki yeşil soğandan birine yeşil, diğerine kırmızı kurdele bağlanır. Yeşil kurdele bağlı soğan bir, iki gün içinde uzarsa sefa sürüleceğine, kırmızı kurdele bağlı soğan uzarsa cefa çekileceğine inanılır.

227- İşçiler, a.g.e., ss.746,747.

228- Meydan, a.g.e., ss.21.

229- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.273.

Kısmeti çıkmamış kızlar için çarşıdan hiç kullanılmamış bir kilit alınır. Bu kilit Hıdırellez günü o kişinin başı üzerinde üç defa açılıp kapatılır. Üçüncüde açık bırakılır. Üç yol çatağında genç kızlar evlenmek için taş taş üzerine koyarak dilek tutarlar. Yedi çeşit ot veya çiçek toplanıp kaynatılıp, suyu ile yıkanıldığında şifalı olacağı düşünülür. Kız çocukları ip üzerine oturtulup saçları taranır, uçları kesilerek ısırgan otu veya asma kökünün dibine gömülür. O gün dilek dilenir. Bu dilek kâğıda yazılarak sabah ezanında akan bir suya atılır. Bu işi yapmak için yola çıkıldığında giderken ve gelirken hiç kimseyle konuşulmaz. Kâğıt akıp giderse dileğin gerçekleşeceğine inanılır. Hıdırellez günü, yılan gelir düşüncesiyle evlere odun getirilmez. Aynı gün dikilen fasulyelerin kurtlu olacağı düşünülür.²³⁰

Giresun'da Mayıs ayının yirmisinde şenlikler yapılır. Rumi takvime göre bu gün Mayıs ayının yedisine denk gelir ve halk arasında "*Mayıs Yedisi*" adıyla anılır. Aksu Çayının denize döküldüğü yerde toplanılır. Irmağın denize karıştığı yerde yıkanılır. Özellikle kadınlar ve kızlar kendilerine uğur getirmesi için yedi çift bir tek taşı denize atarak dilekte bulunurlar. Aynı gün sacayaktan atlayan kişilerin şifa bulacağı, talihinin açılacağı inancıyla üç kez sacayaktan atlanır. Benzer kutlamalar Vakfıkebir, Görele, Bulancak gibi yerleşim yerlerinde de görülür.²³¹

Sinop ve çevresinde ise Hıdırellez nedeni ile *Yüzük Çekme* adeti vardır. Bu adet bir eğlence olduğu kadar, genç kızlar için de talih denemesidir.²³²

Zonguldak'ta ise genç kızlar kısmetlerinin açılması için evin içinde duvardan duvara koşar ve bu arada mani söylerler. Yüzük oyunu oynar ve *Martıfal* eğlencesi düzenlerler. Zengin olmak isteyenler, istedikleri şeyin resmini gül ağcının dibine çizer ve dilek dilerler. Ayrıca, yeni doğan çocukların daha sağlıklı ve güçlü olmasını sağlamak için Hıdırellez günü ayakları toprağa bastırılır. Yine bu gün toplanarak kaynatılan kırk çeşit bitkiden elde edilen suyun bütün hastalıklara iyi geldiğine inanılır.²³³

230- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.261,262.

231-İsmail Bozalioğlu. (1997). Giresun'da Mayıs Yedisi Geleneğinin Tarihi Kökeni. *Türk Dünyası Tarih Dergisi* (Mayıs), Sayı 125, s.39.

232-Ülkütaşır, a.g.e., ss.696.

233-Kadioğlu, a.g.e., ss.38,39.

4.5.2. Türk Topuluklarında Hıdırellez Adet ve Gelenekleri

Türkistan sahasında kut veren, kutlu kılan, ilahi kaynaklı varlık ve şahısların ortak adı *Kıdır* olarak bilinir. Altay, Kazak ve Kırgız Türkçesi'nde *Kıdıruv* kelimesi gezmek, seyahat etmek anlamına gelir. Aynı şekilde Altay, Kazak, Kırgız, Karakalpak ve Doğu Türkistan Türklerinde, sürekli halk arasında gezen, insanlara yardım eden varlık kut iyisi sayılır ve *Kıdır* adıyla anılır.²³⁴

Türk insanının zihninde *Hızır*, *Hızır-Nebi*, *Hızır-İlyas*, *Hıdırellez*, *Kıdır*, *Kızır* gibi kelimelerle ifade olunan bir Hızır kültü ve bu kült etrafında teşekkül edip, yaşatılan gelenekler vardır. Bazı yerlerde bu gelenekler Nevruz günü; bazı yerlerde Hıdırellez günü bazı yerlerde ise her ikisi de gündeme gelir. Zaman ve yerler bazen farklı da olsa, Hızır geleneği ve ilgili inançlar, Türkiye, Balkanlar, Kazakistan, Kırgızistan, Altaylar, Özbekistan, Azerbaycan, Kafkasya gibi çok geniş bir coğrafyada yaşatılır.²³⁵

Türkiye dışında, Azerbaycan, Türkistan, İran, Irak, Suriye, Lübnan, Mısır, Cezayir ve Fas gibi ülkelerde Hızır'a ait olduğu kabul edilen makamlar vardır. Ayrıca, Tuna nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yerde *Hızır-İlyas Boğazı* yer alır. Bir diğer Hızır-İlyas Boğazı da Preveze yakınlarında bulunur. Midilli Adasının Azak şehri yakınlarında *Hızır-İlyas* adını taşıyan bir mescit bulunur. İran'da Abadan sahilinde Hızır-İlyas'a ait bir makam ve Hürmüz şehrinde bir mezar vardır. Kudüs yakınında *Karye-i Hızır-İlyas* adlı bir köy ve Hz. İlyas'a ait olduğu sanılan *Mühr-ü İlyas*, *Makam-ı Hz. İlyas* adını taşıyan bir makam bulunur.²³⁶

Dünyanın değişik yerlerinde ki Türkler Anadolu'da kine benzer Hıdırellez kutlamaları yaparlar. Bu kutlamalar Türklerin Orta Asya'dan Dünya'ya yaydıkları ortak ve benzer kültürlerindedir. Türkler İslamiyet öncesi de Hıdırellez benzeri bir kutlama yaptıklarından İslam'dan sonrada bu kültürlerini zenginleştirerek geliştirmişlerdir. Bunun başlıca sebebi her iki bayramında bahar bayramı niteli taşımasıdır. Tabi uzun yıllar Orta Asya Türk toplumunun da baskı altında yaşadığı düşünülürse bu normal bir sonuçtur. Fakat Türk toplumu bilinçlenmekte ve bayramlarına sahip çıkmaktadır.

234- İsmet Çetin. (2002). Türk Mitinde Kut İyesi Kıdır ve Medeniyet Değişikliğinde Kıdır'dan Hızır'a Geçiş. *Milli Folklor* (Yaz), Yıl 14, C.7, Sayı 54, s.33.

235- Ayşe Yücel. (2002). Türk Dünyasında Hıdırellez Kutlamaları ve İşlevleri. *Milli Folklor* (Yaz), Yıl 14, C.7, Sayı 54, s.36.

236, Aras, a.g.e., ss.44, 45.

Ahıska Türkleri Hıdırellez günlerinde kutlamalar yaparlar. Hıdırellez günü, yakın köylerin halkı toplanarak dağa temaşaya çıkarlar, çalgılar çalıp eğlenirler. *Yığınak* dedikleri bu eğlenceler bir ay kadar devam eder. Biçim zamanı yeniden köylere dönülür.²³⁷

Azerbaycan Türkleri Hıdırellezi 10 Şubat'ta kutlarlar. *Kıçık Çile* ya da *Hıdır-Nebi* bayramı olarak da adlandırdıkları bu günde çeşitli şenlikler düzenlerler. Çocuklar ve gençler evleri gezip, hediyeler toplarlar. Maniler söylenir, oyunlar oynanır.²³⁸

Gagavuzlar ise Hıdırellez günü tartılırlar. Mevsim içinde zayıflayıp zayıflamadıklarına bakarlar. O gün her yerde oyunlar oynanır.²³⁹

Kırım Türkleri, Hıdırellezden birkaç gün önce de eğlenmek için kırlara çıkarlar. Bu âdete *Yavur Yüzü* denir. Hıdırellez öncesinde kırlara çıkmak, bölgede yaşayan Hıristiyanlardan önce Hıdırellezi karşılamak içindir.²⁴⁰

Makedonya Türkleri, Hıdırellez günü subaşlarına, ağaçlık yerlere giderek piknik yapıp eğlenirler.²⁴¹

Üsküp'te 5- 7 Mayıs tarihleri arasında Uluslar arası Çalıklı Hıdırellez Bahar Şenlikleri Festivali düzenlenir. Bu festivale Ülkemizden de sanatçılar katılır.²⁴²

Kosova'da da Hıdırellez kutlamaları oldukça yaygındır. Kosova şehirlerinden başlayarak en küçük köylerine kadar bu gelenek güzel bir çayırda, kaynakta, nehir kenarında veya ünlü bir türbe etrafında ama hep açık havada, yeşilliğin bol olduğu bir yerde yaşatılır. Salıncaklar kurular, davullar, zurnalar çalınır, oyunlar oynanır.²⁴³

Makedonya Türkleri Hıdırellez günü özel öğle yemeği hazırlarlar. En yoksul aileler dahi, *Kaymakçına* denilen bir çeşit yumurtalı süt tatlısı ve *Sütpite* denilen yumurtalı süt böreği hazırlarlar. Kosovalılar da Hıdırellez dolayısıyla, en sevdikleri yemekleri hazırlarlar.²⁴⁴

237- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.120.

238- Aras, a.g.e., ss.49.

239- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.120.

240- Çay, a.g.e., ss.102.

241-Yaşar Kalafat. (1997). Türklerde Bereket Motifi. *Türk Dünyası Tarih Dergisi* (Kasım), Sayı131, s.30.

242-<http://www.kultur.gov.tr>, belgeno=18620,s.1.

243- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.120,121.

244- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.123.

Azerbaycan'da Hıdır-Nebi bayramının kutlandığı gün bütün evlerde *Haşıl* pişirilir, pilav yapılır.²⁴⁵

Batı Trakya'da Hıdırellez gününün özel yiyeceği *Gölle* dir. Hıdırellez akşamı, hemen her yörede görevlendirilen bir kadın kendi muhitindeki komşuları gezerek her evden birer tas mısır toplar. Toplanan mısırlar ve odun, kazan, tepsi gibi malzemeler Hıdırellez günü piknik yapılacak yere götürülür ve mısır akşamdan ıslatılır. Hıdırellez günü kadınlar erkenden gidip ateş yakarlar, akşamdan ıslattıkları tuzlu mısırı kaynatırlar ve böylece Hıdırellez gününün öğle yemeği olarak düşünülen *Gölle* hazırlanmış olur.²⁴⁶

Gagavuzlar, Hıdırellez öncesinde de yaza hazırlık olarak temizlik yaparlar.²⁴⁷

Makedonya Türkleri Hıdırellez günü mutlaka banyo yaparlar. Ayrıca kadınlar kına yakar ve süslenirler. Makedonya'da köylerde yaşayan Arnavutlar ise, Hıdırellez gecesini uyanık geçirmeye çalışırlar ve hava nasıl olursa olsun akarsuda yıkanırırlar.²⁴⁸

Kosova'da yaşayan Türkler, Hıdırellez günü erken saatlerde temizlik yaparlar. Pencereler, kapılar temizlenir, duvarlar, ağaçlar kireçlenir, her taraf süpürülerek temizlenir.²⁴⁹

Dobruca Türkleri, Nevruz günü olduğu gibi Hıdırellez günü de ateş yakarak üzerinden atlarlar. Özellikle çocuklar ateşin üzerinden, "Ağırlığım gâvura" diyerek atlarlar.²⁵⁰

Gagavuzlar'da özellikle Hıdırellez günü ateş yakma ve üzerinden atlama âdeti vardır. Hatta bu gündən sonra kırlara çıkacak bütün koyunlar da ateşin üzerinden atlatılır. Onların da böylece belalardan, kötülüklerden korunacağına inanılır.²⁵¹

245-Aras, a.g.e., ss.49.

246- Dede, a.g.e., ss.121.

247- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.125.

248-Eren, a.g.e., ss.35.

249- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.126.

250- Mehmet Naci Önal. (1999). Dobrucadaki Tatar Türklerinde Nevruz Geleneği. *Bilig* (Kış), Sayı 8, s.87.

251- Arnaut, a.g.e., ss.59,60.

Makedonya’da yaşayan Yörükler içinse, Hıdırellez önemli bir gündür. Dolayısıyla Hıdırellez akşamı bütün gençler yüksek yerlerde ateş yakarlar.²⁵²

Gümrü’de yaşayan Türkler arasında da benzer adetler görülür. Sac üzerinde kavrulmuş buğday un şekline getirilir. İçine şerbet karıştırılarak biraz pişirilir. *Govud* adı verilen bu yiyecek ve biraz da su, niyet edilerek bir odaya konur. Hıdırellez gelip bu sudan içip, *Govuddan* yerse, niyet sahibinin bütün niyetleri gerçekleşir. Bu maksatla oda üç gün kapalı tutulur. Önceden işaret konulmuş olan su ve *Govudda* bir azalma olmuşsa, Hıdırellezin geldiğine inanılır ve dileklerin gerçekleşmesi beklenir.²⁵³

Tebriz bölgesinde Kırklar adını taşıyan Türk aşireti, *Hoy-Rizaiye* civarındaki Karakoyunlu Türkmenleri ve Tatarlar’da da benzer gelenekler vardır. Tatarlar Hıdırellez akşamı, yere serdikleri beyaz bir örtü üzerine un serperler. Ertesi sabah unun üzerinde Hıdır’ın atının izini ararlar ve eve gelip gelmediği hakkında hüküm yürütürler. Eğer at nalına benzer bir ize rastlarsa, bu undan derhal ekmek yaparlar, bir kısmını yer, bir kısmını da dağıtırlar.²⁵⁴

Kazak Türklerinde ise Nevruz günü aynı zamanda *Hıdırellez Günü* olarak da anılmaktadır. Hızır iyiliği ve cömertliği temsil eder. Hızır yeni düşen güneş ışığının sembolüdür. Burada 6 Mayıs Hıdırellez günü, Nevruz’la birleştirilmiştir.²⁵⁵

Makedonya’da yaşayan Yörükler bayram günlerinde olduğu gibi Hıdırellez günü de türbe ve kabirleri ziyaret ederler.²⁵⁶

Kosova’da Hıdırellez günü türbeler ziyaret edilir, mum yakılır, para atılır ve kurbanlar kesilir.²⁵⁷

Hristiyan Gagavuzlar ise Hıdırellez günü kurbanlık kuzu keserler. Kuzu kesilmeden önce rahip tarafından okunmuş tuzla dili tuzlanır ve boynuzlarına bal mumundan yapılmış iki mum sağlamca yerleştirilerek yakılır. Kesilen kuzunun kanı atılmaz. Çevrede bulunanların alınlarına bu kandan sürülür. Kuzunun kanı ve diğer işe yaramaz kısımları toprağa gömülür.

252- Gökçen, a.g.e., ss.668.

253- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- I*, s.134.

254- Çay, a.g.e., ss.52.

255-Akçora, a.g.e., ss.29.

256-Gökçen, a.g.e., ss.377.

257- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.253.

Kuzu bütün olarak kızartılır. Kızartmadan önce parçalamak günah sayılır. Kızartılan kuzu içinde bulunduğu kapla beraber Kiliseye götürülür. Burada rahip dua okur. Özel hazırlanmış haç damgalı buğday ekmeği ile Kilisenin avlusunda yenir ve fakir fukaraya da dağıtılır.²⁵⁸

Makedonya Türkleri Hıdırellez günü, Tanrı'nın verdiği nimetler için dua, şükür ve hamd ederler. Bazıları da şükür kurbanı keserler.²⁵⁹ Gerek kurban etleri ve gerekse, *Hızır Lokması* denilen çörekler fakir fukaraya dağıtılır. Ayrıca bu günlerde üç gün oruç tutanlar da vardır. Makedonya'da Hıdırellezi kutlamanın, Hz. Muhammed'in doğum gününü kutlamaktan başka bir şey olmadığı da yaygın bir kanaattir. Bu düşünceye göre, Hz. Muhammed, Rebiülevvel ayında dünyaya gelmiştir. *Rebi*, Arapça'da yaz demektir. *Rebiülevvel* ise, İlkbahar anlamına gelir.²⁶⁰

Azerbaycan'da Hızır Nebi bayramı kutlamaları esnasında evlerde yapılan govut, helva ya da yarma, Hızır'ın elini sürüp, bereketli kılması için evin sir köşesine bırakılır.²⁶¹

Gagavuzlar Hıdırellez günü cadıların ortaya çıkarak, yemeklerin ve tarlaların bereketini kaldırdıklarına inanırlar. Bunun bertaraf edilmesi için avlulara darı serperler. Cadıların bunlarla uğraşırken yemeklere ve tarlalara ulaşamayacağını varsayarlar.²⁶²

Makedonya Türkleri un, arpa ve buğday ambarlarının bereketli olması için, Hıdırellez günü buralara *Bereket Taşı* koyarlar.²⁶³

Makedonya da yaşayan Yörük kızları Hıdırellez gecesini ellerine kına yakarlar. Sabahleyin de çeşme başlarına giderek kınalarını yıkarlar. İki avuçları ile çeşmeden su alıp arkaya atarlar. Ve "Ağrıları acıları attık" derler. Bunu üç defa tekrar ederler. Sonra başlarına yeşil yapraklar takarak evlerine dönerler. Suyu arkaya atmak âdetine erkekler de katılır. Yine Hıdırellez günü meyilli bir yamaçtan aşağı yuvarlanılır. Bazı yaşlı kadınlar da bu gün çalı çırpı toplayıp bunlarla süt kaynatır. Ayrıca ağaçlardan birer yeşil dal koparılır ve hiç yere değdirmeden eve getirilip evin herhangi bir yerine asılır.

258- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.254.

259-Kalafat, *Türklerde Berket Motifi*, s.30.

260- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.254.

261-Aras, a.g.e., ss.49.

262- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.257.

263- Kalafat, *Türklerde Berket Motifi*, s.30.

Böcekler ipek yapmaya başlayınca ilk önce bu dal ocakların üzerine dikilir ve uğur sayılır.²⁶⁴

Manastır'da yaşayan Türkler arasında da Hıdırellez günü *Martıval* eğlenceleri yapılır. Nişanlar küpten çıkarılmadan önce, bir kadın tarafından dua mahiyetinde şu sözler söylenir;²⁶⁵

Martıfalım fal ola,

İçi dolu hal ola!

Martıfala gelenin,

Muradı hâsıl ola!”

Bu sözlerle açılan çömlekten yapılan çekilişler akşama kadar devam eder. Bahta çıkan manilerle ilgili sohbetler ise haftalarca sürer. Kadınlar ise *Martıfalın* Tanrı yazgısı olduğuna inanırlar ve şu sözü samimiyetle kabul ederler;²⁶⁶

Ne ise hali,

O çıkar Martıfali.

Prizren'de hemen her kadın Hıdırellez günü çocuklarını ya gül ile yüzüne dokunarak ya da ısırğanla ayaklarına vurarak uyandırır ve onları ceviz, söğüt, ısırğan yaprakları ve yumurta kabuklarıyla kaynatılan suyla sağlık için banyo yaptırırlar. Ayrıca bu yörede mani çömleği hazırlanır ve çömlek açılırken şu mani söylenir;²⁶⁷

Martıfalım fal olsun,

Dolu koynum mal olsun,

Kime düşerse bu fal,

Devletilen bahtiyar.

Birçok yörede olduğu gibi çekiliş tamamlanır.

Batı Trakya'da hıdırellez akşamı kızlar toplanırlar, bir toprak çömlek alırlar. Çömleğin içini su doldururlar. Her genç kız çok küçük birer çiçek demetçiği hazırlar. Çiçek demetinin bağına, yüzük, bilezik, kolye gibi kendisine ait olduğunu belirtecek bir eşyasını bağlar. Hazırlanan çiçekler su dolu çömleğe atılırlar. Çömleğin ağzı kapatılır ve bir gül ağacı altına konulur.

264- Gökçen, a.g.e., ss.668, 669.

265- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.275.

266- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.275.

267- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.275.

O gece orada kalır. Hıdırellez günü öğlen zamanı kızlar gidip neşeyle çömleği getirirler. Çömlek ortaya konulur, etrafına mani okuyacak kızlar oturur. Çömlekçi denilen bir kız ise çömleğin başına oturur. Çömlekçi elini çömleğe sokar, etraftaki kızlar bir mani okurlar ve hemen arkasından çömlekçi kız bir çiçek çıkarır. Söylenmiş olan mani bu çiçeğin sahibinindir. Bu, çömlekteki çiçekler bitene kadar tekrarlanır. Geriye kalan su ile yüzlerini yıkarlar böylece zinde kalacaklarına inanırlar.²⁶⁸

Hıdırellez Türkiye dışında, Azerbaycan, Kırım, Kerkük, Musul, Suriye, Balkanlar, Lübnan, Mısır, Cezayir, Fas ve İran'da da bilinir, ayrıca bütün Türk boyları arasında, Hızır'la İlyas'ın buluştuğu gün olarak nitelendirilir ve bir bayram gibi kutlanır.²⁶⁹

268- Uca, *Türk Toplumunda Hıdırellez- II*, s.276.

269-Aras, a.g.e., ss.50.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İSLAMİYET SONASI TÜRKLERDE DİNİ BAYRAMLAR

Türkler İslam'ı kabul ettikten sonra, İslam'ın bütün öğretilerini özümsemişler ve yaşantılarında uygulamışlardır. Bayram kültürüne yabancı olmayan Türkler, İslam'ın iki bayramını da Gök-Tanrı inancının öğretilerinden gelen semavi kökenli damarlar sayesinde çabucak tatbik edebilmişlerdir. Ramazan ve Kurban bayramları kutlamalarında İslami kültürün uygulamaları ile Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar taşıdıkları bayramlarda ki uygulamalar sanki aynı pınarın kaynakları gibidir.

Milletleri ayakta tutan en önemli unsurlardan birisi de dinî bayramlardır. Çünkü bayramlar vesilesiyle birlik ve beraberlikteliğimiz, millî ve manevi değerlere olan bağlılık bilincimiz canlı tutulmaktadır. Dinî bayramlarımız olan Kurban ve Ramazan bayramı bizi birbirimize bağlayan dostluk ve kardeşliğimizi sağlamlaştıran, yardımlaşma ve dayanışmamızı kuvvetlendiren manevi değerlerimizdir. Dinî bayramlarımız ile başta eş-dost, akraba ve komşularımız ile daha sonra tanıdık tanımadık bütün insanlarla bayramlaşır ve kaynaşma sağlarız. Milletleri sadece maddi değerler ayakta tutamaz. Manevi değerlere de her zaman ihtiyacımız vardır.¹

İslâm dininde Ramazan ve Kurban Bayramı olmak üzere iki bayram bulunmaktadır. Ramazan Bayramı; Ramazan ayının sonunda, Hicri takvime göre onuncu ay olan *Şevval* ayının birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde kutlanır. Kurban Bayramı ise, Hicri takvime göre on ikinci ay olan *Zilhicce* ayının on, on bir, on iki ve on üçüncü günleridir. Bu bayramın ilk üç gününde, zengin olan Müslümanların kurban kesmeleri vacip olduğundan Kurban Bayramı denilmiştir. Ayrıca İslam dininin gereklerinden olan Hac ibadetinin yapıldığı ayda *Zilhicce* ayıdır ve Hac ibadetinin sonunda da Kurban kesilmektedir.²

1-Konya Müftülüğü'nün 30.08.2011 tarihli hutbesi, *Millî ve Manevi Bayramlarımız* [İli: Konya, Ay/Yıl: Ağustos- 2011, Tarih: 30.08.2011, Haz. Selmani Gülüm (Altuntaş Kas. Fatih C. İmam-Hatibi, Akşehir/Konya)] .

2- <http://www.diyaret.gov.tr/yayin/basiliyayin/ydinikavramlaroku.asp?id=181&harf=B>.

5.1.RAMAZAN BAYRAMI

Dinî bayramlarımızdan biri olan Ramazan bayramı Arapça'da “ ‘İydü'l-Fıtr’” terimiyle ifade edilir.³

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) Medine'ye hicret ettiklerinde, Medine halkının eğlendikleri iki günleri vardı. Peygamberimiz (s.a.s.); “Bu günler nedir?” diye sordu. Medineliler, “Biz câhiliyye döneminden beri bu günlerde eğleniriz” dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.s.); “Allah, size, o iki gün yerine daha hayırlı iki bayram vermiştir. Bunlar, Ramazan ve Kurban Bayramları'dır” buyurmuştur.⁴

Ramazan ve Kurban Bayramları Hicret'in⁵ ikinci yılından itibaren kutlanmaya başlanmıştır. Peygamberimiz (s.a.s.), bayram günleri ve bu günlerin mahiyeti hakkında şöyle buyurmuştur: “Arefe, kurban ve teşrik⁶ günleri biz Müslümanların bayramıdır. Bu günler yeme ve içme günleridir.”⁷

Müslümanlar, hicretin 2.yılı kendilerine farz olan Ramazan orucunu tutmuşlar ve takiben *Şevval* ayının ilk üç gününü bayram olarak kutlamışlardır. Bu nedenle bu bayrama Ramazan bayramı veya bayramdan önce Fıtır sadakası verildiği için Fıtır bayramı denilmiştir. Bu bayram, Mü'minler için bir ay oruç tutmalarının karşılığı olarak Allah tarafından lütfedilmiş bir dünyevi mükâfattır. Mü'minler bir önceki ayı ibadetle geçirmenin ve Allah'ın rahmetine nail olma ümidinin sevincini taşırlar.⁸

Ramazan bayramının Mü'minler arasında ayrı bir yeri vardır. Çünkü Ramazan bayramı, her gün tutulan orucun iftar vaktindeki sevinci gibi, tutulan bir aylık orucun toplu bir iftar sevincini ifade eder.

3- İsmail Karagöz ve Halil Altuntaş. (2010). *Oruç İlmihali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.130.

4- Vehbe Zuhayli. (2006). *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 2, Çev. Ahmet Efe, Beşir Ersoy, H. Fehmi Ulaş, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, Bilimevi Yayınları, İstanbul, s.452.

5- Hz. Muhammed ve diğer Müslümanların baskılar yüzünden Miladi 622'de Mekke'den Medine'ye göçüne verilen isim. Bu göçün sonucunda Medine'de bir İslam Devleti kurulmuştur.

6- Teşrik Arap dilinde etleri doğrayıp kurutmak demektir. Vaktiyle bayramın birinci günü Mina'da kesilen kurbanların etleri, bayramın 2., 3. ve 4. günlerinde güneşte kurumaya bırakılırdı. Bu sebeple bu üç güne et kurutma günleri anlamında “eyyam-ı teşrik / teşrik günleri” denilmiştir. Arefe Kurban bayramının birinci günüdür. Ramazan bayramında Arefe yoktur.

7- Karagöz ve Altuntaş, a.g.e., ss.130.

8- İslam Ansiklopedisi (TDV), C.V, s.259.

Bir ay gibi uzun bir süreyle, özellikle Ramazan'ın yaz mevsimine denk geldiğinde sıcak günlerde nefislerine oruç tutturan Müminler, sabır imtihanını vererek manevi sorumluluktan kurtulmanın sevincini Ramazan bayramında yaşama imkânına kavuşurlar.

5.1.1. Ramazan Kelimesinin Anlamı

Bu kelimenin hangi kökten geldiği dolayısı ile anlamının ne olduğu konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır:⁹

— Ramazan kelimesi, güz mevsiminin başında yağıp yeryüzünü tozdan temizleyen yağmur anlamındaki *Ramda* kelimesinden türetilmiştir. Bu yağmur, yeryüzünü yıkayıp temizlediği gibi Ramazan ayı da iman edenleri günahlardan yıkayıp temizler.

— Ramazan kelimesi, güneşin şiddetinden taşların son derece kızması anlamındaki *Ramada* kelimesinden türetilmiştir. Bu kökten türeyen *Ramazan* kelimesi, kızgın yerde yalın ayak yürümekle yanmak demektir. Bu kelime, İslâm'ın beş temel esasından biri olan orucun tutulduğu aya özel isim yapılmıştır. Bu ayda Allah için oruç tutularak açlık ve susuzluk çekilir ve böylece orucun harareti ile günahlar manen yakılır.

— Ramazan kelimesi, kılıcın namlusunu veya ok demirini inceltip keskinleştirmek için iki kaygan taş arasına koyup dövmek anlamındaki *Ramada* kelimesinden türetilmiştir. Araplar silahlarını bu ayda bileyip hazırladıkları için bu isim verilmiştir.

— Ramazan kelimesi, Allah'ın güzel isimlerinden biridir. Allah'ın rahmeti sayesinde adeta yanıp yok olması dikkate alınarak oruç tutulan aya bu isim verilmiştir. Bu anlamda *Şehr-i Ramazan*, *Allah'ın ayı* demektir.

5.1.2. Ramazan Ayının Önemi

Ramazan ayı, kameri aylardan adı Kur'ân'da geçen tek aydır.*

9- Karagöz ve Altuntaş, a.g.e., ss.11,12; <http://www.uzmansite.com/ramazanin-kelime-anlami-nedir.html>;
<http://www.ebrulim.net/islam/ramazan.html>.

*-Bakara 2/185; "O Ramazan ayı ki, insanları İrşad için, hak ile batılı ayıracak olan, hidayet rehberi ve deliller halinde bulunan Kur'ân onda indirildi. Onun için sizden her kim bu aya şahit olursa onda oruç tutsun. Kim de hasta, yahut yolculukta ise tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde kaza etsin. Allah size kolaylık diler zorluk dilemez. Sayıyı tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah'ı tekbir etmenizi ister. Umulur ki şükredersiniz."

Ramazan ayını önemli ve değerli kılan hususların başında son ilahî mesaj Kur'ân'ın bu ayda indirilmeye başlamış olması gelir. İslâm'ın beş temel esasından biri olan oruç ibadeti, bu ayda tutulur. Bin aydan daha hayırlı olan Kadir Gecesi¹⁰ Ramazan ayı içersindedir. Bu ayda yapılan ibadetlere diğer aylara göre daha çok sevap verilir. Bu ay af ve mağfiret, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, bolluk ve bereket ayıdır.¹¹

Ramazan Ayı'nın sağladığı barış ve huzur ortamının; milletimizin birlik ve bütünlüğünün korunması yolunda, çok önemli bir katkısı olduğu hususu inkâr olunamaz bir gerçektir. Bu ayda, işlenen suç oranlarında da düşmeler ve gerilemeler olduğu biliniyor. Feyiz, bereket ve tesirleri aşikâr olan bu yüce zaman diliminde, din görevlilerimiz ve zenginlerimiz sosyal yardımlaşma ve hayrat faaliyetlerinde daha yoğun bir gayret içinde bulunurlar. Başta, her ilçede mevcut bulunan; Tüm sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları olmak üzere; bütün gönüllü kuruluşlar, yasal mevzuat ve maddî imkânlar çerçevesi içinde hayrat ve yardım hizmetlerine ağırlık verirler.¹²

Peygamberimiz Şaban ayının son gününde bir hutbe okur ve ashabına Ramazanı şöyle anlatırdı:¹³ *“Ey İnsanlar! Büyük ve mübarek bir ay yaklaştı, gölgesi başınıza geldi. Bu öyle bir aydır ki, içinde bin aydan daha hayırlı olan Kadir Gecesi vardır. Yine o öyle mübarek bir aydır ki, Allah o mübarek ayın gündüzlerinde oruç tutmayı farz, gecelerinde teravih namazı kılmayı nafil kıldı. Kim bu ayda hayırlı bir işle Allah'a yaklaşırsa başka aylarda bir farz eda etmiş gibi olur. Kim bu ayda farz olan bir ibadeti yerine getirirse başka zamanlarda yetmiş farz yerine getirmiş gibi sayılır. Bu ay Allah için açlık ve susuzluğun, taat ve ibadetin meşakkatlerine sabır ve tahammül ayıdır. Sabrın karşılığı da cennettir. Bu ay yardımlaşma ayıdır, bu ay Mü'minlerin rızkını arttıracak aydır.*

10- Kadir Gecesi: Kur'an-ı Kerim'in inmeye başladığı gecedir. Hz.Muhammed (s.a.s.) Kadir gecesini Ramazan ayının son gününden tek rakamlı gecelerinde aramak gerektiğini söylemiş olmasına rağmen, bu konuda yerleşmiş olan genel uygulama Ramazan ayının 27.gecesidir. Kur'an-ı Kerim'de bu geceden bahseden müstakil bir sure vardır ki adı “Kadir Suresi” dir. Bin aydan daha hayırlı bir gecedir.

11- Karagöz ve Altuntaş, a.g.e., ss.11,17.

12- Mehmet Nuri Yılmaz. (1999). Ramazan Ayının Işığında. *Diyanet*, Sayı: 97, s.1.

13- Mehmet Soysaldı. (2010). Peygamber Efendimizin Ramazan Günlüğü. *Harput'tan Esinti Dergisi*, Elazığ, Sayı: 62, s.20,23; Aynı dergi Sayı: 63, s.30,32.

Bu ayda her kim oruçlu bir Mü'mine iftar edecek bir şey verirse, yaptığı bu iş günahlarının bağışlanmasına ve cehennemden azat olmasına sebep olur. Oruçlunun sevabından da hiçbir şey eksilmeden onun kadar sevaba kavuşur.”

Ashab-ı Kiramdan bazıları, “Ya Resulallah, hepimiz oruçluya iftar edecek bir şey bulup verecek durumda değiliz” dediler.

Bunun üzerine Resul-i Ekrem Efendimiz Sallallâhu Aleyhi Vesellem, “Allah bu sevabı bir tek hurma ile bir içim su ile bir yudum süt ile oruçlu Mü'mine iftar ettirene de verir” buyurdular ve hutbelerine şöyle devam ettiler: “Bu ayın başı rahmet, ortası mağfiret, sonu da cehennemden kurtuluştur. Bu ayda her kim kölesinin (işçi ve hizmetçisinin) işini hafifletirse Allah onu affeder ve cehennemden uzak tutar. Bunun için bu ayda şu söyleyeceğim dört hasletten ikisi ile Rabbinizi razı kılarırsınız, diğer ikisinden ise hiçbir vakitte ayrı kalmazsınız. Rabbinizin rızasına sebep olan hasletlerin birisi, Kelime-i Şahadete devam etmeniz, diğeri de Allah'tan mağfiret dilemenizdir. Vazgeçemeyeceğiniz iki hasletin biri Allah'tan Cenneti istemek, diğeri Cehennemden Allah'a sığınmaktır. Her kim oruçluya bir yudum su verirse, Allah da ona benim mahşerdeki havuzumdan öyle bir su içirecektir ki, Cennete girinceye kadar bir daha susuzluk çekmeyecektir.”

5.1.3. Ramazan Ayına Hazırlık

Müslüman Türkler bu aya hazırlıklı girmeye çalışırlar. Bu hazırlıkları şöyle sıralayabiliriz:¹⁴

— Gönlümüz ve ruhumuzla, iyi arzu ve isteklerimizle Ramazan ayına girmeli, sözlü veya fiili kötü alışkanlıklarımızı bırakmalıyız. Bütün varlığımız ile Allah'a yönelmeli, niyetimizi düzeltmeli, kötü düşünce ve arzulardan arınmalı, kalbimizi temizlemeliyiz. Günahlarımızdan kurtulmak için Allah'ın mağfiret, rahmet ve rızasını elde etmeyi, Ramazan sonunda affedilenler arasına girmeyi hedeflemeliyiz.

— Ramazan ayına bu ayı en iyi bir şekilde ihya etmeye, oruç tutma, mukabele, iftar verme gibi Ramazana özgün ibadetleri yapmaya azim ve niyet içinde olmalıyız.

— Ramazan ayında ev halkına; eş ve çocuklarımıza karşı daha hoş görülü, şefkat ve merhametli bir davranış içine girmeliyiz.

14- Karagöz ve Altuntaş, a.g.e., ss.36.

- Sahur ve iftar sofralarını israfa kaçmadan zenginleştirmeliyiz.
- Çalıştırdığımız insanlar varsa onlara Ramazan öncesine göre biraz daha hoşgörölü olmalı, mümkünse işlerini hafifletmeliyiz.
- İnsan haklarına saygılı olmalı, yakınlarımız, komşularımız ve iş arkadaşlarımız ile dargınlığımız varsa Ramazan ayında buna son vermeli, kimseye dargın ve kırgın olmadan Ramazan ayına girmeliyiz.

5.1.4. Oruç

Oruç Farsça kökenli bir sözcüktür. *Rûze* kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Arapça'da Oruç ibadeti *Savm* ve *Sıyâm* kelimeleriyle ifade edilir. *Savm* sözlükte; kişinin kendisini yeme, içme, yürüme ve konuşma gibi her hangi bir söz, eylem ve davranıştan alıkoyması, bir şeyden uzak durması, susması, bir şeye karşı kendini tutması ve engellemesi demektir. Dinî bir terim olarak *Savm* kelimesi; Müminin ibadet niyetiyle imsak vaktinden iftar vaktine kadar kendisini yeme, içme ve cinsel ilişkiden alıkoyması demektir.¹⁵

İslâm'ın beş temel şartından birisi de Ramazan ayında oruç tutmaktır. Müslümanlar Ramazan Ayında bir ay boyunca Oruç tutarlar ve bu ayın sonunda üç gün süren Ramazan Bayramını kutlarlar.¹⁶

Şartlarını taşıyan her Müslüman'ın Ramazan ayında oruç tutması farzdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de; "Kim bu aya (Ramazan ayına) ulaşırsa onu oruçlu geçirsin" buyrulmuştur.¹⁷ Dolayısıyla meşru bir mazereti bulunmayan her Müslüman'ın Ramazan ayını oruçlu geçirmesi gerekir.

Oruç'un tarihi seyri ise insanlık tarihi kadar eskidir. "Ey iman edenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz."¹⁸ Ayetten de anlaşılacağı gibi İslam'ın kutsal kitabı Kur'an, Hz. Muhammed'e gelmeden önce ki peygamberlerin de oruç tuttıklarını belirtiyor.

15- İbrahim B. Abdullah El- Hazimi. (2005). *Yedi Hadis İmamın İttifak Ettiği Hadisler*, Çev. Hanifi Akın, Karınca Yayınları, İstanbul, s.469.

16- <http://www.diyenet.gov.tr/turkish/basiliyayin/weboku.asp?id=450&yid=3&sayfa=6>.

17- Bakara: 2/185.

18- Bakara: 2/183.

Oruç ibadeti, Hz. Âdem ile başlar. Allah ilk insan ve ilk Peygamber Hz. Âdem (as) ve eşine (Hz. Havva) cennette: "... bu ağaca yaklaşmayın..."¹⁹ şeklinde emreder. Böylece insanoğlunun oruç serüveni başlar. Çünkü oruç, insanın ruhî ve bedenî zevklerden arınması, kendini kontrol etmesi, iradesini terbiye etmesi ve nefis ve şeytanın isteklerine değil de, Allah'ın emir ve yasaklarına uyması demektir.²⁰

Eski Türklerinde oruç tuttıkları ile ilgili bilgiler mevcuttur. Moğolların ve birçok Türk boylarının önderi olan Cengiz Han'ın da diğer inançlara karşı düşmanca bir tutumu yoktu. Savaş olmayan zamanlarda, hatta bazen savaşlardan sonra, Budist manastırlarında dinlenir, derin düşünme ve oruç ile "ruhunu arıttırdı". Tengrist halkları birleştirip insanlık tarihinin en büyük devletini kurmuş olan hükümdar, konuşmalarına daima, Sonsuz "*Kök Tengri'nin*" (*mavi Gök'ün*) *dileğiyle...*" sözü ile başlardı.²¹ Eberhard bir kadın şamanın, güz mevsiminde ovada çadır kurarak yedi gün oruç tuttuğunu ve dualar ettiğini açıklamaktadır.²²

5.2. KURBAN BAYRAMI

Sözlükte *yaklaşmak*, *Allah'a yakınlaşmaya vesile olan şey* anlamlarına gelen kurban, dinî bir terim olarak, ibadet maksadıyla, belirli şartları taşıyan hayvanı usulüne uygun olarak kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade eder. Arapça'da bu şekilde kesilen hayvana ayrıca *Udhiyye* de denir. *Udhiyye*'nin çoğulu *Edahi*'dir.²³

Müslümanlar Hicretin ikinci yılında Kurban Bayramını kutlamaya başlamışlardır. Kurban Bayramı, Hicri takvime göre on ikinci ay olan *Zilhicce* ayının on, on bir, on iki ve on üçüncü günleridir. Bu bayramın ilk üç gününde, zengin olan Müslümanların kurban kesmeleri vacip olduğundan Kurban Bayramı denilmiştir. Ayrıca İslam dininin gereklerinden olan Hac ibadetinin yapıldığı ayda *Zilhicce* ayıdır ve Hac ibadetinin sonunda da Kurban kesilmektedir.²⁴

19- Bakara: 2/35 (Dedik ki: "Ey Âdem, sen ve eşin cennette otur, ikiniz de ondan dilediğiniz yerde bol bol yeyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz."); Araf: 7/19, 22.

20- <http://www.islamhukukusayfasi.com/?p=3983>.

21- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Tengricilik>.

22- <http://www.msxlab.org/forum/satirlarla-turkiye/26091-turklerde-islamiyet-oncesi-inanc-sis-1-a.html>.

23- *Kurban Rehberi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s.6,7; İbrahim B. Abdullah El- Hazimi, a.g.e., ss.975; Vehbe Zuhayli. *İsl. Fık. Ans.*, Cilt 4, s.392.

24- <http://www.diyaret.gov.tr/yayin/basiliyayin/ydinikavramlaroku.asp?id=181&harf=B>;

Vehbe Zuhayli. *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, Cilt 4, s.392.

Kur'an'da kurban ile ilgili ayetler ise şu şekildedir; “Öyleyse Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.”²⁵; “Kurbanlık büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın nişanelerinden kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır. Onlar saf saf sıralanmış dururken (kurban edeceğinizde) üzerlerine Allah'ın adını anın. Yanları üzerlerine düşüp canları çıkınca onlardan siz de yiyin, istemeyen fakire de istemek zorunda kalan fakire de yedin. Şükredesiniz diye onları böylece sizin hizmetinize verdik.”²⁶

Peygamberimiz “İnsanoğlu Kurban (Bayramı) günü, Allah'a, kan akıtmaktan daha sevimli bir amel yapamaz. Zira kesilen hayvan, kıyamet günü boynuzlarıyla, kollarıyla, turnaklarıyla (Allah'ın huzuruna) gelecektir. Hayvanın kanı yere düşmezden önce Allah indinde yüce bir mevkie ulaşır. Öyle ise, onu gönül hoşluğu ile ifa edin.” demiştir.²⁷

Yine Hz. Enes (r.a) şöyle buyurmuştur:²⁸ “Resulullah (s.a.v), beyazı siyahından çok, boynuzlu iki koç kurban etti. Onun, ayağını hayvanın yanlarına koyduğunu, besmele çekip tekbir getirdiğini ve eliyle kestiğini gördüm.”

5.2.1. Kurban'ın Tarihçesi

Bir ibadet olarak kurban insanlık tarihi kadar eskidir. Kurban, ilkel kabile dinlerinden en son ve en mütekâmil dine kadar, hemen hemen bütün dinlerde şu veya bu şekilde icra edile gelen yaygın bir ibadet şeklidir. İlâhî din geleneğinde kurban ibadeti ilk defa Habil ve Kâbil tarafından uygulanmıştır. Habil sürünün ilk doğanlarından, Kabil de toprağın ilk mahsulünden birer kurban sunmuşlardır. Allah, Habil'in kurbanını kabul etmiş, Kâbil'inkini kabul etmemiştir. Kurbanı kabul edilmeyen Kabil'in öfkelenmesi üzerine Habil, “Allah ancak takva sahiplerinin kurbanını kabul eder” diye cevap vermiştir. Böylece kurbanın kabul edilmesinde esas olan şeyin takva olduğu vurgulanmıştır. Kur'an'da Mâide suresi 27. ayette Hz. Âdem'in iki oğlunun Allah'a kurban takdim ettiklerinden söz edilir: “(Ey Habibim!) Onlara Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da birinden kabul edilmiş ötekinden kabul edilmemişti...”

25- Kevser: 108/2.

26-Hac: 22/36.

27- Vehbe Zuhayli. *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 4, s.392.

28- Vehbe Zuhayli. *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, Cilt 4, s.393.

İlâhî din geleneğinde Habil ve Kâbil ile başlayan kurban ibadeti, sonraki devirlerde yaşayan peygamberler tarafından da icra edilerek günümüze kadar devam ettirilmiştir. Hayvanı boğazlayarak kanını akıtma şeklindeki kurban uygulaması Nuh Peygamber ile başlatılmış ve Hz. İbrahim’le birlikte tevhit dinlerinde gelenek haline getirilmiştir. İnsanlık tarihi boyunca hemen bütün dinlerde kurban uygulaması mevcut olmakla birlikte şekil ve amaç yönüyle aralarında farklılıklar bulunur. Hac suresi 34. ayette ilâhî dinlerin hepsinde kurban hükmünün konulduğuna işaret edilir: “*Her ümmet için Allah’ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine isimini ansınlar diye bir ibadet (kurban kesme) yeri yaptık...*” Ancak Yahudilik ve Hıristiyanlıkta kurban telakkisi bir hayli değişikliğe uğramıştır.²⁹

İbrahim Peygamber, oğlu İsmail’i Allah’u Teala’ya kurban etmeye söz verir. Zaman gelince, kendisine bu sözü hatırlatılır. O da gerekli hazırlığı yaparak, oğlunu kurban etmek üzere müsait bir yere götürür. Çocuğu yatırır ve bıçağı boğazına vurur. Fakat bıçak çocuğu kesmez. Bu sırada, Allah tarafından kendisine bir koç gönderilir. Bu koçu keserse, oğlunun yerine kabul edileceği bildirilir. Bu olay üzerine Hz. İbrahim kendisine gönderilen koçu keser ve ileride peygamber olacak olan oğlu İsmail kesilmekten kurtulur. Hz. İbrahim’in oğlu İsmail’i kurban etmek istemesinin bir benzerinin de Peygamberimizin dedesi Abdulmuttalib tarafından yaşandığı haber verilmektedir. Zemzem kuyusunun kazılması sırasında Kureyşle karşılaştığı zorluklardan dolayı Abdulmuttalib eğer on tane oğlu olursa onlardan bir tanesini Kâbe’nin yanında Allah için kurban etmeyi adamıştı. Çekilen kurada Peygamberimizin babası Abdullah’a çıkmıştı. Abdulmuttalib adağını yerine getirmeye karar verdi. Kureyşliler böyle bir âdetin yerleşmesinden korkarak, kendisine engel olmuşlardı. Daha sonra Abdullah’ın yerine 100 tane deve kurban edilmiştir. İslâm’da kurban kesme geleneği Hz. İbrahim’e kadar uzanır. Hz. İbrahim’in yapmış olduğu hac ibadeti sırasında, Mina’da kurban kestiği anlaşılmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Nahl suresi 123. ayette Allah: “*Sonra da sana: ‘Doğru yola yönelerek İbrahim’in dinine uy! O müşriklerden değildi.’ diye vahyettik.*” buyrulmaktadır. Kurban bayramının da Hz. İbrahim’den kaldığı bilinmektedir.

29- <http://www.diyanimhaber.com/yazar.asp?yaziID=649>.

Hız. Peygamber, kurban bayramı namazını kıldıktan sonra hazırladığı iki boynuzlu koçun birisini kendisi ve ailesi için, diğelerini de ümmeti için kurban etti. Sonra da: “Allah’ım! Bu sendendir ve sanadır” buyurdu. Hız. İbrahim’in geçirdiğı büyük imtihandan sonra Allah’ın lütfettiğı koç kurbanını da hatırlatan bu ibadet, böylece İslam’da da devam etmiştir. Dinimizde kurban, kurban bayramı günlerinde kesilir. Sığır, manda, deve, koyun ve keçi kurban edilir. Kurbanlıklar, sağlıklı ve sağlam hayvanlardan olmalıdır. Bunun dışında adak kurbanı, akika kurbanı, bazı suç ve günahlar için, keffaret kurbanı türleri de bulunmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Hac suresi 37. ayette : “Onların ne etleri ne de kanları Allah’a ulaşır; fakat O’na sadece sizin takvanız ulaşır. Sizi hidayete erdirdiğinden dolayı Allah’ı büyük tanıyasınız diye O, bu hayvanları böylece sizin istifadenize verdi. (Ey Muhammed!) Güzel davranışları müjdele!” diye buyurdu.³⁰

Türkler’de Gök-Tanrı için kurban sunulmaktadır. Bu kurban sunumu Gök-Tanrı’ya ulaşmasında aracı olan temel davranışı açıklar niteliktedir. Bu durumun sebeplerine bakılacak olursa; zafer istemek veya teşekkür etmek için, barışı ve anlaşmaları teyit etmek için, kuraklıkta yağmur yağması için, hastalık ve ölüm hallerinde, af edilmek için vb. durumlar için kurban sunulur.³¹

Kurban merasimlerine Türkçe “tapıg” veya “yağışlık tapıg” denmekteydi.³² Yine kurban sözüyle alakalı olarak; Türkçe kutsalı karşılayan kelime Kaşkari’de “Iduk” olarak geçmekte olup bu durum Orhun kitabeleri ile de desteklenmektedir. Gök-Tanrı’ya kurban olarak genelde at ve koyun kesilir, renklerinin beyaz olmasına büyük önem verilirdi.³³

30- Hakan İspirli. (2000). İslam’da Kurban’ın tarihçesi. *Diyanet dergisi* (Mart), Sayı: 111, s.7.

31- Engin Akgün. (2008). Şamanist Türk Halklarında Kurban Sungusu ve Kendisine Kurban Sunulan Varlıklar. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 172(2): 21- 32.

32- Emel Esin. (1978). *İslamiyet’ten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslam’a Giriş*. (Türk Kültürü El Kitabı). Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul, s.100.

33- Akgün. a.g.e., ss.26.

5.3. RAMAZAN VE KURBAN BAYRAMI KUTLAMALARI

İslamiyet'e geçiş ile birlikte İslamlık öncesine ait inanç ve davranışlarını tamamen terk etmeyen Türkler, bu yeni yaşam biçimini, bayramlara ve kutlamalara da katabilmiştir. Dinî bayramlarda gerçekleştirilen çoğu gelenek; eski Türk inanç sistemi ve yaşam tarzı ile İslam dininin bütünleştiği bir noktada karşımıza çıkmaktadır.³⁴

Denizli'nin Çardak İlçesi Beylerli kasabasından derlediğimiz bir kutlama bu durumu çok iyi açıklamaktadır. Beylerli'de her bayram "salıncak kurma" olarak adlandırılan kutlama, köy meydanındaki "dede" adı verilen yaşlı bir ağacın çevresinde gerçekleştirilmektedir. Bayramın ikinci ve üçüncü günü öğlen namazından sonra köyün gençleri tarafından Dede denilen ağaca salıncak kurulmaktadır. Dede ağacı köy halkı için kutsaldır ve ağaçtan kırılıp düşen dallar bile yakılmamaktadır.³⁵

5.3.1. Hz. Muhammed Dönemi Bayram Kutlamaları

Bu günlerde müminler en güzel elbiselerini giyerler, at ve deve yarışı düzenlerler ve kölelerin çaldığı def eşliğinde eğlenirlerdi. Çocuklar kovalamaca, çizgi, ceviz, âşık ve misket gibi oyunlar oynayarak eğlenirlerdi. İslam içkili, kumarlı ve gayri meşru şeylerle eğlenmeyi yasaklarken, bayramlarda ve diğer sevinçli günlerde meşru olan eğlenmeye izin vermiştir.³⁶

Kurban ve Ramazan bayramları kadınların da katıldığı musalla adı verilen büyük mekânda bayram namazının kılınmasıyla başlardı. "Bu günümüzde yapacağımız ilk şey namaz kılmaktır." hadisi buna işaret etmektedir.

34- Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları. Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.12.

35- Ebru Gök. (2010). Dede/Salıncak Kurma: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.39.

36- Cem Zorlu. (1998). İslam Öncesi ve İslam Dönemi Kutsal Gün ve Bayramlar. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 4, s.450.

Hz. Peygamber, sosyal bir etkinlik ve mutluluk günü olan bayramlarda eğlenceleri teşvik etmiş, bizzat kendisi Hz. Aişe ile birlikte Habeşlilerin kılıç-kalkan oyunlarını seyretmiş ve huzurunda iki kız çocuğunun çalgı eşliğinde kahramanlık şarkıları söylemelerine izin vermiş ve hatta onlara engel olmak isteyen Hz. Ebu Bekir'e müdahale etmiştir. Bu günler Hz. Peygamberin belirttiği üzere yeme içme günleridir. İşte bundan dolayı ramazan bayramının ilk günü, kurban bayramının 4. günü oruç tutmak mekruhtur. Hz. Peygamberin ramazan bayramlarında musallaya çıkmazdan önce tatlı bir şeyler yemesi sahabe tarafından da uygulanmış ve bayramlarda tatlı bir takım şeylerin ikramı ilk dönemlerden itibaren bir adet haline gelmiştir. Sahabeler birbirleriyle karşılaştıkları zaman karşılıklı olarak "Allah bizden de sizden de kabul etsin" demek suretiyle bayramlaşırldı. Bayramlaşmada kullanılan bu lafız daha sonraki asırlarda da devam etmiş fakat bizim memleketimizde müminlerin namazdan sonra birbirlerine ibadetlerinin kabul edilmesi için söyledikleri bir dua haline dönüşmüştür.³⁷

5.3.2. Selçuklularda Bayram Kutlamaları

Selçuklularda diğer İslam devletleri gibi Ramazan ve Kurban bayramı kutlamalarına önem vermişlerdir. Saraylar süslenir, sultan ihtişam içerisinde namaza gider, namaz dönüşü devlet ricalinin ve halkın tebriklerini kabul ederdi. Bu arada sarayın önünde davul ve zurna çalınırdı. Sultan diğer vakit namazlarında da değişik camilere ve mescitlere gider, vaaz dinler, halkın arasına karışırdı. Sultanın kestiği kurbanlar fakir halka dağıtılırdı. Sultanlar, Abbasi Halifeleri ile karşılıklı tebrikleşir ve birbirlerine hediyeler gönderirlerdi.³⁸

5.3.3. Osmanlılarda Bayram Kutlamaları

Bayram merasimleri musalla veya camiden çıkıldıktan sonra başlardı. En güzel elbiselerini giymiş olan halk bayramlaşır, küçükler büyüklerin ellerini öperler büyüklerde onlara bahşış ve hediyeler verirlerdi. Bayramlaşmak için kapışa gelen çöpçü, bekçi ve tulumbacı gibi hizmetlilere de bahşış verilirdi.³⁹

37- Zorlu, a.g.e., ss.451.

38- Nebi Bozkurt, *İslam Ansiklopedisi* (TDV), Bayram Maddesi, V/262.

39- Özdemir Nutku, *İslam Ansiklopedisi* (TDV), Bayram Maddesi, V/263.

Fatih Sultan Mehmed'in esaslarını belirleyip kanunlaştırdığı saray bayramlaşması şöyle olurdu: Padişah, sabah namazını Hırka-ı Saadet Dairesi'nde kılardı. Namazdan sonra imamlar Kur'an okurlar, hazinedarbaşı da onlara hediye ve bahşişler verirdi. Bundan sonra Mehter çalmaya başlar. Mehter çalarken oradakiler "Ve hemişe bunun emsali eyyâme erişmek nimeti müyesser ola!" diye alkış tutarlardı. Duacı çavuşlarda hep bir ağızdan dua ederlerdi.⁴⁰

Padişahın bayramını tebrik edecek olan zevatın isimleri önceden tespit edilirdi. Bunlar, sabah namazını Ayasofya Camii'nde kıldıktan sonra, saraya giderler ve Kubbealtı'nda toplanırlardı. Padişaha durum arz edildikten sonra padişah Arz Odasına geçerdi. O sırada Has Odalılar. Arz Odası ile Bâbüssaâde arasına düzenli bir şekilde dizilirlerdi. Padişah Arz Odası'ndan çıkıp tahtın önüne gelince nakibüleşraf ayakta bir dua okuduktan sonra padişahın bayramını kutlar ve selam vererek odadan çıkardı. Enderun ağaları da yüksek sesle. "Aleyke Avnullah" derlerdi. Tekrar çalmaya başlayan mehter takımı tören süresince çalmayı sürdürürdü.⁴¹

Tebrik merasimi bittikten sonra, teşrifatçı efendi merasimin bittiğini arz ederdi. Padişah Has Odaya geçer, Ayasofya, Sultan Ahmet gibi bir büyük camiye bayram namazı için gitmek üzere elbisesini değiştirirdi. Bayram namazından sonra padişah Has Oda önüne konulan tahta oturur eğlenceler düzenlenir ileri gelen zevatla birlikte altın ve gümüş kaplarda yemekler ve tatlılar yenilirdi. Yeniçeriler de saray bahçesinde yemek yerlerdi.

Yemekten sonra padişah Has Bahçe'ye iner, oradan da atıyla Beyazıt Köşkü ne giderek güreşçi, zürbâz ve esnaf-ı hüneverânın gösterilerini seyrederdi.⁴²

Bazı bayramlar padişahlar halka açık şenlikler düzenlerlerdi. Bu şenliklerde seyirciler yarım ay şeklinde otururlar, padişahın otağı bu yarım ayın tam merkezinde olur, devlet erkânı da padişahın sağına ve soluna sıralanırlardı. Bu alana valide sultan ile haseki sultanın ve diğer saray kadınlarının gösterileri seyredebilmeleri için kafesli küçük bir köşk yapılırdı.⁴³

40- İ.A.. (TDV), V/ 263.

41- İ.A.. (TDV), V/ 263.

42- İ.A.. (TDV), V/ 263,264.

43- İ.A.. (TDV), V/ 264.

5.3.4. Günümüzde Anadolu'da Bayram Kutlamaları

Türkiye'de dinî bayramların bir hazırlık süreci vardır. Bayramdan önce evin içi genel bir temizliğe tabi tutulur. Buna *bayram temizliği* adı verilir. Bayramlık elbiseler alınır. Yemekler ve tatlılar hazırlanır. Özellikle arife günü hamama gidilir veya evde yıkanılır, temizlenilir. Bazı yörelerde buna *bayram suyuna girmek* denilir. Yine bazı yörelerde bu güne has olmak üzere arife suyu ile yıkanmanın bereket ve sağlık getireceğine inanılır. Bayram sabahı erkenden kalkılır. Tek veya iki katlı köy ve kasaba evlerinin ön kısımları, bahçe ve civarı temizlenir, çöplerden arındırılır. Bayram namazından önce tatlı yenilmesi de gelenekler arasında yer alır. Erkeklerin camide kıldıkları bayram namazına gitmeden önce temiz ve yeni elbiseler giyilir, bayram boyunca görüşmeyecek olanlar, namazdan sonra camide veya caminin önünde bayramlaşırlar. Bayram sabahı kahvaltıda akrabaların bir araya gelmesine özen gösterilir. Hatta Anadolu köy ve kasabalarında bazı varlıklı ailelerin kahvaltı yerine yemek hazırladıkları ve bayram yemeği adı altında kalabalık bir gruptan oluşan davetli topluluğuna yemek verdikleri görülür. Bazen de mahalleli veya köylü evlerinde hazırladıkları yemekleri köy odaları veya cami avlularına getirerek birlikte yemek yerler ve bayramlaşırlar. Bundan sonra eş-dost, konu-komşu ve akraba ziyaretleri başlar. Bu ziyaretler sırasında karşılıklı tebrikleşmeler olur. Küçükler, büyüklerin ellerini öperler. Onlar da “el öpenleriniz çok olsun”, “daima bu günlere gelesiniz” gibi dualar eder, para ya da küçük hediyeler verirler. Bayram günü oruç tutulmaz, çalışılmaz, resmî yerler kapalıdır. Köyden kente göç sürecinde kentlere gelenler ve köylerde yakın akrabaları olanlar dinî bayramları fırsat bilerek köylerini, anne-babalarını ve akrabalarını ziyaret ederler. Şehirden gelenlerle köylerin havası değişmekte, eğlence ortamı daha da güçlenmektedir. Köy meydanlarına kurulan salıncaklar, yapılan geleneksel yemekler, giyilen yöresel giysiler, köy odasında yapılan toplantılar, mezarlık ziyaretleri, çocukların oyunları; günümüzde yok olmaya başlayan köy hayatının bir anda canlanmasını sağlamaktadır. Böylelikle dinî bayramlar sayesinde toplumsal dayanışma, sosyalleşme sağlanmakta, dingin bir şekilde devam eden hayat canlanmaktadır.

Bayram günü şunları yapmak sünnettir:⁴⁴

44- <http://yukarikayalar.wordpress.com/category/bayram-gunu-ne-yapilir>.

Erken kalkmak, gusül abdesti almak, misvak kullanmak, güzel koku sürünmek, yeni ve temiz elbise giyinmek, namazdan önce tatlı yemek, yüzük takmak, camiye erken gitmek, giderken tekbir söylemek, müminlere selâm vermek, güler yüzlü olmak, müminlerle bayramlaşmak, fakirlere sadaka vermek, dargınları barıştırmak, akrabayı ziyaret etmek, din kardeşlerini ziyaret etmek, ziyarette hediye götürmek, kabirleri ziyaret etmek, misafirlere ikram etmek, çok dua ve tevbe etmek.

5.3.4.1. Bayram namazı

Ramazan ve Kurban bayramının birinci günü sabahı erkekler bayram namazı kılmak için camiye giderler. Namazdan sonra cami önünde sıraya girerek bayramlaşırlar. Bayram namazlarında okunan hutbelerde bayramların bütünleştirici ve kardeşliği pekiştirici yönünden bahsedilir ve Müslümanlar kardeşçe kucaklaşıp bayramlaşmaya teşvik edilir. Bu hutbelere Ramazan Bayramı Hutbesi'ne bir örnek şu şekildedir;⁴⁵

Muhterem Müslümanlar!

Rahmet ve mağfiret mevsimi Ramazan ayını geride bırakarak, sevgi ve şefkatle birbirimize ellerimizi uzatma ve kaynaşma günü olan bayrama ulaşmış bulunuyoruz. Bizi, bu mübarek güne ulaştıran Yüce Rabbimize sonsuz hamd ve senalar olsun. Mübarek Ramazan bayramı, bütün Müslümanlara kutlu olsun. Yüce Rabbimiz bu mübarek günü, güven, esenlik, barış ve huzura vesile kılsın.

Değerli Mü'minler!

Ramazan ayının huzur, rahmet ve mağfiret ikliminden geçerek sabahın şu erken saatlerinde Rabbimizin huzurunda toplanmanın sevincini hep birlikte yaşıyoruz.

Bayramlar, iç dünyamızdan başlayarak sevgi ve huzuru dalga dalga topluma yaymanın, birbirimizi kardeş bilerek daha çok gözetmenin ve hoş görmenin, öksüzleri sevindirmenin, yoksulları barındırmanın, yakınlarımızdan başlayarak dargınları barıştırmamızın ve sonuçta birbirimizin gönlüne girmenin sevincini yaşadığımız kutlu zaman dilimleridir.

Bayramlar, her yıl gelip geçen sıradan bir tatil günü değil, insanî ve dinî güzelliklerin birlikte yaşandığı günlerdir.

45- *Hutbe*; İli: Gaziantep, Ay-Yıl: Ağustos- 2011, Tarih: 30.08.2011.

Birlik, beraberlik, sevgi ve saygının güzel örneklerinin sergilendiği, toplumun bütün kesimlerinin birbiriyle kaynaştığı paylaşma ve dayanışma günleridir.

Bayramlar neşe, sevinç, sevme, sevilme ve sevindirme günleridir. Toplumların birlik ve beraberlik duygularının zirveye ulaştığı, dayanışma ve kaynaşmanın daha yoğun yaşandığı müstesna zaman dilimleridir. Bu bakımdan bayram günlerimizi olabildiğince hayırlı olacak şekilde değerlendirerek en başta anne ve babalarımız olmak üzere büyüklerimizi, hastalarımızı, komşularımızı, akraba ve dostlarımızı ziyaret etmeliyiz. Bu vesile ile fakirleri, yetimleri, kimsesizleri ve çocukları sevindirmeliyiz. Dargın olanları barıştırmalıyız. Bu en coşkulu kaynaşma gününde, bu mutluluğun dışında kalmamaya ve bu kaynaşmanın dışında hiç kimseyi bırakmamaya büyük özen göstermeliyiz.

Değerli Mü'minler!

Bayramı sadece kendimiz ve çevremizde yaşamayalım, onu evlerden evlere, gönüllerden gönüllere taşıyalım, yakınlarımızı, komşularımızı, dostlarımızı sevgiyle kucaklayalım.

Bayramda kırgınlığa, dargınlığa, küskünlüğe son verelim; özellikle varlık sebebimiz olan anne ve babalarımızı, aile büyüklerini unutmayalım ve onların hayır dualarını alalım. Evinde ve yatağında ziyaretçi bekleyen insanlarımızı hatırlayalım; öksüz ve yetimleri, muhtaç ve kimsesizleri sevindirelim. Bizler güzel imkânlar içerisinde bayramın mutluluğunu yaşarken yeryüzündeki sosyal ve iktisadî dengesizlikler, çıkar kavgaları, insan eliyle üretilen felâketler neticesi acı ve ıstırap çeken, sevinç ve mutlulukla bayram yapmaya hasret kalan, gözyaşı, şiddet, savaş ve yoksulluğun gölgesinde bayramı geçiren din kardeşlerimizi unutmayalım ve onlar için de dua edelim.

Ramazan'da elde ettiğimiz kazanımları, güzel haslet ve yüksek değerleri Ramazan sonrasında da devam ettirmeye çalışalım. Manevî bir kimlik aşısı olan bayramda, 'kendisi için arzu ettiğini başkaları için de arzu eden gerçek iman bilinci'ne ermek dileğiyle hutbemizi bir ayet mealiyle bitiriyorum: "*Mü'minler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.*"

Kurban Bayramı Hutbesi'ne bir örnek ise şu şekildedir,⁴⁶

Muhterem Müslümanlar;

Yüce Allaha sonsuz şükürler olsun ki, bir kurban bayramına daha kavuşmuş bulunuyoruz. Bugün Allah'ın varlığına ve birliğine inanan, aynı kibleyi paylaşan milyonlarca Müslüman için özel bir gündür. Bugün Kâbe'de milyonlarca insanın, bembeyaz ihramlar içerisinde, Allaha yönelmeleri, milyonlarca Müslüman'ın kestikleri kurbanları, kesemeyen kardeşleri ile *"Müminler ancak kardeştir"* emrinin gereğince paylaşmaları, camilerde toplanan Müslümanların, omuz omuza vererek, tekbir sesleri eşliğinde bayram namazı kılmaları birliğin, beraberliğin, yardımlaşmanın evrenselliğini ortaya koydukları bir gündür.

Değerli kardeşlerim;

Peygamber efendimizin zamanından bugüne kadar, bu minberlerde, kürsülerde, bayramların öfkeleri, kırgınlıkları unutmama, affetme, kucaklaşma günleri olduğu hep söylenegelmiştir. İşte bayram tüm dargınlıkların, kırgınlıkların kaldırıldığı, affetmenin ve kucaklaşmanın gerçekleştiği sevinç günü olmalıdır.

"Ben gelmedim kavga için,

Benim işim sevgi için,

Dostun evi gönüllerdir,

Gönüller yapmaya geldim."

Diyen Yunus misali bu bayramı fırsat bilip dargınlık ve kırgınlıklara son vermeli, aramızdaki kin, haset ve husumet duygularını bırakarak sevgi, saygı ve affetmeyi tercih etmeliyiz.

Bu güzel bayram sabahında, ne yazık ki İslam âleminde bayram sevincini hissedemeyecek kadar yaralı, yorgun, yoksul, felakete maruz kalmış acı çeken kardeşlerimiz de var. Rabbimize yönelip onlar için dua ve niyazda bulunalım. Ayrıca bugünleri önemli bir vesile kılarak, maddi durumu iyi olmayan kardeşlerimizi, yetim ve kimsesizleri gözetmeli, onların da bu bayram sevincini yaşamalarına vesile olmalıyız. Biz fakir ailelere birkaç yüz gram et vermekle sadece onlara, tadını unuttukları etin tadını hatırlatmıyoruz.

46- *Hutbe*; İli: Gaziantep, Ay-Yıl: Kasım- 2011, Tarih: 06.11.2011.

Asıl önemlisi, onlara da gönümüzde yer ayırdığımızı ve onları kardeş bildiğimizi toplum olarak bir bütün olduğumuzu açıkça gösteriyoruz. Bu hususta Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) de *“Fukarayı arayın, onları görüp gözetin. Siz ancak fakirleriniz sayesinde yardım görür ve rızıklandırılırsınız.”* Buyurmaktadır.

Aziz Mu'minler!

Bayramları bayram gibi geçirelim. Bayramları bir tatil gibi görmeyelim. Her bir zamanın bir ibadet anlayışı olduğu gibi bayramlarda tebrikleşmek ve bayram ziyaretlerinde bulunmak bayramımızı ibadete çevirecek amellerdir. Büyüklerimizi ziyaret edip, bayramlarını tebrik etmek suretiyle onları memnun etmeli ve onların dualarını almalıyız. Çocuklarımıza sevgi ve şefkat ile bayram heyecanını yaşatmak hepimizi mutlu edecektir. Zira bayramda başta kendi çocuklarımız olmak üzere çocukları sevindirmek, onlara harçlık vermek gelecek bayramlarımız için sevincin sigortası olacaktır. Mutlaka dinimize uygun olarak kabristanları ziyaret edip; yakınlarımız, akrabalarımız ve komşularımızla bayramlaşmalıyız. Zira birbirini Allah rızası için ziyaret edenler, Yüce Allah'ın sevgisine ve affına nail olurlar, ömürleri bereketlenir, rızıkları artar. Bu hususta sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) *“Kim ömrünün uzamasını ve rızıkının artmasını isterse, Yüce Allah'tan korksun ve yakınlarını ziyaret etsin ve onları görüp gözetin”* buyurmuştur.

Değerli kardeşlerim;

Kurban bayramında en hayırlı ibadet, hali vakti müsait olanların kurban kesmesidir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. *“Âdemoğlu kurban bayramı günü, Allah katında kurban kesmekten daha sevimli bir iş yapmamıştır. Şüphesiz o kesilen kurban kıyamet günü boynuzları ve kılları ile gelir. Hiç şüphe yok ki, kurbanın kanı yere düşmeden önce Allah katında kabul görür. Öyle ise gönüllerinizi kurban ile hoş edin.”*

Kurban ibadetini, sadece et yemek veya desinler için değil, Yüce Allah'a karşı teslimiyetin bir ifadesi olarak, samimi bir niyet ve ihlâsla yapmalıyız. Zira Kur'an da *“Onların ne etleri ne de kanları Allaha ulaşır. Fakat ona sadece takvanız ulaşır.”* buyrulmaktadır.

Bu önemli günde kurban keserken dualarla, kurban edilecek hayvanı incitmeden usulüne göre kesmeliyiz. Bu arada çevre temizliğine de azamî dikkat edip çevreyi kirletmemeliyiz.

İbadetlerimiz, ihlâsımız, güler yüzümüz, sadakalarımız Rabbimizin rızasına vesile, dünyevi mutluluğumuzun ise sebebi olacaktır. Bu duygularla hepimizin Kurban Bayramını tebrik ediyor, ülkemiz ve tüm İslam âlemi için hayırlara vesile olmasını Yüce Mevla'dan niyaz ediyorum. Değeriniz yüce, bayramınız mübarek, kurbanlarınız makbul olsun.

5.3.4.2. Geleneksel kutlamalar

Çok zengin bir kültürün mirasçısı olan Türkler etkileşim içinde oldukları her toplumu, her inancı etkilemişler ya da etkilenmişlerdir. Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra İslamın her öğretisine büyük önem vermişler ve kendi hayatlarında da en mükemmel şekilde tatbik etmeye çalışmışlardır. Fakat o kadar eski ve köklü bir kültürün mirasçıları olarak tabii ki bütün kültürlerinden soyutlanıp tamamen kültürel bir yozlaşmaya uğramamışlardır. İslam'ın öğretilerini kendi kültürleri ile harmanlamışlar ve bazı kültürel özelliklerini İslam'ın her alanında uygulamaktan vazgeçmemişlerdir. Bu tür uygulamaları Ramazan ve Kurban bayramlarının kutlama sahasında da görmekteyiz. Örneğin Anadolu insanı bu tür kültürel birikimlerini Ramazan ve Kurban bayramı kutlamalarında hala uygulamaktadırlar. Anadolu'nun değişik yörelerinde Milletimiz Türk kültüründen bazı örnekleri dini bayramlarımızda da göstermektedirler.

5.3.4.2.1. Abdal musa lokması

Malatya'nın Arguvan ilçesi Çakmak köyünde oturanların büyük bir kısmı yıllar önce İstanbul'a göç etmiştir. Bu göç ile beraber geleneklerini, birlik ve beraberliklerini sağlamak isteyen İstanbul'daki Çakmak köylüleri kendilerine bir dernek kurmuşlardır. Bu dernekte her yıl Kurban Bayramı'nın üçüncü gününde Abdal Musa Lokması isimli gelenek uygulanmaktadır. Bu gelenek için İstanbul'da yaşayan köy halkından hane başına belirli bir miktar para toplanır. Toplanan bu para derneğin giderlerini karşılarken aynı zamanda da bu para ile kurbanlık ve diğer malzemeler alınmaktadır. Kurban Bayramı'nın üçüncü günü bir grup sabah erkenden derneğe giderek hazırlıklara başlar. Hazırlıklar öğle saatlerine kadar sürer. Hazırlıkların bitmesine doğru yani öğlen saatlerinde köylüler yavaş yavaş derneğe gelmeye başlarlar. Köy halkı ilk önce birbirlerinin bayramlarını kutlamaktadır. Daha sonra lokmalar dağıtılmaya başlanır.

Herkes lokmasını yer ve ayranını içer, çeşitli konuşmalar yapılır, köylüler ve gençler arasında tanışma ve kaynaşma sağlanır. Lokmalar bittikten sonra çaylar içilir. Akşama kadar süren eğlenceler ile beraber köyünden uzakta olan insanların dayanışması sağlanmış olur.⁴⁷

5.3.4.2.2. Âmin bağırma

Âmin Bağırma geleneği, Amasya'nın Taşova ilçesine bağlı Sepetli köyünde, Ramazan ayının 14'ünü 15'ine bağlayan gece, Ramazan ayının ortasının geldiğini köy halkına haber vermeye yönelik yapılan bir uygulamadır. Köyde Ramazan ayının 15'i geçtiğinde komşular birbirlerine iftar yemeğine giderler. Ayrıca Ramazan ayının 15'i günü iftarlarını yapan çocuklar mahallede buluşup, köyü dolaşarak evlerden un, yağ, yumurta, peynir, çökelek gibi börek malzemeleri isterler. Böreklik malzemeleri isterken de şu sözleri söylerler: *Âmin bana hak Ramazan Hoşbin bana hak ramazan Cennette var bir pınar Ondan içen huriler Allah Allah dediler Yağ verenin kızı olsun Yumurta verenin oğlu olsun Âmin Âmin. Yeni cami direk ister Söylemeye yürek ister Benim karnum tok ama Arkadaşlar börek ister Âmin Âmin.* Çocuklar topladıkları böreklik malzemeleri daha önceden kararlaştırdıkları eve götürürler, evin hanımı çocuklara börek yapar, çocuklar hep birlikte böreği yer ve kalamı aralarında pay ederler daha sonra da evlerine dağılırlar.⁴⁸

Çankırı'nın Orta ilçesi Kalfat Köyü'nde Âmin bağırma geleneği şöyle icra edilmektedir. Köyde bayram sabahı ezanla birlikte erkenden kalkılır ve erkekler bayram namazına giderken, çocuklar bayramlıklarını giyip büyüklerinin camiden çıkmasını beklerler. Köyün erkekleri camiden çıktıktan sonra birbirleriyle bayramlaşırlar. Bayramlıklarını giyen çocuklar "âmin" denilecek diye büyükler camiden çıkmadan caminin önüne tek sıra halinde dizilirler.

47- Murat Yenier. (2010). *Abdal Musa Lokması: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.21.

48- Elif Balcı. (2010). *Âmin Bağırma: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.22.

Köyün erkekleri de doğal olarak geleneği bildikleri için yanlarında getirdikleri şekerleri çocukların torbalarına teker teker koyup onları sevindirirler. Şekerleri alan çocuklar evlerine dağılırlar, camiden çıkan erkekler toplu hâlde mezarlık ziyaretine giderler. Mezarlıkta dualar edilir, tekrar camiye gelinir ve oradan herkes evlerine dağılır.⁴⁹

5.3.4.2.3.Aşure

Aydın'ın Karacasu ilçesinde Ramazan ve Kurban Bayramı'nda aşure dağıtma geleneği gerçekleştirilmektedir. Kurban Bayramı'nda kurban kesen herkes aşure dağıtmaktadır. Maddi durumu iyi olan bir aile tarafından aşure hazırlıkları başlar ve akşamdan su kaynatılır. Yakın komşular da yardıma gelir ve her evden bir malzeme toplanır. Aşurede en az yedi çeşit malzeme olması gerekir. Bir araya gelen komşular aşure hazırlarken dua da ederler. Tencereye her malzeme konuluşunda ağızlardan dualar, maniler dökülür. Bu dua ve manilerin bazıları şu şekildedir:

*Ağzımız tatlı olsun,
Gönlümüz şen olsun,
Konumla komşumla Yedirmek nasip olsun,
Bereketini ver ya Rabbim,
Şifasını da ver ya Rabbim.*

Aşure piştikten sonra tabaklara koyulup üzerine ceviz ve susam serpilerek servise hazır duruma getirilir. Aşureye daldırılan ilk kaşığa bakla gelirse o senenin bereketli geçeceğine inanılır. İlk önce yaşlıların tattığı aşure sofrasına diğer kişiler de “siz de buyurun” denilerek davet edilir. Aşure hep birlikte yenilmeye başlanır. Yakın komşulara tabaklarla götürülürken daha uzaktaki evlere ise kovalara doldurularak kepeçlerle ikram edilir. Kapı kapı dolaşan aşure dağıtıcısı komşusunu görünce şu maniyi söyler:

*Etinizi yediniz Tatlınızı da yiyiniz,
Bir tabak veriniz de Aşurenizi tadınız.*

Komşunun verdiği cevap ise şu şekildedir:

*Etimizi yedik Sıra tatlınızda,
Allah kabul eylesin aşurenizi.*

49-Semra Tan. (2010). *Âmin Bağırma: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.23.

Aşure dağıtıcısı da “afiyet olsun” der ve başka bir kapıyı çalar. Aşure dağıtımı bu şekilde karşılıklı mani söyleyerek devam eder.⁵⁰

5.3.4.2.4. Bayram çıkarma

Bayram Çıkarma geleneği, Kastamonu'nun Taşköprü İlçesinin Kızılcaören köyünde yaşatılan bir bayram geleneğidir. Kızılcaören köyü, Ramazan ve Kurban bayramlarında çevre köylerden gelen misafirler ile dolar. Bayram namazından çıkan cemaat cami avlusunda halka olur ve herkes birbiriyle bayramlaşır. Çevre köylerden bayram namazına gelenleri, Kızılcaören köylüleri ikişer, üçer kişilik gruplarla kendi evlerine götürürler. Çevre köyden gelen insanlarla birlikte kahvaltı yaparlar, yer içerler. Öğle namazına gidilirken, evde kadınların hazırlamış olduğu yemekler cami avlusuna götürülür. Bu yemekler arasında en yaygın olan kavurmadır. Yemekleri erkekler, kap kacak, çatal kaşık da yanlarına alarak götürür. Caminin avlusu geniş ve çimenliktir. Bütün köylü o avluya toplanır, çevre köylerden gelen misafirlerle birlikte yemekler yenir, salıncaklar, çingirşaklar (tahterevalli) kurulur, eğlenilip hoşça vakit geçirilir. Daha sonra misafirler kendi köylerine gider, köy halkı da evlerine dağılır.⁵¹

5.3.4.2.5. Bayram konatı

Bayram Konatı, Bartın ilinin köylerinde görülen bir bayramlaşma ve bayram günü uygulamasıdır. Konat, üzerinde çeşitli yemekler bulunan sininin adıdır.

Bayram günü, bayram namazı kılındıktan sonra cami hoparlöründen konat yapılacağı köy halkına duyurulur. Bayram namazını kıldıktan sonra eve giden köyün erkekleri, eşlerine konat yapılacağını ve konat götürme saatini söylerler. Her hanede kadınlar belirlenen saate kadar çeşitli yemekler hazırlarlar ve konat sinisine koyarlar. Konatlar, soğuk ve yağışlı havalarda konat yeni olarak bilinen köyün camisinin misafirhanesine veya havanın iyi oyması durumunda belirlenen yeni yere götürülür. Konat yemekleri genelde yöreye özgü yemeklerdir. Ayrıca hazırlayan ailenin maddi durumuna göre değişiklikler arz edebilir.

50- Dilek Çetinkaya. (2010). *Aşure: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.24,25.

51- Nevin Özkan. (2010). *Bayram Çıkarma: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.26.

Hazırlanan bu yemekler, Öğle namazının kılınmasından sonra hep birlikte yenir. Konat yapılmayan köylerin halkı, konat yapılan köylere giderler. Böylece, konat geleneği adı altında o köydeki hısım akrabasını ziyaret edip, bayramlaşırlar. Konat bittikten sonra sohbet başlar, sohbetin ardından konat olan başka köylere gidilir. Bu gelenek sayesinde yöre köylerinin tamamı birbiriyle bayramlaşmış olur.⁵²

5.3.4.2.6. Bayram kömbesi

Osmaniye ve ilçelerinde, Ramazan bayramında gelen misafirlere ikram edilmek üzere *Bayram Kömbesi* hazırlanır. İki türü bulunan kömbelerin kuru olanını hazırlamak için 3 gün önceden yapımına başlanır ve yapımı Arife günü gece yarısına kadar devam eder. Yaş olanı ise Arife günü yapılır. Hemen hemen bütün evlerde Bayram Kömbesi yapılır. Kömbe için hazırlıklara bir hafta önce başlanır, lazım olan bütün malzemeler özenle seçilir ve alıp eve getirilir. Kuru kömbe bir tür kurabiye gibidir. Yaş kömbe ise pasta gibidir ve üzeri yoğurtla kaplıdır. Un, şeker, yağ, yoğurt, susam, tahin, margarin, maya, süt vb. malzemelerle yapılır. Bayram günü gelen misafirlere bu kömbelerden ikram edilir.⁵³

5.3.4.2.7. Bayram pişmaniyesi

Bayram Pişmaniyesi, Mersin iline bağlı Erdemli ilçesinin bayram tatlısı geleneğidir. Ülkemizde, özellikle kurban bayramında her evin, gelen misafirlere ikram etmek üzere tatlı hazırlaması bilinen bir uygulamadır. Bu tatlılar genel olarak benzerlik arz eder ve baklava en çok tercih edilen tatlı çeşididir.

Erdemli halkı ise bayramda gelen misafirlerine pişmaniye ikram eder. Pişmaniye ikram etmelerinin temelinde zahmetli işlerin altından birlik içinde kalkmış olma sembolü etkilidir. Zira pişmaniye malzemeleri yağ, un, şeker her evin kolaylıkla bulabildiği temel gıda maddeleridir. Ramazan ve Kurban bayramlarının arife günü toplanan akrabalar, hep birlikte pişmaniye yapımında emek sarf ederler.

52- Berkan Boran. (2010). *Bayram Konatı: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.27.

53- Bu başlıkta mülakat edilen kaynak kişiler şunlardır; 1. Seyhan İslah, 1975 Düziçi Doğumlu, Evli, Lise Mezunu.2. Zeynep Sağlam, 1981 Düziçi Doğumlu, Evli, Öğretmen.

Arife günü hazırlanan pişmaniyelerin bir kısmı o akşam hep birlikte yenir, kalanı ise ertesi gün bayramlaşma için gelen misafirlere ikram edilir.⁵⁴

5.3.4.2.8. Bayram sofrası

Tokat'ın Erbaa ilçesine bağlı Çevresu köyünde yıllardır yaşatılmakta olan cami avlusunda bayram sofrası kurma geleneği, yakın köyler içerisinde sadece bu köyde cami bulunmasından dolayı diğer köylerdeki insanların bayram namazı kılmak için bu camiye gelmeleri üzerine başlamıştır. Köyler arasında ulaşımın uzun sürmesi sebebiyle bayram namazından çıkan diğer köylerin halkına Çevresu köylüleri tarafından bayram sofrası kurulmaktadır. Bayram sabahı erken kalkan köyün hanımları; börekler, yöresel çorbalar, helvalar yaparlar. Bayram sofralarında genellikle melemen, pancar pekmezi, üzüm pekmezi, kabak tatlısı, reçeller, peynirler ve kızartma çeşitleri yer alır. Cami avlusuna gidecek tepsiler hazırlanır, çaylar demlenir. Bayram namazının hemen arkasından camiden çıkanlar, evlerine gitmeyerek bahçede düzenli bir şekilde sıra olurlar. Camiden en son çıkanlar ilk çıkanların bayramını kutlayarak sıraya geçerler. Böylece herkes birbirinin bayramını kutlar. Daha sonra da camiye gelen ailelerden birer kişi evlerine koşar ve hanımlar tarafından hazırlanan tepsileri camiye götürür. Hazırlanan bu sofralar cami bahçesinde yenilmesine rağmen hava şartlarından dolayı bazı bayramlarda sofralar caminin içine de kurulabilmektedir.⁵⁵

5.3.4.2.9. Bayram şenliği

Rize'nin Hemşin ilçesine bağlı Nurluca köyünde, Ramazan ayının ilk teravih namazından sonra silah sesleri ile başlayan Ramazanı karşılama uygulamaları, bayram gününden 2- 3 gün önce yapılan hazırlıklar ile şenlik havası oluşturulur. Akrabalar ailenin büyüğünün evinde toplanır ve o evi bayram şenliğine hazırlar. Salıncaklar kurulur, yenilecek ve misafirlere ikram edilecek yemekler ve tatlılar yapılır. Çocuklar bayramlık elbiselerini yataklarının başuçlarına koyarlar.

54- Doğan Aydın. (2010). *Bayram Pişmaniyesi: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.28.

55- Berna Demir. (2010). *Bayram Sofrası: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.29.

Sabah erkenden kalkan çocuklar büyüklerinin namazdan çıkmasıyla mahalleyi ve köyü gezerek herkesle bayramlaşır karşılığında şeker veya harçlık alırlar. Köy meydanında ise şenlik eğlenceleri yapılmaktadır. Şenlik yapılacak alanda uçurum kenarına salıncaklar kurulur, erkek ve kızlar yöresel kıyafetlerini giyerler, tulumlar şişirilip çalınır, yaşlı kadınlar karşılıklı geçip türküler söyleyip atışırlar. Bu şenliklerin bir başka özelliği de gençlerin birbirlerini beğenme yerleri olmasıdır. Genç erkekler kızlara, kızlar da erkeklere kendilerini beğendirmeye çalışır. Bazen de kadınlar oğulları için kız beğenirler. Köy meydanında yapılan bayram eğlenceleri tam bir şenlik havası içinde geçer. Tulumun şişirilmesiyle horon tepilir, herkes evinde yapmış olduğu yöreye has yemeklerini getirir ve hep beraber yerler.⁵⁶

5.3.4.2.10. Bayram yeri

Kocaeli'nin Kandıra İlçesine bağlı birçok köyde, Ramazan ve Kurban bayramlarında, çeşitli eğlence ve oyunların icra edildiği görülmektedir; bayram günü, köy meydanına toplanan gençler hem kendi aralarında hem de diğer komşu köylerden gelen arkadaşları ile bayramlaşırlar ve çeşitli oyunlar oynarlar. Bayramlaşma ve hoş vakit geçirip eğlenme amaçlı oynanan oyunlar bir anlamda genç kızların görücüye çıktığı yer olarak da kabul edilir. Bayram Yeri geleneğinin uygulandığı köylerde oynanan oyunlar, tavşan kaç tazı tut, salıncağa binme, şık şık oyunu ve çarçap oyunudur. Bayram Yeri geleneğinin icra edildiği köylerin meydanlarında gençler tarafından oynanan en yaygın oyun “çarçap” oyunudur “Çarçap”, 4 kişi tarafından oynanır ve bu 4 kişi ikişerli gruba ayrılır. Herkes elini arkasına saklar ve 1- 3- 5 rakamlarından birini parmaklarıyla gösterip aynı anda birbirlerine gösterirler. 1, 5'i yener, 5, 3'ü yener, 3 de 1'i yener. Duruma göre kazanan kaybedenin eline vurur. Bu oyunlar sayesinde genç kızlar ve erkekler birbirlerini tanırlar, sosyalleşirler ve ileriye dönük kararlar alırlar, hayatlarını birleştirecekleri eşlerini seçerler.⁵⁷

56- Çiğdem Sarıkaya.(2010). *Bayram Şenliği: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.30.

57- Gonca Karaca. (2010). *Bayram Yeri: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.31.

5.3.4.2.11. Bayramlaşma

Çankırı'nın Yapraklı ilçesine bağlı Tatlıpınar köyünde Ramazan Bayramı'nda köy meydanında bayramlaşma töreni gerçekleştirilmedi. Bayram namazının ardından, camiden çıkan köy halkı yakındaki köy yemekhanesinin önünde toplanır. Daha sonra büyükten küçüğe doğru sıralanarak bütün köy halkı bayramlaşır. Yemekhanenin yanında kurulan köy odasında biraz sohbet ettikten sonra köyün kadınları tarafından imece usulü ile yapılan ve evlerden getirilen yemekler yenilir. Yemekler yendikten sonra gruplar halinde evler dolaşarak bayramlaşılır. Bu uygulama bayramın üç günü sürmektedir. Bu uygulamada genellikle bulgur pilavı, pirinç pilavı, yaprak sarması, lahana sarması, soğan yahnisi gibi yöresel yemekler hazırlanmaktadır. Genel kabule göre bu gelenek köy camisinin yapım yılı olan 1301'den beri devam ettirilmektedir.⁵⁸

5.3.4.2.12. Berat

Berat geleneği, Amasya'nın bir bayramı karşılama geleneğidir. Geleneğe ismini veren Berat, af anlamını, beraat etmek anlamını taşır. Berat, aynı zamanda Amasya yöresinde bakırcıların, tenekeçilerin yaptığı, üstünde mum koyma yerleri olan, bir nevi şamdana benzeyen bir aydınlatma gereçidir. Yöre halkının çocukları, tenekeçilerden, bakırcılardan temin ettikleri beratlarını jelâtin vb. kâğıtlarla süsleyerek üzerlerine mum takıp beraat kandili gecesini camiye giderler. Camide büyükleriyle ibadetlerini yapan çocuklar, camiden çıktıklarında beratlarındaki mumları yakarak evlerine dağılırlardı. Sokaklar ellerinde beratlarıyla dolaşan çocuklardan dolayı ışıltılı parlar, yöre insanı o gecenin beraat gecesini olduğunu anlardı.⁵⁹

58- Nizam Çakır. (2010). *Bayramlaşma: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.32.

59- Süleyman Çelik. (2010). *Berat: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.33.

5.3.4.2.13. Beşik

Bolu'nun Göynük ilçesinde bayram sabahları çocuklar, topladıkları harçlıklar ile mahallelerine gelen "beşik" olarak adlandırılan salıncağa binerler. Beşik, çocukları parası yettiği kadar sallar, parası bitip de biraz daha sallanmak isteyen çocuklar şu sözü üç kez tekrarlarlar:

heymana, heymana, heymana

Bunun üzerine beşikçi çocukları biraz daha sallar. Bu gelenek halen bayramlarda devam etmektedir.⁶⁰

5.3.4.2.14. Buhur yakma

Muğla'nın Ortaca ilçesine bağlı Yeşilyurt köyünde her yıl Kurban ve Ramazan Bayramı'nın arife gününde "Buhur Yakma" geleneği gerçekleştirilmedir.

Muğla'da yetişen günlük (sığla) ağacının kurumuş kabuklarına buhur denmektedir. Arife gününde akşam saatlerine doğru yakılan odunlar köz haline geldikten sonra tepsiye alınır. Közün üzerine kurumuş buhurlar konular ve bir *Fatiha* üç *İhlâs* suresi okunarak buhur yakma geleneği gerçekleştirilir. Buhur tütsü haline gelip koku çıkarmaya başladıktan sonra bu kokunun ölümlerin ruhuna gideceğine ve ruhların huzura kavuşacağına inanılır. Bayramlarda mezarları ziyaret ve ölen yakınların hayrına yiyecek dağıtma halen süregelen uygulamalardandır.⁶¹

5.3.4.2.15. Cami önü yemeği

Samsun'un Salıpazarı ilçesine bağlı Konakören köyünde Ramazan ve Kurban Bayramları'nın ilk günü öğle namazından sonra cami önünde bayram yemeği yenir. Hemen her evden gelen yemekler önce cami bahçesinde son sini gelene kadar bekletilir. Ramazan bayramı için çıkarılan yemekte kalabalık daha fazla olup kurban bayramında çıkan yemek biraz daha az kişiyle yapılmaktadır. Bunun sebebi ise köylülerin kurbanlarını şehre inip kesmeleridir.

60- Sinem Okuyan. (2010). *Beşik: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.34.

61- Gamze Koca. (2010). *Buhur Yakma: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.35.

Bayram yemeğine sadece erkekler katılmaktadır. Daha önceleri davullar çalınarak, güreşler yapılarak bir kutlama şeklinde gerçekleştirilen gelenek yetmişli yıllara kadar sürmüştür. Bugün ise sadece cami önünde bayram yemeğinin yenilmesi şeklinde gelenek sürdürülmektedir. Yemekte genellikle etli pilav, yoğurt, komposto verilir.⁶²

5.3.4.2.16. Çeşme başı

Ordu'nun Ünye İlçesi'ne bağlı Tekkiraz köyünde Kurban Bayramının ve Ramazan Bayramının son günü köy meydanında bulunan çeşmeye köyün evlenme çağı gelmiş kızları aynı anda gelirler ve su doldururlardı. Bu arada köyün delikanlıları da çeşmenin karşı tarafında uygun bir yere oturup gelen kızlara bakarlardı. Evlerinden çıkamayan kızların bu şekilde görücüye çıkartılması uzun yıllar bir gelenek olarak Tekkiraz köyünde süregelen olmasına rağmen günümüzde pek uygulanmaz olmuş bir gelenektir. Bayramların bu şekilde bir kültürel mirasa öncülük etmesi de bayramların birleştirici, milletleştirici özelliğinin yanı sıra toplumun her türlü ihtiyacı ile ilgili bir kullanım sahası bulduğunun bir kanıtıdır.⁶³

5.3.4.2.17. Çoban baba

Soğukçeşme köyünde var olan kurban geleneği, Kütahya Eskişehir yolu üzerindeki Ilica Erenler bölgesinde yer alan Çoban Baba türbesinde gerçekleştirilmektedir. Çoban Baba türbesinin yöre halkı için ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bu türbenin hikâyesi şu şekildedir; Erenler mevkiinde hayvanlarını otlatmakta olan bir çoban rahatsızlanır ve bitkin bir halde yere yığılır. Bir süre kendine gelemez. Kendine geldiğinde nur yüzlü bir kişinin onun hayvanlarına baktığını ve onlara zarar gelmesini engellediğini görür. Çoban tamamen kendine geldiğinde nur yüzlü kişi ortadan kaybolur. Çoban durumu köylüye anlatır. Köylü bu nur yüzlü kişinin önemli bir evliya olduğu kanaatine varır ve Çoban Baba adını verirler. O gün bu gündür Çoban Baba olarak anılır ve gerçek kabri olmasa da türbesi yapılır.

62- Yüksel Acar. (2010). *Cami Önü Yemeği: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.36.

63- Bu başlıkta mülakat yapılan kişi; Ayşe Şimşek, 1955 Ünye Doğumlu, Evli, Ev Hanımı

Bu türbe yörede yaşayanlar tarafından kutsal kabul edilmektedir ve etrafındaki ağaçlar kesilmez, orada hayvan otlatılmaz ve av yapılmaz. Bu kutsallığa bağlı olarak gelişen geleneklerden biri de kurban kesmektir. Her yıl türbe etrafında kurban kesilir, namaz kılınır, aşure dağıtılır. Oğlu askere gidip sağ salim dönenler, sınava girip başarılı olanlar, hastalıktan kurtulanlar, çocuğu olanlar adak kurbanı keserler. Bunun dışında Kurban Bayramı'nda ise kurbanlar Çoban Baba türbesi etrafında kesilmektedir.⁶⁴

5.3.4.2.18. Çocuk sevindirme

Elazığ'ın Maden İlçesi'nde Ramazan ve Kurban Bayramı'nın arife günlerinde mezarlık ziyareti ile birlikte hazırlanan şekerlemeler çocuklara dağıtılmaktadır. Gecedan hazırlanan çörekler ve erkekler tarafından önceden alınmış olan şekerlemeler ile birlikte arife sabahı mezarlığa gidilir. Mezarın başında dualar okunduktan sonra getirilen çörek ve şekerler mezarların başına konur. Büyükler gittikten sonra gelen çocuklar şekerleri alırlar. Bırakılan şekerlerin dışında çocuklara mezarlık dışında da şekerler dağıtılır. Mezarlıkta bayramlaşma da gerçekleştirildikten sonra herkes kendi dost ve akrabasını ziyaret eder, aile büyüklerinin yanına gider. Aileler getirdikleri şekerleri mezarların başına koyarak ölen kişilerin ruhlarının sevineceğine, çocukların bu şekerleri yemesiyle de ruhların sevap kazanacağına inanmaktadırlar. Elazığ'ın Maden İlçesi'nde oluşan ve yöre halkı tarafından başka yerlere de taşınan bu gelenek yörede “çocuk sevindirme günü” olarak adlandırılmaktadır.⁶⁵

5.3.4.2.19. Dede/salıncak kurma

Denizli Çardak ilçesi Beylerli kasabasında dokuz on yıl öncesine kadar her bayram yapılan salıncak kurma geleneği; köy meydanındaki “dede” adı verilen yaşlı bir ağacın çevresinde yapılmaktadır. Bayramın ikinci ve üçüncü günleri genellikle öğlen namazından sonra köyün gençleri tarafından Dede denilen yaşlı ağaca salıncak kurulmaktadır. Dede ağacı köylü için çok kutsaldır ve ağacın kırılıp düşen dalları bile yakılmamaktadır, yakılması halinde bir musibetin baş göstereceğine inanılmaktadır.

64- Müge Aydoğan. (2010). *Çoban Baba: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.37.

65- Gökhan Polat. (2010). *Çocuk Sevindirme: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.38.

Dede ağacı ile ilgili bir anlatı ise şu şekildedir: “*Eveli Urgancıoğlu diye biri varmış. Bu adamın evleri dedeye çok yakınmış, bir gün ağacın kırılan dallarını toplayıp evine götürmüştü. Birkaç gün sonra bu adamın oğlu ölmüştü. Cenazeye gelen köy halkı bu adamı: "Gördün mü? Bir şeye yaramadı." diye kınamışlar o gün bu gündür kimse ağacın bir tek çöpünü bile almazmış.*” Geleneğe çocukları sevindirmek amacıyla çikolata ve gofret dağıtılarak başlanır. Salıncağa binen kişi asla kendi sallanmaz. Dört kişi iki ipi ayrı ayrı tutar ve bu ipleri binen kişiye çarparak sallar. Sallayanların güçlü, kuvvetli ve erkek olmasına dikkat edilir. Fakat sallama işini iyi bilen kadınlar varsa onlar da sallayabilir. Bu arada mani türkü bilen kişiler de eğlenceye renk katarlar. Sallanan kişi korkmaz ise daha hızlı sallanarak korkması sağlanır. Eskiden dede denilen ağaca salıncak kurulur genç kızlar ve erkekler burada birbirini görür, anneler oğullarına kız beğenirlermiş. Çoluk çocuk herkesin katıldığı bu eğlence ile uzun zamandır birbirini görmeyen akrabalar tekrar kaynaşır, çocuklar tanımadıkları akrabalarını görerek eğlenirler.⁶⁶

5.3.4.2.20. Ebebiş

Ankara'nın Kızılcahamam ilçesinin bir bayramlaşma geleneğidir. Geleneğin uygulanmasında çocuklar başroldedir. Kurban veya ramazan bayramlarında, bayram günü sabahı, bayram namazından önce veya sonra, çocuklar kendi aralarında gruplar oluşturur. Grubun idarecisi olacak olan bir ebe seçilir. Ebe grubun ziyaret edeceği evleri belirler, bunun için ebe olacak çocuğun mahalleyi iyi bilmesi, mahalle halkını tanınması gerekir. Her çocuğun elinde kendisine ait torbası vardır. Ebe önderliğinde bayram namazından önce veya sonra çocuklar bütün mahalleyi kapı kapı dolaşırlar. Büyüklerin ellerinden öpüp, karşılığında yemiş, şeker veya harçlık alırlar. Topladıkları bu yemiş, şeker veya paralara “Ebebiş” denir. Çocuklar bayramlaşma için kapısını çaldıkları evin önünde bir de tekerleme söylerler. Bu tekerleme şöyledir:

Ebebiş ebebiş

Vermeyen çürük diş

66- Ebru Gök. (2010). *Dede/Salıncak Kurma: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.39.

Tekerlemeyi duyan ev sahibi çocuklar için önceden hazırladığı harçlık, yemiş veya şekeri verir. Bütün evler gezildikten sonra havanın durumuna göre ya açık havada ya da kapalı bir alanda toplanan çocuklar, Ebebişleri aralarında pay ederler. Daha sonra ya herkes evine dağılır ya da hep beraber eğlenmeye devam ederler.⁶⁷

5.3.4.2.21. Ferfene

Ankara'nın Ayaş ilçesine bağlı Yağmurdere köyünde Ramazan ve Kurban Bayramları'nda Ferfene isimli gelenek icra edilmektedir. Yüz elli yıllık bir geçmişe sahip olan bu gelenekte; herkes kendi yaşlılarıyla bir araya gelir ve katılan kişiler maddi durumlarının yettiği kadarıyla kendi imkânları doğrultusunda yiyecek ve içecek olarak eğlenir. Gençler gençlerle, yaşlılar yaşlılarla, çocuklar çocuklarla bir araya gelirler. Alınan yiyecekler evden ya da bakkaldan alınır. Köy odasında yemekler yenildikten sonra oyunlar oynanır, türküler söylenir. Geleneğin eskide kalmış uygulamalarından birinde de; bu beraberliğe katılmayan kişinin evinin önüne bir eşekle gidilir, ev sahibi eşeğe ters bindirilerek Ferfene alanına getirilirmiş. Ferfene alanına getirilen kişiye; ıslatma, türkü söyletme, tef ve davul çaldırma, oynatma gibi cezalar verilirmiş.⁶⁸

Ferfene geleneği, Bolu'nun Gerede ilçesinde de yaşatılan bir Ramazan geleneğidir. Gerede'de Ramazan gecelerinde sohbet odalarında genellikle gençlerin katıldığı ve çevre köy ve kasabalardan da katılımların olduğu oyunlar oynanır.

Bu oyunların en yaygın olanları yüzük saklama, kim vurdu, yemek yeme, iğneye ip saplama, elma kapma, kibrit atma, âşık atma ve Çingene oyunudur. Oyunlar bilgi ve beceriye dayalıdır. Bazı oyunların sonunda yenilen tarafa veya kişiye ceza verilir. Uzun havalar, türküler, oyun havaları söylenir ve mahalli sanatçılar Ferfene'ye renk katar. Ferfene, değnekçi başı denilen kişi tarafından yönetilir. Herkes değnekçi başının dediklerine riayet etmek zorundadır. Ayrıca Ferfene'nin masrafları sohbeta katılanlarca "Delikanlı Başı" denilen gence verilir. Ferfene'nin bütün ikramlarıyla Delikanlı Başı ilgilenir. İkranda genellikle çorba, et yemeği, pilav, hoşaf ve tatlı bulunur.

⁶⁷- Hayriye Daşkın. (2010). *Ebebiş: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.40.

⁶⁸- Nejla Karabulut. (2010). *Ferfene: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.41.

Delikanlı Başı, köy ağası ve muhtarın yanında misafirlerle birlikte başköşede oturur. Oyunlarda “Değnekçi Başı” bir hakem tayin eder ve oyunların idaresini ona bırakır. Ferfene başında köy muhtarı, köy ağası veya Delikanlı Başı konuşma yapar. Ferfene'nin sonunda da herkes birbiriyle kucaklaşır, küçükler büyüklerin ellerini öper, herkes birbirinden helallik alır ve bu sayede de küskünlüklerin önüne geçilmiş olur. Veda faslının arkasından herkes evlerine dağılır.⁶⁹

Ferfene, Çankırı'nın Kalfat Köyü'nde ise arife ve bayram günü çocukların bayramlaşma ve eğlence geleneğidir. Arife günü köyün çocukları kendi aralarında gruplar oluşturarak o günün akşamı buluşmak üzere sözleşirler. Herkes gelirken bir miktar para getirmelidir. Akşam buluşan çocuklar topladıkları para ile bakkaldan helva, şeker vb. yiyecekler alıp, beraberce yiyip eğlenirler. Ferfene adını verdikleri bu toplanmayı genelde boş bir evde yapan çocuklar, bayram sabahına kadar uyumazlar. Uyuyanlara türlü şakalar yaparlar ve sabah ezanıyla herkes evlerine dağılırlar.⁷⁰

5.3.4.2.22. Gelin çöreği

Gelin Çöreği, Tokat'ta arife günü gelinlik kıza erkek evi tarafından hediye götürme geleneğidir. Ramazan bayramı arifesinde, damat tarafı Gelin Çöreği hazırlar. Gelin Çöreğini özel olarak hazırlayan fırınlar vardır. Hazırlanan Gelin Çöreğini eskiden faytonlarla ve davul zurna eşliğinde kız tarafına götürürlerken şimdi ise arabayla götürmektedirler. Ramazan bayramının arifesi günü götürülen Gelin Çöreği, kız tarafına ikram edilir. Çöreğin yanında, kuru üzüm, leblebi, fındık, şeker gibi çeşitli yiyeceklerde ikram edilir. Kız tarafının erkek tarafını buyur etmesiyle hep beraber Gelin Çöreği ve yiyecekler yenir, yine hep birlikte eğlenirler. Bayramın 2. günü ise gelin tarafı sarma, keşkek gibi düğün yemekleri yaparak damat tarafını Gelin Çöreğini yemeye davet eder. Damat tarafı yine hediyelerle gelir ve birlikte yemekleri yiyip eğlenirler.⁷¹

69- Sevtap Bayram. (2010). *Ferfene: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.42.

70- Semra Tan. (2010). *Ferfene: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.43.

71- Züleyha Güden. (2010). *Gelin Çöreği: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.44.

5.3.4.2.23. Gelinlik görme

Osmaniye'nin Düziçi İlçesinin Farsak Köyünde, Kurban ve Ramazan bayramının 2., 3. ve 4. günleri gelinlik kızların ziyaret edilmesi geleneğidir. Oğlan tarafının, genelde kadın akrabaları Kurban Bayramı ve Ramazan Bayramı'nın 2., 3. ve 4. günleri gelinlik kızı ziyaret ederler. Yanlarında para, altın götürürler. Kız tarafı gelen misafirleri için yemek hazırlar. Hazırlanan yemekler; sarma, dolma, kuru fasulye, nohut, düğün aşısı, bulgur pilavı, pirinç pilavı vb. türündendir. Yemekten sonra oğlan tarafından bir kadın kız tarafından üstüne kırmızı bir tülbent örtülmüş, bulgur ya da un eleğini alır ve oğlan tarafından gelen misafirlerin önünden geçirir. Elek geçerken gelen misafirler, eleğin içine altın ya da para atarlar. Bu şekilde biriken para ya da altın gelinlik kıza ihtiyaçları için kullanılmak üzere bırakılır. Daha sonra gelinlik kız el örgüsü eşarp, yazma, tülbent vb. hediyeleri oğlan tarafından gelen misafirlerinin kadın olanlarına paket yapılmış bir şekilde hediye eder. Hediyelerini alan kadınlar paketlerinin hiç açmadan kaldırır. Bakmadan kaldırmaktan maksat, senin hediye daha iyiymiş dedirmemektir. Çünkü böyle bir söylem Farsak halkının hoşlanmadığı bir davranıştır. Zaten hediyelerin kapalı paket olarak verilmesinin sebebi de budur. Kurban bayramında, eğer nişan yapılmışsa oğlan tarafı kız tarafına kurbanlık bir hayvan götürür. Nişanda takılan altınlara kurban düşeceği düşüncesi ile böyle bir hediye götürülmektedir.⁷²

5.3.4.2.24. Gencer

Aydın'ın birçok yerinde gerçekleştirilen bir bayram geleneğidir. Bayramın ikinci günü bütün kasabalarda, üçüncü günü küçük ilçelerde dördüncü günü Aydın merkez ve Nazilli gibi büyük ilçelerde uygulanmaktadır. Nazilli ilçesinde Kurban ve Ramazan Bayramı'nın dördüncü gününde icra edilen "Gencer" geleneği; ilçeye yakın çeşitli yerleşim yerlerinden gelen halkın katılımı ile gerçekleştirilir. Gencer ilçe meydanın ve orada gerçekleştirilen etkinliğin adıdır. Gencer geleneğinin hikâyesi ise şu şekildedir: *"Eskiden birbirini beğenen genç kız ve delikanlıların tanışma mekânı olan Gencer bugün bu özelliğini yitirmiştir. Tarak önemli bir tanışma aracıymış gençler için. Birbirini beğenen genç kız ve delikanlı tarak vererek tanışmışlar. Bu bir bakıma evlilik için ilk adımı."*

72- Bu başlıkta mülakat yapılan kişiler; 1. Hasan İslah, 1941 Farsak Doğumlu, Evli, Okur Yazar, Köy Muhtarı. 2. Fatma İslah, 1941 Kurtlar Doğumlu, Evli, Ev Hanımı.

Ramazan ve Kurban Bayramı'nın dördüncü günü çevre yerleşim birimlerinden gelenler Gencer etkinliğinde toplanır ve meydanı gezerler. Bugün halen devam eden gelenekte giyim eşyası vb. hediyelikler satılmaktadır. Bu meydan etkinliğinin sembolleri ise Gencer Macunu ve susam helvasıdır. Meydanda büyük kazanlar içinde, tahta kaşıklar ile plastik kaplara konularak ikram edilen Gencer macununun yapılışı ise şu şekildedir: Çöven otu kaynatılır, suyu ayrıldıktan sonra önceden kaynatılan şerbetin içine atılır. Beyaz macun haline gelinceye kadar tekrar kaynatılır. Orta Anadolu'da köpük helvası da denilen Gencer macunu ile ilgili halk inanışları da bulunmaktadır. Bir macun ustasının anlattığına göre; *“Bu macunu yiyen çiftler bir yıl boyunca kavga etmezmiş.”* Bazı özelliklerini yitirse de bu gelenek günümüzde yaşatılmaktadır.⁷³

5.3.4.2.25- Helesa

Helesa, Sinop iline özgü bir bayram ritüeli olup, ortaya çıkışı konusunda yaygın bir efsane anlatılmaktadır. Efsaneye göre; *“Kış mevsimlerinde Karadeniz'de yelken açan gemiler sığınacak üç liman bulurlarmış. Bu limanlar, Temmuz, Ağustos ve Sinop'muş. Fakat Temmuz ve Ağustos limanları fırtınalı zamanlarda dalgaları engelleyemedikleri için gemiler Sinop limanına yanaşmış. Böyle fırtınalı günlerin birinde bir gemi Sinop limanına yanaşır. Haftalarca limanda kalır ve gemicilerin kumanyaları biter. Gemiciler de karaya çıkıp insanlardan yiyecek dilenmek istemezler. Geminin kaptanının aklına bir fikir gelir ve eline feneri alıp ev ev mani söyleyerek dolaşır ve yiyecek içecek toplar.”* Bugünden sonra bu uygulama Sinop'ta gelenek hâlini alır ve her Ramazan ayının on beşinden başlayarak her akşam Helesa'ya çıkılır. Yörenin gençleri, fenerlerle, mumlarla süsledikleri kayıklarıyla kıyıya çıkarlar. Akşam iftardan sonra bu kayıkları dörder beşer kişi omuzlarına alıp mahalleye gelirler. Kayığı her evden görülecek şekilde açık bir alana koyarlar ve her evin kapısının önünde Helesa manisinden parçalar söyleyerek bahşiş toplarlar. Evlerden Helesacılara bahşişler atılır ve bu bahşişler bir mendilin içine koyulup, düştüğü yer görülsün diye mendilin ucu yakılır. Helesa manilerinden iki örnek şöyledir:

73-Pakize Özturan ve Neslihan Ergen. (2010). *Gencer: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.45.

Bismillahla başlayalım
Ayva dalı taşlayalım
Bu yıl burada kışlayalım
Helesa yelesa
Heyemola yusa hop
Altımızda çürük minder
Altını üstüne dönder
Aman beyim bahşiş gönder
Helesa yelesa
Heyemola yusa hop

Toplanan bahşişler bir hayır kurumuna bağışlanır. Helesa geleneği uygulaması tam bir şenlik havasında geçer ve halen Sinop'ta bütün canlılığıyla yaşatılmaktadır.⁷⁴

5.3.4.2.26- Kahke

Kahke, Gaziantep ilinin bir bayramlaşma geleneğidir. Geleneğe adını veren “Kahke” un, yağ ve su ile yapılan bir yiyecektir. Serin fırın tekniği denilen kısık ateşte uzun süre pişirmek suretiyle hazırlanır. Bunun nedeni ise Kahkelerin erkenden soğumalarını önlemektir. Kahkeler Ramazan bayramının arifesinde yapılır, evlerde hazır edilir ve bayram günü eve gelen misafirlere ikram edilir. Yöre çocukları, kapı kapı dolaşarak, büyüklerin ellerini öper, kapısını çaldıkları evin durumuna göre, bazen para, bazen şeker vs. yiyeceklerle, sıklıkla da kahke ile sevindirilirler. Çocuklar, kahke toplamak için bazen ağaçtan yapılmış çubuk, bazen de plastik vb. torbalar kullanır. Kahke yapımı ve geleneği halen Gaziantep'te yaşatılmaktadır.⁷⁵

5.3.4.2.27. Kandil Yakma

Kandil Yakma, Bolu ilinin Göynük ilçesinin bir kandil karşılama geleneğidir. Kandil gününden birkaç gün önce yöre insanı hazırlıklara başlar.

74-Özlem Özlhan. (2010). *Helesa: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.46,47.

75-Seyit Ülker. (2010). *Kahke: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.48.

Buğdaylar öğütülür, elenir, teknelerde hamurlar karılır, taş fırınlarda çörekler yapılır, sıklmalar yapılıp konu komşuya dağıtılır. Herkes durumuna göre bir şeyler yapıp hayır için dağıtır. Kandil gecesi camilerde ve evde yapılan dualar ve ibadetlerden sonra ertesi gün herkes birbirini ziyaret eder, küçükler büyüklerin ellerini öper. Kandil günleri de bayram havasında kutlanır, çocuklar sevindirilir.⁷⁶

5.3.4.2.28. Keşkek

Keşkek geleneği Aydın'ın Nazilli ilçesine bağlı Güzel köyünde her yıl Ramazan Bayramı'nda gerçekleştirilir. Keşkek birçok yörede yapılmaktadır ancak Güzel'de yapılan diğerlerinden farklıdır. En önemli farkı, halkın ortak çabası ile Ramazan Bayramları'nda yapılması ve bu şekilde gelenekselleşmesidir. Bazı yörelerde tavuk etinden yapılan keşkek Güzel köyünde köy halkının ortak aldığı koyun etinden yapılmaktadır. Keşkek ismini dövüldüğü ağaç tokmaktan alır. Kazanlarda pişirilen keşkekler bu tokmaklarla dövülerek macun haline getirilir. Keşkek buğday ve et ile yapılır. Köylüler keşkek için gerekli olan malzemeleri Ramazan Bayramı'na girmeden arife gecesi alırlar. Usta kişiler köyün uygun bir yerinde keşkeği hazırlar. Köy halkı da yapılan keşkeğe özellikle tokmaklarla dövme aşamasında yardımcı olur ve keşkeğin yapımı arife gecesinde bitmiş olur. Bayram namazından sonra sıraya girerek birbirleriyle bayramlaşan köylüler arasında, dargınlar ve küskünler özellikle bir araya getirilerek barışmaları sağlanır. Bayramlaşan köylüler hep beraber arabalara binerek mezarlık ziyareti yaparlar. Kabir ziyaretinin ardından keşkek dağıtımı başlar. Oradan geçen misafirlere de ikram edilen keşkeğin kalan kısmını isteyenler evlerine götürür.⁷⁷

5.3.4.2.29. Keşkek yemeği

Tokat'ın birçok ilçesinde görülen bu gelenekte, düğün, şenlik vb. günlerde yapılan keşkek yemeği, Ramazan ayında da yapılarak, gelen misafirlere ikram edilir. Arife günü, yarma, nohut, kemikli et, yağ, tuz, karabiber, ilikli kemikli et, akşam hazırlanır, çemenlenir ve bekletilir.

76- Sinem Okuyan. (2010). *Kandil Yakma: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.49.

77- Esra Kuloğlu. (2010). *Keşkek: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.50.

Ertesi gün, bekletilen etler alınır, tuz ilave edilir ve pişirilir. Et piştiğinde ayıklanmış ve yıkanmış yarma ve nohut ilave edilir. Tuz ve baharat ilave edilir, ağır ateşte pişmeye bırakılır. Yağı ve suyu eklendikten sonra keşkek yemeği hazırlanmış olur. Özellikle Ramazan bayramında yapılan bu yemek, bayram günü gelen misafirlere ikram edilir. Hazırlanmasının ve yapılışının zorluğu nedeniyle misafire verilen önemin vurgulanması açısından da bayramda bu yemeğin ikramı dikkate değerdir.⁷⁸

5.3.4.2.30. Kızlar bayramı

Kızlar Bayramı Zonguldak'ın Alaplı beldesinde gençlik bayramı olarak da adlandırılan, Ramazan ve Kurban Bayramları'nın son gününde kutlanan bir gelenektir. Bu bayram sayesinde gençler birbirleri ile kaynaşır, evlenip yuva kurarlar. Köyler arasında yapılan ziyaretler ve bayramın değişik günleri sırayla üç dört köyün birleşerek aynı köye gitmesi ile ortaya çıkan bir gelenektir. Diğer köylerden gelen misafirler ev ev dolaşarak bayram ziyaretinde bulunur, bu bayramlaşma Kurban Bayramı'nın ilk üç günü devam eder. Dördüncü günü oluşan boşlukta ve Ramazan Bayramı'nın son gününün ertesi günü "Kızlar Bayramı" adı verilen kutlamalar yapılır. Hükümet Caddesi'nde sabahın erken saatlerinde toplanan kalabalık içinde genç kız ve erkekler birbirlerini beğenirken, uzun zamandır görüşmeyen akrabalar da birbirleri ile hasret gidermektedir. Köylerden gelen kızlar ve erkekler yöresel kıyafetlerini giyerler. Toplanan gençler şu türküyü söylemeye başlar:

Kaptaşın altı bayır,

Yanıyom cayır cayır,

Ana beni eversene,

*Hem sevap işlersin hem de hayır.*⁷⁹

78- Onur Yalçın. (2010). *Keşkek Yemeği: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.51.

79-Sertaç Haluk Türkcen. (2010). *Kızlar Bayramı: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.52.

5.3.4.2.31. Kokkudu kok

Kokkudu kok Ankara'nın Mamak ilçesi Kutludüğün kasabasında Ramazan ve Kurban Bayramı'nın arife günlerinde gerçekleştirilen bir gelenektir. Kış aylarında, Öküz Dağı olarak isimlendirilen dağa çıkan çobanları, daha güçlü ve dayanıklı kılmak için un, tereyağı, pekmezden üretilen "öküz helvası" azık olarak çobanlara verilir. Öküz helvası pişirildiğinde etrafı saran tereyağı kokusunu alan çocuklar "koktu", "koktu", "kokuyo" diyerek bağırırken zamanla bu durum "kokkudu kok" geleneği hâlini almıştır. Helva istemenin diğer adı da "koku almak"dır. Yüz elli iki yüz yıllık bir gelenek olan kokkudu kok günlük hayata da yerleşmiştir. Mutfaktan güzel bir koku geldiğinde ev halkı veya komşular "*kokkudu kok ne pişiriyon kokuduyon*" diyerek bu geleneğe bir gönderme yapmaktadır. Arife günü öğleden sonra banyo yaptırılan çocuklar koku istemeye hazırlanırlar. Bütün mahallenin çocukları toplanarak helva kokusunu aldıkları evlere giderken "kokkudu kok" diyerek bağırırlar. Evlerden helvaları toplayan çocuklar daha sonra topladıkları helvaları birleştirerek paylaşırlar. Bayramlarda öküz helvası yapan evler azalmıştır ancak bayramlar dışında da bu helva tatlı olarak yapılmaktadır.⁸⁰

5.3.4.2.32. Konak

Konak, Ankara Kızılcahamam ve Çamlıdere ilçelerinde Ramazan ayında icra edilen bir gelenektir. Bu gelenek; Ramazan ayının birinci günü başlayıp yirmi dokuzuncu günü sona erer. Köyde en baştaki yani bir numaralı haneden başlayarak, bütün köylünün sırayla yemek vermesidir. Konak bir nevi iftar yemeğidir. Sadece arife günü yemek verilmez. O gün her aile orucunu kendi evinde açar. Köyün bir ucundan Ramazan ayının birinci gününde başlayan gelenek köyün diğer ucundaki evde yirmi dokuzuncu günde sonuçlandırılır. Yıllardır devam eden gelenek de davetler herkesin evine gidilerek yapılmaz, köy halkı sıraya uygun olarak yemeğe katılır. Konak sırası gelen evde hazırlıklar bir iki gün öncesinden başlar. Yemeğin verileceği günün sabahı hamur yoğrulur ve akşamki yemeğin bazlamaları yapılır. Bazlama piştikten sonra konak geleneğinin önemli bir yemeği olan testi yemeği pişirilir. Testi yemeği Çamlıdere yöresinin önemli yemeklerinden biridir. Pişirilmesi uzun ve zahmetli bir yemektir.

80- Yağmur Telli. (2010). *Kokkudu Kok: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.53.

Bu yemeğin yanı sıra tarhana çorbası, mantı, salata, komposto ve tatlı konak geleneğinde mutlaka bulunan yemeklerdir. Erkekler köy odasına, hanımlar ise konak sahibinin evine gelirler. Konak sahibi iftara on beş, yirmi dakika kala odadaki gençlerle birlikte komşularına ikram edeceği yemeği köy odasına getirir. Yemeğin ardından köy imamı sofraya duası yapar ve ertesi gün yemek verecek olan kişi herkesi yemeğe davet ettiğini duyurur. İftar vaktinden sonra kılınan teravih namazının ardından konak sahibi herkesi tekrardan odaya davet eder. Hanımlar ise yine konak sahibinin evine gider. Odada çay servisi yapıldıktan sonra eğlence başlar, oyunlar oynanır. Burada oynanan oyunlardan biri olan “âşık oyunu” şu şekilde oynanmaktadır: Bir karış uzunluğunda iki çomak ortadan ikiye bölünür. Bunlardan dört yarım çomak elde edilir. Bu çomaklar eşleriyle birleştirilir. Oyuncu çomakları yere atar; iç veya dış kısmının gelmesine göre oyuncu oyunu kazanır veya kaybeder. Bu oyun şekerine, cevizine, leblebisine, fındık ve fıstığına oynanabilir. Hanımlar ise konak sahibinin evinde oyunlar oynayıp, türküler söylerler. Konak verme geleneği yöre halkı için oldukça önemlidir. Zengin, fakir herkes konağa bakar ve bunu bir sosyal dayanışma olarak görürler. Konak geleneği sayesinde Ramazan ayında komşuluk ilişkileri ve sosyal paylaşım daha da güçlenmektedir.⁸¹

5.3.4.2.33. Köçek oyunu

Köçek oyunu, Kırıkkale'nin Keskin ilçesinde çocukların uyguladığı Ramazan ayında bahşiş toplama geleneğidir. Köçek oyunu geleneği Ramazan ayının, özellikle gecelerin kısa olduğu yaz mevsimine denk geldiği zamanlarda, köyün çocukları tarafından kılık değiştirilerek icra edilir. Çocuklar beşer, altışar kişilik gruplar oluşturur ve evlerinden bir tane kadın elbisesi ve bir tane de yetişkin erkek elbisesi getirirler. Teravih namazı bittikten sonra çocuğun birisi kadın elbisesini, bir başkası da büyük erkek kıyafetini giyer. Küçük makyajlarla sakal veya bıyık da yapılır. Ayrıca kılık değiştiren çocuklar karı koca, diğer çocuklar da onların çocukları sayılır. Kapı kapı dolaşıp, ev sahibi dışarı çıktığında hep bir ağızdan oyun havası söylerler ve aynı zamanda hepsi oynar.

81- Merve Soylu. (2010). *Konak: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.54,55.

Oyun bittikten sonra ev sahibinin hazırlamış olduğu bahşışleri (buğday, arpa, buldur, fasulye vb.) toplayıp daha sonra kendi aralarında pay ederler ve evlere dağılırlar. Ramazan ayı boyunca oyun devam edeceği için her gün ancak iki-üç ev gezebilirler.⁸²

5.3.4.2.34. Köy odası

Arife günü köy odasında yapılan bu toplantı Ankara'nın Kazan ilçesine bağlı İçören köyünde gerçekleştirilen bir bayram geleneğidir. On yıl öncesine kadar sık sık gerçekleştirilen bu gelenek günümüzde azalmıştır. Kurban Bayramı'nın ilk günü veya Arife gününde köyde bulunan yaşlılar, gençler ve çocukların köy odasında bir araya gelmesiyle ve büyüklerin başlarından geçen olaylardan, kıssa ve hikâyelerden, köyle ilgili konulardan söz etmeleriyle başlar. Genel olarak kadınların bir araya gelerek yaptıkları gözleme, sarı burma tatlısı, et kavurması, tufalak (sulu köfte), yayla çorbası ve tatlılar toplantıya katılanlara ikram edilir. Bayram namazından yaklaşık bir saat sonra köy odasında toplanılır. Kısa bir sohbetin ardından köyün kadınlarının yaptıkları yemekler köy odasına getiriler. Bu yemekleri, köy kadınları belli evlerde toplanarak yaparlar. Yemekler genellikle köyün en yaşlı, en tecrübeli, bilgelikleriyle köyde kendilerini kanıtlamış kadınların evlerinde, onların nezaretinde yapılmaktadır. Genellikle yemekleri yaşı ilerlemiş olanlar yaparken gençler ise onların çıraklığını yaparak yemek yapma konusunda uzmanlaşırlar. Odada yemekler yendikten sonra sohbetler başlar. Büyükler anlatırken küçükler dinler ayrıca başka şehirlerde oturan köylüler de bu toplantıya katılırlar. Odada öğlen vaktine kadar oturan köylüler bayram ziyaretine çıkarlar. Bayram ziyaretinin ardından kurbanlar kesilir. Kesilen kurban etinin bir kısmı köy odasındaki yemeklik kısmına bırakılır. Böylelikle kurban kesemeyenlerin ihtiyaçları karşılanır.⁸³

82- Gülşen Dilara Toksarı. (2010). *Köçek Oyunu: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.56.

83- Hüseyin Yavuz. (2010). *Köy Odası: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.57.

5.3.4.2.35. Kurban

Ordu'nun Ünye ilçesine bağlı Aydıntepe köyünde her yıl Kurban Bayramı'nda "kurban" olarak adlandırılan bir gelenek icra edilir. Bayramın birinci günü bayram namazından sonra köylü caminin önünde toplanır. Cami imamı tarafından orada bulunan kalabalığa hitaben Kur'an okunur. Kur'an okunduktan sonra cami imamıyla birlikte hep bir ağızdan tekbir getirilerek herkes evine döner ve kurbanlar kesilir. Kurbanlar kesildikten sonra etler parçalanır, her evden birer parça et alınır ve cami önünde bir aşçı tarafından pişirilir. Aşçıya her evden bir kadın yardımcı olur. Herkesin bir arada olması sebebiyle şenlik havasında hazırlanan yemekler yendikten sonra cami imamıyla birlikte köy mezarlığına gidilir. Mezarlık ziyaretinin ardından köydeki yaşlı ve kimsesizlere bayram ziyaretine gidilir.⁸⁴

5.3.4.2.36. Küpecik

Küpecik geleneği, Konya'nın Karapınar ilçesinde çocukların icra ettiği bir bayramlaşma geleneğidir. Ramazan ayı akşamlarında aynı mahallede oturan çocuklar kendi aralarında beşer, altışar kişilik gruplar oluşturur ve kapı kapı dolaşarak mani söyleyip bahşiş isterler. Bu manilere "küpecik manileri" denir:

*Heey! Küpecik küpecik,
Yağdan baldan küpecik,
Yağ olmazsa bal olsun.
Ev sahibi sağ olsun.
Ev sahibi evde misin?
Evde değil dağda mısın?
Dağda yılan kışlasın,
Allah çocuğunuzu bağışlasın.
Al yanaklı yenge!
Merdivenden in de gel!
Sarı yirmi beşliği,
Al da gel, al da gel.*

84- Murat Yıldız. (2010). *Kurban: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.58.

Küpecik manileri eşliğinde bahşişlerini toplayan çocuklar bakkala gidip topladıkları bahşişler ile yiyecek- içecek alırlar, hep beraber yedikten sonra evlerine dağılırlar.⁸⁵

Küpecik, Konya/Karapınar gibi Kütahya'da da Ramazan aylarında oynanan bir oyundur. Geleneksel hâle gelen ve yıllardır oynanan bu oyun çocuklar tarafından oynanmaktadır. İftardan sonra çocuklar, beşerli altışarlı gruplar hâlinde kapı kapı dolaşp şu maniyi söylerler ve yiyecek toplarlar:

Hey! Küpecik, küpecik,

Yağdan, baldan küpecik,

Yağ olmazsa bal olsun.

Ev sahibi evde misin?

Evde değil dağda mısın?

Dağda yılan kışlasın.

Allah çocuğunuzu bağışlasın.

Halk çocuklara para vererek onları sevindirirken, çocuklar da her yıl tekrarladıkları bu gelenek sayesinde hoşça vakit geçirirler.⁸⁶

5.3.4.2.37- Mektep yanı toplantısı

Mektep yanı toplantısı Kastamonu ili, Abana ilçesindeki Çayırcık mahallesinde Ramazan ve Kurban Bayramı'nda gerçekleştirilen bir gelenektir. Eskiden okul olarak kullanılan bir bina yanındaki boş alanda bir araya gelinerek yapıldığı için mektep yanı toplantısı ismini almıştır. Çayırcık halkının tamamına yakını İstanbul'da yaşamaktadır. Mahalle muhtarı her bayram öncesi İstanbul'a giderek ekonomik durumu iyi olanlardan belli bir miktar para toplar. Daha sonra bu para ile pirinç, et, yağ, üzüm alınmaktadır.

85- Numan Sabit Türk. (2010). *Küpecik: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.59.

86- Hamza Kurt. (2010). *Küpecik: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.60.

Bu malzemelerle etli pilav ve üzüm kompostosu yapılır. Bayramın birinci günü muhtar tarafından etli pilav hazırlanır. Bayram namazından sonra kısa bir bayramlaşmanın ardından mektep yanında bulunan boş alanda yemekler halka ikram edilir. Bu gelenek günümüzde de Çayırıcık Mahallesi muhtarlığı tarafından yaptırılan pilav yeme yerinde devam ettirilmektedir.⁸⁷

5.3.4.2.38- Melede ateşi

Melede Ateşi, Siirt iline özgü, Ramazan ayının geldiğini haber verme anlamı taşıyan bir uygulamadır. Ramazan ayına 10- 15 gün kala her mahalle kendi yakacağı Melede Ateşi için çalı, çırpı, odun, lastik vs. yakacak toplar. Mahalleler arası çekişme ve en büyük ateşi yakma yarışı vardır. Bunun için toplayabildikleri kadar yakacak toplarlar. Ramazan ayının arife günü, ateş mahallenin meydanında geniş bir alanda yakılır. Bütün mahalleli ateşin etrafındadır. Ateş söndükten sonra mezarlık ziyareti yapılır ve herkes evine dağılır.⁸⁸

5.3.4.2.39-Memecim giliği

Memecim Giliği, Sivas merkezde daha yaygın olmak üzere, Zara ve Hafik ilçelerinde de görülen, Kurban ve Ramazan bayramlarının arife gününde çocukların uyguladığı bir bayramlaşma geleneğidir. Memecim, yöreye özgü küçük, yağsız simittir. Arife günü fırıncılar ekmeği, simit şeklinde yaparlar ve buna “Gilik” denir. Memecim simidine benzediği için de adı “Memecim Giliği”dir. Yaklaşık 7cm çapında, susamsız, kuru, sert ve tuzsuzdur. Bu Memecim Gilikleri fırından satın alınabildiği gibi evlerde de yapılır. Arife sabahı, bayramlık elbiselerini giyen çocuklar ellerine birer sopa alırlar ve konu komşuyu, mahalleyi gezmeye başlarlar. Vardıkları kapının önünde şu sözleri söylerler:

87- Muhsin Erbaş. (2010). *Mektep Yanı Toplantısı: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.61.

88- Tahir Özcan. (2010). *Melede Ateşi: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.62.

*Memecimin havası,
Madelerin tavası,
Gökten rahmet,
Yerden bereket,
Âmin âmin bir gilik.*

Bu sözleri duyan ev sahibi, önceden hazır ettiği giliklerden çocukların sopalarına takar. Eğer gilik yoksa para, şeker, leblebi gibi yiyecekler verir. Çocuklar aldıkları hediye için karşılığında ev sahibine dualar ederek ayrılırlar. Gezme işi bittikten sonra herkes evine dağılır.⁸⁹

5.3.4.2.40-Musalli alanı

Musalli geleneği, Aydın ilinin Çine ilçesine bağlı Bölüntü köyü bayram kutlama uygulamasıdır. Kutlama, köy mezarlığının yanında bulunan geniş bir alanda yapılır. Bölüntü köyü, çevre köylerden biraz daha büyük olduğu için merkez köy konumundadır. Çok eskilerde çevre köylerde ölen kişilerin cenazeleri bu köyün mezarlığına defnedildiği için bayramlarda köyün mezarlığı çevre köylerden gelenlerle de dolmaktadır. Ramazan bayramından birkaç gün önce hazırlıklar yapılır ve bayram namazı bu mezarlığın yanındaki alanda kılınır. Namaz kılındıktan sonra sıra halinde herkes birbiriyle bayramlaşır. Çeşitli yiyecek, içecek, giyecek vb. tezgâhlar açılır, alan adeta panayır havasına bürünür. Musalli alanında uygulanan fakat daha sonra tedbir amaçlı kaldırılan uygulamalardan biri de avcılarının toplanıp atış yarışması yapmasıdır. Çevre köylerden de gelen avcılar yarışmak için bir miktar para yatırır ve belirlenen hedefi vurmaya çalışırlar. Kazanana çoğunlukla kuzu, koyun veya koç verilir. Musalli alanı geleneği, bayramlaşmaya yönelik olarak uygulanan bir şenlik türü olup, hala binlerce insanın katılımıyla sürdürülmektedir.⁹⁰

89- Gökay Yürekli. (2010). *Memecim Giliği: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.63.

90- Ayla Gedik. (2010). *Musalli Alanı: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.64.

5.3.4.2.41- Olsun olsun

Denizli'nin Çivril ilçesine bağlı Özdemirci kasabasında her yıl Ramazan ve Kurban Bayramları'nda "olsun olsun" geleneği gerçekleştirilir. Arife günü sabah ilk olarak çocuklar bakkalın önüne koşar, halk bakkallara koşan bu çocukları aldıkları çikolatalarla, şekerlerle sevindirirler. Arife günü öğlen saatlerinde ise mezar ziyareti gerçekleştirilmektedir. Çocuklar herkesten önce mezarlığa giderek şeker toplamaya başlar. Akşam saatlerinde ise torbalarını alan çocuklar sokağa fırlayıp, gruplar halinde evleri dolaşmaya başlarlar. Kendi aralarında gruplar oluşturan çocuklar ev ev gezip şeker toplamaya başlar. Bir evin kapısını çalan çocuk grubundan en büyüğü şu tekerlemeyi söyler:

Olsun olsun,

Bir oğlu olsun.

O da bize yoldaş olsun.

Âmin!

Ev sahibi bu sözden sonra çocukların torbalarına ya buğday ya da şeker koyar. Toplanan buğdaylar bakkala götürülür karşılığında ise çikolata, şeker ya da para alınır.⁹¹

5.3.4.2.42- Oruca direk vurma

Oruca direk vurma geleneği Konya'nın Karatay ilçesinde çocuklar tarafından gerçekleştirilen bir gelenektir. Oruca direk vurma geleneği Ramazan aylarında henüz oruç tutamayan çocukların anne ve babalarını örnek alarak oruç tutmaya başlamaları fakat dayanamayarak öğlen vakti yemek yiyip oruca tekrar devam etmeleri şeklinde gerçekleşir. Bu geleneğin uygulanması ile çocukların oruç tutmaya özenmesi amaçlanır. Orucun uzun günlere denk gelmesi ve çocukların açlığa dayanamaması sebebi ile öğleye doğru çocuklara yemekler yedirilir ve büyükler tarafından "*Sen şimdi oruca direk vurdun hadi şimdi tekrar tut bakalım, bir günde iki oruç tuttun aferin sana*" denir ve oruç tutmaya özenmesi sağlanır.⁹²

91- Emine Aydın. (2010). *Olsun Olsun: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.65.

92- Bekir Saygı. (2010). *Oruca Direk Vurma: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.66.

5.3.4.2.43- Pişi

Pişi, Konya ilinin Beyşehir ilçesine bağlı Yazıyurdu Köyünde uygulanan çocukları sevindirmeye yönelik bir bayramlaşma geleneğidir. Ramazan ve Kurban bayramlarından 2- 3 gün önce çocuklara bayramlıkları alınır, arife gecesini bu bayramlıkları giyen çocuklar arife suyu adı verilen, Pişi yapımında kullanılacak suyu doldurmaya çeşmeye giderler. Çocukların doldurup getirdiği Arife Suyu ile Pişi hamuru yoğrulur. Çocuklar da bayramda Pişilerini takacakları şişlerini yıkayıp temizlerler. Pişilerini takacakları şişler iğde ağacından yapılır ve uçları sivridir. Bayram sabahı erkekler namazdan çıktıktan sonra çocuklar da sokakta toplanıp kendi aralarında grup oluştururlar. Daha sonra çocuklar oluşturdukları grupla beraber ev ev dolaşarak “Pişi Tak” diye bağırarak Pişilerini toplarlar. Bütün köyü dolaştıktan sonra herkes kendi evine Pişilerini alarak giderler. Pişi iki çeşit olur; yuvarlak ve üçgen. Yuvarlak olana “Ergen” adı verilir ve ev sahibi akraba çocuklarına bu pişiyi takar.⁹³

5.3.4.2.44- Ramazan bandosu

Ramazan bandosu; Amasya’da yaklaşık yüz elli yıldır devam eden bir gelenektir. Geleneğin temeli 1860’lı yıllara dayanmaktadır. Şehrin ortasında yükselen Amasya Kalesi’nde şekillenen bu geleneğin hikâyesi şu şekildedir; eskiden Amasya’nın bir mahallesinde Hıristiyanlar, diğer mahallesinde Müslümanlar yaşamaktadır. Ramazan ayı geldiğinde tüm halkın bundan haberdar edilmesi için bir davul zurna ekibi kurulmuştur. Bu ekip o dönemde padişahın da emri ile Ramazan ayı boyunca mahalle mahalle dolaşarak halka konser vermiştir. Zamanla şehirde yaşayan Hıristiyanların yapılan gürültüden rahatsız olması ile bir bando takımı kurularak; mahalle mahalle gezmek yasaklanmış Harşena kalesine çıkılıp konser verilmeye başlanmıştır. O günlerde başlayan bando geleneği bu günlerde de halen devam etmektedir. Bando ekibinin görevi Ramazan ayının birinci günü başlayıp otuz gün boyunca devam eder. Bando ekibi, Ramazan ayının ilk günü sahurdan bir buçuk saat önce Harşena Kalesi’ne çıkar ve buradan sabahın seher vaktinde Amasya halkına konser verir. Sahurun bitmesine yarım saat kala aşağı inerler ve bu defa da mahalle mahalle gezerek halka sahur sofralarında müzikle eşlik ederler.

93- Tuğba Güleç. (2010). *Pişi: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.67.

Bandocuların görevi sahurdan sonra da bitmez, iftarda da aynı görev devam eder. İletişim araçlarının günümüzdeki seviyesine ulaşmadan önce halktan biri bandodan herhangi bir parça isteyeceği zaman kalenin dibine gelerek yukarı tarafa bağırmış. Günümüzde ise cep telefonu ile bu ihtiyaç karşılanmaktadır. İftar vaktine kısa bir süre kala kaleden inen bandocular üstü açık bir otobüse binerek tüm şehri dolaşmaktadır. Bando geleneği bayram da gerçekleştirilmektedir. Bayram namazı öncesi Harşena Kalesi'nde bir top patlatılır, namazdan sonra yine bir top patlatılır. Namazın bitmesiyle bando ekibi ikiye ayrılır. Bir grup kaleye çıkarken diğer grup ise mahalle mahalle gezerek konser verir, halkla bayramlaşır ve bahşiş toplar. Çocuklara ait olan bu geleneğe, bazen büyüklerin de katıldığı görülür. Çocuklar kendilerine katılan ve yanlarında bulunan büyüklerine çok sevinerek, kendi aralarında bilmece sorup, tekerleme ve mani söyleyerek gecelerini tamamlarlar.⁹⁴

5.3.4.2.45- Sele sepet top kandil

Sele sepet top kandil geleneği Samsun'un Bafra ilçesinde Ramazan ayının on dördüncü günü akşam ezanından sonra başlar ve teravih namazına kadar devam eder. Geleneğe adını veren "Sele Sepet" rengârenk ve kat kat görünümüne sahip olan bir fenerdir. İçerisinde bir mum yanan ve sele sepet adı verilen bu fenerleri ellerine alan çocuklar akşam ezanından sonra gruplar halinde ya da tek başlarına küçükten büyüğe doğru, boy sırasına geçerek ev ev dolaşırlar. Çocukların ellerindeki fenerler sayesinde gece bir anda aydınlanırken henüz gruplara katılmamış çocuklar çağırılır:

Mahallede şenlik var.

Bize geldi etraf dar.

Sele sepetleri alın,

Çıkın yola ey çocuklar.

Ardından ise şu mani söylenmektedir:

Haydi, hep gezelim,

Şekerleri süzelim.

Bu gece sele sepet,

Eğelenelim, gülelim.

94- Sehra Atasoy. (2010). *Ramazan Bandosu: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.68.

Belirli bir düzen içinde evleri gezmeye başlayan çocuklar ilk durakta Şu maniyi s3ylerler:

*Sele sepet top kandil,
Aç kapıyı ben geldim.
Ayda yılda bir kere,
Evinize ben geldim.
On bir ayın sultanı,
Geçiyor Ramazan ayı,
Açın kapınızı bize,
Amca, hala, teyze, dayı.*

Bu maniyi duyan ev sahipleri kapıları çocuklara açar ve onlara; gündüzden hazırladığı yöreye özgü üzümlü veya cevizli olarak hazırlanan lokullardan ikram eder. Hamur işi bir yiyecek olan lokulun yanı sıra çeşitli şekerler para, üzüm, incir, gibi ikramlarda bulunurlar. Kapılarını açmayan ev sahipleri için çocukların söylediği mani ise Şu şekildedir:

*Açın kapınızı bize,
Uğur gelir evinize.
Eğer bahşış verirsiniz,
Bolluk getiririz size.*

Ev sahipleri kendileri için söylenen bu özel mani karşılığında çocukların hepsine para verir. İçindeki mumlar yüzünden bazen sele sepetler tutuşup yanabilir. Başına böyle bir kaza gelen çocuk ağlamaya başlar ve babasının yenisini alması ile Şu maniyi söyler:

*Sele sepetim yandı,
Şekeri içinde kaldı,
Üzüntümü gören babam,
Bana yenisini aldı.*

Ev sahiplerinden aldıkları hediyeleri yanlarında taşıdıkları sepetlere biriktiren çocuklar mani söyleyerek ziyarete devam ederler:

*Ey! Ev sakinleri,
Verin bize telkinleri.
Sele sepet geçiyor,*

İkram edin şekerleri.

Sele sepet geleneğinde fazla toplanan hediyeler ve paralar çocuklar için birer övünç kaynağıdır. Bu gelenek Bafra'da halen sele sepet şenliği adı altında devam ettirilmektedir.⁹⁵

5.3.4.2.46. Silah atma

Ordu'nun Ünye ilçesinde Ramazan ve Kurban Bayramları Arifesinde evlerin başından veya balkonundan, tabanca ya da tüfekte havaya silah sıkılması geleneğidir. Bayram için uzaklarda çalışan Ünyeliler evlerine, ailelerinin yanlarına gelirler. Bayram neşesiyle bir araya gelen aileler neşe içinde bayram arifesini geçirirken şenlik olsun diye böyle bir uygulamaya gitmişlerdir. Öyle ki günümüzde silahın yanı sıra havai fişekler kullanılmakta arife akşamları havai fişeklerle ışıltılı parlamaktadır. Seyirlik bir manzara oluşturan bu alışkanlık giderek bir gelenekselleşmeye doğru ilerlemektedir.⁹⁶

5.3.4.2.47- Şivlilik

Şivlilik geleneği Konya'da üç ayların başlangıcı olan Recep Ayı'nın ilk günü yani Regaip kandilinden bir gün önce başlar ve kandil gününün akşamına kadar devam eder. Çocuklar şivlilik için özel olarak satılan fenerlerden alırlar ve akşam olunca fenerlerin mumları sönene kadar sokaklarda dolaşırlar. Kandil gününün sabahı erkenden kalkarak ellerinde kese ve torbalarla sokaklarda koşan çocuklar herkesin kapısını çalar ve hep bir ağızdan şu maniyi söylerler:

Şivli şivli şişirmiş,

Akşam olup pişirmiş.

İki çörek bir börek,

Şivliiiii! Şivliii!

Ev sahipleri ise önceden şivlilik gününe özel olarak aldıkları yiyeceklerden çocukların torbalarına birer tane koyarlar. Eskiden şivlilik gününe özel olarak hazırlanan buğdayın kavrulması ile yapılan kavurgalar dağıtılırken bugün şeker, çikolata gibi hazır yiyecekler dağıtılmaktadır. Bu güne özel Konya'daki dükkânlarda şivlilik paketleri hazırlanır.

95-Şeyda Kayalar ve Caner İyigünler. (2010). *Sele Sepet Top Kandil: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayımları 15, Ankara, s.69,70.

96- Bu başlıkta mülakat yapılan kişi; Güldemet Şimşek Bozkurt, 1979 Ünye Doğumlu, Evli, Öğretmen.

Konya halkı paketlerden önceden alarak hazırlık yapmaktadır. Festival havasında geçen bu günde yetişkinlerde kendi aralarında “Bişi” adı verilen; yumurtalı hamurun yağda kızartılmasından elde edilen yöresel bir yemeği dağıtırlar.⁹⁷

Şivlilik Günü, Konya ilinde yaygın bir üç ayları karşılama geleneğidir. Bu geleneğin sürdürüldüğü yerlerden biri de Seydişehir ilçesidir. Uygulama, üç aylar olarak bilinen Recep, Şaban, Ramazan aylarının başlangıcı olan Regaip kandili günü gerçekleştirilir. Regaip kandilinden birkaç gün önce yöre halkı hazırlık yapar, ziyarete gelecek çocuklar için kuruyemiş, çikolata, bisküvi, kuru üzüm, gofret, badem şekeri vb. yiyecekler alırlar. Regaip kandili gecesi (Şivlilik gecesi), çocuklar ellerine aldıkları fenerler ile mahalleleri dolaşırlar, maniler söylerler:

*Şivli şişirmiş,
Erken kalkan pişirmiş,
İki çörek bir börek,
Bize şivlilik gerek.*

Şivlilik gecesi maniler eşliğinde sokakları dolaşan çocuklar, ertesi sabah yine sokakları, mahalleyi dolaşmaya başlarlar. Ev sahipleri de daha önceden hazırladıkları, yukarıda saydığımız yiyecekleri çocuklara dağıtırlar. Çocuklar bütün evleri gezdikten sonra topladıkları şivlilikleri paylaşarak yerler.⁹⁸

5.3.4.2.48.Su Serpme

Ordu'nun Ünye İlçesi'ne bağlı Tekkiraz köyünde Ramazan bayramı arifesinde, son iftardan önce yapılan bir adettir. Köydeki evlerin hanımları iftardan hemen önce bir pınardan ya da köy meydanındaki çeşmeden bir kova su doldurup eve gelirler. Akşam ezanının okunması ile ellerindeki kovadan bir yudum içerek oruçlarını açarlar ve suyu güneşin battığı yöne doğru serperler. Türk kültüründe, ayrılık anında tekrar kavuşabilmek dileği ile yapılan su serpme âdeti bu köyde Ramazan orucunun son iftarında yapılmaktadır.

97- Çiğdem Şimşek. (2010). *Şivlilik: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.71.

98- Emre Özdemir. (2010). *Şivlilik: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.72.

Buradaki maksatta aynı maksattır, Ramazan ayına tekrar kavuşabilmek için böyle bir adet uygulanmaktadır. Su serpmesi sırasında kadınlar bereket ve kavuşma duaları ederler ve gelecek ramazana tekrar kavuşmayı dilerler. Eskiden hemen hemen bütün köyün hanımları bu âdeti yapmaktaydılar. Fakat günümüzde bu adet unutulmaya yüz tutmuş durumdadır.⁹⁹

5.3.4.2.49- Yağ kokutma

Muğla'nın Ortaca ilçesine bağlı Yeşilyurt köyünde her yıl Kurban ve Ramazan Bayramı'nın arife gününde “yağ kokutma” ve “buhur yakma” gelenekleri gerçekleştirilmedi. Yağ kokutma geleneğinin amacı; inek sütünden üretilen yağ ile börek ve çörek açmak, yağda lokma kızartmak, ana malzemesi süt ve mısır olan çildirme (akıtma) denilen hamur işi yiyecekleri yaparak, üretilen yağın kokusunu etrafa yaymaktır. Bu yiyeceklerin kokusunun alınması ile bayramın gelişi müjdelenmektedir. Ayrıca yoğrulan hamurların içine karacaotu (çörek otu) ilave edilerek kötülüklerin ve nazarın uzaklaştırılacağına inanılır. Yağ kokutma geleneği ölen yakınların hayrına yapılmaktadır. Bu nedenle yapılan hamur işleri komşulara dağıtılır.¹⁰⁰

5.3.4.2.50-Yoklama

Yoklama, Kırıkkale'nin Keskin ilçesine bağlı Kevenli köyünde uygulanan bir bayramlaşma geleneğidir. Ramazan ayının 15. günü, teravih namazından çıkan köyün gençleri, köy meydanında toplanırlar ve hep birlikte bütün evleri “yoklarlar” yani ziyaret ederler. Ev sahipleriyle selamlaşır ve onların önceden hazırladıkları yiyecek ve içecekleri toplarlar. Topladıkları yiyecek ve içecekleri daha sonra aralarında pay ederler ve bir bölümünü de birlikte yerler. Geleneğe ismini veren “yoklama” evlerin tek tek dolaşılıp ev sahipleriyle selamlaşılıp hâl hatır sorulması anlamına gelmektedir. Bu uygulama köy halkının birbirlerinden haberdar olması, ilişkilerin ve toplumsal dayanışmanın artması gibi olumlu işlevlere sahiptir. Yoklama geleneği, bir anlamda otokontrol işlevi de görmektedir.

99- Bu başlıkta mülakat yapılan kişi; Ayşe Şimşek, 1955 Ünye Doğumlu, Evli, Ev Hanımı

100- Gamze Koca. (2010). *Yağ Kokutma: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayımları 15, Ankara, s.73.

Yoklanan evlerdeki insanların durumu gözlenirken, yaşlıların, hastaların vs. ihtiyaç sahiplerinin tespiti ve gerekenin yapılması hususunda yine bu gelenek insanlara yardımcı olmaktadır.¹⁰¹

5.3.4.2.51-Ya mum, ya para

“Ya Mum Ya Para” geleneği, Bursa’da çocukların uyguladığı bir kandil günü eğlencesidir. Bursa’da kandil günü çocuklar sokakta toplanırlar ve ellerine uzunca bir ip alırlar. Sokaktan geçmekte olan büyüklerin önüne ipi gerdirerek yolu keserler ve “ya mum ya para” diye bağırlar. Büyükler çocukların bu isteğine ya mum ya para vererek cevap verir. Geleneği zaten bilen yöre büyükleri, kandil günleri, yanlarında madeni para ve az da olsa mum bulundururlar. Paranın yanında çocukların mum istemesinin sebebi ise, çocukların daha önceden anne veya babalarıyla gittikleri yatır, türbe ziyaretlerinin oluşturduğu bir sonuçtur. Bursa’da birçok türbe ve yatır bulunmaktadır ve bu türbelere, yatırlara aileler bazen çocuklarıyla gelerek dua edip, mum yakıp bırakırlar. Bu mum yakma uygulamasını gören çocuklar da, kandil günleri büyüklerinden mum isteyerek dualarının kabul olacağını düşünürler. Kandil günü akşama kadar sokakları kesen çocuklar, akşam olunca bir araya toplanırlar ve topladıkları paralar ile bakkallardan eğlencelik yiyecek ve içecek alırlar. Topladıkları mumları da yakınlarında bulunan yatıra veya türbeye götürüp dualarımız kabul olsun diye yakıp bırakırlar.¹⁰²

5.3.4.2.52- Zirat

Zirat (Ziyaret) Geleneği, Kastamonu’nun İhsangazi İlçesi’nin Çiçekpınar köyünün Ramazan ve Kurban bayramını karşılama uygulamasıdır. Ramazan ve Kurban bayramlarının arife günü ikindi namazında köyün bütün erkeklerini camide toplanır. Namazdan çıkan erkekler topluca köyün mezarlığına giderler. Öncelikle mezarlıkta bulunan Fakir Dede Türbesine uğranılır ve türbede dualar edilir daha sonra herkes kendi akraba ve tanıdığıının mezarını ziyaret eder.

101- Emre Kayabal. (2010). *Yoklama: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.74.

102- Kezban Güngör. (2010). *Ya Mum, Ya Para: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.75.

Evlerde yemek yapmakla meşgul olan kadınlar mezarlığa gelmezler. Mezarlıkta dualarını eden köylüler evlerine dağılırlar. Akşam köy odasında toplanırlar. Kadınların hazırladıkları yemekleri köy odasına getiren köylüler akşam namazını köy odasında kıldıktan sonra yemeğe başlarlar. Yemekten sonra sohbet edip daha sonra evlerine dağılırlar. Köyde üç mahalle vardır ve bayramın birinci günü öğleden önce, öğleden sonra ve ikinci günü olmak üzere yemekli bayramlaşma uygulamasını mahallelere taksim etmişlerdir.¹⁰³

5.3.4.2.53- Ziyrat yeri toplantısı

Kastamonu'nun Araç ilçesi Kavacık köyünde 1940- 1950'li yıllara kadar "ziyarat yeri toplantısı" adı verilen bir gelenek gerçekleştirilmiştir. O zamanlar üç mahalleden oluşan kalabalık bir köy olan Kavacık günümüzde tek ailenin yaşadığı bir köydür. Köyde, Ramazan ve Kurban Bayramı'nın birinci günü bayram namazı kılındıktan sonra; akşamdan hazırlanan helva ve ekmekler alınarak çoluk çocuk, bütün köylü mezarlığa gider. Uzun zamandır gidilmeyen mezarlığa giderek ölen yakınlar anılır, mezar taşları düzeltilip su dökülür, böylelikle ölünün huzur bulacağına inanılır. Topluca yapılan bu mezar ziyaretinin ardından mezarlığın en yüksek noktasında yer alan eski, yosunlaşmış, rengi siyaha dönmüş, taştan, tek parça hâlinde olan ve kime ait olduğu bilinmeyen mezarın başına gidilir. Bu esnada köyün gençleri yere serilen sofraların üzerinde, halkın getirdiği helvaları ekmeklerin arasına koyarlar, duadan sonra beraberce yerler. "Ziyrat" adı verilen mezarlığın en yüksek yerinde yer alan bu mezarın; köye ilk yerleşenlerden birine ait olduğuna inanılmakta, köyde yaşayanlar tarafından saygı duyulmakta, her bayram ziyaret edilmektedir. Kavacık köyünde ilk gün yapılan "ziyarat yeri toplantısı" ve mezarlık ziyaretinden sonra ikinci ve üçüncü günler "bayram çıkarma" denilen gelenek icra edilmektedir. Köyün üç mahallesi gezilerek her mahalleden bir grup daha önce hazırladıkları yiyecekleri alarak kalabalığa katılır ve hep birlikte yemek yerler.¹⁰⁴

103-Recep Gülbaş. (2010). *Zirat: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.76.

104- Ferhat Vural. (2010). *Ziyrat Yeri Toplantısı: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara, s.77.

SONUÇ

Bayramlar toplulukları millet yapan önemli unsurların başında gelmektedir. Ortak duygu ve hisle, belirli günlerde aynı amaç doğrultusunda insanların bir araya gelerek bayram kutlamaları bir bütünün parçası hissini insanlara verir ki bu da insanların bir toplumu özümseyip içselleştirmesini beraberinde getirir. Ortak sevinç, ortak acı, yardımlaşma, düşküne el uzatma ve aynı anda ev temizliği gibi belirli işleri aynı amaç doğrultusunda yapma insanların milletleşme olgusunu hızlandıran işlevlerdir.

Türk Milletinin bayram kültürü hiçbir Dünya milletinde olmadığı kadar zengindir. Türklerin bayramlarında olmazsa olmaz uygulamaları vardır. Bu uygulamaları diğer milletlerin bayramlarında göremeyiz. Bizim bayramlarımızda ise zorunlu uyulması gereken yazısız kurallardır bunlar. Örneğin yardımlaşma, topyekün temizlik, büyükleri ve yaşlıları ziyaret etme, düşkünlere el uzatma, hazırlıklara günler öncesinden başlama, mezarları ziyaret etme, ölmüş yakınlarımızı anma, küskünleri barıştırma, özel yemekler hazırlama, birlikte oyunlar oynama vb. gibi yazısız Milletimizin hafızasındaki kurallar bizim bayram anlayışımızı diğer milletlerin anlayışından farklı kılmaktadır. Kültürel kökenleri çok eski tarihlere dayanan ve Türk Milletinin var oluşu sebebi olan Türk Töresi bayramlarımızı bu şekilde etkilemiş ve zenginleştirmiştir.

Sonuç olarak bayramlarımızın Milletimiz açısından önemi çok büyüktür. Gününde imkânları ile kutladığımız bayramlarımız Milletimizin bütünlüğü ve bekası için çok önemlidir. Millet olarak bayramlara gereken önemi vermeli ve kültürel birikimlerimizden getirdiğimiz kutlama biçimlerine sadık kalmalıyız. Bayramlarımızın gereği olan yardımlaşma, düşküne el uzatma, küskünleri barıştırma ve birlikte eğlenme unsurlarını unutmamalıyız. Kardeşçe yaşamı ve milli hasletlerimizi hep ön planda tutmalıyız.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Acar, Y. (2010). *Cami Önü Yemeği: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Adiloğlu, A. (2005). *Makaleler ve İncelemeler* (Karaçay-Malkar Türklerinde Nevruz), Başkent Matbaacılık, Ankara.

Ahsen, F. T. (2002). *Hıdırellez Etrafında Oluşan İnançlar, Ritüeller ve Yaptırımlar*, 7.Uluslararası Türk Halk Kültürü Sempozyumu 4- 6 Mayıs 2002, Çalıklı Valandova, Makedonya.

Aksoy, G. (1998). *Bir Söylence Bir Tarih Newroz*, Yurt Kitap Yayın, Ankara.

Altun, A. (1998). *Hıdırlık Mescidi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.17, İstanbul.

Anadol, A. vd. (2007). *Türk Kültürü ve Medeniyeti*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.

Arat, R. A. (1946). *Vekayi, Babur’un Hatıratı*, c.I., TTK Yayınları, Ankara.

Arıkoğlu, E. ve Borbaanay, B. (2004). *Tuvaların Yeni Yıl Bayramı “Şagaa”*, (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Artun, E. (1990). *Tekirdağ’da Hıdırellez Geleneği* (Türk Halk Kültüründen Derlemeler “Hıdırellez Özel Sayısı”), Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.

- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek*, Ayşe T.(Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Atasoy, S. (2010). *Ramazan Bandosu: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.
- Aydın, D. (2010). *Bayram Pişmaniyesi: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.
- Aydın, E. (2010). *Olsun Olsun: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.
- Aydoğan, M. (2010). *Çoban Baba: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.
- Aytaç, P.(1995). *Nevruz üzerine Bir Sohbet*, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara.
- Aytaç, P. (2004). *Kültlerde Nevruz*, (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Bakırcı, N. (2010). *Hıdırellez Ve Niğde’de Unutulan Bir Gelenek: Niğde Cumaları*, Turkish Studies “International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5/3 Summer.
- Balcı, E. (2010). *Âmin Bağırma: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.
- Bayatlı, O. (1942). *Bergama’da Adetler Efsaneler*, Bergama Belediyesi, Bergama.
- Bayram, S. (2010). *Ferfene: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Boran, B. (2010). *Bayram Konatı: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Bozkurt, N. *İslam Ansiklopedisi* (TDV), Bayram Maddesi, V/262.

Buran, A. (2006). *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu’na Armağan*, Yayına hazırlayan Ali Berat Alptekin(Selçuk Üniversitesi), Kömen- SOTA yayınları, Konya.

Celkan, H. (2000). “*Nevruz’un Tarihçesi*”, Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri (18- 20 Mart 1999 Elazığ), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Cunbur, M. (1995). *Klasik Edebiyatımızda Nevruz*, (Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (20- 22 Mart)), Atatürk Kültür Merkezi Basımevi, Ankara.

Çakır, N. (2010). *Bayramlaşma: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Çantay, H. B. (1976) *Kur’an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, c.II, İstanbul.

Çay, A. M. (1988). *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, (İlaveli ikinci baskı) Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Çay, A. M. (1997). *Hıdırellez “Kültür- Bahar Bayramı”*, II. Baskı. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Çelebi, E. (1999). *Seyahatnamesi* (2. Kitap), haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Çelebi, E. (2001). *Seyahatnamesi* (4. Kitap). haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Çelik, S. (2010). *Berat: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Çetin, İ. (2004). *Tiyatroda Nevruz*,(Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi).Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.

Çetin, İ. ve Çetin, A.Y. (2004). *Kazakistan’da Nevruz*, (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Çetinkaya, D. (2010). *Aşure: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Danişmend, İ. H. (1976). *Türklük Meseleri*, İstanbul kitabevi, İstanbul.

Daşkın, H. (2010). *Ebebiş: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Davutoğlu, A. (1981). *Kur’an-ı Kerim ve İzahlı Meali*(Türkçe Anlamı), Çelik Yayınları, İstanbul.

Dede, A. (1978). *Batı Trakya Türk Folkloru*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Demir, B. (2010). *Bayram Sofrası: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Dilek, F. G. (2004). *Altay Türklerinde Bahar Bayramları*, (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Djamokova, N. (2001). *Kumuklarda Nevruz* (Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, 21- 23 Mart, Sivas), haz. Şebnem Ercebeci, Ankara.

Doğan, İ. (1997). *Türklük ve Alevilik*. Kardeş Ofset, Samsun.

Durmuş, İ. (2004). Eski Türklerde Zaman ve Takvimler(Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Eberhard, W. (1942). *Çin'in Şimal Komşuları*, Nimet U.(Çev.), İdeal Matbaası, Ankara.

El- Hazimi, İ. B. A. (2005). *Yedi Hadis İmamının İttifak Ettiği Hadisler*, Çev. Hanifi Akın, Karınca Yayınları, İstanbul.

Elçin, Ş. (1964). *Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

Elçin, Ş. (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Er, P. (2000). *Anadolu Alevi-Bektaşî Geleneğinde Nevruz ve Isparta-Gönen-Gümüşgün (Baladız) Köyü Örneğinde Nevruz Cem'i (Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, 21- 23 Mart)*, Ankara.

Erbaş, M. (2010). *Mektep Yanı Toplantısı: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Ergöneç, D. (2004). *Nogaylarda Nevruz*, (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Ersoy, H. Y. (2004). *Başkurlarda Nevruz* (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Esin, E. (1978). *İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslam'a Giriş*, (Türk Kültürü El Kitabı). Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul.

Eyice, S. (1998). *Hıdırlık Türbesi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.17, İstanbul.

Fedai, H. (2004). *KKTC'de Nevruz*, (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Gedik, A. (2010). *Musalli Alanı: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Geldiyev, G. (2004). *Türkmenistan’da Nevruz*, (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Genç, R. (1996). *Türk Düşüncesi, Davranışı ve Hayatında Renkler ve Sarı, Kırmızı, Yeşil*, (Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Genç, R. (2004). *Renklerde Nevruz* (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Gök, E. (2010). *Dede/Salıncak Kurma: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Gökbek, A. (2007). *Anadolu’da Varsak Türkmenleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2.baskı, Ankara.

Guignes, J. D. (1976). *Büyük Türk Tarihi*, Türk Kültürü Yayını, c.I, İstanbul.

Gumilev, L. N. (2002). *Eski Türkler*, Ahsen B. (Çev.), Selenge Yayınları, İstanbul.

Güden, Z. (2010). *Gelin Çöreği: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Gülbaş, R. (2010). *Zirat: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Güleç, T. (2010). *Pişi: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

- Günay, Ü. ve Güngör, H. (1999). *Türk Din Tarihi*, Laçın Yayınları, Kayseri.
- Güngör, H. ve Argunşah, M. (2002). *Gagauz Türkleri* “Tarih- Dil Folklor ve Halk Edebiyatı”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Güngör, K. (2010). *Ya Mum, Ya Para: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.
- Hafız, N. (2004). *Balkan Türklerinde Nevruz Ve Bahar Bayramı* (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Hallaçoğlu, Y. (1996). *Osmanlılarda Nevruz Kutlamaları* (Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri), Ankara.
- Han, E. B. (2009). *Türk’ün Soy Ağacı* (Türk Şeceresi), haz. Rıza Nur, İlgı Kültür Sanat Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Işankulov, C. (2004). *Özbekistan’da Nevruz An’aneleri*, (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- İnan, A. (1968). *Makaleler Ve İncelemeler*, TTK yay., Ankara.
- İnan, A. (1972). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İnayet, A. (2004). *Uygurlarda Nevruz* (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Editör Prof. Dr. M. Öcal Oğuz, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- İzgi, Ö. (1989). *Çin Elçisi Wang Yen-te’nin Uygur Seyahatnamesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kafalı, M. (1995.) *Türk Kültüründe Nevruz ve Takvim* (Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri) Ankara.
- Kafesoğlu, İ. (1953), *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul.

Kafesoğlu, İ. (1973). *Sultan Melikşah*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, İstanbul.

Kafesoğlu, İ. (1980). *Eski Türk Dini*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara.

Kafesoğlu, İ. (1999). *Türk İslam Sentezi*, Ötüken Neşriyat yayınları, İstanbul.

Kafesoğlu, İ. (2009). *Türk Milli Kültü*, Ötüken Neşriyat yayıncılık, İstanbul.

Kalafat, Y. (1995). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Kalafat, Y. (2004). *Suriye Türkmenlerinde Yeni Gün Bayramı* (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Karabulut, N. (2010). *Ferfene: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Karaca, G. (2010). *Bayram Yeri: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Karagöz, İ ve Altuntaş, H. (2010). *Oruç İlmihali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Kartallıoğlu, Y. (2004). *Kırım Türklerinde Nevruz* (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Kayabal, E. (2010). *Yoklama: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Kayalar, Ş. ve İyigünler, C. (2010). *Sele Sepet Top Kandil: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Kereytov, R. (1995). *Kafkas Nogay Türklerinde Nevruz Bayramı*, (Türk Kültüründe Nevruz Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri- 20, 22 Mart), Ankara.

Kılıç, A. (2000). *Anadolu'da Nevruz Kutlamalarına Bağlı Olarak Yaşatılan Halk İnançları ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış*, (Uluslararası Nevruz Sempozyumu bildirileri), Ankara.

Kirişcioğlu, F. (2004). *Saha Türklerinin Bahar Bayramı- Istax (Ihtax)*, (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Kitapçı, Z. (2004). *Türkler Nasıl Müslüman Oldu?*, Yedikubbe Yayınları, Konya.

Koca, G. (2010). *Buhur Yakma: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Koca, S. (2004). *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, (Editör: prof. Dr. M. Öcal Oğuz), Ankara.

Korkmaz, R. (2000). *Çıldır'da ki Nevruz Törenleri ve Bu Törenlerin Şamanik Kültürle İlişkisi*, (Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar Arası Bilgi Şöleni, 18-20 Mart 1999, Elazığ) Ankara.

Köse, F. (2007). *Osmanlı Devletinde Nevruz*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Kuloğlu, E. (2010). *Keşkek: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Kurban Rehberi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Kurt, H. (2010). *Küpecik: Türkiye'de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Kutlu, M. (1990) *Nevruz*, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c.VII, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Ligeti, L.(1991). *Bilinmeyen İç Asya*, Sadreddin K. (Çev.). c.II, Milli Eğitim Bak., İstanbul.

Mahmud, K. (1939). *Divan-ı Lugati't-Türk*, Besim A. (Çev), c.I.,Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Mahmud, K. (1939). *Divan-ı Lugati't-Türk*, Besim A. (Çev), c.III(1941), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Mahmudi, S. (1976). *Ohri Türkleri Arasında Görenekler ve Okunan Maniler*, Birinci Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV, Ankara.

Makas, Z. (1987). *Türk Milli Kültüründe Nevruz*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayınları, İstanbul.

Manov, A. (2001). *Gagauzlar* (Hristiyan Türkler), çev. M.Türker Acaroğlu, TTK Yayınları, Ankara.

Mert, Ö. (1999). *Türk Dünyasında Nevruz* (Son Dönem Osmanlı belgelerinde Nevruz). haz. Nadir Devlet, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul.

Nebiyev, A. (1997). *Azerbaycan'da Nevruz*, (çev. Lerzan Yağcı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Nerimanoğlu, K. V. (2004). *Azerbaycan'da Nevruz*, (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi). (akt. Tuğrul Veli Kamiloğlu), Editör Prof. Dr. M. Öcal Oğuz, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Nerimanoğlu, K. V. (2004). *Felsefi ve Estetik Açından Nevruz* (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Akt: Sadıg Sadıglı, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.

Nutku, Ö. *İslam Ansiklopedisi* (TDV), Bayram Maddesi, V/263.

Ocak, A. Y. (1983). *Bektaşî Menakkıbnamelerinde İslam Öncesi Motifleri*, Enderun Kitapevi, İstanbul.

- Ocak, A. Y. (1989). *Ab-ı Hayat*, Türkiye Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi I:1- 3.
- Ocak, A. Y. (2007). *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Okuyan, S. (2010). *Beşik: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.
- Okuyan, S. (2010). *Kandil Yakma: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.
- Onay, A. T. (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, haz. Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.
- Onuk, T. Ve Akpınarlı, H. F. (2004). *El Sanatları İmgelerinde Nevruz* (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- Ögel, B. (1971). *Türk Mitolojisi*, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul.
- Ögel, B. (1984). *İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Türk Tarih Kurumları Yayını, Ankara.
- Özcan, T. (2010). *Melede Ateşi: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.
- Özdemir, E. (2010). *Şivlilik: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.
- Özen, K. (2000). *Sivas Yöresinde Baharı Karşılama Törenleri Bahar Bayramı*, (Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri), Ankara.

Özilhan, Ö. (2010). *Helesa: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Özkan, N. (2010). *Bayram Çıkarma: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Öztelli, C. (1985). *Pir Sultan Abdal “Bütün Şiirleri”*, Özgür yayınları, İstanbul.

Öztuna, Y. (1989). *Türk Tarihinden Yapraklar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar, İstanbul.

Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. II. (1 Kısım), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Özturan, P. ve Ergen, N. (2010). *Gencer: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Pekacar, Ç. (2004). *Kumuklarda Nevruz* (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Polat, G. (2010). *Çocuk Sevindirme: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Read, H. (1981). *Sanat ve Toplum*, Selçuk M. (Çev.), Umran Yayınları, Ankara.

Roux, J-P. (2002). *Türkler’in ve Moğolların Eski Dini*, Aykut K. (Çev.), Kabalcı Yayın evi, İstanbul.

Sakaoğlu, S. ve Alptekin, A. B. (2004). *Türkiye’de Nevruz*, (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Sarıkaya, Ç. (2010). *Bayram Şenliği: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Saygı, B. (2010). *Oruca Direk Vurma: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Soylu, M. (2010). *Konak: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Spuler, B. (1981) *Gök Türkler’in Dini ve Kültürü Hakkında Mülahazalar*, VIII. Türk Tarih Kongresi II. Cilt’den ayrı basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Süleymanov, A. (1995). *Başkurt Halkının Milli Bayramlar Sisteminde Nevruz*, (Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni, 20- 22 Mart), yay. Haz. Sadık Tural, Atatürk Kültür Merkezi yayınları, Ankara.

Sümer, F. (1967). *Karakoyunlular*, c.I, TTK yay, Ankara.

Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenleri)*, “Tarihleri- Boy Teşkilatı- Destanları”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

Şahin, M. (2005). *Orhun’dan sesleniş*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Şimşek, Ç. (2010). *Şivlilik: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Tan, S. (2010). *Âmin Bağırma: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Tan, S. (2010). *Ferfene: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Tekin, M. (2000). *Nevruz (Yenigün) Coğrafyası ve Nevruzun Akdeniz Bölgesine Yansımalar*,. (Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni, 18- 20 Mart 1999, Elazığ), Ankara.

Telli, Y. (2010). *Kokkudu Kok: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Togan, A. Z. V. (1981). *Bugünkü Türkîli Türkistan ve Yakın Tarihi*, Enderun kitapevi yayınları, İstanbul.

Togan, A. Z. V. (1970). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, c.I, İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Togan, A. Z. V. (1972). *Oğuz Destanı-Reşideddin Oğuznamesi Tercüme Tahlili*, Enderun yayınları, İstanbul.

Togan, A. Z. V. (1978). *Türk Kültürü El-Kitabı (Türk Kültür Tarihinin Erken Çağları Üzerine Araştırmalar)*, Seri II, Cild 1/b, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.

Toksarı, G. D. (2010). *Köçek Oyunu: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Turan, O. (1965). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara,

Turan, O. (2003), *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Turan, O. (2004), *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Türk, N. S. (2010). *Küpecik: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Türkcan, S. H. (2010). *Kızlar Bayramı: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları, Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Uluçay, Ç. (1992). *Harem-II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Uludağ, S. (1998). *Tasavvuf ve Halk İnancı*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.17, İstanbul.

Unat, F. R. (1974). *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, TTK yay, Ankara.

Uygur, C. V. (2004). *Karakalpaklarda Nevruz* (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1998). *Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ülker, S. (2010). *Kahke: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Ülküsal, M. (1987). *Dobruca Ve Türkler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Vural, F. (2010). *Ziyat Yeri Toplantısı: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Yalçın, O. (2010). *Keşkek Yemeği: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Yaşa, R. (2000). *Selçuklularda Nevruz Geleneği*, (Doç. Dr. Mahmut Pehlivan Armağanı). Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Sakarya.

Yavuz, H. (2010). *Köy Odası: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Yazıcı, N. (2002). *İlk Türk- İslam Devletleri Tarihi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Yenier, M. (2010). *Abdal Musa Lokması: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Yenisoy, H. S. (2001). *Bulgaristan’da Nevruz ve Hidrellez Gelenekleri*, Türkçe Konuşan Devlet ve Topluluklarla Ortak Değerlerimiz, Türkiyem Vakfı, Ankara.

Yıldız, M. (2010). *Kurban: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Yıldız, N. (1999). *Kırım Türklerinde Nevruz* (Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Yıldız, N. (2004). *Kırgızistan’da Nevruz* (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Yıldız, N. (2004). *Nevruz Adlandırmaları* (Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi), Editör Prof. Dr. M. Öcal Oğuz, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

Yılmaz, A. (1948). *Tahtacılar da Gelenekler*, CHP Halkevleri, Ankara.

Yugusheva, N. (2001). *Altaylarda Cılgayak Bayramı*, (Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Yürekli, G. (2010). *Memecim Giliği: Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. (Der.), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları 15, Ankara.

Zaatov, İ. (2002). *Kırım Tatar Türkler’inde Nevruz Kutlamaları* (Türk Kültürü’nde Nevruz V. Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Zuhayli, V. (2006). *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, Cilt 2, Çev. Ahmet Efe, Beşir Ersoy, H. Fehmi Ulaş, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, Bilimevi Yayınları, İstanbul.

Dergiler

Akgün, E. (2008). Şamanist Türk Halklarında Kurban Sungusu ve Kendisine Kurban Sunulan Varlıklar, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 172(2): 21- 32.

Alp, M. (1974). İstanbul’da Eski Hıdırellezler, *Türk Folklor Araştırmaları* (Haziran), Yıl 25, C.25, Sayı 299, s7011.

Alparslan, K. (1976) Toprak Bayramı Nevruz. *Uludağ*, 76(3- 4): s.7.

Alpaut, A. (1943). Bozkır Bayramı. *Çınaraltı*, 79(3- 4): 6.

Aras, E. (2002). Türklerde Hıdırellez Geleneği, *Milli Folklor*(Yaz), Yıl 14, C.7, Sayı 54, s.51.

Arnaut, A. (2003). Gagauzlarda İlk Yaz Bayramı Nevruz. *Türksoy Dergisi*, Mayıs, s.3.

Aydın, M. (1986). Türklerde Hızır İnanıcı, *Konya Selçuk Üniversitesi İlahiyat dergisi*, Sayı: 2, s.65.

Başçetinçelik, A. (1997). Türk Kültüründe Nevruz, *İçel Kültürü*, 5(52): 6.

Baykara, T. (1990). Hıdırellez ve Türk Kültürü, *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı:72, s.4- 6.

Bilgiç, E. (). Türkler ve İslamiyet, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, C.11, Sayı, 110- 111, s.224.

Bozalioğlu, İ. (1997). Giresun’da Mayıs Yedisi Geleneğinin Tarihi Kökeni, *Türk Dünyası Tarih Dergisi* (Mayıs), Sayı 125, s.39.

Cingöz, M. E. (1990). Eskişehir’de Hıdırellez Kutlamaları, *Milli Kültür*, Sayı:72, s.7- 9

Çetin, İ. (2002). Türk Mitinde Kut İyesi Kıdır ve Medeniyet Değişikliğinde Kıdır’dan Hızır’a Geçiş, *Milli Folklor* (Yaz), Yıl 14, C.7, Sayı 54, s.33.

- Çınar, A. A. (1990). Bursa Yöresinde Hıdırellez İle İlgili Bazı İnanışlar, *Milli Kültür*,72(5): 14.
- Durbilmez, B. (2003). Türk Kültüründe Yeni gün/ Nevruz Bayramı, *TÜRKSOY/ Türk Dünyası-Kültür-Sanat-Bilim-Haber ve Araştırma Dergisi*, Yıl2,Sayı9 (4): 29- 34.
- Gök, N. İ. (2000). Türk Kültüründe ve İnançlarında Hıdırellez, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl 8, Sayı 19, s.7.
- Gönüllü, A. R. (1993). Alanya’da Halk İnanışları İçerisinde Hıdırellez Motifi, *Güneyde Kültür* 55,56(9,10): 21
- Gönüllü, A. R. (1997). Alanya Halk İnançlarında Su Motifi, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 126(6): 20.
- Günay, U. (1990). Ritüeller Ve Hıdırellez, *Kültür Bakanlığı Millî Kültür Dergisi*, sayı 72, s.11.
- Gündüz, A. (2010). Nevruz Bayramının Tarihi ve Türk Devlet Kültürü İçerisindeki Yeri, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 279(3):31- 35.
- Gündüz, Ş. (2000). Kadim Ortadoğu’dan Orta Asya’ya Nevruz, *Bilig*, 12(3):2- 13.
- Güngör, H. (2003). Nevruz Dini Bir Bayram Mı?, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 196(4):34,36.
- Güngör, K. (1956). Anadolu’da Hızır Geleneği ve Hıdırellez Törenlerine Dair Bir İnceleme, *Türk Etnografya Dergisi*, S:1, s.56.
- Günşen, A. (1995). Edirne ve Yöresinde Bahar Bayramı Geleneği ve Nevruz. *Erciyes*, 19(209): 10.
- Güzel, A. (2003).Türk Kültüründe Nevruz ve Milli Birlik-Berberlik. *Stradigma.com- e-dergisi*, sayı 2:1.
- Güzelbey, C. C. (1978). Gaziantep’te Halk Takvimi ve İlgili Törenler, *Türk Folklor Araştırmaları*, 18(346), Mayıs, s.8320.
- İmer, A. (1957). Halkalı’da Hıdırellez, *Türk Folklor Araştırmalar*, Yıl 8, C.4, Sayı 96(7): 1523.
- İnan, A. (1966). Türklerde Demircilik “sanat-Tarihte ve Folklorunda”. *Türk Kültürü*, 42 (4): 542, 544.
- İspirli, H. (2000). İslam’da Kurban’ın tarihçesi, *Diyanet dergisi* (Mart), Sayı: 111, s.7.
- İşçiler, S. S. (1953). Tekirdağ’ında Hıdırellez, *Türk Folklor Araştırmaları* (Haziran), Yıl 4, C.2, Sayı 47, s.747.
- Kadıoğlu, N. (1990). Zonguldak’ta Hıdırellez Geleneği, *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı 72, s.37,38.
- Kalafat, Y. (1997). Türklerde Bereket Motifi, *Türk Dünyası Tarih Dergisi* (Kasım), Sayı 131, s.30.

- Kalay, E. (1996). Edirne’de Nevruz ve Hıdırellez, *Milli Folklor* (Bahar/Yaz), Yıl 8, C.4, Sayı 29/30, s.6, 9.
- Karaman, F. (2000). Doğanşar’’da Mart Dokuzu ve Nevruz Çiçeği, *Ocak*, 22 (265), s.28
- Kaşgarlı, M. (1996). Orta Asya Türkler’inde Nevruz, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 112(4): 37, 39.
- Kılıçkiran, M. N. (1990). Ayların Gelininde Umut ve Dilek Günü, *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı 72, s.36.
- Koca, S. (1997). Dandanakan’dan Malazgirt’e. *Giresun*, s.199.
- Korkmaz, R. (1989). Fırat Havzası Folklorunda Şenlikleri ve Bu Geleneğin Türk Dünyası İçindeki Yeri, *Belgelerle Türk Tarihi* (Şubat), Sayı 48, s.34.
- Korkmaz, S. (1999). Selçuklular’da Nevruz Kutlamaları, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(yılda bir yayınlanır):253- 257.
- Köktürk, Ş. (2005). Nevruz Gerçeği Ve Türkiye, *Eğitim (Bilim Ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi)*, yıl, 5, sayı, 6, (4): 6.
- Köse, N. (2001). Kazakların gelen-göreneklri ile inanç ve pratikleri, *Milli Folklor Yayınları*, folklor dizisi 4, Ankara, s.153.
- Kutlu, S. (2001). Kırgız Türkler’inde Nevruz Kutlamaları, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı 17, s.181,188.
- Maden, H. A. (1990). Hıdırellez Geleneğinin Tarihçesi ve Kültürel Özellikleri, *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı 72, s.29;
- Mahmut, N. (1977). Romanya Türkler’inde Nevruz Bayramı. *Kırım*, yıl 5, 20(7,8):24,28.
- Malcıoğlu, R. (1968). Bursa’da Hıdırellez, *Türk Folklor Araştırmaları* (Şubat), Yıl 18, C.11, Sayı 222, s.4635.
- Meydan, F. (1990). Tekirdağ’da Hıdırellez Geleneği, *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı 72, s.20,22.
- Oğuz, A. (2002). XIX. Yüz Yıl Osmanlı Belgelerine Göre Dinî Bayram Ve Nevruz Tebrikleri. *Milli Folklor Dergisi*, 20027 cilt 7, 14/53:24
- Onk, A. (1971). Iğdır Halk Manileri, *Kars Eli*, 79(2):4.
- Orta, N. (1960). Değirmen (Germiyan) Köyünde Hıdırellez, *Türk Folklor Araştırmaları* (Mayıs), Yıl 11, C.6, Sayı 130, s.2146.
- Ögel, B. (1957). Doğu Göktürkleri Hakkında Vesikalar ve Notlar. *Belleten*, 81(1):81-137.
- Önal, M. N. (1999). Dobrucadaki Tatar Türklerinde Nevruz Geleneği, *Bilgi* (Kış), Sayı 8, s.87.

- Özbaş, H. (1963). Yozgat'ta Eğrice (Hıdırellez) Hazırlığı, *Türk Folklor Araştırmaları* (Eylül), YIL:15, C.8, Sayı 170, s.3168.
- Özdemir, N. (1999). Eğlence Kavramı ve Hıdırellez Kutlamaları, *Milli Folklor* (Yaz), Yıl 11, C.6, Sayı 42, s.36.
- Özlu, Z. (2011). Osmanlı Saray Şekerleme Ve Şekerlemecileri İle İlgili Notlar, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2011/58:181.
- Parlakıyıldız, H. (2001). Çanakkale ve Çevresinde Nevruz, *Bilge*, C.7, Sayı 28, s.45.
- Pekacar, Ç. (1997). Kumuk Türkleri. Yeni Türkiye -*Türk Dünyası Özel Sayısı*: Cilt: II-, Sayı: 16, Yıl: 3, Temmuz-Ağustos, s. 2062.
- Rayman, H. (2002). Nevruz ve Türk Kültüründe Renkler, *Milli Folklor*, "Üç Aylık Uluslar Arası Halkbilimi Dergisi, yıl 14, sayı, 53, s.11;
- Resulzade, M. R. (1954). Nevruz Bayramı, *Azerbaycan*, 24(3):5
- Santur, A. (1990). Balıkesir'de Hıdırellez Geleneği, *Milli Kültür*, 72(5): 25.
- Seyidoğlu, B. (1990). Hıdırellez, *Milli Kültür*, 72(5): 24.
- Sezen, L. (1999). İlkyaz Bayramları (Nevruz-Hıdırellez), *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, s.82, 85.
- Soysaldı, M. (2010). Peygamber Efendimizin Ramazan Günlüğü, *Harput'tan Esinti Dergisi*, Elazığ, Sayı: 62, s.20,23
- Taşkın, E. (2011). Müslüman Anadolu'da Gök Tanrı İnancı ve Şamanizm izleri, *Ülkü Ocakları*, 91(1):70- 72.
- Temren, B. (1995) Bektaşî Geleneklerinde Nevruz Kutlamaları: Kırklar Bayramı, *Folklor/ Edebiyat*, sayı:3: 36.
- Tezcan, M. (1990). Hıdırellez, *Milli Kültür* (Mayıs), Sayı72, s.16.
- Tural, S. (1996). Kültürümüzün En Eski Parçalarından Nevruz'a Dair. *Türk Edebiyatı*, 270(4):5- 6.
- Uca, A. (2007). Türk Toplumunda Hıdırellez- I, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:34: 113- 138
- Uca, A. (2007). Türk Toplumunda Hıdırellez- II, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 35: 251.
- Uyguner, M. (1954). Kandıra'da Halk Bilgisi İncelemeleri, *Türk Folklor Araştırmaları* (Haziran), Yıl 5, C.3, Sayı 59, s.931.
- Uygurtürk, E. B. (1999). Doğu Türkistan'da Nevruz Kutlamaları, *Gökbayrak Dergisi*, sayı 32, (3- 4): 48.
- Üçer, M. (1995). Sivas'ta Mevsimlik Bayram ve Özel Günler: Sultan Navruz, Eğrilce ve Şıncık, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası* (Mart), Yıl:3, C.2, Sayı 8, s.51, 53.

Ülkütaşır, Ş. (1953). Yakın Zamana Kadar Sinop ve Muhitinde Hıdırellez gününe Ait Âdetler Nasıldı?, *Türk Folklor Araştırmaları* (Mart), Yıl 4, C.2, Sayı 44, s.696.

Yakıcı, A. (1991). Hıdırellez Geleneği'nin Türk Halk Şiiri'ne Yansıması, *Milli Folklor Dergisi*, cilt 2, yıl 3, sayı 10: 21.

Yalgın, A. R. (1950). Uludağ Türkmen Etnografyası, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl 1, C.1, 10(5): 152.

Yenisoy, H. S. (2010). Balkanlarda Nevruz Bayramı, *Diyanet Dergisi*, sayı 231, s. 3.

Yılmaz, M. N. (1999). Ramazan Ayının Işığında, *Diyanet*, Sayı: 97, s.1.

Yund, K. (1960). Türkiye'de Hıdırellez, *Türk Folklor Araştırmaları* (Mayıs), Yıl 11, C.6, Sayı 130, s.2140.

Yurtoğlu, İ. (2004). Yurdumuzda Ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları, *Eğitim (Bilim Ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi)*, yıl 5, sayı 49 (4): 2

Yüce, Ş. (1965). Bucak'ta Hıdırellez ve Bahtıbar, *Türk Folklor Araştırmaları* (Mayıs), Yıl 16, C.9, Sayı 190, s.3741.

Yücel, A. (2002). Türk Dünyasında Hıdırellez Kutlamaları ve İşlevleri, *Milli Folklor, (Yaz)*, Yıl 14, C.7, Sayı 54: 35- 38.

Zeybek, N. K. (1990). Hıdırellez Bahar ve Kültür Bayramı, *Kültür Bakanlığı Millî Kültür Dergisi*, sayı 72, s.3

Zorlu, C. (1998). İslam Öncesi ve İslam Dönemi Kutsal Gün ve Bayramlar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 4: 450.

İnternet Siteleri

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/belge/1-94169/hidrellez-bayrami.html>.

<http://blog.milliyet.com.tr/ask--olumsuzluk-arayisi/Blog/?BlogNo=30058>.

<http://daplatform.org/579>.

<http://kutup.gov.tr>.

<http://seyitahmetli.wordpress.com/2007/07/13/nogaylar/>.

<http://sokum.turksoy.org/belge/1-95139/sagaa.html>.

http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C4%B1lgam%C4%B1%C5%9F_Destan%C4%B1.

http://tr.wikipedia.org/wiki/İrak_T%C3%BCrkmenleri.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Karakalpaklar>.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Tengricilik>.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Tuvalar>.

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=41045>.

http://www.altinmiras.com/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1238.

<http://www.asilkan.org/sabit/afgan.htm>.
<http://www.bizturkmeniz.com/tr/index.asp?page=article&id=16143&w=nevruz>.
<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/basiliyayin/weboku.asp?id=450&yid=3&sayfa=6>.
<http://www.diyamet.gov.tr/yayin/basiliyayin/ydinikavramlaroku.asp?id=181&harf=B>.
<http://www.diyamet.gov.tr/yayin/basiliyayin/ydinikavramlaroku.asp?id=181&harf=B>.
<http://www.diyanetdergisi.com/diyamet-dergisi-dergi-135.html>.
<http://www.diyanetimhaber.com/yazar.asp?yaziID=649>.
<http://www.diyanetvakfi.org.tr/meal/Kehf.htm> .
<http://www.dzkk.tsk.tr/turkce/ANASAYFA.php>.
<http://www.ebrulim.net/islam/ramazan.html>.
<http://www.erzurumgazetesi.com.tr/default.asp?page=haber&id=51802>.
<http://www.haber7.com/haber/20110321/Turkmenistanda-Nevruz-coskusu-Galeri.php>.
<http://www.haberler.com/gaziantep-te-hidirellez-kutlamalari-haberi/>.
<http://www.islamhukukusayfasi.com/?p=3983>.
<http://www.kars.bel.tr/kars.php?ic=84>.
<http://www.kultur.gov.tr>, belgeno=18620,s.1.
<http://www.kultur.gov.tr>, belgeno=3148,s.2,3.
<http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-1838/cirit-oyunu.html>.
<http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-2997/eski2yeni.html>.
<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/belge/1-2022/yurdumuzda-ve-orta-asyada-nevruz-kutlamalari.html>.
<http://www.msxlabs.org/forum/satirlarla-turkiye/23998-nevruz-bayrami-ve-turklerde-nevruz.html>.
<http://www.msxlabs.org/forum/satirlarla-turkiye/26091-turklerde-islamiyet-oncesi-inanc-sis-1-a.html>.
http://www.stradigma.com/turkce/mart2003/makale_01.html.
http://www.tarihportali.net/tarih/nevruz_ve_renkler-t7630410.0.html;imode=.
<http://www.turkbirlik.gen.tr/lang-tr/Haberler/137-tiv-cao-medee/1466-shagaa-yeni-yil-bayram.html>.
<http://www.uzmansite.com/ramazanin-kelime-anlami-nedir.html>.
<http://www.yozgatgazetesi.com/yazarlar.asp?yazar=9&yazi=642>.
<http://yukarikayalar.wordpress.com/2009/04/15/h-i-d-i-r-e-l-l-e-z-hizir-ve-ilyas-aleyhimesselem/>.

<http://yukarikayalar.wordpress.com/category/bayram-gunu-ne-yapilir>.

Sözlükler

Ahmet Caferoğlu.(1968). *Eski Uygur Sözlüğü*, II. Baskı, Enderun Kitapevi, İstanbul.

Büyük Türkçe Sözlük, TDK yayını (9. Baskı), c.I. Ankara, 1998.

H. Paasonen.(1950). *Çuvaş Sözlüğü*, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul.

Ferit Develioğlu. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 24.Baskı, Ankara.

Doğan Kaya. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Basım Yayım Pazarlama, Ankara.

Kaynak Kişiler

Ayşe Şimşek, 1955 Ünye Doğumlu, Evli, Ev Hanımı.

Elif Sincer, 1961 Farsak Doğumlu, Evli, Ev Hanımı.

Fatma İslah, 1941 Kurtlar Doğumlu, Evli, Ev Hanımı.

Güldemet Şimşek Bozkurt, 1979 Ünye Doğumlu, Evli, Öğretmen.

Halil Koç 1957 Karacaoğlan Doğumlu, Evli, Boyalı İlköğretim Okulu Müdürü.

Hasan İslah, 1941 Farsak Doğumlu, Evli, Okur Yazar, Köy Muhtarı.

Mehmet Çoban, 1950 Farsak Doğumlu, Evli, Çiftçi.

Ökkeş İslah , 1972 Farsak Doğumlu, Evli, Çiftçi .

Seyhan İslah, 1975 Düziçi Doğumlu, Evli, Lise Mezunu.

Sırmalı İslah, 1955 Farsak Doğumlu, Evli, Ev Hanımı.

Zeynep Sağlam, 1981 Düziçi Doğumlu, Evli, Öğretmen.

Gazeteler

Ahmet Kabaklı. (Gün Işığında). (1974). Yılbaşı, Muharrem, Ergenekon ve Nevruz Üzerine, Tercuman Gazetesi, (1 Ocak 1974, Salı).

Hutbeler

Konya Müftülüğü'nün 30.08.2011 tarihli hutbesi, Millî ve Manevi Bayramlarımız [İli: Konya, Ay/Yıl: Ağustos- 2011, Tarih: 30.08.2011, Haz. Selmani Gülüm (Altuntaş Kas. Fatih C. İmam-Hatibi, Akşehir/ Konya)] .

Hutbe; İli: Gaziantep, Ay-Yıl: Ağustos- 2011, Tarih: 30.08.2011.

Hutbe; İli: Gaziantep, Ay-Yıl: Kasım- 2011, Tarih: 06.11.2011.

ÖZGEÇMİŞ

İbrahim İSLAH; 1977 yılında Osmaniye ili Düziçi ilçesi Farsak (Varsak) köyünde doğmuştur. İlkokulu Farsa Akdere Köyü İlköğretim okulunda bitirdikten sonra. 1989 yılında Düziçi Öğretmen Lisesine Orta Okul kısmı dâhil olmak üzere kayıt yaptırmıştır. 1995 yılında Öğretmen Lisesinden mezun olmuştur. 1997 yılında Dicle Üniversitesi, Siirt Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği bölümünü kazanmış ve 2001 yılında buradan mezun olmuştur. 2001 yılında Sınıf Öğretmeni olarak Van iline atanmış burada bir yıl çalıştıktan sonra Gaziantep iline 2002 yılında ataması yapılmıştır. Halen Gaziantep'te Sınıf öğretmeni olarak çalışmaktadır.

VITAE

İbrahim İSLAH; 1977 in the town of Osmaniye Düziçi Farsak was born in the village. After graduating from Village Elementary School, Elementary School Farsak Akdere. Part of the Middle School Teacher High School in 1989, including Düziçi enrolled. He graduated from High School Teacher in 1995. In 1997, Dicle University Siirt winning portion of Elementary Education and graduated in 2001 from here. Classroom Teachers assigned to the province of Van in 2001 as a province of Gaziantep in 2002 after working here for a year were appointed. Currently working as a classroom teacher in Gaziantep.